ॐ ॥ अथ प्राकृतम् ॥ १ ॥

अथशब्द आनन्तर्यार्थोऽधिकारार्थश्च ॥ प्रकृतिः संस्कृतम् । तत्र भवं तत आगतं वा प्राकृतम् । संस्कृतानन्तरं प्राकृतमधिक्रियते ॥ संस्कृतानन्तरं च प्राकृतस्यानुशासनं सिद्धसाध्यमानभेदसंस्कृतयोनेरेव तस्य लक्षणं न देश्यस्य इति ज्ञापनार्थम् । संस्कृतसमं तु संस्कृतलक्षणेनैव गतार्थम् । प्राकृते च प्रकृतिप्रत्ययलिङ्गकारकसमाससंज्ञादयः संस्कृतवद् वेदितव्याः ॥ लोकाद् इति च वर्तते । तेन ऋ-ॠ-ऌ-ॡ-ऐ-औ-ङ-ञ-श-ष-विसर्जनीय-प्लुत-वर्जो वर्णसमाम्नायो लोकाद् अवगन्तव्यः । ङ-ञौ स्ववर्ग्यसंयुक्तौ भवत एव । ऐदौतौ च केषांचित् । कैतवम् । कैअवं ॥ सौन्दर्यम् । सौंअरिअं ॥ कौरवाः । कौरवा ॥ तथा अस्वरं व्यञ्जनं द्विवचनं चतुर्थीबहुवचनं च न भवति ॥

बहुलम् ॥ २ ॥

बहुलम् इत्यधिकृतं वेदितव्यम् आशास्त्रपरिसमाप्तेः ॥ ततश्च । क्वचित् प्रवृत्तिः क्वचिद् अप्रवृत्तिः क्वचिद् विभाषा क्वचिद् अन्यदेव भवति । तच्च यथास्थानं दर्शयिष्यामः ॥

आर्षम् ॥ ३ ॥

ऋषीणाम् इदम् आर्षम् । आर्षं प्राकृतं बहुलं भवति । तदपि यथास्थानं दर्शयिष्यामः । आर्षे हि सर्वे विधयो विकल्प्यन्ते ॥

दीर्घ-ह्रस्वौ मिथो वृत्तौ ॥ ४ ॥

वृत्तौ समासे स्वराणां दीर्घह्रस्वौ बहुलं भवतः । मिथः परस्परम् ॥ तत्र ह्रस्वस्य दीर्घः । अन्तर्वेदिः । अन्ता-वेई ॥ सप्तविंशतिः । सत्ता-

वीसा ॥ क्वचिन्न भवति । जुवइ-अणो ॥ क्वचिद् विकल्पः । वारी-मई वारि-मई ॥ भुजयन्त्रम् । भुआ-यन्तं भुअ-यन्तं ॥ पतिगृहम् । पई-हरं पइ-हरं ॥ वेलू-वणं वेलु-वणं[1] ॥ दीर्घस्य ह्रस्वः । निअम्बसिल-खलिअ-[2] वीइ-मालस्स ॥ क्वचिद् विकल्पः । जँउण-यडं जँउणा-यडं । नइ-सोत्तं नई-सोत्तं । गोरि-हरं[3] गोरी-हरं[4] । वहु-मुहं वहू-मुहं ॥

पदयोः संधिर्वा ॥ ५ ॥

संस्कृतोक्तः संधिः सर्वः प्राकृते पदयोर्व्यवस्थितविभाषया भवति ॥ वासेसी वास-इसी । विसमायवो विसम-आयवो । दहि-ईसरो दहीसरो । साऊअयं साउ-उअयं ॥ पदयोरिति किम् । पाओ । पई । वत्थाओ । मुद्धाइ । मुद्धाए । महइ । महए ॥ बहुलाधिकारात् क्वचिद् एकपदेपि । काहिइ काही । बिइओ बीओ ॥

न युवर्णस्यास्वे ॥ ६ ॥

इवर्णस्य उवर्णस्य च अस्वे वर्णे परे संधिर्न भवति ॥ न वेरि-वग्गेवि अवयासो । वन्दामि अज्ज-वइरं । दणुइन्द-रुहिर-लित्तो सहइ उइन्दो नह-प्पहावलि-अरुणो । संझा-वहु-अवऊढो णव-वारिहरोव्व विज्जुला-पडिभिन्नो ॥

युवर्णस्येति किम् ।
गूढोअर-तामरसाणुसारिणी भमर-पन्तिव्व ॥

अस्व इति किम् । पुहवीसो ॥

एदोतोः स्वरे ॥ ७ ॥

एकारओकारयोः स्वरे परे संधिर्न भवति ॥

वहुआइ नहुल्लिहणे आवन्धन्तीएँ कञ्चुअं अङ्गे ।
मयरद्धय-सर-धोरणि-धारा-छेअव्व[5] दीसन्ति ॥

---

१ B °र । वेणुवन । वेलू°. २ A °ल अख° ३ B गौरिहरं ४ B गौरीहरं ५ P वच्छा°. ६ B छेउव्व

तंचेव मलिअ-विस-दण्ड-विरसमालक्खिमो एण्हिं ॥

अहो अच्छरिअं ॥ एदोतोरिति किम् ।

अत्थालोअण-तरला इयर-कईणं भमन्ति बुद्धीओ ।
अत्थच्चेअ निरारम्भमेन्ति हिअयं कइन्दाणं ॥

स्वरस्योद्वृत्ते ॥ ८ ॥

व्यञ्जनसंपृक्तः स्वरो व्यञ्जने लुप्ते योवशिष्यते स उद्वृत्त इहोच्यते । स्वरस्य उद्वृत्ते स्वरे परे संधिर्न भवति ॥

विससिज्जन्त-महा-पसु-दंसण-संभम-परोप्परारूढा ।
गयणेच्चिय गन्ध-उडिं कुणन्ति तुह कउल-णारीओ ॥

निसा-अरो । निसि-अरो । रयणी-अरो । मणुअत्तं ॥ बहुलाधिकारात् क्वचिद् विकल्पः । कुम्भ-आरो कुम्भारो । सु-उरिसो सूरिसो ॥ क्वचित् संधिरेव । सालाहणो । चक्काओ ॥ अत एव प्रतिषेधात् समासेपि स्वरस्य संधौ भिन्नपदत्वम् ॥

त्यादेः ॥ ९ ॥

तिबादीनां स्वरस्य स्वरे परे संधिर्न भवति ॥ भवति इह । होइ इह ॥

लुक् ॥ १० ॥

स्वरस्य स्वरे परे बहुलं लुग् भवति ॥ त्रिदशेशः । तिअसी
निःश्वासोच्छ्वासौ । नीसासूसासा ॥

अन्त्यव्यञ्जनस्य ॥ ११ ॥

शब्दानां यद् अन्त्यव्यञ्जनं तस्य लुग् भवति ॥ जाव । [illegible] । जसो । तमो । जम्मो ॥ समासे तु वाक्यविभक्त्यपेक्षायाम् अनन्त्यत्वं च । तेनोभयमपि भवति । सद्भिक्षुः । संभिक्खू चक्खू

न अदुदोः ॥ १२ ॥

अद् उद् इत्येतयोरन्त्यव्यञ्जनस्य लुग् न भवति ॥ सद्दहिअं । सद्धा । उग्गयं । उन्नयं ॥

निर्दुरोर्वा ॥ १३ ॥

निर् दुर् इत्येतयोरन्त्यव्यञ्जनस्य वा लुग् न भवति ॥ निस्सहं नीसहं । दुस्सहो दूसहो । दुक्खिओ दुहिओ ॥

स्वरेऽन्तरश्च ॥ १४ ॥

अन्तरो निर्दुरोश्चान्त्यव्यञ्जनस्य स्वरे परे लुग् न भवति ॥ अन्तरप्पा ॥ निरन्तरं । निरवसेसं ॥ दुरुत्तरं । दुरवगाहं ॥ क्वचिद् भवत्यपि । अन्तोवरि ॥

स्त्रियामादविद्युतः ॥ १५ ॥

स्त्रियां वर्त्तमानस्य शब्दस्यान्त्यव्यञ्जनस्य आत्वं भवति विद्युच्छब्दं वर्जयित्वा । लुगपवादः ॥ सरित् । सरिआ ॥ प्रतिपद् । पाडिवआ ॥ संपद् । संपआ ॥ बहुलाधिकाराद् ईषत्स्पृष्टतरयश्रुतिरपि । सरिया । पाडिवया । संपया ॥ अविद्युत इति किम् । विज्जू ॥

रो रा ॥ १६ ॥

स्त्रियां वर्त्तमानस्यान्त्यस्य रेफस्य रा इत्यादेशो भवति । आत्त्वापवादः ॥ गिरा । धुरा । पुरा ॥

क्षुधो हा ॥ १७ ॥

क्षुध्शब्दस्यान्त्यव्यञ्जनस्य हादेशो भवति ॥ छुहा ॥

शरदादेरत् ॥ १८ ॥

शरदादेरन्त्यव्यञ्जनस्य अत् भवति ॥ शरद् । सरओ ॥ भिषक् ।

१ B °र् ।

६ B छेऽन्त्य व्य°. २ P वालुभ°. ३ B °वरिं ।. ४ P °ह्तं व°. ५ A पडि°. ६ A रा..

दिक्-प्रावृषोः सः ॥ १९ ॥

एतयोरन्त्यव्यञ्जनस्य सो भवति ॥ दिसा । पाउसो ॥

आयुरप्सरसोर्वा ॥ २० ॥

एतयोरन्त्यव्यञ्जनस्य सो वा भवति ॥ दीहाउसो दीहाऊ । अझा ।
रसा अच्छरा ॥ संढो ।

ककुभो हः ॥ २१ ॥ कम्पइ

ककुभ्शब्दस्यान्त्यव्यञ्जनस्य हो भवति ॥ कउहा ॥ गो ॥ व्रग्ग-

धनुषो वा ॥ २२ ॥

धनुःशब्दस्यान्त्यव्यञ्जनस्य हो वा भवति ॥ धणुहं धणू

मोनुस्वारः ॥ २३ ॥ या: ॥ पाउसो ।

अन्त्यमकारस्यानुस्वारो भवति ॥ जलं फलं वच्छं । नियमार्थमुपा-
क्वचिद् अनन्त्यस्यापि । वणम्मि । वणंमि ॥

वा स्वरे मश्च ॥ २४ ॥

अन्त्यमकारस्य स्वरे परेनुस्वारो वा भवति ।
मकारश्च भवति ॥ वन्दे उसभं अजिअं । उन्तं च शब्दरूपं पुंसि
बहुलाधिकाराद् अन्यस्यापि व्यञ्जनस्य मकमो । तेओ । उरो ॥
यत् । जं ॥ तत् । तं ॥ विष्वक् । वीसुं ॥ मशिरोनभ इति किम् ।
सम्मं ॥ इहं । इहयं । आलेट्ठुअं । इत्यादिं सम्मं चम्ममिति दृश्यते

ङ-ञ-ण-नो व्यञ्जने ॥ २५ ॥

ङ ञ ण न इत्येतेषां स्थाने व्यञ्जने
पङ्क्तिः । पंती ॥ पराङ्मुखः । परंमुहसि वा प्रयोक्तव्याः ॥ अक्ष्यर्थाः ।
लाञ्छनम् । लंछणं ॥ णः । षण्मुख नच्चावियाइं तेणम्ह अच्छीइं ॥
नः । सन्ध्या । संझा ॥ विन्ध्यः । लिङ्गेपि । एसा अच्छी । चक्खू

वक्रादावन्तः ॥ २६ ॥ लोअणा लोअणाइं ॥ वयणादि ।
विज्जूए । कुलो कुलं । छन्दो छन्दं ।
वक्रादिषु यथादर्शनं प्रथम

। १. ३ A नान्तः. । ४ A °अक्ष्यर्थ । ५ B °नादि.

१ P °लेट्ठुअं. २ B °सेषां. ३

माहप्पो माहप्पं। दुक्खा दुक्खाइं ॥ भायणा भायणाइं। इत्यादि। इति वचनादयः॥ नेत्ता नेत्ताइं। कमला कमलाइं इत्यादि तु संस्कृतवदेव सिद्धम्॥

गुणाद्याः क्लीबे वा ॥ ३४ ॥

गुणादयः क्लीबे वा प्रयोक्तव्याः॥ गुणाइं गुणा। विहवेहिं गुणाइं मग्गन्ति। देवाणि देवा। बिन्दूइं बिन्दुणो। खग्गं खग्गो। मण्डलग्गं मण्डलग्गो। कररुहं कररुहो। रुक्खाइं रुक्खा। इत्यादि। इति गुणादयः॥

वेमाञ्जल्याद्याः स्त्रियाम् ॥ ३५ ॥

इमान्ता अञ्जल्यादयश्च शब्दाः स्त्रियां वा प्रयोक्तव्याः॥ एसा गरिमा एस गरिमा। एसा महिमा एस महिमा। एसा निल्लज्जिमा एस निल्लज्जिमा। एसा धुत्तिमा एस धुत्तिमा॥ अञ्जल्यादि। एसा अञ्जली एस अञ्जली। पिट्ठी पिट्ठं। पृष्ठमित्वे कृते स्त्रियामेवेत्यन्ये॥ अच्छी अच्छिं। पण्हा पण्हो। चोरिआ चोरिअं। एवं कुच्छी। बली। निही। विही। रस्सी। गण्ठी। इत्यञ्जल्यादयः॥ गड्डा गड्डो इति तु संस्कृतवदेव सिद्धम्॥ इमेति तन्त्रेण त्वादेशस्य डिमा इत्यस्य पृथ्वादीम्नश्च संग्रहः। त्वादेशस्य स्त्रीत्वमेवेच्छन्त्येके॥

बाहोरात् ॥ ३६ ॥

बाहुशब्दस्य स्त्रियामाकारोन्तादेशो भवति॥ बाहाए जेण धरिओ एक्काए॥ स्त्रियामित्येव। वामेअरो बाहू॥

अतो डो विसर्गस्य ॥ ३७ ॥

संस्कृतलक्षणोत्पन्नस्यातः परस्य विसर्गस्य स्थाने डो इत्यादेशो भवति॥ सर्वतः। सव्वओ॥ पुरतः। पुरओ॥ अग्रतः। अग्गओ॥ मार्गतः। मग्गओ॥ एवं सिद्धावस्थापेक्षया। भवतः। भवओ॥ भवन्तः। भवन्तो॥ सन्तः। सन्तो॥ कुतः। कुदो॥

---

१ B P °त्यादि व°. २ A °दि सं° ३ P °वाइ दे°. ४ P वली. ५ B °च्छन्त्यन्ये.

निष्प्रती ओत्परी माल्य-स्थोर्वा ॥ ३८ ॥

निर् प्रति इत्येतौ माल्यशब्दे स्थाधातौ च परे यथासंख्यम् ओत् परि इत्येवंरूपौ वा भवतः । अभेदनिर्देशः सर्वादेशार्थः ॥ ओमालं । निम्मल्लं । ओमालयं वहइ । परिट्ठा पइट्ठा । परिट्ठिअं पइट्ठिअं ॥

आदेः ॥ ३९ ॥

आदेरित्यधिकारः कगचज° [१.१७७] इत्यादिसूत्रात् प्रागविशेषे वेदितव्यः ॥

त्यदाद्यव्ययात् तत्स्वरस्य लुक् ॥ ४० ॥

त्यदादेरव्ययाच्च परस्य तयोरेव त्यदाद्यव्ययोरादेः स्वरस्य बहुलं लुग् भवति ॥ अम्हेत्थ अम्हे एत्थ । जइमा जइ इमा । जइहं जइ अहं ॥

पदादपेर्वा ॥ ४१ ॥

पदात् परस्य अपेरव्ययस्यादेर्लुग् वा भवति ॥ तंपि तमवि । किंपि किमवि । केणवि केणावि । कहंपि कहमवि ॥

इतेः स्वरात् तश्च द्विः ॥ ४२ ॥

पदात् परस्य इतेरादेर्लुग् भवति स्वरात् परश्च तकारो द्विर्भवति ॥ किंति । जंति । दिट्ठंति । न जुत्तंति ॥ स्वरात् । तहत्ति । झत्ति । पिओत्ति । पुरिसोत्ति ॥ पदादित्येव । इअ विञ्झ-गुहा-निलयाए ॥

लुप्त-य-र-व-श-ष-सां श-ष-सां दीर्घः ॥ ४३ ॥

प्राकृतलक्षणवशाल्लुप्ता याद्या उपर्यधो वा येषां शकारषकारसकाराणां तेषामादेः स्वरस्य दीर्घो भवति ॥ शस्य-यलोपे । पश्यति । पासइ ॥ कश्यपः । कासवो ॥ आवश्यकं । आवासयं ॥ रलोपे । विश्राम्यति । वीसमइ ॥ विश्रामः । वीसामो ॥ मिश्रम् । मीसं ॥ संस्पर्शः । संफासो ॥ वलोपे । अश्वः । आसो ॥ विश्वसिति । वीससइ ॥ विश्वासः । वी-

---

१ A निःप्र°. २ B उत्प°. ३ B प्राग् वि°. ४ A तदा°. ५ A °इ अह. ॥ ६ A तमवि । केणवि कहंपि. ७ B परस्य. ८ B पिउत्ति. ९ A संफास. १० A विश्वसति

सासो ॥ शलोपे । दुश्शासनः । दूसासणो ॥ मनःशिला । मणासिला[2] ॥ षस्य यलोपे । शिष्यः । सीसो ॥ पुष्यः । पूसो ॥ मनुष्यः । मणूसो ॥ रलोपे । कर्षकः । कासओ ॥ वर्षाः[3] । वासा ॥ वर्षः । वासो ॥ वलोपे । विष्वाणः । वीसाणो ॥ विष्वक् । वीसुं ॥ षलोपे । निष्षिक्तः । नीसित्तो ॥ सस्य यलोपे । सस्यम् । सासं ॥ कस्यचित् । कासइ ॥ रलोपे । उस्रः[4] । ऊसो ॥ विस्रम्भः । वीसम्भो[5] ॥ वलोपे । विकस्वरः । विकासरो ॥ निःस्वः[6] । नीसो ॥ सलोपे । निस्सहः । नीसहो ॥ न दीर्घानुस्वारात् [२.९२] इति प्रतिषेधात् सर्वत्र अनादौ शेषादेशयोर्द्वित्वम् [२.८९] इति द्वित्वाभावः ॥

अतः समृद्ध्यादौ वा ॥ ४४ ॥

समृद्धि इत्येवमादिषु शब्देषु आदेरकारस्य दीर्घो वा भवति[7] ॥ सामिद्धी समिद्धी । पासिद्धी पसिद्धी । पायडं पयडं । पाडिवआ पडिवआ । पासुत्तो पसुत्तो । पाडिसिद्धी पडिसिद्धी । सारिच्छो सरिच्छो । माणंसी मणंसी । माणंसिणी मणंसिणी । आहिआई अहिआई । पारोहो परोहो । पावासू पवासू । पाडिप्फद्धी पडिप्फद्धी[8] ॥ समृद्धि । प्रसिद्धि । प्रकट । प्रतिपत् । प्रसुप्त । प्रतिसिद्धि । सदृक्ष । मनस्विन्[9] । मनस्विनी । अभियाति । प्ररोह । प्रवासिन् । प्रतिस्पर्द्धिन् ॥ आकृतिगणोयम् । तेन । अस्पर्शः । आफंसो ॥ परकीयम् । पारकेरं । पारक्कं ॥ प्रवचनम् । पावयणं ॥ चतुरन्तम्[10] । चाउरन्तम् इत्याद्यपि भवति ॥

दक्षिणे हे ॥ ४५ ॥

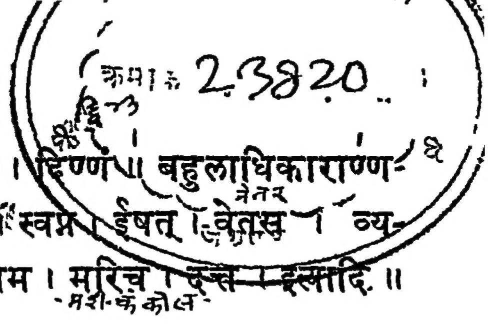
दक्षिणशब्दे आदेरतो हे परे दीर्घो भवति ॥ दाहिणो ॥ ह इति किम् । दक्खिणो ॥

इः स्वप्नादौ ॥ ४६ ॥

स्वप्न इत्येवमादिषु आदेरस्य इत्वं भवति ॥ सिविणो । सिमिणो ॥ आर्षे उकारोपि । सुमिणो । ईसि । वेडिसो । विलिअं । विअणं ।

---

१ A °सन २ B मणसिला. ३ A वर्षा ४ A उस्र. ५ A °म्भो । विक°. ६ A निस्वः. ७ B °र्घो भ°. ८ A °द्धी । प्रसि°. ९ A °स्विन् । अभिजाति. १० B चउरन्तं. A चतुरन्त चातुरन्तम्

मुइङ्गो । किविणो । उत्तिमो । मिरिअं । दिण्णं ॥ बहुलाधिकाराण्णत्वाभावे न भवति । दत्तं । देवदत्तो ॥ स्वप्न । ईषत् । वेतस । व्यलीक । व्यजन । मृदङ्ग । कृपण । उत्तम । मरिच । दत्त । इत्यादि ॥

पक्वाङ्गार-ललाटे वा ॥ ४७ ॥

एष्वादेरत इत्वं वा भवति ॥ पिक्कं पक्कं । इङ्गालो अङ्गारो । णिडालं णडालं ॥

मध्यम-कतमे द्वितीयस्य ॥ ४८ ॥

मध्यमशब्दे कतमशब्दे च द्वितीयस्यात इत्वं भवति ॥ मज्झिमो । कइमो ॥

सप्तपर्णे वा ॥ ४९ ॥

सप्तपर्णे द्वितीयस्यात इत्वं वा भवति ॥ छत्तिवण्णो । छत्तवण्णो ॥

मयट्यइर्वा ॥ ५० ॥

मयट्प्रत्यये आदेरतः स्थाने अइ इत्यादेशो भवति वा ॥ विषमयः । विसमइओ विसमओ ॥

ईर्हरे वा ॥ ५१ ॥

हरशब्दे आदेरत ईर्वा भवति ॥ हीरो हरो ॥

ध्वनि-विष्वचोरुः ॥ ५२ ॥

अनयोरादेरस्य उत्वं भवति ॥ झुणी । वीसुं ॥ कथं सुणओ । शुनक इति प्रकृत्यन्तरस्य ॥ श्वन्शब्दस्य तु सा साणो इति प्रयोगौ भवतः ॥

वन्द्र-खण्डिते णा वा ॥ ५३ ॥

अनयोरादेरस्य णकारेण सहितस्य उत्वं वा भवति ॥ वुन्द्रं वन्द्रं । खुडिओ खण्डिओ ॥

गवये वः ॥ ५४ ॥

गवयशब्दे वकाराकारस्य उत्वं भवति ॥ गउओ । गउआ ॥

---

१ A छत्तिपण्णो. २ P वन्द्र B चण्ड. ३ P वुद्रं वन्द्रं B चुडं चण्डं. ४ A वकारस्य उ°.

प्रथमे प-थोर्वा ॥ ५५ ॥

प्रथमशब्दे पकारथकारयोरकारस्य युगपत् क्रमेण च उकारो वा भवति ॥ पुढुमं पुढमं पढुमं पढमं ॥

ज्ञो णत्वेभिज्ञादौ ॥ ५६ ॥

अभिज्ञ एवंप्रकारेषु ज्ञस्य णत्वे कृते ज्ञस्यैव अत उत्वं भवति ॥ अहिण्णू[1] । सव्वण्णू । कयण्णू । आगमण्णू ॥ णत्व इति किम् । अहिज्जो[2] । सव्वज्जो ॥ अभिज्ञादाविति किम् । प्राज्ञः । पण्णो ॥ येषां ज्ञस्य णत्वे उत्वं दृश्यते ते अभिज्ञादयः ॥

एच्छय्यादौ ॥ ५७ ॥

शय्यादिषु आदेरस्य एत्वं[3] भवति ॥ सेज्जा । सुन्देरं । गेन्दुअं । एत्थ[4] ॥ शय्या । सौन्दर्य । कन्दुक । अत्र ॥ आर्षे पुरेकम्मं ॥

वल्ल्युत्कर-पर्यन्ताश्चर्ये वा ॥ ५८ ॥

एषु आदेरस्य एत्वं वा भवति ॥ वेल्ली वल्ली । उक्केरो उक्करो । पेरन्तो पज्जन्तो । अच्छेरं अच्छरिअं अच्छअरं अच्छरिज्जं अच्छरीअं ॥

ब्रह्मचर्ये चः ॥ ५९ ॥

ब्रह्मचर्यशब्दे चस्य अत एत्वं भवति ॥ बम्हचेरं[5] ॥

तोन्तरि ॥ ६० ॥

अन्तरशब्दे तस्य अत एत्वं भवति ॥ अन्तःपुरम् । अन्तेउरं ॥ अन्तश्चारी । अन्तेआरी ॥ क्वचिन्न भवति । अन्तग्गयं । अन्तो-वीसम्भ-निवेसिआणं ॥

ओत्पद्मे ॥ ६१ ॥

पद्मशब्दे आदेरत ओत्वं भवति ॥ पोम्मं ॥ पद्म-छद्म० [२. ११२] इति विश्लेषे न भवति । पउमं ॥

---

१ A अभिण्णू. २ A अहिज्जो । अभि°. ३ B °त्वं वा भ°. ४ B एत्थं. ५ B बम्भचेरं.

नमस्कार-परस्परे द्वितीयस्य ॥ ६२ ॥

अनयोर्द्वितीयस्य अत ओत्वं भवति ॥ नमोक्कारो। परोप्परं ॥

वापौ ॥ ६३ ॥

अर्पयतौ धातौ आदेरस्य ओत्वं वा भवति ॥ ओप्पेइ अप्पेइ । ओप्पिअं अप्पिअं ॥

स्वपावुच्च ॥ ६४ ॥

स्वपितौ धातौ आदेरस्य ओत् उत् च भवति ॥ सोवइ । सुवइ ॥

नात्पुनर्यादाई वा ॥ ६५ ॥

नञः परे पुनःशब्दे आदेरस्य आ आइ इत्यादेशौ वा भवतः ॥ न उणा । न उणाइ । पक्षे । न उण । न उणो ॥ केवलस्यापि दृश्यते । पुणाइ ॥

वालाब्वरण्ये लुक् ॥ ६६ ॥

अलाब्वरण्यशब्दयोरादेरस्य लुग् वा भवति ॥ लाउं अलाउं । लाऊ अलाऊ । रण्णं अरण्णं ॥ अत इत्येव । आरण्ण-कुञ्जरोव्व वेल्लन्तो ॥

वाव्ययोत्खातादावदातः ॥ ६७ ॥

अव्ययेषु उत्खातादिषु च शब्देषु आदेराकारस्य अद् वा भवति ॥ अव्ययं[1] । जह जहा । तह तहा । अहव अहवा । व वा । ह हा । इत्यादि ॥ उत्खातादि । उक्खयं उक्खायं । चमरो चामरो । कलओ कालओ । ठविओ ठाविओ । परिट्ठविओ परिट्ठाविओ । संठविओ संठाविओ । पययं पाययं । तलवेण्टं तालवेण्टं[3] । तलवोण्टं तालवोण्टं । हलिओ हालिओ । नराओ नाराओ । वलया वलाया । कुमरो कुमारो । खइरं खाइरं ॥ उत्खात । चामर । कालक । स्थापित । प्राकृत । तालवृन्त । हालिक । नाराच । बलाका । कुमार । खादिर । इत्यादि ॥ केचिद् ब्राह्मणपूर्वाह्णयोरपीच्छन्ति । बम्हणो बाम्हणो ।

---

१ A °ङ्वा. २ P अव्ययम्. B अव्यये. ३ B तलविण्टं तालविण्टं.

पुव्वण्हो पुव्वाण्हो ॥ दवग्गी । दावग्गी । चडू । चाडू । इति शब्द-भेदात् सिद्धम् ॥

घञ्वृद्धेर्वा ॥ ६८ ॥

घञ्निमित्तो यो वृद्धिरूप आकारस्तस्यादिभूतस्य अद् वा भवति ॥ पवहो पवाहो । पहरो पहारो । पयरो पयारो । प्रकारः प्रचारो वा । पत्थवो पत्थावो ॥ क्वचिन्न भवति । रागः । राओ ॥

महाराष्ट्रे ॥ ६९ ॥

महाराष्ट्रशब्दे[1] आदेराकारस्य अद्[2] भवति ॥ मरहट्ठं । मरहट्ठो[3] ॥

मांसादिष्वनुस्वारे ॥ ७० ॥

मांसप्रकारेषु अनुस्वारे सति आदेरातः अद् भवति ॥ मंसं । पंसू । पंसणो । कंसं । कंसिओ । वंसिओ । पंडवो । संसिद्धिओ । संजत्तिओ[4] ॥ अनुस्वार इति किम् । मासं । पासू ॥ मांस । पांसु । पांसन । कांस्य । कांसिक । वांशिक । पाण्डव । सांसिद्धिक । सांयात्रिक । इत्यादि ॥

श्यामाके मः ॥ ७१ ॥

श्यामाके मस्य आतः अद् भवति ॥ सामओ ॥

इः सदादौ वा ॥ ७२ ॥

सदादिषु शब्देषु आत इत्वं वा भवति ॥ सइ सया । निसि-अरो निसा-अरो । कुप्पिसो कुप्पासो ॥

आचार्ये चोच्च ॥ ७३ ॥

आचार्यशब्दे चस्य आत इत्वम् अत्वं च भवति ॥ आइरिओ । आयरिओ ॥

ईः स्त्यान-खल्वाटे ॥ ७४ ॥

स्त्यान,खल्वाटयोरादेरात ईर्भवति ॥ ठीणं । थीणं । थिण्णं । खल्लीडो ॥ संखायम् इति तु समः स्त्यः खा [४.१५] इति खादेशे सिद्धम् ॥

---

1 B °राष्ट्रे श°. 2 B °अद् वा भ° 3 B मारहट्ठो. 4 A संजित्तिओ. 5 B °मस्याद्व°.

उः सास्ना-स्तावके ॥ ७५ ॥

अनयोरादेरात उत्वं भवति ॥ सुण्हा । थुवओ ॥

ऊद्वासारे ॥ ७६ ॥

आसार[1]शब्दे आदेरात ऊद् वा भवति ॥ ऊसारो । आसारो ॥

आर्यायां र्यः[3] श्वश्र्वाम् ॥ ७७ ॥

आर्याशब्दे श्वश्र्वां वाच्यायां र्यस्यात[4] ऊर्भवति ॥ अज्जू ॥ श्वश्र्वामिति किम् । अज्जा ॥

एद्ग्राह्ये ॥ ७८ ॥

ग्राह्यशब्दे आदेरात एद् भवति ॥ गेज्झं ॥

द्वारे वा ॥ ७९ ॥

द्वार[5]शब्दे आत एद्[6] वा भवति ॥ देरं । पक्षे । दुआरं दारं बारं[7] ॥ कथं नेरइओ नारइओ । नैरयिकनारकिक[8]शब्दयोर्भविष्यति ॥ आर्षे अन्यत्रापि । पच्छेकम्मं । असहेज्ज देवासुरी[9] ॥

पारापते रो वा ॥ ८० ॥

पारापतशब्दे रस्थस्यात एद् वा भवति ॥ पारेवओ पारावओ ॥

मात्रटि वा ॥ ८१ ॥

मात्रट्प्रत्यये आत एद् वा भवति ॥ एत्तिअमेत्तं । एत्तिअमत्तं ॥ बहुलाधिकारात् क्वचिन्मात्रशब्देपि । भोअण-मेत्तं ॥

उदोद्वार्द्रे ॥ ८२ ॥

आर्द्रशब्दे आदेरात उद् ओच्च वा भवतः ॥ उल्लं । ओल्लं । पक्षे । अल्लं । अद्दं । बाह-सलिल-पवहेण[10] उल्लेइ ॥

---

१ A B आसारे आ°. २ P °तउद्ध°. ३ A °यां यः श्व°. ४ A यस्या°. ५ A द्वारे श°. ६ A एत्वं. ७ B वारं. ८ B नारयिक°. ९ B °सुर. १० A पवाहेण.

ओदाल्यां पङ्क्तौ ॥ ८३ ॥

आलीशब्दे पङ्क्तिवाचिनि आत ओत्वं भवति ॥ ओली ॥ पङ्क्ताविति किम् । आली सखी ॥

ह्रस्वः संयोगे ॥ ८४ ॥

दीर्घस्य यथादर्शनं संयोगे परे ह्रस्वो भवति ॥ आत् । आम्रम् । अम्बं ॥ ताम्रम् । तम्बं ॥ विरहाग्निः । विरहग्गी ॥ आस्यम् । अस्सं ॥ ईत् । मुनीन्द्रः । मुणिन्दो ॥ तीर्थम् । तित्थं ॥ ऊत् । गुरूल्लापाः । गुरुल्लावा ॥ चूर्णः । चुण्णो ॥ एत् । नरेन्द्रः । नरिन्दो ॥ म्लेच्छः । मिलिच्छो ॥ दिट्ठिक्क-थण-वट्टं ॥ ओत् । अधरोष्ठः । अहरुट्ठं ॥ नीलोत्पलम् । नीलुप्पलं ॥ संयोग इति किम् । आयासं । ईसरो । ऊसवो ॥

इत एद्वा ॥ ८५ ॥

संयोग इति वर्तते । आदेरिकारस्य संयोगे परे एकारो वा भवति ॥ पेण्डं पिण्डं । धम्मेल्लं धम्मिल्लं । सेन्दूरं सिन्दूरं । वेण्हू विण्हू । पेट्ठं पिट्ठं । बेल्लं बिल्लं ॥ क्वचिन्न भवति । चिन्ता ॥

किंशुके वा ॥ ८६ ॥

किंशुकशब्दे आदेरित एकारो वा भवति ॥ केसुअं किंसुअं ॥

मिरायाम् ॥ ८७ ॥

मिराशब्दे इत एकारो भवति ॥ मेरा ॥

पथि-पृथिवी-प्रतिश्रुन्मूषिक-हरिद्रा-बिभीतकेष्वत् ॥ ८८ ॥

एषु आदेरितोकारो भवति ॥ पहो । पुहई । पुढवी । पडंसुआ । मूसओ । हलद्दी । हलद्दा । बहेडओ ॥ पन्थं किर देसित्तेति तु पथिशब्दसमानार्थस्य पन्थशब्दस्य भविष्यति ॥ हरिद्रायां विकल्प इत्यन्ये । हलिद्दी हलिद्दा ॥

---

१ B °गे दीर्घस्य ॥ ८४ ॥ य°. २ A °रो वा भ°. ३ B पथिशब्दार्थसमा°. ४ A पथिश°.

शिथिलेङ्गुदे वा ॥ ८९ ॥

अनयोरादेरितोद् वा भवति ॥ सढिलं । पसढिलं । सिढिलं । पसिढिलं । अङ्गुअं । इङ्गुअं ॥ निर्मितशब्दे तु वा आत्वं न विधेयम् । निर्मातनिर्मितशब्दाभ्यामेव सिद्धेः ॥

तित्तिरौ रः ॥ ९० ॥

तित्तिरिशब्दे रस्येतोद् भवति ॥ तित्तिरो ॥

इतौ तो वाक्यादौ ॥ ९१ ॥

वाक्यादिभूते इतिशब्दे यस्तस्तत्संबन्धिन इकारस्य अकारो भवति ॥ इअ जम्पिआवसाणे । इअ विअसिअ-कुसुम-सरो ॥ वाक्यादाविति किम् । पिओत्ति । पुरिसोत्ति ॥

ईर्जिह्वा-सिंह-त्रिंशद्विंशतौ त्या ॥ ९२ ॥

जिह्वादिषु इकारस्य तिशब्देन सह ईर्भवति ॥ जीहा । सीहो । तीसा । वीसा ॥ बहुलाधिकारात् क्वचिन्न भवति । सिंह-दत्तो । सिंह-राओ ॥

लुंकि निरः ॥ ९३ ॥

निर् उपसर्गस्य रेफलोपे सति इत ईकारो भवति ॥ नीसरइ । नीसासो ॥ लुंकीति किम् । निण्णओ । निस्सहाइं अङ्गाइं ॥

द्विन्योरुत् ॥ ९४ ॥

द्विशब्दे नावुपसर्गे च इत उद् भवति ॥ द्वि । दु-मत्तो । दु-आई । दु-विहो । दु-रेहो । दु-वयणं ॥ बहुलाधिकारात् क्वचिद् विकल्पः । दु-उणो बि-उणो । दुइओ बिइओ ॥ क्वचिन्न भवति । द्विजः । दिओ ॥ द्विरदः । दिरओ ॥ क्वचिद् ओत्वमपि । दो-वयणं ॥ नि । णुमज्जइ । णुमन्नो ॥ क्वचिन्न भवति । निवडइ ॥

---

१ A अत्वं. २ A °यं । निर्मि°. ३ P° ति । इअविअ°. ४ A सरे. ६ A ईद्द°. ७ B लुकीति. ८ B निन्नओ. ९ A दुआइं. १० P णुमु°.

इर्भ्रुकुटौ ॥ ११० ॥

भ्रुकुटावादेरुत इर्भवति ॥ भिउडी ॥

पुरुषे रोः ॥ १११ ॥

पुरुषशब्दे रोरुत इर्भवति ॥ पुरिसो । पउरिसं ॥

ईः क्षुते ॥ ११२ ॥

क्षुतशब्दे आदेरुत ईत्वं भवति ॥ छीअं ॥

ऊत्सुभग-मुसले वा ॥ ११३ ॥

अनयोरादेरुत ऊद् वा भवति ॥ सूहवो सुहओ । मूसलं मुसलं ॥

अनुत्साहोत्सन्ने त्सच्छे ॥ ११४ ॥

उत्साहोत्सन्नवर्जिते शब्दे यौ त्सच्छौ तयोः परयोरादेरुत ऊद् भवति ॥ त्स । ऊसुओ । ऊसवो । ऊसित्तो । ऊसरइ ॥ छ । उद्गताः शुका यस्मात् सः ऊसुओ । ऊससइ ॥ अनुत्साहोत्सन्न इति किम् । उच्छाहो । उच्छन्नो ॥

लुकि दुरो वा ॥ ११५ ॥

दुरुपसर्गस्य रेफस्य लोपे सति उत ऊत्वं वा भवति ॥ दूसहो दुसहो । दूहवो दुहओ ॥ लुकीति किम् । दुस्सहो विरहो ॥

ओत्संयोगे ॥ ११६ ॥

संयोगे परे आदेरुत ओत्वं भवति ॥ तोण्डं । मोण्डं । पोक्खरं । कोट्टिमं । पोत्थओ । लोद्धओ । मोत्था । मोग्गरो । पोग्गलं । कोण्ढो । कोन्तो । वोक्कन्तं ॥

कुतूहले वा ह्रस्वश्च ॥ ११७ ॥

कुतूहलशब्दे उत ओद् वा भवति तत्संनियोगे ह्रस्वश्च वा ॥ कोऊहलं कुऊहलं कोउहल्लं ॥

---

१ B इत्वं भ°. २ B ई क्षुते. ३ A °होच्छन्ने. ४ P तयोरा°. ५ B ऊसओ. ६ A उत्साहो. P ७ B रेफलो°. ८ P B दुहवो. ९ A B कोउहल.

अदूतः सूक्ष्मे वा ॥ ११८ ॥

सूक्ष्मशब्दे ऊतोद् वा भवति ॥ सण्हं सुण्हं ॥ आर्षे । सुहुमं ॥

दुकूले वा लश्च द्विः ॥ ११९ ॥

दुकूलशब्दे ऊकारस्य अत्वं वा भवति तत्संनियोगे च लकारो द्विर्भवति ॥ दुअल्लं दुऊलं ॥ आर्षे दुगुल्लं ॥

ईर्वोद्व्यूढे ॥ १२० ॥

उद्व्यूढशब्दे ऊत ईत्वं वा भवति ॥ उव्वीढं । उव्वूढं ॥

उर्भ्रू-हनूमत्कण्डूय-वातूले ॥ १२१ ॥

एषु ऊत उत्वं भवति ॥ भुमया । हणुमन्तो । कण्डुअइ । वाउलो ॥

मधूके वा ॥ १२२ ॥

मधूकशब्दे ऊत उद् वा भवति ॥ महुअं महूअं ॥

इदेतौ नूपुरे वा ॥ १२३ ॥

नूपुरशब्दे ऊत इत् एत् इत्येतौ वा भवतः ॥ निउरं नेउरं । पक्षे नूउरं ॥

ओत्कूष्माण्डी-तूणीर-कूर्पर-स्थूल-ताम्बूल-गुडूची-मूल्ये १२४

एषु ऊत ओद् भवति ॥ कोहण्डी कोहली । तोणीरं । कोप्परं । थोरं । तम्बोलं । गलोई । मोल्लं ॥

स्थूणा-तूणे वा ॥ १२५ ॥

अनयोरूत ओत्वं वा भवति ॥ थोणा थूणा । तोणं तूणं ॥

ऋतोत् ॥ १२६ ॥

आदेर्ऋकारस्य अत्वं भवति ॥ घृतम् । घयं ॥ तृणम् । तणं ॥ कृतम् । कयं ॥ वृषभः । वसहो ॥ मृगः । मओ ॥ घृष्टः । घट्ठो ॥ दुहाइअमिति कृपादिपाठात् ॥

---

१ P उत्तं. २ B नूपुरं.

प्रवासीक्षौ ॥ ९५ ॥

अनयोरादेरित उत्वं भवति ॥ पावासुओ । उच्छू ॥

युधिष्ठिरे वा ॥ ९६ ॥

युधिष्ठिरशब्दे आदेरित उत्वं वा भवति ॥ जहुट्ठिलो । जहिट्ठिलो ॥

ओच्च द्विधाकृगः ॥ ९७ ॥

द्विधाशब्दे कृगूधातोः प्रयोगे इत ओत्वं चकारादुत्वं च भवति ॥ दोहा-किज्जइ । दुहा-किज्जइ ॥ दोहा-इअं । दुहा-इअं ॥ कृग इति किम् । दिहा-गयं ॥ क्वचित् केवलस्यापि । दुहावि सो सुर-वहू-सत्थो ॥

वा निर्झरे ना ॥ ९८ ॥

निर्झरशब्दे नकारेण सह इत ओकारो वा भवति ॥ ओज्झरो निज्झरो ॥

हरीतक्यामीतोत् ॥ ९९ ॥

हरीतकीशब्दे आदेरीकारस्य अद् भवति ॥ हरडई ॥

आत्कश्मीरे ॥ १०० ॥

कश्मीरशब्दे ईत आद् भवति ॥ कम्हारा ॥

पानीयादिष्वित् ॥ १०१ ॥

पानीयादिषु शब्देषु ईत इद् भवति ॥ पाणिअं । अलिअं । जिअइ । जिअउ । विलिअं । करिसो । सिरिसो । दुइअं । तइअं । गहिरं । उवणिअं । आणिअं । पलिविअं । ओसिअन्तं । पसिअ । गहिअं । वम्मिओ । तयाणिं ॥ पानीय । अलीक ॥ जीवति । जीवतु । व्रीडित । करीष । शिरीष । द्वितीय । तृतीय । गभीर । उपनीत । आनीत । प्रदीपित । अवसीदत् । प्रसीद । गृहीत । वल्मीक । तदानीम् । इति पानीयादयः ॥ बहुलाधिकारादेषु क्वचिन्नित्यं क्वचिद् विकल्पः । पाणीअं । अलीअं । जीअइ । करीसो । उवणीओ । इत्यादि सिद्धम् ॥

---

१ B °गे दीर्घः°. २ P कृञः. ३ P कृञ्°. ४ P कृञ. ५ A कम्हारो. ६ A °णि।

उज्जीर्णे ॥ १०२ ॥

जीर्णशब्दे ईत उद् भवति ॥ जुण्ण-सुरा ॥ क्वचिन्न भवति । जिण्णे भोअणमत्ते[1] ॥

ऊर्हीन-विहीने वा ॥ १०३ ॥

अनयोरीत ऊत्वं वा भवति ॥ हूणो हीणो । विहूणो विहीणो ॥ विहीन इति किम् । पहीण-जर-मरणा ॥

तीर्थे हे ॥ १०४ ॥

तीर्थशब्दे हे सति ईत ऊत्वं भवति ॥ तूहं ॥ ह इति किम् । तित्थं ॥

एत्पीयूषापीड-बिभीतक-कीदृशेदृशे ॥ १०५ ॥

एषु ईत एत्वं भवति ॥ पेऊसं । आमेलो । बहेडओ । केरिसो । एरिसो ॥

नीड-पीठे वा ॥ १०६ ॥

अनयोरीत एत्वं वा भवति ॥ नेडं[3] नीडं । पेढं पीढं ॥

उतो मुकुलादिष्वत् ॥ १०७ ॥

मुकुल इत्येवमादिषु शब्देषु आदेरुतोत्वं भवति ॥ मउलं । मउलो । मउरं । मउडं । अगरुं । गरुई । जहुट्ठिलो । जहिट्ठिलो । सोअमल्लं । गलोई ॥ मुकुल । मुकुर । मुकुट । अगुरु । गुर्वी । युधिष्ठिर । सौकुमार्य । गुडूची । इति मुकुलादयः ॥ क्वचिदाकारोपि । विद्रुतः । विद्दाओ ॥

वोपरौ ॥ १०८ ॥

उपरावुतोद् वा भवति ॥ अवरिं । उवरिं ॥

गुरौ के वा ॥ १०९ ॥

गुरौ स्वार्थे के सति आदेरुतोद् वा भवति ॥ गरुओ गुरुओ ॥ क इति किम् । गुरू ॥

---

१ A B °मत्तेभो. २ B ऊ हीन°. ३ P नेडं. ४ A इत्यादि मु°.

इर्भ्रुकुटौ ॥ ११० ॥

भ्रुकुटावादेरुत इर्भवति ॥ भिउडी ॥

पुरुषे रोः ॥ १११ ॥

पुरुषशब्दे रोरुत इर्भवति ॥ पुरिसो । पउरिसं ॥

ईः क्षुते ॥ ११२ ॥

क्षुतशब्दे आदेरुत ईत्वं भवति ॥ छीअं ॥

ऊत्सुभग-मुसले वा ॥ ११३ ॥

अनयोरादेरुत ऊद् वा भवति ॥ सूहवो सुहओ । मूसलं मुसलं ॥

अनुत्साहोत्सन्ने त्सच्छे ॥ ११४ ॥

उत्साहोत्सन्नवर्जिते शब्दे यौ त्सच्छौ तयोः परयोरादेरुत ऊद् भवति ॥ त्स । ऊसुओ । ऊसवो । ऊसित्तो । ऊसरइ ॥ छ । उद्गताः शुका यस्मात् सः ऊसुओ । ऊससइ ॥ अनुत्साहोत्सन्न इति किम् । उच्छाहो । उच्छन्नो ॥

र्लुकि दुरो वा ॥ ११५ ॥

दुर्उपसर्गस्य रेफस्य लोपे सति उत ऊत्वं वा भवति ॥ दूसहो दुसहो । दूहवो दुहओ ॥ लुकीति किम् । दुस्सहो विरहो ॥

ओत्संयोगे ॥ ११६ ॥

संयोगे परे आदेरुत ओत्वं भवति ॥ तोण्डं । मोण्डं । पोक्खरं । कोट्टिमं । पोत्थओ । लोद्धओ । मोत्था । मोग्गरो । पोग्गलं । कोण्ढो । कोन्तो । वोक्कन्तं ॥

कुतूहले वा ह्रस्वश्च ॥ ११७ ॥

कुतूहलशब्दे उत ओद् वा भवति तत्संनियोगे ह्रस्वश्च वा ॥ कोऊहलं कुऊहलं कोउहल्लं ॥

---

१ B इत्वं भ°. २ B ई क्षुते. ३ A °होछन्ने. ४ P तयोरा°. ५ B ऊसओ. ६ A उत्साहो. P ७ B रेफलो°. ८ P B दुहवो. ९ A B कोउहल.

अदूतः सूक्ष्मे वा ॥ ११८ ॥

सूक्ष्मशब्दे ऊतोद् वा भवति ॥ सण्हं सुण्हं ॥ आर्षे । सुहुमं ॥

दुकूले वा लश्च द्विः ॥ ११९ ॥

दुकूलशब्दे ऊकारस्य अत्वं वा भवति तत्संनियोगे च लकारो द्विर्भवति ॥ दुअल्लं दुऊलं ॥ आर्षे दुगुल्लं ॥

ईर्वोद्व्यूढे ॥ १२० ॥

उद्व्यूढशब्दे ऊत ईत्वं वा भवति ॥ उव्वीढं । उव्वूढं ॥

उर्भ्रू-हनूमत्कण्डूय-वातूले ॥ १२१ ॥

एषु ऊत उत्वं भवति ॥ भुमया । हणुमन्तो । कण्डुअइ । वाउलो ॥

मधूके वा ॥ १२२ ॥

मधूकशब्दे ऊत उद् वा भवति ॥ महुअं महूअं ॥

इदेतौ नूपुरे वा ॥ १२३ ॥

नूपुरशब्दे ऊत इत् एत् इत्येतौ वा भवतः ॥ निउरं नेउरं । पक्षे नूउरं ॥

ओत्कूष्माण्डी-तूणीर-कूर्पर-स्थूल-ताम्बूल-गुडूची-मूल्ये १२४

एषु ऊत ओद् भवति ॥ कोहण्डी कोहली । तोणीरं । कोप्परं । थोरं । तम्बोलं । गलोई । मोल्लं ॥

स्थूणा-तूणे वा ॥ १२५ ॥

अनयोरूत ओत्वं वा भवति ॥ थोणा थूणा । तोणं तूणं ॥

ऋतोत् ॥ १२६ ॥

आदेर्ऋकारस्य अत्वं भवति ॥ घृतम् । घयं ॥ तृणम् । तणं ॥ कृतम् । कयं ॥ वृषभः । वसहो ॥ मृगः । मओ ॥ घृष्टः । घट्ठो ॥ दुहाइअमिति कृपादिपाठात् ॥

---

१ P उत्तं. २ B नूपुरं.

आत्कृशा-मृदुक-मृदुत्वे वा ॥ १२७ ॥

एषु आदेर्ऋत आद् वा भवति ॥ कासा किसा । माउक्कं मउअं । माउक्कं मउत्तणं ॥

ईत्कृपादौ ॥ १२८ ॥

कृपा इत्यादिषु शब्देषु आदेर्ऋत इत्वं भवति ॥ किवा । हिययं । मिट्ठं रसे एव । अन्यत्र मट्ठं । दिट्ठं । दिट्ठी । सिट्ठं । सिट्ठी । गिण्ठी । पिच्छी । भिऊ । भिङ्गो । भिङ्गारो । सिङ्गारो । सिआलो । घिणा । घुसिणं । विद्ध-कई । समिद्धी । इद्धी । गिद्धी । किसो । किसाणू । किसरा । किच्छं । तिप्पं । किसिओ । निवो । किच्चा । किई । धिई । किवो । किविणो । किवाणं । विञ्चुओ । वित्तं । वित्ती । हिअं । वाहित्तं । बिंहिओ । विसी । इसी । विइण्हो । छिहा । सइ । उक्किट्ठं । निसंसो ॥ क्वचिन्न भवति । रिद्धी ॥ कृपा । हृदय । मृष्ट । दृष्ट । दृष्टि । सृष्ट । सृष्टि । गृष्टि । पृथ्वी । भृगु । भृङ्ग । भृङ्गार । शृङ्गार । शृगाल । घृणा । घुसृण । वृद्धकवि । समृद्धि । ऋद्धि । गृद्धि । कृश । कृशानु । कृसरा । कृच्छ्र । तृप्त । कृषित । नृप । कृत्या । कृति । धृति । कृप । कृपण । कृपाण । वृश्चिक । वृत्त । वृत्ति । हृत । व्याहृत । बृंहित । वृसी । ऋषि । वितृष्ण । स्पृहा । सकृत् । उत्कृष्ट । नृशंस ॥

पृष्ठे वानुत्तरपदे ॥ १२९ ॥

पृष्ठशब्देनुत्तरपदे ऋत इद् भवति वा ॥ पिट्ठी पट्ठी । पिट्ठि-परिट्ठ-विअं ॥ अनुत्तरपद इति किम् । महि-वट्ठं ॥

मसृण-मृगाङ्क-मृत्यु-शृङ्ग-धृष्टे वा ॥ १३० ॥

एषु ऋत इद् वा भवति ॥ मसिणं मसणं । मिअङ्को मयङ्को । मिच्चू मच्चू । सिङ्गं सङ्गं । धिट्ठो धट्ठो ॥

---

१ A इः कृपा°. २ A गिद्वी. ३ A इड्ढी. ४ B विञ्छिओ. ५ B P उक्किट्टं । क्व°. ६ B उत्कृष्ट. ॥ पृ° P उत्कृष्ट इत्यादि ॥ पृ°. ७ A पृष्टेऽनु°.

उदृत्वादौ ॥ १३१ ॥

ऋतु इत्यादिषु शब्देषु आदेॠत उद् भवति ॥ उऊ । परामुट्ठो । पुट्ठो । पउट्ठो । पुहई । पउत्ती । पाउसो । पाउओ । भुई । पहुडि । पाहुडं । परहुओ । निहुअं । निउअं । विउअं । संवुअं । वुत्तन्तो । निव्वुअं । निव्वुई । वुन्दं । वुन्दावणो । वुड्ढो । वुड्ढी । उसहो । मुणालं । उज्जू[१] । जामाउओ[२] । माउओ । माउआ । भाउओ । पिउओ । पुहुवी[३] ॥ ऋतु । परामृष्ट । स्पृष्ट । प्रवृष्ट । पृथिवी । प्रवृत्ति । प्रावृष् । प्रावृत । भृति । प्रभृति । प्राभृत । परभृत । निभृत । निवृत । विवृत । संवृत । वृत्तान्त । निर्वृत । निर्वृति । वृन्द । वृन्दावन । वृद्ध । वृद्धि । ऋषभ । मृणाल । ऋजु । जामातृक । मातृक[४] । मातृका । भ्रातृक । पितृक । पृथ्वी । इत्यादि ॥

निवृत्त-वृन्दारके वा ॥ १३२ ॥

अन[illegible]द् वा भवति ॥ निवुत्तं निअत्तं । वुन्दारया वन्दारया ॥

वृषभे वा वा ॥ १३३ ॥

वृषभे ऋतो वेन सह उद् वा भवति ॥ उसहो वसहो ॥

गौणान्त्यस्य ॥ १३४ ॥

गौणशब्दस्य[५] योन्त्य ऋत् तस्य उद् भवति ॥ माउ-मण्डलं । माउ-[illegible]हरं । पिउ-हरं । माउ-सिआ । पिउ-सिआ । पिउ-वणं । पिउ-वई ॥

मातुरिद्वा ॥ १३५ ॥

मातृशब्दस्य गौणस्य ऋत इद् वा भवति ॥ माइ-हरं । माउ-हरं ॥ क्वचिदगौणस्यापि । माईणं[६] ॥

उदूदोन्मृषि ॥ १३६ ॥

मृषाशब्दे ऋत उत् ऊत् ओच्च भवन्ति[७] ॥ मुसा । मूसा । मोसा । मुसा-वाओ । मूसा-वाओ । मोसा-वाओ ॥

---

१ B उजू. २ A जामाउओ । माउओ । भाउआ । भा°. P जामाउओ । माउआ । भा°. ३ A B पुहवी ४ A मातृक । भ्रा°. ५ P B °णपदस्य. ६ B माईण. ७ P भवति.

इदुतौ वृष्ट-वृष्टि-पृथङ्-मृदङ्ग-नप्तृके ॥ १३७ ॥

एषु ऋत इकारोकारौ भवतः ॥ विट्ठो वुट्ठो । विट्ठी वुट्ठी । पिहं पुहं मिइङ्गो मुइङ्गो । नत्तिओ नत्तुओ ॥

वा बृहस्पतौ ॥ १३८ ॥

बृहस्पतिशब्दे ऋत इदुतौ वा भवतः ॥ बिहप्फई बुहप्फई । पक्षे । बहप्फई ॥

इदेदोद्वृन्ते ॥ १३९ ॥

वृन्तशब्दे ऋत इत् एत् ओच्च भवन्ति ॥ विण्टं वेण्टं वोण्टं ॥

रिः केवलस्य ॥ १४० ॥

केवलस्य व्यञ्जनेनासंपृक्तस्य ऋतो रिरादेशो भवति ॥ रिद्धी । रिच्छो ॥

ऋणर्ज्वृषभर्त्वृषौ वा ॥ १४१ ॥

ऋण,ऋजु,ऋषभ,ऋतु,ऋषिषु ऋतो रिर्वा भवति ॥ रिणं अणं । रिज्जू उज्जू । रिसहो उसहो । रिऊ उऊ । रिसी इसी ॥

दृशः क्विप्-टक्सकः ॥ १४२ ॥

क्विप् टक् सक् इत्येतदन्तस्य दृशेर्धातोर्ऋतो रिरादेशो भवति ॥ सदृक् । सरि-वण्णो । सरि-रूवो । सरि-बन्दीणं ॥ सदृशः । सरिसो ॥ सदृक्षः । सरिच्छो ॥ एवम् एआरिसो । भवारिसो । जारिसो । तारिसो । केरिसो । एरिसो । अन्नारिसो । अम्हारिसो । तुम्हारिसो ॥ टक्सक्साहचर्यात् त्यदाद्यन्यादि[हे॰ ५. १]सूत्रविहितः क्विबिह गृह्यते ॥

आदृते ढिः ॥ १४३ ॥

आदृतशब्दे ऋतो ढिरादेशो भवति ॥ आढिओ ॥

अरिर्दृप्ते ॥ १४४ ॥

दृप्तशब्दे ऋतोरिरादेशो भवति ॥ दरिओ । दरिअ-सीहेण ॥

---

१ A मुयङ्गो. २ B °ती श°. ३ P भवाति. ४ B रिजू. ५ B उजू. ६ B दृशो.. ७ A सरिवंदीणं.

ऌत इलिः क्लृप्त-क्लृन्ने ॥ १४५ ॥

अनयोर्ऌत इलिरादेशो भवति ॥ किलिन्न-कुसुमोवयारेसु ॥ धारा-किलिन्न-वत्तं[1] ॥

एत इद्वा वेदना-चपेटा-देवर-केसरे ॥ १४६ ॥

वेदनादिषु एत इत्त्वं वा भवति ॥ विअणा वेअणा । चविडा[2] । वि-अड-चवेडा-विणोआ । दिअरो देवरो ॥ महमहिअ-दसण[3]-किसरं । केसरं ॥ महिला महेला इति तु महिलामहेलाभ्यां[4] शब्दाभ्यां सिद्धम् ॥

ऊः स्तेने वा ॥ १४७ ॥

स्तेने एत ऊद् वा भवति ॥ थूणो थेणो ॥

ऐत एत् ॥ १४८ ॥

ऐकारस्यादौ वर्तमानस्य एत्त्वं भवति ॥ सेला[5] । तेलुक्कं[6] । एरावणो । केलासो । वेज्जो । केढवो । वेहव्वं ॥

इत्सैन्धव-शनैश्चरे ॥ १४९ ॥

एतयोरैत इत्त्वं भवति ॥ सिन्धवं । सणिच्छरो ॥

सैन्ये वा ॥ १५० ॥

सैन्यशब्दे ऐत इद् वा भवति ॥ सिन्नं सेन्नं ॥

अइर्दैत्यादौ च ॥ १५१ ॥

सैन्यशब्दे दैत्य इत्येवमादिषु च ऐतो अइ इत्यादेशो भवति । एत्वापवादः ॥ सइन्नं । दइच्चो । दइन्नं । अइसरिअं । भइरवो । वइजवणो । दइवअं । वइआलीअं । वइएसो । वइएहो । वइदब्भो । वइस्साणरो । कइअवं । वइसाहो । वइसालो । सइरं । चइत्तं ॥ दैत्य । दैन्य । ऐश्वर्य । भैरव । वैजवन । दैवत । वैतालीय । वैदेश । वैदेह ।

---

१ A वन्नं. B वन्तं. २ P °विडा । चवेडा । विअ° ३ B दंसण°. ४ P °महेलाशब्दा°. B °महेलाभ्यां सि°. ५ B सेला । सेन्नं । ते°. ६ P तेलोक्कं.

वैदर्भ। वैश्वानर। कैतव। वैशाख। वैशाल। स्वैर। चैत्य। इत्यादि॥ विश्लेषे न भवति। चैत्यम्। चेइअं॥ आर्षे। चैत्यवन्दनम्। ची-वन्दणं॥

वैरादौ वा॥ १५२॥

वैरादिषु ऐतः अइरादेशो वा भवति॥ वइरं वेरं। कइलासो केलासो। कइरवं केरवं। वइसवणो वेसवणो। वइसम्पायणो वेसम्पायणो। वइआलिओ वेआलिओ। वइसिअं वेसिअं। चइत्तो चेत्तो॥ वैर। कैलास। कैरव। वैश्रवण। वैशम्पायन। वैतालिक। वैशिक चैत्र। इत्यादि॥

एच्च दैवे॥ १५३॥

दैवशब्दे ऐत एत् अइश्चादेशो भवति॥ देव्वं दइव्वं दइवं॥

उच्चैर्नीचैस्यअः॥ १५४॥

अनयोरैतः अअ इत्यादेशो भवति॥ उच्चअं। नीचअं। उच्चनीचाभ्यां के सिद्धम्। उच्चैर्नीचैसोस्तु रूपान्तरनिवृत्त्यर्थं वचनम्॥

ईद्धैर्ये॥ १५५॥

धैर्यशब्दे ऐत ईद् भवति॥ धीरं हरइ विसाओ॥

ओतोद्वान्योन्य-प्रकोष्ठातोद्य-शिरोवेदना-मनोहर-सरोरुहे क्तोश्च वः॥ १५६॥

एषु ओतोत्त्वं वा भवति तत्संनियोगे च यथासंभवं ककारतकारयोर्वादेशः॥ अन्नन्नं अन्नुन्नं। पवट्ठो पउट्ठो। आवज्जं आउज्जं। सिरविअणा सिरो-विअणा। मणहरं मणोहरं। सररुहं सरोरुहं॥

ऊत्सोच्छ्वासे॥ १५७॥

सोच्छ्वासशब्दे ओत ऊद् भवति॥ सोच्छ्वासं। सूसासो॥

१ P ऐतोऽइ इत्यादे°. २ B देव्वं देवं दइव्वं. ३ P °रैसोऽअ इ°. ४ B केपि सि ५ A वेदनम°. ६ A सिरिवि°. ७ B °च्छ्वासे श°. ८ A °स°.

गव्यउ-आअः ॥ १५८ ॥

गोशब्दे ओतः अउ आअ इत्यादेशौ भवतः ॥ गउओ । गउआ । गाओ ॥ हरस्स एसा गाई ॥

औत ओत् ॥ १५९ ॥

औकारस्यादेरोद् भवति ॥ कौमुदी । कोमुई ॥ यौवनम् । जोव्वणं ॥ कौस्तुभः । कोत्थुहो ॥ कौशाम्बी । कोसम्बी ॥ क्रौञ्चः । कोञ्चो ॥ कौशिकः । कोसिओ ॥

उत्सौन्दर्यादौ ॥ १६० ॥

सौन्दर्यादिषु शब्देषु औत उद् भवति ॥ सुन्देरं सुन्दरिअं । मुञ्जायणो । सुण्डो । सुद्धोअणी । दुवारिओ । सुगन्धत्तणं । पुलोमी । सुवण्णिओ ॥ सौन्दर्य । मौञ्जायन । शौण्ड । शौद्धोदनि । दौवारिक । सौगन्ध्य । पौलोमी । सौवर्णिकः[3] ॥

कौक्षेयके वा ॥ १६१ ॥

कौक्षेयकशब्दे औत उद् वा भवति ॥ कुच्छेअयं । कोच्छेअयं ॥

अउः पौरादौ च ॥ १६२ ॥

कौक्षेयके पौरादिषु च औत अउरादेशो भवति ॥ कउच्छेअयं ॥ पौरः । पउरो । पउर-जणो ॥ कौरवः । कउरवो ॥ कौशलम् । कउसलं ॥ पौरुषम् । पउरिसं ॥ सौधम् । सउहं ॥ गौडः । गउडो ॥ मौलिः । मउली ॥ मौनम् । मउणं ॥ सौराः । सउरा ॥ कौलाः । कउला ॥

आच्च गौरवे ॥ १६३ ॥

गौरवशब्दे औत आत्वम्[4] अउश्च भवति ॥ गारवं । गउरवं ॥

नाव्यावः ॥ १६४ ॥

नौशब्दे औत आवादेशो भवति ॥ नावा ॥

---

१ B °आअं ॥ ५८ ॥ २ B शब्दे अउ. ३ B सौवर्णिक. ४ B आत्वं भ°

एत्त्रयोदशादौ स्वरस्य सस्वरव्यञ्जनेन ॥ १६५ ॥

त्रयोदश इत्येवंप्रकारेषु संख्याशब्देषु आदेः स्वरस्य परेण सस्वरेण[1] व्यञ्जनेन सह एद् भवति ॥ तेरह । तेवीसा । तेतीसा[3] ॥

स्थविर-विचकिलायस्कारे ॥ १६६ ॥

एषु आदेः स्वरस्य परेण सस्वरव्यञ्जनेन सह एद् भवति ॥ थेरो । वेइल्लं । मुद्ध[4]-विअइल्ल-पसूणपुञ्जा इत्यपि दृश्यते । एक्कारो ॥

वा कदले ॥ १६७ ॥

कदलशब्दे आदेः स्वरस्य परेण सस्वरव्यञ्जनेन सह एद् वा भवति ॥ केलं कयलं । केली कयली ॥

वेतः कर्णिकारे ॥ १६८ ॥

कर्णिकारे इतः सस्वरव्यञ्जनेन सह एद् वा भवति ॥ कण्णेरो[5] कण्णिआरो ॥

अयौ वैत् ॥ १६९ ॥

अयिशब्दे आदेः स्वरस्य परेण सस्वरव्यञ्जनेन सह ऐद् वा भवति ॥ ऐ बीहेमि । अइ[7] उम्मत्तिए । वचनादैकारस्यापि प्राकृते प्रयोगः ॥

ओत्पूतर-बदर-नवमालिका-नवफलिका-पूगफले ॥ १७० ॥

पूतरादिषु आदेः स्वरस्य परेण सस्वरव्यञ्जनेन सह ओद् भवति ॥ पोरो[6] । बोरं । बोरी । नोमालिआ । नोहलिआ । पोप्फलं । पोप्फली ॥

न वा मयूख-लवण-चतुर्गुण-चतुर्थ-चतुर्दश-चतुर्वार-सुकुमार-कुतूहलोदूखलोलूखले ॥ १७१ ॥

मयूखादिषु आदेः स्वरस्य परेण सस्वरव्यञ्जनेन सह ओद् वा भवति ॥ मोहो मऊहो । लोणं । इँअ लवणुग्गमा[8] । चोग्गुणो चउग्गुणो[9] ।

---

१ B °शन्निल्ये°. २ B °स्वरव्य°. ३ P तेत्तीसा. ४ A सुद्धवि°. ५ B कणे°. ६ A पोरा. ७ P अइ ८ A °ग्गम. ९ P चउग्गुणो

चोत्थो चउत्थो। चोत्थी चउत्थी। चोद्दह। चउद्दह। चोद्दसी चउद्दसी। चोव्वारो चउव्वारो। सोमालो सुकुमालो[1]। कोहलं कोउहल्लं। तह मन्ने कोहलिए। ओहलो उऊहलो। ओक्खलं। उलूहलं॥ मोरो मऊरो इति तु मोरमयूरशब्दाभ्यां सिद्धम्॥

अवापोते॥ १७२॥

अवापयोरुपसर्गयोरुत इति विकल्पार्थनिपाते च आदेः स्वरस्य परेण सस्वरव्यञ्जनेन सह ओद् वा भवति॥ अव। ओअरइ अवयरइ। ओआसो अवयासो॥ अप। ओ सरइ अव सरइ। ओसारिअं अवसारिअं॥ उत। ओ वणं। ओ घणो। उअ वणं। उअ घणो॥ क्वचिन्न भवति। अवगयं। अवसद्दो। उअ रवी॥

ऊच्चोपे॥ १७३॥

उपशब्दे आदेः स्वरस्य परेण सस्वरव्यञ्जनेन सह ऊत् ओच्चादेशौ वा भवतः॥ ऊहसिअं ओहसिअं उवहसिअं। ऊज्झाओ ओज्झाओ उवज्झाओ। ऊआसो ओआसो उववासो॥

उमो निषण्णे॥ १७४॥

निषण्णशब्दे आदेः स्वरस्य परेण सस्वरव्यञ्जनेन सह उम आदेशो वा भवति॥ णुमण्णो। णिसण्णो॥

प्रावरणे अङ्ग्वाऊ॥ १७५॥

प्रावरणशब्दे आदेः स्वरस्य परेण सस्वरव्यञ्जनेन सह अङ्गु आउ इत्येतावादेशौ वा भवतः॥ पङ्गुरणं पाउरणं पावरणं॥

स्वरादसंयुक्तस्यानादेः॥ १७६॥

अधिकारोयम्। यदित ऊर्ध्वमनुक्रमिष्यामस्तत्स्वरात्परस्यासंयुक्तस्यानादेर्भवतीति वेदितव्यम्॥

---

१ B सुउमालो. २ B °पोते च॥ ७२॥ ३ P °पातस्य चादे.. ४ P शब्दस्यादेः.

क-ग-च-ज-त-द-प-य-वां प्रायो लुक् ॥ १७७ ॥

स्वरात्परेषामनादिभूतानामसंयुक्तानां कगचजतदपयवानां प्रायो लुग् भवति ॥ क । तित्थयरो । लोओ । सयढं ॥ ग । नओ । नयरं । मयङ्को ॥ च । सई । कय-ग्गहो ॥ ज । रययं । पयावई । गओ ॥ त । विआणं । रसा-यलं । जई ॥ द । गया । मयणो ॥ प । रिऊ । सुउरिसो ॥ य । दयालू । नयणं । विओओ ॥ व । लायण्णं । विउहो । वलयाणलो ॥ प्रायोग्रहणात्क्वचिन्न भवति । सुकुसुमं । पयाग-जलं । सुगओ । अगरू । सचावं । विजणं । सुतारं । विदुरो । स-पावं । समवाओ । देवो । दाणवो ॥ स्वरादित्येव । संकरो । सं-गमो । नक्कंचरो । धणंजओ । विसंतवो । पुरंदरो । संवुडो । सं-वरो ॥ असंयुक्तस्येत्येव । अक्को । वग्गो । अच्चो । वज्जं । धुत्तो । उद्दामो । विप्पो । कज्जं । सव्वं ॥ क्वचित्संयुक्तस्यापि । नक्तंचरः । नक्कंचरो ॥ अनादेरित्येव । कालो । गन्धो । चोरो । जारो । तरू । दवो । पावं । वण्णो । यकारस्य तु जत्वम् आदौ वक्ष्यते । समासे तु वाक्यविभक्त्यपेक्षया भिन्नपदत्वमपि विवक्ष्यते । तेन तत्र यथा-दर्शनमुभयमपि भवति । सुहकरो सुहयरो । आगमिओ आय-मिओ । जलचरो जलयरो । बहुतरो बहुअरो । सुहदो । सुहओ । इत्यादि ॥ क्वचिदादेरपि । स पुनः । स उण ॥ स च । सो अ ॥ चिन्हं । इन्धं ॥ क्वचिच्चस्य जः । पिशाची । पिसाजी ॥ एकत्वम् । एगत्तं ॥ एक । एगो ॥ अमुकः । अमुगो ॥ असुकः । असुगो ॥ श्रा-वकः । सावगो ॥ आकारः । आगारो ॥ तीर्थकरः । तित्थगरो ॥ आकर्षः । आगरिसो ॥ लोगस्सुज्जोअगरा । इत्यादिषु तु व्यत्ययश्च [४.४४७] इत्येव कस्य गत्वम् ॥ आर्षे अन्यदपि दृश्यते । आकुञ्चनं । आउण्टणं । अत्र चस्य टत्वम् ॥

---

१ B विदुरो २ A विज°. ३ B नत्तंचरो. ४ A °स्येति किम् । अक्को. ५ B उद्दामो । कज्जं. ६ A °देरिति किम् ७ P °यरो । सहकारो । सहयारो । आग°. ८ A उणो.

यमुना-चामुण्डा-कामुकातिमुक्तके मोनुनासिकश्च ॥ १७८ ॥

एषु मस्य लुग् भवति लुकि च सति मस्य स्थाने अनुनासिको भवति ॥ जँउणा । चाँउण्डा । काँउओ । अणिँउतयं ॥ क्वचिन्न भवति । अइमुन्तयं । अइमुत्तयं ॥

नावर्णात्पः ॥ १७९ ॥

अवर्णात्परस्यानादेः पस्य लुग् न भवति ॥ सवहो । सावो ॥ अनादेरित्येव । परउट्ठो[1] ॥

अवर्णो यश्रुतिः ॥ १८० ॥

कगचजेत्यादिना लुकि सति शेषः अवर्णः अवर्णात्परो लघुप्रयत्नतरयकारश्रुतिर्भवति ॥ तित्थयरो । सयढं । नयरं । मयङ्को । कयग्गहो । काय-मणी । रययं । पयावई । रसायलं । पायालं । मयणो । गया । नयणं । दयालू । लायण्णं ॥ अवर्ण इति किम् । सउणो । पउणो । पउरं । राईवं । निहओ । निनओ । वाऊ । कई । अवर्णादित्येव । लोअस्स । देअरो ॥ क्वचिद् भवति । पियइ ॥

कुब्ज-कर्पर-कीले कः खोपुष्पे ॥ १८१ ॥

एषु कस्य खो भवति पुष्पं चेत् कुब्जाभिधेयं न भवति ॥ खुज्जो । खप्परं । खीलओ[2] ॥ अपुष्प इति किम् । बंधेउं कुज्जय-पसूणं[3] । आर्षेन्यत्रापि । कासितं । खासिअं[4] । कसितं[5] । खसिअं ॥

मरकत-मदकले गः कन्दुके त्वादेः ॥ १८२ ॥

अनयोः कस्य गो भवति कन्दुके त्वाद्यस्य[6] कस्य ॥ मरगयं । मयगलो । गेन्दुअं ॥

किराते चः ॥ १८३ ॥

किराते कस्य चो भवति ॥ चिलाओ ॥ पुलिन्द एवायं विधिः । कामरूपिणि तु नेष्यते । नमिमो हर-किरायं ॥

१ B परओट्ठो २ B कीलके कः ३ B °ज्जअप्पसू°. ४ B खासितं. ५ A कषितं. ६ B °द्यस्य । म.°

शीकरे भ-हौ वा ॥ १८४ ॥

शीकरे कस्य भहौ वा भवतः॥ सीभरो सीहरो। पक्षे। सीअरो॥

चन्द्रिकायां मः॥ १८५॥

चन्द्रिकाशब्दे कस्य मो भवति॥ चन्दिमा॥

निकष-स्फटिक-चिकुरे हः॥ १८६ ॥

एषु कस्य हो भवति॥ निहसो। फलिहो। चिहुरो। चिहुरशब्दः संस्कृतेपि इति दुर्गः॥

ख-घ-थ-ध-भाम् ॥ १८७ ॥

स्वरात्परेषामसंयुक्तानामनादिभूतानां ख घ थ ध भ इत्येतेषां वर्णानां प्रायो हो भवति॥ ख। साहा। मुहं। मेहला। लिहइ॥ घ। मेहो। जहणं। माहो। लाहइ॥ थ। नाहो। आवसहो। मिहुणं। कहइ॥ ध। साहू। वाहो। बहिरो। बाहइ। इन्द-हणू॥ भ। सहा। सहावो। नहं। थणहरो। सोहइ॥ स्वरादित्येव। संखो। संघो। कंथा। बंधो। खंभो॥ असंयुक्तस्येत्येव। अक्खइ। अग्घइ। कत्थइ। सिद्धओ। बन्धइ। लब्भइ॥ अनादेरित्येव। गज्जन्ते खे मेहा। गच्छइ घणो॥ प्राय इत्येव। सरिसव-खलो। पलय-घणो। अथिरो। जिण-धम्मो। पणट्ठ-भओ। नभं॥

पृथकि धो वा ॥ १८८ ॥

पृथक्शब्दे थस्य धो वा भवति॥ पिधं पुधं। पिहं पुहं॥

शृङ्खले खः कः॥ १८९ ॥

शृङ्खले खस्य को भवति॥ सङ्कलं॥

---

१ B °करे भ°. २ P हुग्गः ३ P सुहं. ४ B मोहो. ५ A इदुवणू. ६ B लुब्भइ. ७ P गज्जंति. ८ B °हा फुल्ला नीवा पणथिरा मोरा। नट्ठो चदुजोउ वासारत्तो हला पचो। गच्छ°. ९ B अथिरो. १० A नहं.

पुन्नाग-भागिन्योर्गो मः ॥ १९० ॥

अनयोर्गस्य मो भवति ॥ पुन्नामाइं वसन्ते । भामिणी ॥

छागे लः ॥ १९१ ॥

छागे[1] गस्य लो भवति ॥ छालो । छाली ॥

ऊत्वे दुर्भग-सुभगे वः ॥ १९२ ॥

अनयोरूत्वे गस्य वो भवति ॥ दूहवो । सूहवो ॥ ऊत्व इति किम् । दुहओ । सुहओ ॥

खचित-पिशाचयोश्चः स-ल्लौ वा ॥ १९३ ॥

अनयोश्चस्य यथासंख्यं स ल्ल इत्यादेशौ वा भवतः ॥ खसिओ खइओ । पिसल्लो पिसाओ ॥

जटिले जो झो वा ॥ १९४ ॥

जटिले जस्य झो वा भवति ॥ झडिलो जडिलो ॥

टो डः ॥ १९५ ॥

स्वरात्परस्यासंयुक्तस्यानादेष्टस्य डो भवति ॥ नडो । भडो । वडो । घडइ ॥ स्वरादित्येव । घंटा ॥ असंयुक्तस्येत्येव । खट्टो[2] ॥ अनादेरित्येव । टक्को ॥ क्वचिन्न भवति । अटति । अटइ ॥

सटा-शकट-कैटभे ढः ॥ १९६ ॥

एषु टस्य ढो भवति ॥ सढा । सयढो । केढवो[3] ॥

स्फटिके लः ॥ १९७ ॥

स्फटिके टस्य लो भवति ॥ फलिहो ॥

चपेटा-पाटौ वा ॥ १९८ ॥

चपेटाशब्दे ण्यन्ते[4] च पटिधातौ टस्य लो वा भवति ॥ चविला चविडा । फालेइ[5] फाडेइ ॥

---

१ A छागग°. २ B खट्वा. ३ A कैढवो ४ P °ते च पाटौ धा°. B °ते पाटौ धा°.
५ B फालइ.

ठो ढः ॥ १९९ ॥

स्वरात्परस्यासंयुक्तस्यानादेष्ठस्य ढो भवति ॥ मढो । सढो । कमढो । कुढारो । पढइ ॥ स्वरादित्येव । वेकुंठो ॥ असंयुक्तस्येत्येव । चिट्ठइ ॥ अनादेरित्येव । हिअए ठाइ ॥

अङ्कोठे ल्लः ॥ २०० ॥

अङ्कोठे ठस्य द्विरुक्तो लो भवति ॥ अङ्कोल्लतेल्ल-तुप्पं ॥

पिठरे हो वा रश्च डः ॥ २०१ ॥

पिठरे ठस्य हो वा भवति तत्सन्नियोगे च रस्य डो भवति ॥ पिहडो पिढरो ॥

डो लः ॥ २०२ ॥

स्वरात्परस्यासंयुक्तस्यानादेर्डस्य प्रायो लो भवति ॥ वडवामुखम् । वलया-मुहं ॥ गरुलो । तलायं । कीलइ ॥ स्वरादित्येव । मोंडं । कोंडं ॥ असंयुक्तस्येत्येव । खग्गो ॥ अनादेरित्येव । रमइ डिम्भो ॥ प्रायोग्रहणात् क्वचिद् विकल्पः । वलिसं वडिसं । दालिमं दाडिमं । गुलो गुडो । णाली णाडी । णलं णडं । आमेलो आवेडो ॥ क्वचिन्न भवत्येव । निबिडं । गउडो । पीडिअं । नीडं । उडू । तडी ॥

वेणौ णो वा ॥ २०३ ॥

वेणौ णस्य लो वा भवति ॥ वेलू । वेणू ॥

तुच्छे तश्च-छौ वा ॥ २०४ ॥

तुच्छशब्दे तस्य च छ इत्यादेशौ वा भवतः ॥ चुच्छं । छुच्छं । तुच्छं ॥

तगर-त्रसर-तूवरे टः ॥ २०५ ॥

एषु तस्य टो भवति ॥ टगरो । टसरो । टूवरो ॥

---

१ B नडं. २ A आमेडो. ३ A °ओभ°.

प्रत्यादौ डः ॥ २०६ ॥

प्रत्यादिषु तस्य डो भवति ॥ पडिवन्नं । पडिहासो । पडिहारो । पाडिप्फद्धी । पडिसारो । पडिनिअत्तं । पडिमा । पडिवया । पडंसुआ । पडिकरइ । पहुडि । पाहुडं । वावडो । पडाया । बहेडओ । हरडई । मडयं ॥ आर्षे । दुष्कृतम् । दुक्कडं ॥ सुकृतम् । सुकडं ॥ आहृतम् । आहडं ॥ अवहृतम् । अवहडं । इत्यादि ॥ प्राय इत्येव । प्रतिसमयम् । पइसमयं ॥ प्रतीपम् । पईवं ॥ संप्रति । संपइ ॥ प्रतिष्ठानम् । पइट्ठाणं ॥ प्रतिष्ठा । पइट्ठा ॥ प्रतिज्ञा । पइण्णा ॥ प्रति । प्रभृति । प्राभृत । व्यापृत । पताका । बिभीतक । हरीतकी । मृतक । इत्यादि ॥

इत्वे वेतसे ॥ २०७ ॥

वेतसे तस्य डो भवति इत्वे सति ॥ वेडिसो ॥ इत्व इति किम् । वेअसो ॥ इः स्वप्नादौ [१.४६] इति इकारो न भवति इत्व इति व्यावृत्तिबलात् ॥

गर्भितातिमुक्तके णः ॥ २०८ ॥

अनयोस्तस्य णो भवति ॥ गब्भिणो । अणिउँतयं ॥ क्वचिन्न भवत्यपि । अइमुत्तयं ॥ कथम् एरावणो । ऐरावणशब्दस्य । एरावओ इति तु ऐरावतस्य ॥

रुदिते दिना ण्णः ॥ २०९ ॥

रुदिते दिना सह तस्य द्विरुक्तो णो भवति ॥ रुण्णं ॥ अत्र केचिद् "ऋत्वादिषु द" इत्यारब्धवन्तः स तु शौरसेनीमागधीविषय एव दृश्यते इति नोच्यते । प्राकृते हि । ऋतुः । रिऊ । उऊ ॥ रजतम् । रययं ॥ एतद् । एअं ॥ गतः । गओ ॥ आगतः । आगओ ॥ सांप्रतम् । संपयं ॥ यतः । जओ ॥ ततः । तओ ॥ कृतम् । कयं ॥

---

१ P °रो विकल्पेन भ° B °रो विकल्पेन भवति । इत्वव्या°. २ P °षु तस्य द°.

दीपौ धो वा ॥ २२३ ॥

दीप्यतौ[1] दस्य धो वा भवति ॥ धिप्पइ । दिप्पइ ॥

कदर्थिते वः ॥ २२४ ॥

कदर्थिते दस्य वो भवति ॥ कवट्टिओ ॥

ककुदे हः ॥ २२५ ॥

ककुदे दस्य हो भवति ॥ कउहं ॥

निषधे धो ढः ॥ २२६ ॥

निषधे धस्य ढो भवति ॥ निसढो ॥

वौषधे ॥ २२७ ॥

ओषधे धस्य[2] ढो वा भवति ॥ ओसढं । ओसहं ॥

नो णः ॥ २२८ ॥

स्वरात्परस्यासंयुक्तस्यानादेर्नस्य णो भवति ॥ कणयं । मयणो । वयणं । नयणं । माणइ ॥ आर्षे । आरनालं । अनिलो[3] । अनलो । इत्याद्यपि ॥

वादौ ॥ २२९ ॥

असंयुक्तस्यादौ वर्तमानस्य नस्य णो वा भवति ॥ णरो नरो । णई नई । णेइ नेइ[4] ॥ असंयुक्तस्येत्येव । न्यायः । नाओ ॥

निम्ब-नापिते ल-ण्हं वा ॥ २३० ॥

अनयोर्नस्य[5] ल ण्ह इत्येतौ वा भवतः ॥ लिम्बो निम्बो । ण्हाविओ नाविओ ॥

---

१ P °तौ धातौ द°. २ B स्य हो भवति वा ॥ ओसहं । ओसढं ॥ ३ B अनिलो इ°. ४ P नई । अ°. ५ P °स्य यथासङ्ख्यं ल.

पो वः ॥ २३१ ॥

स्वरात्परस्यासंयुक्तस्यानादेः पस्य प्रायो वो भवति ॥ सवहो । सावो । उवसग्गो । पईवो । कासवो । पावं । उवमा । कविलं । कुणवं । कलावो । कवालं । महि-वालो । गो-वइ । तवइ ॥ स्वरादित्येव । कम्पइ ॥ असंयुक्तस्येत्येव । अप्पमत्तो ॥ अनादेरित्येव । सुहेण पढइ ॥ प्राय इत्येव । कई । रिऊ ॥ एतेन पकारस्य प्राप्तयोर्लोपवकारयोर्यस्मिन् कृते श्रुतिसुखमुत्पद्यते स तत्र कार्यः ॥

पाटि-परुष-परिघ-परिखा-पनस-पारिभद्रे फः ॥ २३२ ॥

ण्यन्ते पटिधातौ परुषादिषु च पस्य फो भवति ॥ फालेइ फाडेइ । फरुसो । फलिहो । फलिहा । फणसो । फालिहद्दो ॥

प्रभूते वः ॥ २३३ ॥

प्रभूते पस्य वो भवति ॥ वहुत्तं ॥

नीपापीडे मो वा ॥ २३४ ॥

अनयोः पस्य मो वा भवति ॥ नीमो नीवो । आमेलो आवेडो ॥

पापर्द्धौ रः ॥ २३५ ॥

पापर्द्धावपदादौ पकारस्य रो भवति ॥ पारद्धी ॥

फो भ-हौ ॥ २३६ ॥

स्वरात्परस्यासंयुक्तस्यानादेः फस्य भहौ भवतः ॥ क्वचिद् भः । रेफः । रेभो ॥ शिफा । सिभा ॥ क्वचित्तु हः । मुत्ताहलं ॥ क्वचिदुभावपि । सभलं सहलं । सेभालिआ सेहालिआ । सभरी सहरी । गुभइ गुहइ ॥ स्वरादित्येव । गुंफइ ॥ असंयुक्तस्येत्येव । पुप्फं ॥ अनादेरित्येव । चिट्ठइ फणी ॥ प्राय इत्येव । कसण-फणी ॥

१ B परस्य २ P °वो । पावं ३ P पाटि° ४ B सिफा.

हृतम्[1]। हयं ॥ हताशः। हयासो ॥ श्रुतः। सुओ ॥ आकृतिः। आकिई ॥ निर्वृतः। निव्वुओ ॥ तातः। ताओ ॥ कतरः। कयरो। द्वितीयः। दुइओ[2] इत्यादयः प्रयोगा भवन्ति। न पुनः उद्[3] रयदमित्यादि ॥ क्वचित् भावेपि "व्यत्ययश्च" [४.४४७] इत्येव सिद्धम् ॥ दिही इत्येतदर्थं तु "धृतेर्दिहिः" [२.१३१] इति वक्ष्यामः ॥

सप्ततौ रः ॥ २१० ॥

सप्ततौ तस्य रो भवति ॥ सत्तरी ॥

अतसी-सातवाहने लः ॥ २११ ॥

अनयोस्तस्य लो भवति ॥ अलसी। सालाहणो। सालवाहणो। सालाहणी भासा ॥

पलिते वा ॥ २१२ ॥

पलिते तस्य लो वा भवति ॥ पलिलं। पलिअं ॥

पीते वो ले वा ॥ २१३ ॥

पीते तस्य वो वा भवति स्वार्थलकारे परे[4] ॥ पीवलं। पीअलं ॥ ल इति किम्। पीअं ॥

वितस्ति-वसति-भरत-कातर-मातुलिङ्गे हः ॥ २१४ ॥

एषु तस्य हो भवति ॥ विहत्थी। वसही ॥ बहुलाधिकारात् क्वचिन्न भवति। वसई। भरहो। काहलो। माहुलिङ्गं। मातुलुङ्गशब्दस्य तु माउलुङ्गं ॥

मेथि-शिथिर-शिथिल-प्रथमे थस्य ढः ॥ २१५ ॥

एषु थस्य ढो भवति। हापवादः ॥ मेढी। सिढिलो। सिढिलो। पढमो ॥

---

१ B हृतं. २ B दुईओ. ३ B ह्दू. ४ B स्वार्थे ल.°

निशीथ-पृथिव्योर्वा ॥ २१६ ॥

अनयोस्थस्य ढो वा भवति ॥ निसीढो । निसीहो । पुढवी । पुहवी ॥

दशन-दष्ट-दग्ध-दोला-दण्ड-दर-दाह-दम्भ-दर्भ-कदन-दोहदे दो वा डः ॥ २१७ ॥

एषु दस्य डो वा भवति ॥ डसणं दसणं । डट्ठो दट्ठो[1] । डड्ढो दड्ढो । डोला दोला । डण्डो दण्डो । डरो दरो । डाहो दाहो । डम्भो दम्भो । डब्भो दब्भो । कडणं कयणं । डोहलो दोहलो ॥ दरशब्दस्य च भयार्थवृत्तेरेव भवति । अन्यत्र दर-दलिअ[2] ॥

दंश-दहोः ॥ २१८ ॥

अनयोर्धात्वोर्दस्य डो भवति ॥ डसइ[3] । डहइ ॥

संख्या-गद्गदे रः ॥ २१९ ॥

संख्यावाचिनि गद्गदशब्दे च दस्य रो भवति ॥ एआरह । बारह । तेरह । गग्गरं ॥ अनादेरित्येव । ते दस ॥ असंयुक्तस्येत्येव ॥ चउद्दह ॥

कदल्यामद्रुमे ॥ २२० ॥

कदलीशब्दे अद्रुमवाचिनि दस्य रो भवति ॥ करली ॥ अद्रुम इति किम् । कयली । केली ॥

प्रदीपि-दोहदे लः ॥ २२१ ॥

प्रपूर्वे दीप्यतौ धातौ दोहदशब्दे च दस्य लो भवति ॥ पलीवेइ । पलित्तं । दोहलो ॥

कदम्बे वा ॥ २२२ ॥

कदम्बशब्दे दस्य लो वा भवति ॥ कलम्बो । कयम्बो ॥

---

१ B °ड्ढो । डक्को । ड°. २ B-दलिअं ३ B डसइ. ४ P °ह । ग°. ५ P °व । दस.

दीपौ धो वा ॥ २२३ ॥

दीप्यतौ[1] दस्य धो वा भवति ॥ धिप्पइ । दिप्पइ ॥

कदर्थिते वः ॥ २२४ ॥

कदर्थिते दस्य वो भवति ॥ कवट्टिओ ॥

ककुदे हः ॥ २२५ ॥

ककुदे दस्य हो भवति ॥ कउहं ॥

निषधे धो ढः ॥ २२६ ॥

निषधे धस्य ढो भवति ॥ निसढो ॥

वौषधे ॥ २२७ ॥

ओषधे धस्य[2] ढो वा भवति ॥ ओसढं । ओसहं ॥

नो णः ॥ २२८ ॥

स्वरात्परस्यासंयुक्तस्यानादेर्नस्य णो भवति ॥ कणयं । मयणो । वयणं । नयणं । माणइ ॥ आर्षे । आरनालं । अनिलो[3] । अनलो । इत्याद्यपि ॥

वादौ ॥ २२९ ॥

असंयुक्तस्यादौ वर्तमानस्य नस्य णो वा भवति ॥ णरो नरो । णई नई[4] । णेइ नेइ ॥ असंयुक्तस्येत्येव । न्यायः । नाओ ॥

निम्ब-नापिते ल-ण्हं वा ॥ २३० ॥

अनयोर्नस्य[5] ल ण्ह इत्येतौ वा भवतः ॥ लिम्बो निम्बो । ण्हाविओ नाविओ ॥

---

१ P °तौ धातौ द°. २ B स्य हो भवति वा ॥ ओसहं । ओसढं ॥ ३ B अनिलो इ°. ४ P नई । अ°. ५ P °स्य यथासङ्ख्यं ल.

पो वः ॥ २३१ ॥

स्वरात्परस्यासंयुक्तस्यानादेः पस्य[1] प्रायो वो भवति ॥ सवहो । सावो । उवसग्गो । पईवो[2] । कासवो । पावं । उवमा । कविलं । कुणवं । कलावो । कवालं । महि-वालो । गो-वइ । तवइ ॥ स्वरादित्येव । कम्पइ ॥ असंयुक्तस्येत्येव । अप्पमत्तो ॥ अनादेरित्येव । सुहेण पढइ ॥ प्राय इत्येव । कई । रिऊ ॥ एतेन पकारस्य प्राप्तयोर्लोपवकारयोर्यस्मिन् कृते श्रुतिसुखमुत्पद्यते स तत्र कार्यः ॥

पाटि-परुष-परिघ-परिखा-पनस-पारिभद्रे फः ॥ २३२ ॥

ण्यन्ते पटिधातौ[3] परुषादिषु च पस्य फो भवति ॥ फालेइ फाडेइ । फरुसो । फलिहो । फलिहा । फणसो । फालिहद्दो ॥

प्रभूते वः ॥ २३३ ॥

प्रभूते पस्य वो भवति ॥ वहुत्तं ॥

नीपापीडे मो वा ॥ २३४ ॥

अनयोः पस्य मो वा भवति ॥ नीमो नीवो । आमेलो आवेडो ॥

पापर्द्धौ रः ॥ २३५ ॥

पापर्द्धावपदादौ पकारस्य रो भवति ॥ पारद्धी ॥

फो भ-हौ ॥ २३६ ॥

स्वरात्परस्यासंयुक्तस्यानादेः फस्य भहौ भवतः ॥ क्वचिद् भः । रेफः । रेभो ॥ शिफा[4] । सिभा ॥ क्वचित्तु हः । मुत्ताहलं ॥ क्वचिदुभावपि । सभलं सहलं । सेभालिआ सेहालिआ । सभरी सहरी । गुभइ गुहइ ॥ स्वरादित्येव । गुंफइ ॥ असंयुक्तस्येत्येव । पुप्फं ॥ अनादेरित्येव । चिट्ठइ फणी ॥ प्राय इत्येव । कसण-फणी ॥

---

१ B परस्य. २ P °वो । पावं ३ P पाटि° ४ B सिफा.

वो वः ॥ २३७ ॥

स्वरात्परस्यासंयुक्तस्यानादेर्बस्य वो भवति ॥ अलाबू[1] । अलावू । अ-
लाऊ ॥ शबलः । सवलो ॥

बिसिन्यां भः ॥ २३८ ॥

बिसिन्यां बस्य भो भवति ॥ भिसिणी ॥ स्त्रीलिङ्गनिर्देशादिह न भ-
वति । बिस-तन्तु-पेलवाणं ॥

कबन्धे म-यौ ॥ २३९ ॥

कबन्धे बस्य मयौ भवतः ॥ कमन्धो । कयन्धो ॥

कैटभे भो वः ॥ २४० ॥

कैटभे भस्य वो भवति ॥ केढवो ॥

विषमे मो ढो वा ॥ २४१ ॥

विषमे मस्य ढो वा भवति ॥ विसढो । विसमो ॥

मन्मथे वः ॥ २४२ ॥

मन्मथे मस्य वो भवति ॥ वम्महो ॥

वाभिमन्यौ ॥ २४३ ॥

अभिमन्युशब्दे मो वो वा भवति ॥ अहिवन्नू अहिमन्नू ॥

भ्रमरे सो वा ॥ २४४ ॥

भ्रमरे मस्य सो वा भवति ॥ भसलो भमरो ॥

आदेर्यो जः ॥ २४५ ॥

पदादेर्यस्य जो[2] भवति ॥ जसो । जमो[3] । जाइ ॥ आदेरिति किम् ।
अवयवो । विणओ ॥ बहुलाधिकारात् सोपसर्गस्यानादेरपि । सं-
जमो । संजोगो । अवजसो ॥ क्वचिन्न भवति । पओओ ॥ आर्षे
लोपोपि । यथाख्यातम् । अहक्खायं ॥ यथाजातम् । अहाजायं ॥

---

१ P अलावू । अलावू । अ° २ B जो वा भ°. ३ B जम्मो.

युष्मद्यर्थपरे तः ॥ २४६ ॥

युष्मच्छब्देर्थपरे यस्य तो भवति ॥ तुम्हारिसो । तुम्हकेरो ॥ अर्थपर इति किम् । जुम्हदम्ह-पयरणं ॥

यष्ट्यां लः ॥ २४७ ॥

यष्ट्यां यस्य लो भवति ॥ लट्ठी । वेणु-लट्ठी । उच्छु-लट्ठी । महु-लट्ठी ॥

वोत्तरीयानीय-तीय-कृद्ये ज्जः ॥ २४८ ॥

उत्तरीयशब्दे अनीयतीयकृद्यप्रत्ययेषु च यस्य द्विरुक्तो जो वा भवति ॥ उत्तरिज्जं उत्तरीअं ॥ अनीय । करणिज्जं करणीअं । विम्हयणिज्जं विम्हयणीअं[1] । जवणिज्जं जवणीअं ॥ तीय । बिइज्जो बीओ ॥ कृद्य । पेज्जा पेआ[2] ॥

छायायां होकान्तौ वा ॥ २४९ ॥

अकान्तौ वर्तमाने छायाशब्दे यस्य हो वा भवति ॥ वच्छस्स छाही[3] वच्छस्स छायी । आतपाभावः । सच्छाहं[4] सच्छायं ॥ अकान्ताविति किम् ॥ मुह-च्छाया । कान्तिरित्यर्थः ॥

डाह-वौ कतिपये ॥ २५० ॥

कतिपये यस्य डाह व इत्येतौ पर्यायेण भवतः ॥ कइवाहं । कइअवं ॥

किरि-भेरे रो डः ॥ २५१ ॥

अनयो रस्य डो भवति ॥ किडी । भेडो ॥

पर्याणे डा वा ॥ २५२ ॥

पर्याणे रस्य डा इत्यादेशो वा भवति[5] ॥ पडायाणं पल्लाणं ॥

करवीरे णः ॥ २५३ ॥

करवीरे प्रथमस्य रस्य णो भवति ॥ कणवीरो ॥

---

१ B विम्हणि°. २ A पेज्जो. ३ B छाया. ४ B छाहा. ५ B डो वा भ°.

हरिद्रादौ लः ॥ २५४ ॥

हरिद्रादिषु शब्देषु असंयुक्तस्य रस्य लो भवति ॥ हलिद्दी । दलिद्दाइ । दलिद्दो । दालिद्दं । हलिद्दो । जहुट्ठिलो । सिढिलो । मुहलो । चलणो । वलुणो । कलुणो । इङ्गालो । सक्कालो । सोमालो । चिलाओ । फलिहा । फलिहो । फालिहद्दो । काहलो । लुक्को । अवद्दालं । भसलो । जढलं । बढलो । निट्ठुलो ॥ बहुलाधिकाराच्चरणशब्दस्य पादार्थवृत्तेरेव[1] । अन्यत्र चरण-करणं ॥ भ्रमरे सुसंनियोगे एव । अन्यत्र भमरो ॥ तथा । जढरं[2] । बढरो । निट्ठुरो इत्याद्यपि ॥ हरिद्रा । दरिद्राति । दरिद्र । दारिद्र्य । हरिद्र । युधिष्ठिर । शिथिर । मुखर । चरण । वरुण । करुण । अङ्गार । सत्कार । सुकुमार । किरात । परिखा । परिघ । पारिभद्र । कातर । रुग्ण । अपद्वार । भ्रमर । जठर । बठर । निष्ठुर । इत्यादि ॥ आर्षे दुवालसङ्गे इत्याद्यपि[3] ॥

स्थूले लो रः ॥ २५५ ॥

स्थूले लस्य रो भवति ॥ थोरं ॥ कथं थूलभद्दो । स्थूरस्य[4] हरिद्रादिलत्वे भविष्यति ॥

लाहल-लाङ्गल-लाङ्गूले वादेर्णः ॥ २५६ ॥

एषु आदेर्लस्य णो वा भवति ॥ णाहलो । लाहलो ॥ णङ्गलं । लङ्गलं । णङ्गूलं । लङ्गूलं ॥

ललाटे च ॥ २५७ ॥

ललाटे च आदेर्लस्य णो भवति ॥ चकार आदेरनुवृत्त्यर्थः ॥ णिडालं । णडालं ॥

शबरे बो मः ॥ २५८ ॥

शबरे बस्य मो भवति ॥ समरो ॥

स्वप्न-नीव्योर्वा ॥ २५९ ॥

अनयोर्वस्य मो वा भवति ॥ सिमिणो सिविणो । नीमी नीवी ॥

---

१ A पदार्थं°. २ B जठर । बठरो. ३ A इत्यपि. ४ B थूर°.

श-षोः सः ॥ २६० ॥

शकारषकारयोः सो भवति ॥ श । सद्दो । कुसो । निसंसो । वंसो । सामा । सुद्धं । दस । सोहइ । विसइ ॥ ष । सण्डो । निहसो । कसाओ । घोसइ ॥ उभयोरपि । सेसो । विसेसो ॥

स्नुषायां ण्हो न वा ॥ २६१ ॥

स्नुषाशब्दे षस्य ण्हः णकाराक्रान्तो हो वा भवति ॥ सुण्हा सुसा ॥

दश-पाषाणे हः ॥ २६२ ॥

दशन्शब्दे पाषाणशब्दे च शषोर्यथादर्शनं हो वा भवति ॥ दह-मुहो दस-मुहो । दह-बलो दस-बलो । दह-रहो दस-रहो । दह दस । एआरह । बारह । तेरह । पाहाणो पासाणो ॥

दिवसे सः ॥ २६३ ॥

दिवसे सस्य हो वा भवति ॥ दिवहो । दिवसो ॥

हो घोनुस्वारात् ॥ २६४ ॥

अनुस्वारात्परस्य हस्य घो वा भवति ॥ सिंघो । सीहो ॥ संघारो । संहारो । क्वचिदननुस्वारादपि । दाहः । दाघो ॥

षट्-शमी-शाव-सुधा-सप्तपर्णेष्वादेश्छः ॥ २६५ ॥

एषु आदेर्वर्णस्य छो भवति ॥ छट्ठो । छट्ठी । छप्पओ । छंमुहो । छमी । छावो । छुहा । छत्तिवण्णो ॥

शिरायां वा ॥ २६६ ॥

शिराशब्दे आदेश्छो वा भवति ॥ छिरा सिरा ॥

लुग् भाजन-दनुज-राजकुले जः सस्वरस्य न वा ॥ २६७ ॥

एषु सस्वरजकारस्य लुग् वा भवति ॥ भाणं भायणं । दणु-वहो । दणुअ-वहो । रा-उलं राय-उलं ॥

---

१ B दसो. २ A सामो. ३ B दसा. ४ B ण्हो वा. ५ B °स्य णका°. ६ P °शश°. ७ B हो भ°. ८ B घो भ°. ९ B °स्वारात्।. १० P °रस्य ज°.

व्याकरण-प्राकारागते कगोः ॥ २६८ ॥

एषु को गश्च सस्वरस्य लुग् वा भवति ॥ वारणं वायरणं । पारो पायारो ॥ आओ आगओ ॥

किसलय-कालायस-हृदये यः ॥ २६९ ॥

एषु सस्वरयकारस्य[1] लुग् वा भवति ॥ किसलं किसलयं । कालासं कालायसं । महण्णव-समा सहिआ । जाला ते सहिअएहिं घेप्पन्ति । निसमणुप्पिअ-हिअस्स हिअयं ॥

दुर्गादेव्युदुम्बर-पादपतन-पादपीठेन्तर्दः ॥ २७० ॥

एषु सस्वरस्य दकारस्य अन्तर्मध्ये वर्तमानस्य लुग् वा भवति ॥ दुग्गा-वी । दुग्गा-एवी । उम्बरो[2] उउम्बरो । पा-वडणं पाय-वडणं । पा-वीढं ॥ पाय-वीढं ॥ अन्तरिति किम् । दुर्गादेव्यामादौ मा भूत् ॥

यावत्तावज्जीविताववर्त्तमानावट-प्रावारक-देवकुलैवमेवे वः २७१

यावदादिषु सस्वरवकारस्यान्तर्वर्तमानस्य[3] लुग् वा भवति ॥ जा जाव । ता ताव । जीअं जीविअं । अत्तमाणो आवत्तमाणो । अडो अवडो । पारओ पावारओ । दे-उलं देव-उलं । एमेव एवमेव ॥ अन्तरित्येव । एवमेवेन्त्यस्य न भवति ॥

इत्याचार्यश्रीहेमचन्द्रविरचितायां सिद्धहेमचन्द्राभिधानस्वोपज्ञ-
शब्दानुशासनवृत्तौ अष्टमस्याध्यायस्य[5] प्रथमः पादः ॥

[6] यद् दोर्मण्डलकुण्डलीकृतधनुर्दण्डेन सिद्धाधिप[7]
क्रीतं वैरिकुलात् त्वया किल दलत्कुन्दावदातं यशः ।
भ्रान्त्वा त्रीणि जगन्ति खेदविवशं तन्मालवीनां व्यधा-
दापाण्डौ स्तनमण्डले च धवले गण्डस्थले च स्थितिम् ॥ १ ॥

---

१ P B °रस्य य°. २ A उम्बरे । उडम्बरे. ३ P B °रस्य व°. ४ A B वेंसस्य. ५ B °अष्टमाध्या°. ६ P omits this verse. ७ B सिहा°. ८ B °वरिथ°.

अर्हं ॥ संयुक्तस्य ॥ १ ॥

अधिकारोयं ज्यायामीत् [२.११५] इति यावत्। यदित ऊर्ध्वमनुक्रमिष्यामस्तत्संयुक्तस्येति वेदितव्यम् ॥

शक्त-मुक्त-दष्ट-रुग्ण-मृदुत्वे को वा ॥ २ ॥

एषु संयुक्तस्य को वा भवति ॥ सक्को सत्तो । मुक्को मुत्तो । डक्को दट्ठो । लुक्को लुग्गो । माउक्कं माउत्तणं ॥

क्षः खः क्वचित्तु छ-झौ ॥ ३ ॥

क्षस्य खो भवति । क्वचित्तु छझावपि ॥ खओ । लक्खणं ॥ क्वचित्तु छझावपि । खीणं । छीणं । झीणं । झिज्जइ ॥

ष्क-स्कयोर्नाम्नि ॥ ४ ॥

अनयोर्नाम्नि संज्ञायां खो भवति ॥ ष्क । पोक्खरं । पोक्खरिणी । निक्खं ॥ स्क । खन्धो । खन्धावारो । अवक्खन्दो ॥ नाम्नीति किम् । दुक्करं । निक्कम्पं । निक्कओ । नमोक्कारो । सक्कयं । सक्कारो । तक्करो ॥

शुष्क-स्कन्दे वा ॥ ५ ॥

अनयोः ष्कस्कयोः खो वा भवति ॥ सुक्खं सुक्कं । खन्दो कन्दो ॥

क्ष्वेटकादौ ॥ ६ ॥

क्ष्वेटकादिषु संयुक्तस्य खो भवति ॥ खेडओ । क्ष्वेटकशब्दो विषपर्यायः ॥ क्ष्वोटकः । खोडओ ॥ स्फोटकः । खोडओ ॥ स्फेटकः । खेडओ ॥ स्फेटिकः । खेडिओ ॥

---

१ A मउत्तणं. २ B छडौ. ३ P °ति । ख°. ४ B छडा°. ५ P B °टश°.

स्थाणावहरे ॥ ७ ॥

स्थाणौ संयुक्तस्य खो भवति हरश्चेद् वाच्यो न भवति ॥ खाणू ॥ अहर इति किम् । थाणुणो रेहा ॥

स्तम्भे स्तो वा ॥ ८ ॥

स्तम्भशब्दे स्तस्य खो वा भवति ॥ खम्भो । थम्भो । काष्ठादिमयः ॥

थ-ठावस्पन्दे ॥ ९ ॥

स्पन्दाभाववृत्तौ स्तम्भे स्तस्य थठौ भवतः ॥ थम्भो । ठम्भो ॥ स्तम्भ्यते[१] । थम्भिज्जइ[२] । ठम्भिज्जइ ॥

रक्ते गो वा ॥ १० ॥

रक्तशब्दे संयुक्तस्य गो वा भवति ॥ रग्गो रत्तो ॥

शुल्के[३] ङ्गो वा ॥ ११ ॥

शुल्कशब्दे[४] संयुक्तस्य ङ्गो वा भवति ॥ सुङ्गं सुक्कं ॥

कृत्ति-चत्वरे चः ॥ १२ ॥

अनयोः संयुक्तस्य चो भवति ॥ किच्ची । चच्चरं ॥

त्योचैत्ये ॥ १३ ॥

चैत्यवर्जिते त्यस्य चो भवति ॥ सच्चं । पच्चओ ॥ अचैत्य इति किम् । चइत्तं ॥

प्रत्यूषे षश्च हो वा ॥ १४ ॥

प्रत्यूषे त्यस्य चो भवति तत्संनियोगे च षस्य हो वा भवति ॥ पच्चूहो । पच्चूसो ॥

त्व-थ्व-द्व-ध्वां च-छ-ज-झाः क्वचित् ॥ १५ ॥

एषां यथासंख्यमेते क्वचिद् भवन्ति ॥ भुक्त्वा । भोच्चा ॥ ज्ञात्वा ।

---

१ B स्तम्यते. २ A थम्भिज्जइ ॥ र° ३ B शुक्के ङ्गो. P शुक्के ङ्गो. ४ P B शुक्क°.

णच्चा ॥ श्रुत्वा । सोच्चा ॥ पृथ्वी । पिच्छी ॥ विद्वान् । विज्जं ॥ बुद्ध्वा । बुज्झा ॥

भोच्चा सयलं पिच्छिं विज्जं बुज्झा अणण्णय-ग्गामि[1] ।
चइऊण तवं काउं सन्ती पत्तो सिवं परमं ॥

वृश्चिके श्चेर्ञ्चुर्वा ॥ १६ ॥

वृश्चिके श्चेः सस्वरस्य स्थाने ञ्चुरादेशो वा भवति । छापवादः ॥ विञ्चुओ विंचुओ[2] । पक्षे । विञ्छिओ ॥

छोक्ष्यादौ[3] ॥ १७ ॥

अक्ष्यादिषु[4] संयुक्तस्य छो भवति । खस्यापवादः ॥ अच्छिं । उच्छू । लच्छी । कच्छो । छीअं । छीरं । सरिच्छो । वच्छो । मच्छिआ । छेत्तं । छुहा । दच्छो । कुच्छी । वच्छं । छुण्णो । कच्छा । छारो । कुच्छेअयं । छुरो । उच्छा । छयं । सारिच्छं ॥ अक्षि । इक्षु । लक्ष्मी । कक्ष । क्षुत । क्षीर । सदृक्ष । वृक्ष । मक्षिका । क्षेत्र । क्षुध् । दक्ष । कुक्षि । वक्षस् । क्षुण्ण । कक्षा । क्षार । कौक्षेयक । क्षुर । उक्षन् । क्षत । सादृश्य[5] ॥ क्वचित् स्थगितशब्देपि[6] । छइअं ॥ आर्षे । इक्खू । खीरं । सारिक्खमित्याद्यपि दृश्यते ॥

क्षमायां कौ ॥ १८ ॥

कौ पृथिव्यां वर्तमाने क्षमाशब्दे संयुक्तस्य छो भवति[7] ॥ छमा पृथिवी ॥ लाक्षणिकस्यापि क्ष्मादेशस्य भवति । क्ष्मा । छमा ॥ काविति किम् । खमा क्षान्तिः ॥

ऋक्षे वा ॥ १९ ॥

ऋक्षशब्दे संयुक्तस्य छो वा भवति ॥ रिच्छं । रिक्खं । रिच्छो । रिक्खो ॥ कथं छूढं क्षिप्तं । वृक्ष-क्षिप्तयोरुक्ख-छूढौ [२.१२७] इति भविष्यति ॥

---

१ P °ग्गाभि ॥ वृश्चि°. २ B विंचुवो. ३ A छोऽक्षादौ. ४ A अक्षादि°. ५ P सादृक्ष्य.
६ A शब्दोपि ७ B °स्य छो भ°.

क्षण उत्सवे ॥ २० ॥

क्षणशब्दे उत्सवाभिधायिनि संयुक्तस्य छो भवति ॥ छणो ॥ उत्सव इति किम् । खणो ॥

ह्रस्वात् थ्य-श्च-त्स-प्सामनिश्चले ॥ २१ ॥

ह्रस्वात्परेषां थ्यश्चत्सप्सां छो भवति निश्चले तु न भवति ॥ थ्य । पच्छं । पच्छा । मिच्छा ॥ श्च । पच्छिमं । अच्छेरं । पच्छा ॥ त्स । उच्छाहो । मच्छलो । मच्छरो । संवच्छलो । संवच्छरो । चिइच्छइ ॥ प्स । लिच्छइ । जुगुच्छइ । अच्छरा ॥ ह्रस्वादिति किम् । ऊसारिओ ॥ अनिश्चल इति किम् । निच्चलो ॥ आर्षे तथ्ये चोपि । तच्चं ॥

सामर्थ्योत्सुकोत्सवे वा ॥ २२ ॥

एषु संयुक्तस्य छो वा भवति ॥ सामच्छं सामत्थं । उच्छुओ ऊसुओ । उच्छवो ऊसवो ॥

स्पृहायाम् ॥ २३ ॥

स्पृहाशब्दे संयुक्तस्य छो[1] भवति । फस्यापवादः ॥ छिहा ॥ बहुलाधिकारात्क्वचिदन्यदपि । निप्पिहो ॥

द्य-य्य-र्यां जः ॥ २४ ॥

एषां संयुक्तानां जो भवति ॥ द्य । मज्जं । अवज्जं । वेज्जो[2] । जुई । जोओ ॥ य्य । जज्जो । सेज्जा[3] ॥ र्य । भज्जा । चौर्यसमत्वात् भारिआ । कज्जं[4] । वज्जं । पज्जाओ । पज्जत्तं । मज्जाया ॥

अभिमन्यौ ज-ञ्जौ वा ॥ २५ ॥

अभिमन्यौ संयुक्तस्य जो ञ्जश्च वा भवति ॥ अहिमज्जू । अहिमञ्जू । पक्षे । अहिमन्नू ॥ अभिग्रहणादिह न भवति । मन्नू ॥

---

१ B छो वा भ°. २ A विज्जो. ३ A सिज्जा. ४ P कज्जं । प°.

साध्वस-ध्य-ह्यां झः ॥ २६ ॥

साध्वसे संयुक्तस्य ध्यह्ययोश्च झो भवति ॥ सज्झसं ॥ ध्य । [1]वज्झए । झाणं । उवज्झाओ । सज्झाओ । [2]सज्झं । विञ्झो ॥ ह्य । सज्झो । [3]मज्झं । गुज्झं । [4]णज्झइ ॥

ध्वजे वा ॥ २७ ॥

ध्वजशब्दे संयुक्तस्य झो वा भवति ॥ झओ धओ ॥

इन्धौ झा ॥ २८ ॥

इन्धौ धातौ संयुक्तस्य झा इत्या[5]देशो भवति ॥ समिज्झाइ । विज्झाइ ॥

वृत्त-प्रवृत्त-मृत्तिका-पत्तन-कदर्थिते टः ॥ २९ ॥

एषु संयुक्तस्य टो भवति ॥ वट्टो । [6]पयट्टो । मट्टिआ । पट्टणं । [7]कवट्टिओ ॥

र्तस्याधूर्त्तादौ ॥ ३० ॥

र्तस्य टो भवति धूर्त्तादीन् वर्जयित्वा ॥ केवट्टो । वट्टी । जट्टो । पयट्टइ ॥ वट्टुलं । रायवट्टयं । नट्टई । संवट्टिअं ॥ अधूर्त्तादाविति किम् । धुत्तो । कित्ती । वत्ता । आवत्तणं । निवत्तणं । पवत्तणं । संवत्तणं । आवत्तओ । निवत्तओ । निव्वत्तओ । पवत्तओ । संवत्तओ । वत्तिआ । वत्तिओ । [8]कत्तिओ । उक्कत्तिओ । कत्तरी । मुत्ती । मुत्तो । मुहुत्तो ॥ बहुलाधिकाराद् वट्टा ॥ [9]धूर्त । कीर्ति । वार्ता । आवर्तन । निवर्तन । प्रवर्तन । संवर्तन । आवर्तक । निवर्तकं[10] । निर्वर्तक । प्रवर्तक । संवर्तक । [11]वर्तिका । वार्तिक । कार्तिक । [12]उत्कर्तित । कर्तरी । मूर्ति । मूर्त । [13]मुहूर्त । इत्यादि ॥

---

१ B वज्झए. २ B संज्झ. ३ A मञ्झो ४ A नज्झइ. ५ B °शो वा भ°. ६ B पवट्टो ७ B °ओ । प°. ८ A किन्तिओ । उक्किन्तिओ. ९ B धूर्ति. १० B °र्तक । प्रव°. ११ B वर्तिक. १२ A उत्कीर्ति°. १३ A मुहूर्त ॥.

वृन्ते ण्टः ॥ ३१ ॥

वृन्ते[1] संयुक्तस्य ण्टो भवति ॥ वेण्टं । तालवेण्टं ॥

ठोस्थि-विसंस्थुले ॥ ३२ ॥

अनयोः संयुक्तस्य ठो भवति ॥ अट्ठी । विसंठुलं ॥

स्त्यान-चतुर्थार्थे वा ॥ ३३ ॥

एषु संयुक्तस्य ठो वा भवति ॥ ठीणं थीणं । चउट्ठो । अट्ठो प्रयोजनम् । अत्थो धनम् ॥

ष्टस्यानुष्ट्रेष्टासंदष्टे ॥ ३४ ॥

उष्ट्रादिवर्जिते ष्टस्य ठो भवति ॥ लट्ठी । मुट्ठी । दिट्ठी । सिट्ठी । पुट्ठो । कट्ठं । सुरट्ठा । इट्ठो । अणिट्ठं ॥ अनुष्ट्रेष्टासंदष्ट इति किम् । उट्टो । इट्टाचुण्णं व्व । संदट्टो ॥

गर्ते डः ॥ ३५ ॥

गर्तशब्दे संयुक्तस्य डो भवति । टापवादः ॥ गड्डो । गड्डा ॥

सम्मर्द-वितर्दि-विच्छर्द-च्छर्दि-कपर्द-मर्दिते र्दस्य ॥ ३६ ॥

एषु र्दस्य डत्वं[2] भवति ॥ सम्मड्डो । विअड्डी । विच्छड्डो[3] । छड्डइ । छड्डी । कवड्डो । मड्डिओ । सम्मड्डिओ ॥

गर्दभे वा ॥ ३७ ॥

गर्दभे र्दस्य डो वा भवति ॥ गड्डहो । गद्दहो ॥

कन्दरिका-भिन्दिपाले ण्डः ॥ ३८ ॥

अनयोः संयुक्तस्य ण्डो भवति ॥ कण्डलिआ । भिण्डिवालो ॥

स्तब्धे ठ-ढौ ॥ ३९ ॥

स्तब्धे संयुक्तयोर्यथाक्रमं ठढौ भवतः ॥ ठड्ढो ॥

---

१ B °न्ते ण्टो. २ B डो. ३ B °ड्डो । छड्डी.

दग्ध-विदग्ध-वृद्धि-वृद्धे ढः ॥ ४० ॥

एषु संयुक्तस्य ढो भवति ॥ दड्ढो । विअड्ढो । वुड्ढी । वुड्ढो ॥ क्वचिन्न भवति । विद्ध-कइ-निरूविअं ॥

श्रद्धर्द्धि-मूर्धार्धेन्ते वा ॥ ४१ ॥

एषु अन्ते वर्तमानस्य संयुक्तस्य ढो वा भवति ॥ सड्ढा सद्धा । इड्ढी रिद्धी । मुण्ढा मुद्धा । अड्ढं अद्धं ॥

म्नज्ञोर्णः ॥ ४२ ॥

अनयोर्णो भवति ॥ म्न । निण्णं । पज्जुण्णो ॥ ज्ञ । णाणं । सण्णा । पण्णा । विण्णाणं ॥

पंचाशत्पंचदश-दत्ते ॥ ४३ ॥

एषु संयुक्तस्य णो भवति ॥ पण्णासा । पण्णरह[1] । दिण्णं ॥

मन्यौ न्तो वा ॥ ४४ ॥

मन्युशब्दे संयुक्तस्य न्तो वा भवति ॥ मन्तू मन्नू ॥

स्तस्य थोसमस्त-स्तम्बे ॥ ४५ ॥

समस्तस्तम्बवर्जिते स्तस्य थो भवति ॥ हत्थो । थुई । थोत्तं । थोअं । पत्थरो । पसत्थो । अत्थि । सत्थि ॥ असमस्तस्तम्ब इति किम् । समत्तो । तम्बो ॥

स्तवे वा ॥ ४६ ॥

स्तवशब्दे स्तस्य थो वा भवति ॥ थवो तवो ॥

पर्यस्ते थ-टौ ॥ ४७ ॥

पर्यस्ते स्तस्य पर्यायेण थटौ भवतः ॥ पल्लत्थो पल्लट्टो ॥

---

१ A पण्णदह.

वोत्साहे थो हश्च रः ॥ ४८ ॥

उत्साहशब्दे संयुक्तस्य थो वा भवति तत्सन्नियोगे च हस्य रः ॥ उत्थारो उच्छाहो ॥

आश्लिष्टे ल-धौ ॥ ४९ ॥

आश्लिष्टे संयुक्तयोर्यथासंख्यं ल ध इत्येतौ भवतः ॥ आलिद्धो ॥

चिह्ने न्धो वा ॥ ५० ॥

चिह्ने संयुक्तस्य न्धो वा भवति । ण्हापवादः ॥ पक्षे सोपि ॥ चिन्धं इन्धं चिण्हं ॥

भस्मात्मनोः पो वा ॥ ५१ ॥

अनयोः संयुक्तस्य पो वा भवति ॥ भप्पो भस्सो । अप्पा अप्पाणो । पक्षे । अत्ता ॥

ड्म-क्मोः ॥ ५२ ॥

ड्मक्मोः[1] पो भवति[2] ॥ कुड्मलम्[3] । कुम्पलं । रुक्मिणी । रुप्पिणी ॥ क्वचित् च्मोपि । रुच्मी रुप्पी ॥

ष्प-स्पयोः फः ॥ ५३ ॥

ष्पस्पयोः फो भवति ॥ पुष्पम् । पुप्फं ॥ शष्पम् । सप्फं ॥ निष्पेषः । निप्फेसो ॥ निष्पावः । निप्फावो ॥ स्पन्दनम् । फन्दणं ॥ प्रतिस्पर्धिन् । पाडिप्फद्धी[4] ॥ बहुलाधिकारात् क्वचिद् विकल्पः । बुहप्फई बुहप्पई ॥ क्वचिन्न भवति । निप्पहो । णिप्पुंसणं[5] । परोप्परम् ॥

भीष्मे ष्मः ॥ ५४ ॥

भीष्मे ष्मस्य फो भवति ॥ भिप्फो ॥

श्लेष्मणि वा ॥ ५५ ॥

श्लेष्मशब्दे ष्मस्य फो[6] वा भवति ॥ सेफो सिलिम्हो ॥

---

१ P ड्मक्मोः. २ B पो वा भ°. ३ P कुद्मल. ४ P पाडिप्फद्धी. ५ P B निप्पुंसणं. ६ B फो भ°.

ताम्राम्रे म्बः ॥ ५६ ॥

अनयोः संयुक्तस्य मयुक्तो बो भवति ॥ तम्बं । अम्बं ॥ अम्बिर तम्बिर इति देश्यौ ॥

ह्वो भो वा ॥ ५७ ॥

ह्वस्य भो वा भवति ॥ जिब्भा जीहा ॥

वा विह्वले वौ वश्च ॥ ५८ ॥

विह्वले ह्वस्य भो वा भवति तत्सन्नियोगे च विशब्दे वस्य वा भो भवति ॥ भिब्भलो विब्भलो विहलो ॥

वोर्ध्वे ॥ ५९ ॥

ऊर्ध्वशब्दे संयुक्तस्य भो वा भवति ॥ उब्भं उद्धं ॥

कश्मीरे म्भो वा ॥ ६० ॥

कश्मीरशब्दे संयुक्तस्य म्भो वा भवति ॥ कम्भारा कम्हारा ॥[2]

न्मो मः ॥ ६१ ॥

न्मस्य मो भवति । अधोलोपापवादः ॥ जम्मो । वम्महो । मम्मणं ॥

ग्मो वा ॥ ६२ ॥

ग्मस्य मो वा भवति ॥ युग्मम् । जुम्मं जुग्गं ॥ तिग्मम् । तिम्मं तिग्गं ॥

ब्रह्मचर्य-तूर्य-सौन्दर्य-शौण्डीर्ये र्यो रः ॥ ६३ ॥

एषु र्यस्य रो भवति । जापवादः ॥ बम्हचेरं[3] । चौर्यसमत्वाद् बम्हचरिअं[4] । तूरं । सुन्देरं । सोण्डीरं ॥

धैर्ये वा ॥ ६४ ॥

धैर्ये र्यस्य रो वा भवति ॥ धीरं धिज्जं । सूरो सुज्जो इति तु सूरसूर्यप्रकृतिभेदात् ॥

---

१ P विह्वलशब्दस्य ह्व°. २ A B कम्भारो कम्हारो. ३ B बम्भचेरं. ४ B बम्भच°.

एतः पर्यन्ते ॥ ६५ ॥

पर्यन्ते एकारात्परस्य र्यस्य रो भवति ॥ पेरन्तो ॥ एत इति किम् । पज्जन्तो ॥

आश्चर्ये ॥ ६६ ॥

आश्चर्ये एतः परस्य र्यस्य रो भवति ॥ अच्छेरं ॥ एत इत्येव । अच्छरिअं ॥

अतो रिआर-रिज्ज-रीअं ॥ ६७ ॥

आश्चर्ये अकारात्परस्य र्यस्य रिअ, अर, रिज्ज, रीअ, इत्येते आदेशा भवन्ति ॥ अच्छरिअं अच्छअरं अच्छरिज्जं अच्छरीअं ॥ अत इति किम् । अच्छेरं ॥

पर्यस्त-पर्याण-सौकुमार्ये ल्लः ॥ ६८ ॥

एषु र्यस्य ल्लो भवति ॥ पर्यस्तं पल्लट्टं पल्लत्थं । पल्लाणं । सोअमल्लं ॥ पल्लङ्को इति च पल्यङ्कशब्दस्य यलोपे द्वित्वे च ॥ पलिअङ्को इत्यपि चौर्यसमत्वात् ॥

बृहस्पति-वनस्पत्योः सो वा ॥ ६९ ॥

अनयोः संयुक्तस्य सो वा भवति ॥ बहस्सई बहप्फई । भयस्सई भयप्फई । वणस्सई वणप्फई ॥

बाष्पे होश्रुणि ॥ ७० ॥

बाष्पशब्दे संयुक्तस्य हो भवति अश्रुण्यभिधेये ॥ बाहो नेत्रजलम् ॥ अश्रुणीति किम् ॥ बप्फो ऊष्मा ॥

कार्षापणे ॥ ७१ ॥

कार्षापणे संयुक्तस्य हो भवति ॥ काहावणो ॥ कथं कहावणो । ह्रस्वः संयोगे [१.८४] इति पूर्वमेव ह्रस्वत्वे पश्चादादेशे । कर्षापणशब्दस्य वा भविष्यति ॥

---

१ B ॥ ६६ ॥ एत· २ P B ॥ ६८ ॥ पर्यस्त-पर्याण-सौकुमार्ये एषु. ३ P सिद्ध°.

दुःख-दक्षिण-तीर्थे वा ॥ ७२ ॥

एषु संयुक्तस्य हो वा भवति ॥ दुहं दुक्खं । पर-दुक्खे दुक्खिआ विरला । दाहिणो दक्खिणो । तूहं तित्थं ॥

कूष्माण्ड्यां ष्मो लस्तु ण्डो वा ॥ ७३ ॥

कूष्माण्ड्यां ष्मा इत्येतस्य हो भवति ण्ड इत्यस्य तु वा लो भवति ॥ कोहली कोहण्डी ॥

पक्ष्म-श्म-ष्म-स्म-ह्मां म्हः ॥ ७४ ॥

पक्ष्मशब्दसंबन्धिनः संयुक्तस्य श्मष्मस्मह्मां च मकाराक्रान्तो हकार आदेशो भवति ॥ पक्ष्मन् । पम्हाइं । पम्हल-लोअणा ॥ श्म । कुश्मानः । कुम्हाणो । कश्मीराः । कम्हारा ॥ ष्म । ग्रीष्मः । गिम्हो । ऊष्मा । उम्हा ॥ स्म । अस्मादृशः । अम्हारिसो । विस्मयः । विम्हओ ॥ ह्म । ब्रह्मा । बम्हा ॥ सुह्माः । सुम्हा ॥ बम्हणो । बम्हचेरं ॥ क्वचित् म्भोपि दृश्यते । बम्भणो । बम्भचेरं । सिम्भो । क्वचिन्न भवति । रश्मिः । रस्सी । स्मरः । सरो ॥

सूक्ष्म-श्न-ष्ण-स्न-ह्न-ह्ण-क्ष्णां ण्हः ॥ ७५ ॥

सूक्ष्मशब्दसंबन्धिनः संयुक्तस्य श्नष्णस्नह्नह्णक्ष्णां च णकाराक्रान्तो हकार आदेशो भवति ॥ सूक्ष्मं । सण्हं ॥ श्न । पण्हो । सिण्हो ॥ ष्ण । विण्हू । जिण्हू । कण्हो । उण्हीसं ॥ स्न । जोण्हा । ण्हाओ । पण्हुओ ॥ ह्न । वण्ही । जण्हू ॥ ह्ण । पुव्वण्हो । अवरण्हो ॥ क्ष्ण । सण्हं । तिण्हं ॥ विप्रकर्षे तु कृष्णकृत्स्नशब्दयोः कसणो । कसिणो ॥

ह्लो ल्हः ॥ ७६ ॥

ह्लः स्थाने लकाराक्रान्तो हकारो भवति ॥ कल्हारं । पल्हाओ ॥

---

१ B °क्खेण दु°. २ B इत्येतस्य. ३ A पक्ष्म. ४ P पक्ष्मला लो°. ५ B बम्हा । बम्ह°. ६ A °दृ भो°. ७ A संभो. ८ B °कारादे°. ९ B विण्हू । क°. १० B °न्तो हो भ

क-ग-ट-ड-त-द-प-श-ष-स-ꭓक-ꭓपामूर्ध्वं लुक् ॥ ७७ ॥

एषां संयुक्तवर्णसंबन्धिनामूर्ध्वं स्थितानां लुग् भवति ॥ क । भुत्तं । सित्थं ॥ ग । दुद्धं । मुद्धं ॥ ट । षट्पदः । छप्पओ ॥ कट्फलम् । कप्फलं ॥ ड । खड्गः । खग्गो ॥ षड्जः । सज्जो ॥ त । उप्पलं । उप्पाओ ॥ द । मद्गुः । मग्गू । मोग्गरो ॥ प । सुत्तो । गुत्तो ॥ श । लण्हं । निच्चलो । चुअइ ॥ ष । गोट्ठी । छट्ठो । निट्ठुरो ॥ स । खलिओ । नेहो ॥ ꭓक । दुꭓखम् । दुक्खं ॥ ꭓप । अंतꭓपातः । अंतप्पाओ ॥

अधो म-न-याम् ॥ ७८ ॥

मनयां संयुक्तस्याधो वर्तमानानां लुग् भवति ॥ म । जुग्गं । रस्सी । सरो । सेरं ॥ न । नग्गो । लग्गो ॥ य । सामा । कुड्डं । वाहो ॥

सर्वत्र ल-व-रामवन्द्रे ॥ ७९ ॥

वन्द्रशब्दादन्यत्र लवरां सर्वत्र संयुक्तस्योर्ध्वमधश्च स्थितानां लुग् भवति ॥ ऊर्ध्वं ॥ ल । उल्का । उक्का ॥ वल्कलम् । वक्कलं ॥ व । शब्दः । सद्दो ॥ अब्दः । अद्दो ॥ लुब्धकः । लोद्धओ ॥ र । अर्कः । अक्को ॥ वर्गः । वग्गो ॥ अधः ॥ श्लक्ष्णम् । सण्हं ॥ विक्लवः । विक्कवो ॥ पक्वम् । पक्कं पिक्कं ॥ ध्वस्तः । धत्थो ॥ चक्रम् । चक्कं ॥ ग्रहः । गहो ॥ रात्रिः । रत्ती ॥ अत्र द्र इत्यादिसंयुक्तानामुभयप्राप्तौ यथादर्शनं लोपः ॥ क्वचिदूर्ध्वम् । उद्विग्नः । उव्विग्गो ॥ द्विगुणः । बि-उणो ॥ द्वितीयः । बीओ ॥ कल्मषम् । कम्मसं ॥ सर्वम् । सव्वं ॥ शुल्वम् । सुव्वं ॥ क्वचित्त्वधः । काव्यम् । कव्वं ॥ कुल्या । कुल्ला ॥ माल्यम् । मल्लं ॥ द्विपः । दिओ ॥ द्विजातिः । दुआई ॥ क्वचित्पर्यायेण । द्वारम् । बारं । दारं ॥ उद्विग्नः । उव्विग्गो । उव्विण्णो ॥ अवन्द्र इति किम् । वन्द्रं । संस्कृतसमोयं प्राकृतशब्दः । अत्रोत्तरेण विकल्पोपि न भवति निषेधसामर्थ्यात् ॥

१ B क । भुक्तं । भु°. २ B °त्तं । सित्थं । सि°. ३ A तप्पाओ. ४ P °वन्द्रे. B °चन्द्रे. ५ P वन्द्र°. B चंद्र°. ६ B पक्कं । पि°. ७ P अवन्द्र°. B अचंद्र°. ८ P वन्द्रं. B चंद्रं.

द्रे रो न वा ॥ ८० ॥

द्रशब्दे रेफस्य वा लुग् भवति ॥ चन्दो चन्द्रो । रुदो रुद्रो । भद्दं भद्रं । समुद्दो समुद्रो ॥ ह्रदशब्दस्य स्थितिपरिवृत्तौ द्रह इति रूपम् । तत्र द्रहो दहो । केचिद् रलोपं नेच्छन्ति । द्रहशब्दमपि कश्चित् संस्कृतं मन्यते ॥ वोद्रहादयस्तु तरुणपुरुषादिवाचका नित्यं रेफसंयुक्ता देश्या एव । सिक्खन्तु वोद्रहीओ । वोद्रह-द्रहम्मि पडिआ ॥

धात्र्याम् ॥ ८१ ॥

धात्रीशब्दे रस्य लुग् वा भवति ॥ धत्ती । ह्रस्वात् प्रागेव रलोपे धाई । पक्षे । धारी ॥

तीक्ष्णे णः ॥ ८२ ॥

तीक्ष्णशब्दे णस्य लुग् वा भवति ॥ तिक्खं । तिण्हं ॥

ज्ञो ञः ॥ ८३ ॥

ज्ञः संबन्धिनो ञस्य लुग् वा भवति ॥ जाणं णाणं । सव्वज्जो सव्वण्णू । अप्पज्जो अप्पण्णू । दइवज्जो दइवण्णू । इङ्गिअज्जो इङ्गिअण्णू । मणोज्जं मणोण्णं । अहिज्जो अहिण्णू । पज्जा पण्णा । अज्जा आणा । संजा सण्णा ॥ क्वचिन्न भवति । विण्णाणं ॥

मध्याह्ने हः ॥ ८४ ॥

मध्याह्ने हस्य लुग् वा भवति ॥ मज्झन्नो मज्झण्हो ॥

दशार्हे ॥ ८५ ॥

पृथग्योगाद्वेति निवृत्तम् । दशार्हे हस्य लुग् भवति ॥ दसारो ॥

आदेः श्मश्रु-श्मशाने ॥ ८६ ॥

अनयोरादेर्लुग् भवति ॥ मासू मंसू मस्सू । मसाणं ॥ आर्षे श्मशानशब्दस्य सीआणं सुसाणमित्यपि भवति ॥

---

१ B °ब्दे परे रे°. २ B °द्रहंमि. ३ A अंगि°. ४ B अण्णा । सज्जा । स°.

श्चो हरिश्चन्द्रे ॥ ८७ ॥

हरिश्चन्द्रशब्दे श्च इत्यस्य लुग् भवति ॥ हरिअन्दो ॥

रात्रौ वा ॥ ८८ ॥

रात्रिशब्दे संयुक्तस्य लुग् वा भवति ॥ राई रत्ती ॥

अनादौ शेषादेशयोर्द्वित्वम् ॥ ८९ ॥

पदस्यानादौ वर्तमानस्य शेषस्यादेशस्य च द्वित्वं भवति ॥ शेष। कप्पतरू। भुत्तं। दुद्धं। नग्गो। उक्का। अक्को। मुक्खो ॥ आदेश। डक्को। जक्खो। रग्गो। किच्ची। रुप्पी। क्वचिन्न भवति। कसिणो ॥ अनादाविति किम्। खलिअं। थेरो। खम्भो ॥ द्वयोस्तु द्वित्वमस्त्येवेति न भवति। विञ्चुओ। भिण्डिवालो ॥

द्वितीय-तुर्ययोरुपरि पूर्वः ॥ ९० ॥

द्वितीयतुर्ययोर्द्वित्वप्रसङ्गे उपरि पूर्वौ भवतः ॥ द्वितीयस्योपरि प्रथमश्चतुर्थस्योपरि तृतीय इत्यर्थः ॥ शेष। वक्खाणं। वग्घो। मुच्छा। निज्झरो[2]। कट्ठं। तित्थं। निद्धणो। गुप्फं। निब्भरो[3] ॥ आदेश। जक्खो ॥ घस्य नास्ति ॥ अच्छी। मज्झं। पट्ठी। वुड्ढो। हत्थो। आलिद्धो। पुप्फं। भिब्भलो ॥ तैलादौ [२.९८] द्वित्वे ओक्खलं[4] ॥ सेवादौ [२.९९] नक्खा। नहा ॥ समासे। कइ-द्धओ कइ-धओ ॥[5] द्वित्व इत्येव। खाओ ॥

दीर्घे वा ॥ ९१ ॥

दीर्घशब्दे शेषस्य घस्य उपरि पूर्वो वा भवति ॥ दिग्घो दीहो ॥

न दीर्घानुस्वारात् ॥ ९२ ॥

दीर्घानुस्वाराभ्यां लाक्षणिकाभ्यामलाक्षणिकाभ्यां च परयोः शेषादेशयोर्द्वित्वं न भवति ॥ छूढो। नीसासो। फासो ॥ अलाक्षणिक[6]।

१ A °श्चो ॥ २ B निब्भरो. ३ B निज्झरो. ४ P उक्खलं. ५ B °से वा। क°. ६ B °णिकं.

पार्श्वम् । पासं ॥ शीर्षम् । सीसं ॥ ईश्वरः । ईसरो ॥ द्वेष्यः । वेसो ॥ लास्यम् । लासं ॥ आस्यम् । आसं ॥ प्रेष्यः । पेसो ॥ अवमाल्यम् । ओमालं ॥ आज्ञा । आणा ॥ आज्ञप्तिः । आणत्ती ॥ आज्ञपनं[1] । आणवणं ॥ अनुस्वारात् । त्र्यस्रम् । तंसं ॥ अलाक्षणिक[2] । संझा । विंझो । कंसालो ॥

र-होः ॥ ९३ ॥

रेफहकारयोर्द्वित्वं न भवति ॥ रेफः शेषो नास्ति ॥ आदेश[3] । सुन्देरं । बम्हचेरं[4] । पेरन्तं ॥ शेषस्य[5] हस्य । विहलो ॥ आदेशस्य । कहावणो ॥

धृष्टद्युम्ने णः ॥ ९४ ॥

धृष्टद्युम्नशब्दे आदेशस्य णस्य द्वित्वं न भवति ॥ धट्ठज्जुणो ॥

कर्णिकारे वा ॥ ९५ ॥

कर्णिकारशब्दे शेषस्य णस्य द्वित्वं वा[6] न भवति ॥ कणिआरो कण्णिआरो ॥

दृप्ते ॥ ९६ ॥

दृप्तशब्दे शेषस्य[7] द्वित्वं न भवति ॥ दरिअ-सीहेण ॥

समासे वा ॥ ९७ ॥

शेषादेशयोः समासे द्वित्वं वा भवति ॥ नइ-ग्गामो नइ-गामो । कुसुम-प्पयरो कुसुम-पयरो । देव-त्थुई देव-थुई । हर-क्खन्दा हर-खन्दा । आणाल-क्खम्भो आणाल-खम्भो ॥ बहुलाधिकारादशेषादेशयोरपि । स-प्पिवासो स-पिवासो । बद्ध-प्फलो बद्ध-फलो । मलय-सिहर-क्खण्डं मलय-सिहर-खण्डं । पम्मुक्कं पमुक्कं । अद्दंसणं अदंसणं । पडिक्कूलं पडिकूलं । तेल्लोक्कं तेलोक्कं इत्यादि ॥

---

१ B °ज्ञापनं. २ B °णिकं ३ P B °देशे. ४ B बम्भचे°. ५ B °स्य द्वि°. ६ P वा भ°. ७ P °स्य तस्य द्वि°.

तैलादौ ॥ ९८ ॥

तैलादिषु अनादौ यथादर्शनमन्त्यस्यानन्त्यस्य च व्यञ्जनस्य द्वित्वं भवति ॥ तेल्लं । मण्डुक्को । वेइल्लं । उज्जू । विड्डा । बहुत्तं ॥ अनन्त्यस्य । सोत्तं । पेम्मं । जुव्वणं[1] ॥ आर्षे । पडिसोओ । विस्सोअसिआ ॥ तैल । मंडूक । विचकिल[2] । ऋजु । व्रीडा । प्रभूत । स्रोतस् । प्रेमन् । यौवन । इत्यादि ॥

सेवादौ वा ॥ ९९ ॥

सेवादिषु अनादौ यथादर्शनमन्त्यस्यानन्त्यस्य च द्वित्वं वा भवति ॥ सेव्वा सेवा ॥ नेड्डं[3] नीडं । नक्खा नहा । निहित्तो निहिओ । वाहित्तो वाहिओ । माउक्कं माउअं । एक्को एओ । कोउहल्लं कोउहलं । वाउल्लो वाउलो । थुल्लो थोरो[4] । हुत्तं हूअं । दइव्वं दइवं । तुण्हिक्को तुण्हिओ । मुक्को मूओ । खण्णू खाणू । थिण्णं थीणं ॥ अनन्त्यस्य । अम्हक्केरं अम्हकेरं । तं च्चेअ तं चेअ । सो च्चिअ सो चिअ ॥ सेवा । नीड । नख । निहित । व्याहृत । मृदुक । एक । कुतूहल । व्याकुल । स्थूल । हूत । दैव । तूष्णीक । मूक । स्थाणु । स्त्यान । अस्मदीय । चेअ । चिअ । इत्यादि ॥

शार्ङ्गे ङात्पूर्वोत् ॥ १०० ॥

शार्ङ्गे ङात्पूर्वो अकारो भवति ॥ सारङ्गं ॥

क्ष्मा-श्लाघा-रत्नेन्त्यव्यञ्जनात् ॥ १०१ ॥

एषु संयुक्तस्य यदन्त्यव्यञ्जनं तस्मात्पूर्वोद् भवति ॥ छमा । सलाहा । रयणं ॥ आर्षे सूक्ष्मेपि । सुहमं ॥

स्नेहाग्न्योर्वा ॥ १०२ ॥

अनयोः संयुक्तस्यान्त्यव्यञ्जनात्पूर्वोकारो वा भवति ॥ सणेहो नेहो । अगणी अग्गी ॥

---

१ B जोव्वणं. २ A B विचिकिल. ३ B नेडं. ४ A थेरो.

प्लक्षे लात् ॥ १०३ ॥

प्लक्षशब्दे संयुक्तस्यान्त्यव्यञ्जनाल्लात्पूर्वोद् भवति ॥ पलक्खो ॥

र्ह-श्री-ह्री-कृत्स्न-क्रिया-दिष्ट्यास्वित्[1] ॥ १०४ ॥

एषु संयुक्तस्यान्त्यव्यञ्जनात्पूर्व इकारो भवति ॥ र्ह । अरिहइ । अरिहा । गारिहा । बारिहो[2] ॥ श्री । सिरी ॥ ह्री । हिरी ॥ ह्रीतः । हिरीओ[3] ॥ अह्रीकः । अहिरीओ[4] ॥ कृत्स्नः । कसिणो ॥ क्रिया । किरिआ ॥ आर्षे तु हयं नाणं किया-हीणं ॥ दिष्ट्या । दिट्ठिआ ॥

र्श-र्ष-तप्त-वज्रे वा ॥ १०५ ॥

र्शर्षयोस्तप्तवज्रयोश्च[5] संयुक्तस्यान्त्यव्यञ्जनात्पूर्व इकारो वा भवति ॥ र्श । आयरिसो आयंसो । सुदरिसणो सुदंसणो । दरिसणं दंसणं ॥ र्ष । वरिसं वासं । वरिसा वासा । वरिस-सयं वास-सयं ॥ व्यवस्थितविभाषया क्वचिन्नित्यम् । परामरिसो । हरिसो । अमरिसो ॥ तप्त[6] । तविओ तत्तो ॥ वज्र[7] । वइरं वज्जं ॥

लात् ॥ १०६ ॥

संयुक्तस्यान्त्यव्यञ्जनाल्लात्पूर्व इद् भवति ॥ किलिन्नं । किलिट्ठं । सिलिट्ठं । पिलुट्ठं । पिलोसो । सिलिम्हो । सिलेसो । सुक्किलं[8] । सुइलं । सिलोओ । किलेसो । अम्बिलं । गिलाइ । गिलाणं । मिलाइ । मिलाणं । किलम्मइ । किलन्तं ॥ क्वचिन्न भवति ॥ कमो । पवो । विप्पवो । सुक्क-पक्खो ॥ उत्प्लावयति । उप्पावेइ ॥

स्याद्-भव्य-चैत्य-चौर्यसमेषु यात् ॥ १०७ ॥

स्यादादिषु चौर्यशब्देन समेषु च संयुक्तस्य यात्पूर्व इद् भवति ॥ सिआ । सिआ-वाओ । भविओ । चेइअं ॥ चौर्यसम । चोरिअं । थेरिअं । भारिआ । गम्भीरिअं । गहीरिअं । आयरिओ[9] । सुन्दरिअं । सोरिअं । वीरिअं । वरिअं । सूरिओ । धीरिअं । बंम्हचरिअं[10] ॥

---

१ B ° एष्वामित्. २ B अरिहो. ३ P B हिरिओ. ४ B अहरिओ. ५ B योः सं°.
६ P B तप्तः. ७ P B वज्रं. ८ P सुकिलं. ९ P आइरिओ. १० B बंभच°.

स्वप्ने नात् ॥ १०८ ॥

स्वप्नशब्दे [1]नकारात्पूर्वं इद् भवति ॥ सिविणो ॥

स्निग्धे वादितौ ॥ १०९ ॥

स्निग्धे संयुक्तस्य नात्पूर्वौ अदितौ वा भवतः ॥ सणिद्धं सिणिद्धं । पक्षे [2]निद्धं ॥

कृष्णे वर्णे वा ॥ ११० ॥

कृष्णे वर्णवाचिनि [3]संयुक्तस्यान्त्यव्यञ्जनात्पूर्वौ अदितौ वा भवतः ॥ कसणो कसिणो कण्हो ॥ वर्ण इति किम् ॥ विष्णौ कण्हो ॥

उच्चार्हति ॥ १११ ॥

अर्हत्-शब्दे संयुक्तस्यान्त्यव्यञ्जनात्पूर्व उत् अदितौ च भवतः ॥ अरुहो अरहो अरिहो । अरुहन्तो अरहन्तो अरिहन्तो ॥

पद्म-छद्म-मूर्ख-द्वारे वा ॥ ११२ ॥

एषु संयुक्तस्यान्त्यव्यञ्जनात्पूर्व उद् वा भवति ॥ पउमं पोम्मं । छउमं छम्मं । मुरुक्खो मुक्खो । दुवारं । पक्षे । वारं । [4]देरं । दारं ॥

तन्वीतुल्येषु ॥ ११३ ॥

उकारान्ता [5]ङीप्रत्ययान्तास्तन्वीतुल्याः । तेषु संयुक्तस्यान्त्यव्यञ्जनात्पूर्व उकारो भवति ॥ तणुवी । लहुवी । गरुवी । बहुवी । [6]पुहुवी । मउवी ॥ क्वचिद[7]न्यत्रापि । स्रुघ्नम् । सुरुग्घं ॥ आर्षे । सूक्ष्मम् । सुहुमं ॥

एकस्वरे श्वः-स्वे ॥ ११४ ॥

एकस्वरे पदे यौ श्वस् स्व इत्येतौ तयोरन्त्यव्यञ्जनात्पूर्व उद् भवति ॥ श्वः कृतम् । सुवे कयं ॥ स्वे जनाः । सुवे जणा ॥ एकस्वर इति किम् । स्व-जनः । स-यणो ॥

---

१ B नात्पू°. २ P णिद्धं. ३ B °क्त्य°. ४ P °रं । वारं । दे°. ५ A B °न्तात् ङी°. ६ A पहुवी. ७ A °न्यदपि.

ज्यायामीत् ॥ ११५ ॥

ज्याशब्दे अन्त्यव्यञ्जनात्पूर्व ईद् भवति ॥ जीआ ॥

करेणू-वाराणस्यो र-णोर्व्यत्ययः ॥ ११६ ॥

अनयो रेफणकारयोर्व्यत्ययः स्थितिपरिवृत्तिर्भवति ॥ कणेरू । वाणारसी ॥ स्त्रीलिङ्गनिर्देशात्पुंसि न भवति । एसो करेणू ॥

आलाने लनोः ॥ ११७ ॥

आलानशब्दे लनोर्व्यत्ययो भवति ॥ आणालो । आणाल-क्खम्भो[1] ॥

अचलपुरे च-लोः ॥ ११८ ॥

अचलपुरशब्दे चकारलकारयोर्व्यत्ययो भवति ॥ अलचपुरं[2] ॥

महाराष्ट्रे ह-रोः ॥ ११९ ॥

महाराष्ट्रशब्दे हरोर्व्यत्ययो भवति ॥ मरहट्ठं ॥

ह्रदे ह-दोः ॥ १२० ॥

ह्रदशब्दे हकारदकारयोर्व्यत्ययो भवति ॥ द्रहो[3] ॥ आर्षे । हरए महपुण्डरिए ॥

हरिताले र-लोर्न वा ॥ १२१ ॥

हरितालशब्दे रकारलकारयोर्व्यत्ययो वा भवति ॥ हलिआरो हरिआलो ॥

लघुके ल-होः ॥ १२२ ॥

लघुकशब्दे घस्य ह्त्वे कृते लहोर्व्यत्ययो वा भवति ॥ हलुअं । लहुअं ॥ घस्य व्यत्यये कृते पदादित्वात् हो न प्राप्नोतीति ह्करणम् ॥

ललाटे ल-डोः ॥ १२३ ॥

ललाटशब्दे लकारडकारयोर्व्यत्ययो भवति वा ॥ णडालं । णलाडं ।

---

१ P °लखम्भो. २ B °पुरे ग°. ३ P दहो.

ललाटे च [१.२५७.] इति आदेर्लस्य णविधानादिह द्वितीयो लः स्थानी॥

ह्ये ह्योः॥ १२४॥

ह्यशब्दे हकारयकारयोर्व्यत्ययो वा भवति॥ गुह्यम्। गुय्हं गुज्झं॥ सह्यः। सय्हो सज्झो॥

स्तोकस्य थोक्क-थोव-थेवाः॥ १२५॥

स्तोकशब्दस्य एते त्रय आदेशा भवन्ति वा॥ थोक्कं थोवं थेवं। पक्षे। थोअं॥

दुहितृ-भगिन्योर्धूआ-वहिण्यौ॥ १२६॥

अनयोरेतावादेशौ वा भवतः॥ धूआ दुहिआ। वहिणी भइणी॥

वृक्ष-क्षिप्तयो रुक्ख-छूढौ॥ १२७॥

वृक्षक्षिप्तयोर्यथासंख्यं रुक्ख छूढ इत्यादेशौ वा भवतः॥ रुक्खो वच्छो। छूढं खित्तं। उच्छूढं। उक्खित्तं॥

वनिताया विलया॥ १२८॥

वनिताशब्दस्य विलया इत्यादेशो वा भवति॥ विलया वणिआ॥ विलयेतिसंस्कृतेपीति केचित्॥

गौणस्येषतः कूरः॥ १२९॥

ईषच्छब्दस्य गौणस्य कूर इत्यादेशो वा भवति॥ चिंचव्व कूर-पिक्का[1]। पक्षे। ईसि॥

स्त्रिया इत्थी॥ १३०॥

स्त्रीशब्दस्य इत्थी इत्यादेशो वा भवति॥ इत्थी थी॥

धृतेर्दिहिः॥ १३१॥

धृतिशब्दस्य दिहिरित्यादेशो वा[2] भवति॥ दिही धिई॥

---

१ P पक्का. २ B वा॥

मार्जारस्य मञ्जर-वञ्जरौ ॥ १३२ ॥

मार्जारशब्दस्य मञ्जर वञ्जर इत्यादेशौ वा भवतः ॥ मञ्जरो वञ्जरो । पक्षे । मज्जारो ॥

वैडूर्यस्य वेरुलिअं ॥ १३३ ॥

वैडूर्यशब्दस्य वेरुलिअ इत्यादेशो वा भवति ॥ वेरुलिअं । वेडुज्जं ॥

एण्हिं एत्ताहे इदानीमः ॥ १३४ ॥

अस्य एतावादेशौ वा भवतः ॥ एण्हिं । एत्ताहे । इआणिं ॥

पूर्वस्य पुरिमः ॥ १३५ ॥

पूर्वस्य स्थाने पुरिम इत्यादेशो वा भवति ॥ पुरिमं पुव्वं ॥

त्रस्तस्य हित्थ-तट्ठौ ॥ १३६ ॥

त्रस्तशब्दस्य हित्थ तट्ठ इत्यादेशौ वा भवतः ॥ हित्थं तट्ठं तत्थं ॥

बृहस्पतौ बहो भयः ॥ १३७ ॥

बृहस्पतिशब्दे बह इत्यस्यावयवस्य भय इत्यादेशो वा भवति ॥ भयस्सई भयप्फई भयप्पई ॥ पक्षे । बहस्सई । बहप्फई । बहप्पई ॥ वा बृहस्पतौ [२. १३८] इति इकारे उकारे च बिहस्सई । बिहप्फई । बिहप्पई । बुहस्सई । बुहप्फई । बुहप्पई ॥

मलिनोभय-शुक्ति-छुप्तारब्ध-पदातेर्मइलावह-सिप्पि-छिक्काढत्त-पाइक्कं ॥ १३८ ॥

मलिनादीनां यथासंख्यं मइलादय आदेशा वा भवन्ति ॥ मलिनं । मइलं मलिणं ॥ उभयं । अवहं । उवहमित्यपि केचित् । अवहोआसं । उभयबलं ॥ आर्षे । उभयोकालं ॥ शुक्तिं । सिप्पी सुत्ती ॥

---

१ B मार्जारस्य. २ B वैडुज्जं. ३ B °तट्ठाविसा°. ४ P इत्येतस्य भ°. ५ B बिहप्पई । मलि°. ६ P B मलिनं. ७ P B उभयं. ८ P शुक्तिः. ९ B °त्ती ॥ सुप्त । छुप्त ।.

क्षुतं। छिक्को छुत्तो॥ आरब्धे। आढत्तो आरद्धो॥ पदाति। पाइक्को पयाई॥

दंष्ट्राया दाढा॥ १३९॥

पृथग्योगाद्वेति निवृत्तम्। दंष्ट्राशब्दस्य दाढा इत्यादेशो भवति॥ दाढा। अयं संस्कृतेपि॥

वहिसो वाहिं-वाहिरौ॥ १४०॥

वहिःशब्दस्य वाहिं वाहिर इत्यादेशौ भवतः॥ वाहिं वाहिरं॥

अधसो हेट्ठं॥ १४१॥

अधस्शब्दस्य हेट्ठ इत्ययमादेशो भवति॥ हेट्ठं॥

मातृ-पितुः स्वसुः सिआ-छौ॥ १४२॥

मातृपितृभ्यां परस्य स्वसृशब्दस्य सिआ छा इत्यादेशौ भवतः॥ माउ-सिआ। माउ-च्छा। पिउ-सिआ। पिउ-च्छा॥

तिर्यचस्तिरिच्छिः॥ १४३॥

तिर्यच्शब्दस्य तिरिच्छिरित्यादेशो भवति॥ तिरिच्छि पेच्छइ॥ आर्षे तिरिआ इत्यादेशोपि। तिरिआ॥

गृहस्य घरोपतौ॥ १४४॥

गृहशब्दस्य घर इत्यादेशो भवति पतिशब्दश्चेत् परो न भवति॥ घरो। घर-सामी। राय-हरं॥ अपताविति किम्। गह-वई॥

शीलाद्यर्थस्येरः॥ १४५॥

शील,धर्म,साध्वर्थे विहितस्य प्रत्ययस्य इर इत्यादेशो भवति॥ हसनशीलः हसिरो। रोविरो। लज्जिरो। जम्पिरो। वेविरो। भमिरो। ऊससिरो॥ केचित् तृन एव इरमाहुस्तेषां नमिरगमिरादयो न सिध्यन्ति। तृनोत्र रादिना वाधितत्वात्॥

---

१ P छुप्त. २ P आरब्धः. ३ P B पदाति. ४ A पायक्को. ५ P दाढा। वहि°. ६ P B इत्यादे°. ७ B तिर्यच°. ८ P °च्छि इत्या°. ९ A तिरिअ. १० B °यघरं.

क्त्वस्तुमत्तूण-तुआणाः ॥ १४६ ॥

क्त्वाप्रत्ययस्य तुम् अत् तूण तुआण इत्येते आदेशा भवन्ति ॥ तुम् । दट्ठुं । मोत्तुं ॥ अत् । भमिअ । रमिअ ॥ तूण । घेत्तूण । काऊण ॥ तुआण । भेत्तुआण । सोउआण ॥ वन्दित्तु इत्यनुस्वारलोपात् ॥ वन्दित्ता इति सिद्धसंस्कृतस्यैव वलोपेन ॥ कट्टु इति तु आर्षे ।

इदमर्थस्य केरः ॥ १४७ ॥

इदमर्थस्य प्रत्ययस्य केर इत्यादेशो भवति ॥ युष्मदीयः । तुम्हकेरो ॥ अस्मदीयः । अम्हकेरो ॥ न च भवति । मईअ-पक्खे । पाणिणीआ ॥

पर-राजभ्यां क्क-डिक्कौ च ॥ १४८ ॥

पर राजन् इत्येताभ्यां परस्येदमर्थस्य प्रत्ययस्य यथासंख्यं संयुक्तौ क्को डित् इक्कश्चादेशौ भवतः । चकारात्केरश्च ॥ परकीयम् । पारक्कं । परक्कं । पारकेरं ॥ राजकीयम् । राइक्कं । रायकेरं ॥

युष्मदस्मदोञ एच्चयः ॥ १४९ ॥

आभ्यां परस्येदमर्थस्याञ एच्चय इत्यादेशो भवति ॥ युष्माकमिदं यौष्माकम् । तुम्हेच्चयं । एवम् अम्हेच्चयं ॥

वतेर्व्वः ॥ १५० ॥

वतेः प्रत्ययस्य द्विरुक्तो वो भवति ॥ महुरव्व पाडलिउत्ते पासाया ॥

सर्वाङ्गादीनस्येकः ॥ १५१ ॥

सर्वाङ्गात् सर्वादेः पथ्यङ्ग° [हे० ७.१] इत्यादिना विहितस्येनस्य स्थाने इक इत्यादेशो भवति ॥ सर्वाङ्गीणः । सव्वङ्गिओ ॥

---

१ A आणा इ°. २ B सिद्धं सं°. ३ B कट्टु. ४ B भवंति मईअपक्खे पा°. P भवति ॥ मईअ पक्खो । पा°. ५ B °क्को क्क डित्. ६ P B °क्कं । पा°.

पथो णस्येकट् ॥ १५२ ॥

नित्यं णः पन्थश्च [हे० ६.४] इति यः पथो णो विहितस्तस्य इकट् भवति ॥ पान्थः । पहिओ ॥

ईयस्यात्मनो णयः ॥ १५३ ॥

आत्मनः परस्य ईयस्य णय इत्यादेशो भवति ॥ आत्मीयम् । अप्पणयं ॥

त्वस्य डिमा-त्तणौ वा ॥ १५४ ॥

त्वप्रत्ययस्य डिमा त्तण इत्यादेशौ वा भवतः ॥ पीणिमा । पुप्फिमा । पीणत्तणं । पुप्फत्तणं । पक्षे । पीणत्तं । पुप्फत्तं ॥ इम्नः पृथ्वादिषु नियतत्वात् तदन्यप्रत्ययान्तेषु अस्य विधिः ॥ पीनता इत्यस्य प्राकृते पीणया इति भवति । पीणदा इति तु भाषान्तरे । तेनेह तलो दा न क्रियते ॥

अनङ्कोठात्तैलस्य डेल्लः ॥ १५५ ॥

अङ्कोठवर्जिताच्छब्दात्परस्य तैलप्रत्ययस्य डेल्ल इत्यादेशो भवति ॥ सुरहि-जलेण कडुएल्लं ॥ अनङ्कोठादिति किम् । अङ्कोल्लतेल्लं ॥

यत्तदेतदोतोरित्तिअ एतल्लुक् च ॥ १५६ ॥

एभ्यः परस्य डावादेरतोः परिमाणार्थस्य इत्तिअ इत्यादेशो भवति एतदो लुक् च ॥ यावत् । जित्तिअं ॥ तावत् । तित्तिअं ॥ एतावत् । इत्तिअं ॥

इदंकिमश्च डेत्तिअ-डेत्तिल-डेद्दहाः ॥ १५७ ॥

इदंकिंभ्यां यत्तदेतद्भ्यश्च परस्यातोर्डावतोर्वा डित एत्तिअ एत्तिल एद्दह इत्यादेशा भवन्ति एतल्लुक् च ॥ इयत् । एत्तिअं । एत्तिलं । एद्दहं ॥ कियत् । केत्तिअं । केत्तिलं । केद्दहं ॥ यावत् । जेत्तिअं ।

---

१ B °कट् नित्यं णः ॥ ५२ ॥ पन्थ°. २ A नोऽणय°. ३ A पुप्फत्तं. ४ P अनङ्कोठव°. ५ A सुरहीज°. ६ A डित्तिल. ७ B °ल्ल°. ८ B डित्. ९ A इत्तिल. १० A इत्तिलं. ११ A कित्तिअं. १२ A कित्तिलं.

जेत्तिलं[1][2] । जेद्दहं ॥ तावत् । तेत्तिअं । तेत्तिलं[3] । तेद्दहं ॥ एतावत् । एत्तिअं । एत्तिलं[4] । एद्दहं ॥

कृत्वसो हुत्तं ॥ १५८ ॥

वारे कृत्वस् [हे० ७.२] इति यः कृत्वस् विहितस्तस्य हुत्तमित्यादेशो भवति ॥ सयहुत्तं । सहस्सहुत्तं ॥ कथं प्रियाभिमुखं पियहुत्तं । अभिमुखार्थेन हुत्तशब्देन भविष्यति ॥

आल्विल्लोल्लाल-वन्त-मन्तेत्तेर-मणा मतोः ॥ १५९ ॥

आलु इत्यादयो[5] नव आदेशा मतोः स्थाने यथाप्रयोगं भवन्ति ॥ आलु[6] । नेहालू । दयालू । ईसालू । लज्जालुआ[7] ॥ इल्ल । सोहिल्लो । छाइल्लो । जामइल्लो ॥ उल्ल । विआरुल्लो । मंसुल्लो । दप्पुल्लो[8] ॥ आल । सद्दालो । जडालो । फडालो । रसालो । जोण्हालो ॥ वन्त ॥ धणवन्तो । भत्तिवन्तो ॥ मन्त । हणुमन्तो । सिरिमन्तो । पुण्णमन्तो ॥ इत्त । कव्वइत्तो । माणइत्तो ॥ इर । गव्विरो । रेहिरो ॥ मण । धणमणो ॥ केचिन्मादेशमपीच्छन्ति । हणुमा ॥ मतोरिति किम् । धणी । अत्थिओ ॥

त्तो दो तसो वा ॥ १६० ॥

तसः प्रत्ययस्य स्थाने त्तो दो इत्यादेशौ[9] वा भवतः ॥ सव्वत्तो सव्वदो । एकत्तो एकदो[10] । अन्नत्तो अन्नदो । कत्तो कदो । जत्तो जदो । तत्तो तदो । इत्तो इदो । पक्षे । सव्वओ । इत्यादि ॥

त्रपो[11] हि-ह-त्थाः ॥ १६१ ॥

त्रप्प्रत्ययस्य[12] एते भवन्ति ॥ यत्र । जहि । जह । जत्थ ॥ तत्र । तहि । तह । तत्थ ॥ कुत्र । कहि । कह । कत्थ ॥ अन्यत्र । अन्नहि । अन्नह । अन्नत्थ ॥

---

१ A जित्तिलं. २ B °ल्लं. ३ A तित्तिलं. ४ A इत्तिलं. ५ B °दय आ. ६ B आलू. ७ B लज्जालूआ. ८ A दप्फुल्लो. ९ B °देशौ भ. १० A एगदो. ११ P °त्रलो. १२ P °त्रप्प°.

वैकाद्दः सि सिअं इआ ॥ १६२ ॥

एकशब्दात्परस्य दाप्रत्ययस्य सि सिअं इआ इत्यादेशा[1] वा भवन्ति ॥ एकदा । एक्कसि । एक्कसिअं । एक्कइआ[2] । पक्षे । एगया ॥

डिल्ल-डुल्लौ भवे ॥ १६३ ॥

भवेर्थे नाम्नः परौ इल्ल उल्ल इत्येतौ डितौ प्रत्ययौ भवतः ॥ गामिल्लिआ । पुरिल्लं । हेट्ठिल्लं । उवरिल्लं । अप्पुल्लं ॥ आल्वालावपीच्छन्त्यन्ये ॥

स्वार्थे कश्च वा ॥ १६४ ॥

स्वार्थे कश्चकारादिल्लोल्लौ[10] डितौ प्रत्ययौ वा भवतः ॥ क । कुङ्कुमपिञ्जरयं[3] । चन्दओ । गयणयम्मि । धरणीहर-पक्खुब्भन्तयं । दुहिअए राम-हिअयए[4] । इहयं । आलेट्ठुअं[5] । आश्लेष्टुमित्यर्थः ॥ द्विरपि भवति । बहुअयं ॥ ककारोच्चारणं पैशाचिकभाषार्थम् । यथा । वतनके वतनकं समप्पेत्तून[6] ॥ इल्ल । निज्जिआसोअ-पल्लविल्लेण । पुरिल्लो[7] । पुरा पुरो वा ॥ उल्ल । मह पिउल्लओ । मुहुल्लं[8] । हत्थुल्ला[9] । पक्षे । चन्दो । गयणं । इह । आलेट्ठुं । बहु । बहुअं । मुहं । हत्था ॥ कुत्सादिविशिष्टे तु संस्कृतवदेवं कप् सिद्धः ॥ यावादिलक्षणः कः प्रतिनियतविषय[11] एवेति वचनम् ॥

ल्लो नवैकाद्वा ॥ १६५ ॥

आभ्यां स्वार्थे संयुक्तो ल्लो[12] वा भवति ॥ नवल्लो । एकल्लो ॥ सेवादित्वात् कस्य द्वित्वे एक्कल्लो । पक्षे । नवो । एक्को । एओ ॥

उपरेः संव्याने ॥ १६६ ॥

संव्यानेर्थे वर्तमानादुपरिशब्दात् स्वार्थे ल्लो भवति ॥ अवरिल्लो ॥ संव्यान इति किम् । अवरिं[13] ॥

---

१ B इआदेशा २ P °एक्कइआ ३ P °मरसापि° ४ B °हियअए. A °हिअए. ५ P आलेट्ठुअं ६ B °तूण. ७ P पुरिल्ला. ८ A मुहुल्लं. ९ B हत्थुल्लो. १० B °व कमि°. P क. ११ B °नियत एवे°. १२ P लो. १३ P अवरि.

भ्रुवो मया डमया ॥ १६७ ॥

भ्रूशब्दात्स्वार्थे मया डमया इत्येतौ प्रत्ययौ भवतः ॥ भुमया । भमया ॥

शनैसो डिअम् ॥ १६८ ॥

शनैस्शब्दात्स्वार्थे डिअम् भवति ॥ सणिअमवगूढो ॥

मनाको न वा डयं च ॥ १६९ ॥[1]

मनाक्शब्दात्स्वार्थे डयम् डिअम् च प्रत्ययो[2] वा भवति ॥ मणयं । मणियं । पक्षे । मणा ॥

मिश्राड्डालिअः ॥ १७० ॥

मिश्रशब्दात्[3]स्वार्थे डालिअः प्रत्ययो[4] वा भवति ॥ मीसालिअं । पक्षे । मीसं ॥

रो दीर्घात् ॥ १७१ ॥

दीर्घशब्दात्[5]परः स्वार्थे रो वा भवति ॥ दीहरं । दीहं ॥

त्वादेः सः ॥ १७२ ॥

भावे त्व-तल् [हे० ७. १] इत्यादिना विहितात्[6]त्वादेः परः स्वार्थे स एव त्वादिर्वा भवति ॥ मृदुकत्वेन । मउअत्तयाइ ॥ आतिशायिकात्वातिशायिकः संस्कृतवदेव सिद्धः । जेट्ठयरो[7] । कणिट्ठयरो[8] ॥

विद्युत्पत्र-पीतान्धाल्लः ॥ १७३ ॥

एभ्यः स्वार्थे लो वा भवति ॥ विज्जुला । पत्तलं । पीवलं । पीअलं । अन्धलो । पक्षे । विज्जू । पत्तं । पीअं । अन्धो ॥ कथं जमलं । यमलमिति संस्कृतशब्दाद् भविष्यति ॥

गोणादयः ॥ १७४ ॥

गोणादयः शब्दा अनुक्तप्रकृतिप्रत्ययलोपागमवर्णविकारा बहुलं नि-

---

१ B मनाको वा डयं डियं च. A °वा डयश्च २ B प्रत्ययौ वा भवतः. ३ A °ब्दाड्डा°. ४ B °यो भ°. ५ B °ब्दात् स्वा°. ६ B विहितत्वा°. ७ P जेट्ठयरो ८ B कनिट्ठ°.

पात्यन्ते ॥ गौः । गोणो । गावी ॥ गावः[1] । गावीओ ॥ बलीवर्दः । वइल्लो ॥ आपः । आऊ ॥ पञ्चपञ्चाशत् । पञ्चावण्णा[2] । पणपन्ना[3] ॥ त्रिपञ्चाशत् । तेवण्णा ॥ त्रिचत्वारिंशत् । तेआलीसा ॥ व्युत्सर्गः । विउसग्गो[4] ॥ व्युत्सर्जनम् । वोसिरणं[5] ॥ बहिर्मैथुनं वा । बहिद्धा ॥ कार्यम् । णामुक्कसिअं ॥ क्वचित् । कत्थइ ॥ उद्वहति । मुव्वहइ ॥ अपस्मारः । वम्हलो ॥ उत्पलम् । कन्दुट्टं ॥ धिक्धिक् । छिछि । द्धिद्धि ॥ धिगस्तु । धिरत्थु ॥ प्रतिस्पर्धा । पडिसिद्धी[6] । पाडिसिद्धी[7] ॥ स्थासकः । चच्चिक्कं ॥ निलयः । निहेलणं ॥ मघवान् । मघोणो ॥ साक्षी । सक्खिणो[8] ॥ जन्म । जम्मणं ॥ महान् । महन्तो ॥ भवान् । भवन्तो ॥ आशीः । आसीसा[9] ॥ क्वचित् हस्य ड्भौ[10] । बृहत्तरम् । वड्डयरं ॥ हिमोरः । भिमोरो ॥ ल्लस्य ड्डः[11] । क्षुल्लकः । खुड्डओ ॥ घोषाणामग्रेतनो गायनः । घायणो ॥ वडः[12] । वढो[13] ॥ ककुदम् । ककुधं ॥ अकाण्डम् । अत्थक्कं[14] ॥ लज्जावती[15] । लज्जालुइणी ॥ कुतूहलम् । कुड्डं ॥ चूतः । मायन्दो । माकन्दशब्दः संस्कृतेपीत्यन्ये[16] ॥ विष्णुः । भट्टिओ ॥ श्मशानम् । करसी ॥ असुराः । अगया ॥ खेलम् । खेड्डं ॥ पौष्पं रजः । तिङ्गिच्छि ॥ दिनम् । अल्लं ॥ समर्थः । पक्कलो[17] ॥ पण्डकः[18] । णेलच्छो ॥ कर्पासः । पलही ॥ बली । उज्जल्लो[19] ॥ ताम्बूलम्[20] । झसुरं[21] ॥ पुंश्चली । छिंछई[22] ॥ शाखा । साहुली । इत्यादि ॥ वाधिकारात्पक्षे यथादर्शनं गउओ इत्याद्यपि भवति ॥ गोला गोआवरी इति तु गोलागोदावरीभ्यां सिद्धम् ॥ भाषाशब्दाश्च । आहित्थ[23] । लल्लक्क[24] । विड्डिर । पच्चड्डिअ । उप्पेहड । मडप्फर । पड्डिच्छिर[25] । अट्टमट्ट । विहडप्फड । उज्जल्ल । हल्लप्फल[26] इत्यादयो महाराष्ट्रविदर्भादिदेशप्रसिद्धा लोकतोवगन्तव्याः ॥ क्रिया-

---

१ B गावा २ A पञ्चावन्ना ३ P पणवण्णा B पणअन्ना ४ B विउस्सग्गो. ५ B वीसरिणं. ६ A पडिसिद्धी । स्था. ७ B °सिद्धा. ८ B सक्खिणो. ९ B आशीसा. १० B डभौ. ११ B डः. १२ P वटः. १३ B वटो. १४ P अच्छक्कं. १५ B लज्जावली. १६ B °तोपी°. १७ B पक्कले. १८ B पंडितः. १९ B उज्जलो. २० B ताम्बूल°. २१ P ऊसुरं. B कुसुरं. २२ B छिच्छई. २३ B आहिच्छ. २४ B ललक्क. २५ B पडिच्छिर. २६ B हलप्फ°.

शब्दाश्च । अवयासइ । फुम्फुल्लइ । उप्फालेइ । इत्यादयः । अतएव च कृष्ट-घृष्ट-वाक्य-विद्वस्-वाचस्पति-विष्टरश्रवस्-प्रचेतस्-प्रोक्त-प्रोतादीनां क्विबादिप्रत्ययान्तानां च अग्निचित्सोमसुत्सुग्लसुम्लेत्यादीनां पूर्वैः कविभिरप्रयुक्तानां प्रतीतिवैषम्यपरः प्रयोगो न कर्तव्यः शब्दान्तरैरेव तु तदर्थोभिधेयः । यथा कृष्टः कुशलः । वाचस्पतिर्गुरुः । विष्टरश्रवा हरिरित्यादि ॥ घृष्टशब्दस्य तु सोपसर्गस्य प्रयोग इष्यत एव । मन्दर-यड-परिघट्टं । तद्दिअस-निहट्ठाणङ्ग इत्यादि ॥ आर्षे तु यथादर्शनं सर्वमविरुद्धम् । यथा । घट्ठा । मट्ठा । विउसा । सुअ-लक्खणाणुसारेण । वक्कन्तरेसु अ पुणो इत्यादि ॥

अव्ययम् ॥ १७५ ॥

अधिकारोयम् । इतः परं ये वक्ष्यन्ते आपादसमाप्तेस्तेव्ययसंज्ञा ज्ञातव्याः ॥

तं वाक्योपन्यासे ॥ १७६ ॥

तमिति वाक्योपन्यासे प्रयोक्तव्यम् ॥ तं तिअस-बन्दि-मोक्खं ॥

आम अभ्युपगमे ॥ १७७ ॥

आमेत्यभ्युपगमे प्रयोक्तव्यम् ॥ आम बहला वणोली ॥

णवि वैपरीत्ये ॥ १७८ ॥

णवीति वैपरीत्ये प्रयोक्तव्यम् ॥ णवि हा वणे ॥

पुणरुत्तं कृतकरणे ॥ १७९ ॥

पुणरुत्तमिति कृतकरणे प्रयोक्तव्यम् ॥

अइ सुप्पइ पंसुलि णीसहेहिं अङ्गेहिं पुणरुत्तं ॥

हन्दि-विषाद-विकल्प-पश्चात्ताप-निश्चय-सत्ये ॥ १८० ॥

हन्दि इति विषादादिषु प्रयोक्तव्यम् ॥

---

१ B P एव कृष्ट°. २ A सुग्लु°. ३ B °घड°. ४ B °व्यसंज्ञका. ५ B बहुला.

हन्दि चलणे णओ सो ण माणिओ हन्दि हुज्ज एत्ताहे ।
हन्दि न होही भणिरी सा सिज्जइ हन्दि तुह कज्जे ॥

हन्दि । सत्यमित्यर्थः ॥

हन्द च गृहाणार्थे ॥ १८१ ॥

हन्द हन्दि च गृहाणार्थे प्रयोक्तव्यम् ॥ हन्द पलोएसु इमं । हन्दि । गृहाणेत्यर्थः ॥

मिव पिव विव व्व व विअ इवार्थे वा ॥ १८२ ॥

एते इवार्थे अव्ययसंज्ञकाः प्राकृते वा प्रयुज्यन्ते ॥ कुमुअं मिव । चन्दणं पिव । हंसो विव । साअरो व्व खीरोओ । सेसस्स व निम्मोओ । कमलं विअ । पक्षे । नीलुप्पल-माला इव ॥

जेण तेण लक्षणे ॥ १८३ ॥

जेण तेण इत्येतौ लक्षणे प्रयोक्तव्यौ ॥ भमर-रुअं जेण कमल-वणं । भमर-रुअं तेण कमल-वणं ॥

णइ चेअ चिअ च्च अवधारणे ॥ १८४ ॥

एतेवधारणे प्रयोक्तव्याः ॥ गईए णइ । जं चेअ मउलणं लोअणाणं । अणुबद्धं तं च्चिअ कामिणीणं ॥ सेवादित्वाद् द्वित्वमपि । ते च्चिअ धन्ना । ते चेअ सुपुरिसा । च्च । स च्च य रूवेण । स च्च सीलेण ॥

वले निर्धारण-निश्चययोः ॥ १८५ ॥

वले इति निर्धारणे निश्चये च प्रयोक्तव्यम् ॥ निर्धारणे । वले पुरिसो धणंजओ खत्तिआणं ॥ निश्चये । वले सीहो । सिंह एवायम् ॥

किरेर हिर किलार्थे वा ॥ १८६ ॥

किर इर हिर इत्येते किलार्थे वा प्रयोक्तव्याः ॥ कल्लं किर खरहिअओ । तस्स इर । पिअ-वयंसो हिर । पक्षे । एवं किल तेण सिविणए भणिआ ॥

---

१ B णउ. २ B खारोओ. ३ B माल. ४ B °तौ प्र°. ५ A सुवुरिसा. ६ B परु°. ७ B हिरमाणणिज्जो.

णवरं केवले ॥ १८७ ॥

केवलार्थे णवंर इति प्रयोक्तव्यम् ॥ णवंर पिआइं चिअ णिंव्वडन्ति॥

आनन्तर्ये णवरि ॥ १८८ ॥

आनन्तर्ये णवरीति प्रयोक्तव्यम् ॥ णवरि अ से रहु-वइणा ॥ केचित्तु केवलानन्तर्यार्थयोर्णवरणवरि इत्येकमेव सूत्रं कुर्वते तन्मते उभावप्युभयार्थौ ॥

अलाहि निवारणे ॥ १८९ ॥

अलाहीति निवारणे प्रयोक्तव्यम् ॥ अलाहि किं वाइएण लेहेण ॥

अण णाइं नञर्थे ॥ १९० ॥

अण णाइं इत्येतौ नञोर्थे प्रयोक्तव्यौ ॥ अणचिन्तिअममुणन्ती । णाइं करेमि रोसं ॥

माइं मार्थे ॥ १९१ ॥

माइं इति मार्थे प्रयोक्तव्यम् ॥ माइं काहीअ रोसं । मा कार्षीद् रोषम् ॥

हद्धी निर्वेदे ॥ १९२ ॥

हद्धी इत्यव्ययमतएव निर्देशात् हाधिक्शब्दादेशो वा निर्वेदे प्रयोक्तव्यम् ॥ हद्धीहद्धी । हा धाहधाह ॥

वेव्वे भय-वारण-विषादे ॥ १९३ ॥

भयवारणविषादेषु वेव्वे इति प्रयोक्तव्यम् ॥

वेव्वेत्ति भये वेव्वेत्ति वारणे जूरणे अ वेव्वेत्ति ।
उल्लाविरीइवि तुहं वेव्वेत्ति मयच्छि किं णेअं ॥
किं उल्लावेन्तीए उअ जूरन्तीएँ किं तु भीआए ।
उव्वाडिरीएँ वेव्वेत्ति तीएँ भणिअं न विम्हरिमो ॥

१ B णवरं. २ P B केवलेर्थे ३ B निव्वडंति. ४ B वाउएण ५ A णाइँ. ६ P B नञर्थे. ७ B °णान्ति. ८ A माइँ. ९ A काईहीअ. १० A °व्यं । हद्धीहाधा°. ११ B धाहा°. १२ A उल्लावन्तीए. १३ A ओअ. १४ P नु. १५ B उव्वाडि°.

वेव्व च आमन्त्रणे ॥ १९४ ॥

वेव्व वेव्वे च आमन्त्रणे प्रयोक्तव्ये ॥ वेव्व गोले । वेव्वे मुरन्दले वहसि पाणिअं[1] ॥

मामि हला हले सख्या वा ॥ १९५ ॥

एते सख्या आमन्त्रणे वा प्रयोक्तव्याः ॥ मामि सरिसक्खराणवि ॥ पणवह माणस्स हला ॥ हले हयासस्स । पक्षे । सहि एरिसि च्चिअ गई ॥

दे संमुखीकरणे च ॥ १९६ ॥

संमुखीकरणे सख्या आमन्त्रणे च दे इति प्रयोक्तव्यम् ॥ दे पसिअ ताव सुन्दरि ॥ दे आ पसिअ निअत्तसु ॥

हुं दान-पृच्छा-निवारणे ॥ १९७ ॥

हुं इति दानादिषु प्रयुज्यते[2] ॥ दाने । हुं गेण्ह अप्पणो च्चिअ ॥ पृच्छायाम् । हुं साहसु[3] सब्भावं ॥ निवारणे । हुं निल्लज्ज समोसर ॥

हु खु निश्चय-वितर्क-संभावन-विस्मये ॥ १९८ ॥

हु खु इत्येतौ निश्चयादिषु प्रयोक्तव्यौ ॥ निश्चये । तंपि हु अच्छिन्न-सिरी । तं खु सिरीए रहस्सं[4] ॥ वितर्कः ऊहः संशयो वा । ऊहे । न हु णवरं संगहिआ । एअं खु हसइ ॥ संशये । जलहरो खु धूमवडलो खु ॥ संभावने । तरीउं[5] ण हु णवरं[6] इमं । एअं खु हसइ ॥ विस्मये । को खु एसो सहस्स-सिरो ॥ बहुलाधिकारादनुस्वारात्परो हुर्न प्रयोक्तव्यः ॥

ऊ गर्हाक्षेप-विस्मय-सूचने ॥ १९९ ॥

ऊ इति गर्हादिषु प्रयोक्तव्यम् ॥ गर्हा । ऊ णिल्लज्ज ॥ प्रक्रान्तस्य वाक्यस्य विपर्यासाशङ्काया विनिवर्तनलक्षण आक्षेपः ॥ ऊ किं मए भणिअं ॥ विस्मये । ऊ कह मुणिआ[7] अहयं ॥ सूचने । ऊ केण न विण्णायं ॥

---

१ B पाणीयं. २ B °ते । हुं गेहण्ह अप्पणोव्विअ. ३ A साहस. B साहुसु. ४ P °सिरिं. B° सिरीयर°. ५ B तरिउ. ६ B णवरं. ७ B मुणिणा.

थू कुत्सायाम् ॥ २०० ॥

थू इति कुत्सायां प्रयोक्तव्यम् ॥ थू निल्लज्जो लोओ ॥

रे अरे संभाषण-रतिकलहे ॥ २०१ ॥

अनयोरर्थयोर्यथासंख्यमेतौ प्रयोक्तव्यौ ॥ रे संभाषणे । रे हिअय मडह-सरिआ ॥ अरे रतिकलहे । अरे मए समं मा करेसु उवहासं ॥

हरे क्षेपे च ॥ २०२ ॥

क्षेपे संभाषणरतिकलहयोश्च हरे इति प्रयोक्तव्यम् ॥ क्षेपे । हरे णिल्लज्ज ॥ संभाषणे । हरे पुरिसा ॥ रतिकलहे । हरे बहु-वल्लह ॥

ओ सूचना-पश्चात्तापे ॥ २०३ ॥

ओ इति सूचनापश्चात्तापयोः प्रयोक्तव्यम् ॥ सूचनायाम् । ओ अविणय-तत्तिल्ले ॥ पश्चात्तापे । ओ न मए छाया इत्तिआए ॥ विकल्पे तु उतादेशेनैवौकारेण सिद्धम् ॥ ओ विरएमि नहयले ॥

अव्वो सूचना-दुःख-संभाषणापराध-विस्मयानन्दादर-भय-खेद-विषाद-पश्चात्तापे ॥ २०४ ॥

अव्वो इति सूचनादिषु प्रयोक्तव्यम् ॥ सूचनायाम् । अव्वो दुक्कर-यारय ॥ दुःखे । अव्वो दलन्ति हिययं ॥ संभाषणे । अव्वो किमिणं किमिणं ॥ अपराधविस्मययोः ।

अव्वो हरन्ति हिअयं तहवि न वेसा हवन्ति जुवईण ।
अव्वो किंपि रहस्सं मुणन्ति धुत्ता जणब्भहिआ ॥

आनन्दादरभयेषु ।

अव्वो सुपहायमिणं अव्वो अज्जम्ह सप्फलं जीअं ।
अव्वो अइअम्मि तुमे नवरं जइ सा न जूरिहिइ ॥

---

१ A थू कु°. २ B सिरिआ. ३ A °वल्लभ. ४ A °यतित्तिल्ले. ५ B °शेन ओकारेणैव सि°. ६ P हिअयं अव्वो किंपि. ७ B मुणति. ८ B सफलं. ९ B सो. १० B °हइ.

खेदे । अव्वो न जामि छेत्तं ॥ विषादे ।

अव्वो नासेन्ति दिहिं पुलयं वड्ढेन्ति देन्ति रणरणयं ।
एण्हिं तस्सेअ गुणा तेच्चिअ अव्वो कह णु एअं ॥

पश्चात्तापे ।

अव्वो तह तेण कया अहयं जह कस्स साहेमि ॥

अइ संभावने ॥ २०५ ॥

संभावने अइ इति प्रयोक्तव्यम् ॥ अइ दिअर किं न पेच्छसि ॥

वणे निश्चय-विकल्पानुकम्प्ये च ॥ २०६ ॥

वणे इति निश्चयादौ संभावने च प्रयोक्तव्यम् ॥ वणे देमि । निश्चयं ददामि ॥ विकल्पे । होइ वणे न होइ । भवति वा न भवति ॥ अनुकम्प्ये । दासो वणे न मुच्चइ । दासोनुकम्प्यो न त्यज्यते ॥ संभावने । नत्थि वणे जं न देइ विहि-परिणामो । संभाव्यते एतदित्यर्थः ॥

मणे विमर्शे ॥ २०७ ॥

मणे इति विमर्शे प्रयोक्तव्यम् ॥ मणे सूरो । किं स्वित्सूर्यः ॥ अन्ये मन्ये इत्यर्थमपीच्छन्ति ॥

अम्मो आश्चर्ये ॥ २०८ ॥

अम्मो इत्याश्चर्ये प्रयोक्तव्यम् ॥ अम्मो कह पारिज्जइ ॥

स्वयमोर्थे अप्पणो न वा ॥ २०९ ॥

स्वयमित्यस्यार्थे अप्पणो वा प्रयोक्तव्यम् ॥ विसयं विअसन्ति अप्पणो कमल-सरा । पक्षे । सयं चेअ मुणसि करणिज्जं ॥

प्रत्येकमः पाडिक्कं पाडिएक्कं ॥ २१० ॥

प्रत्येकमित्यस्यार्थे पाडिक्कं पाडिएक्कं इति च प्रयोक्तव्यं वा ॥ पाडिक्कं । पाडिएक्कं । पक्षे । पत्तेअं ॥

---

१ P छित्तं. B क्खित्तं. २ P B °दे । अव्वो कह णु (P कह नु) एअं. ३ A °योक्तव्यः. ४ B नरपे°. ५ B °म्प्यो वने न. ६ A B जन्न. ७ B च्चेव सुणासि. ८ A °ति प्र°.

उअ पश्य ॥ २११ ॥

उअ इति पश्येत्यस्यार्थे प्रयोक्तव्यं वा ॥

उअ निच्चल निप्फंदा भिसिणी-पत्तंमि रेहइ बलाआ ।
निम्मल-मरगय-भायण-परिट्ठिआ सङ्ख-सुत्तिव्व ॥

पक्षे पुलआदयः ॥

इहरा इतरथा ॥ २१२ ॥

इहरा इति इतरथार्थे प्रयोक्तव्यं वा ॥ इहरा नीसामन्नेहिं । पक्षे । इअरहा ॥

एक्कसरिअं झगिति संप्रति ॥ २१३ ॥

एक्कसरिअं झगित्यर्थे संप्रत्यर्थे च प्रयोक्तव्यम् ॥ एक्कसरिअं । झगिति सांप्रतं वा ॥

मोरउल्ला मुधा ॥ २१४ ॥

मोरउल्ला इति मुधार्थे प्रयोक्तव्यम् ॥ मोरउल्ला । मुधेत्यर्थः ॥

दरार्धाल्पे ॥ २१५ ॥

दर इत्यव्ययमर्धार्थे ईषदर्थे च प्रयोक्तव्यम् ॥ दर-विअसिअं । अर्धेनेषद्वा विकसितमित्यर्थः ॥

किणो प्रश्ने ॥ २१६ ॥

किणो इति प्रश्ने प्रयोक्तव्यम् ॥ किणो धुवसि ॥

ई-जे-राः पाद-पूरणे ॥ २१७ ॥

इ जे र इत्येते पादपूरणे प्रयोक्तव्याः ॥ नउणा इ अच्छीइं । अणुकूलं वोत्तुं जे । गेण्हइ र कलमं-गोवी ॥ अहो । हंहो । हेहो । हा ।

---

१ B पश्ये. २ A P निष्फंदा । पक्षे. ३ B नीसामन्नेहि ४ B ईजेइरा. ५ B ई जे इर. A इजेरा. ६ B ई. ७ A इच्छीइं. ८ B °ई. ९ A वोतुं. १० B °मागोवि. ११ B हे । हाहा । ना°.

नाम । अहह । हीसि । अयि । अहीह । अरिरिहो[1] इत्यादयस्तु संस्कृतसमत्वेन सिद्धाः ॥

प्यादयः ॥ २१८ ॥

प्यादयो नियतार्थवृत्तयः प्राकृते प्रयोक्तव्याः ॥ पि वि अप्यर्थे ॥

इत्याचार्यश्रीहेमचन्द्रसूरिविरचितायां सिद्धहेमचन्द्राभिधानस्वोपज्ञशब्दानुशासनवृत्तौ अष्टमस्याध्यायस्य द्वितीयः पादः समाप्तः ॥

द्विषत्पुरक्षोदविनोदहेतोर्भवादवामस्य भवद्भुजस्य ।
अयं विशेषो भुवनैकवीर परं न यत्काममपाकरोति[5] ॥ १[4] ॥

---

१ P ही । सि । अपि.　२ A अहोह.　३ P अरि । रि । हो.　४ P omits this verse.　५ B करोषि.

अर्हं । वीप्स्यात्[1]स्यादेर्वीप्स्ये स्वरे मो वा ॥ १ ॥

वीप्सार्थात्[2]पदात्परस्य स्यादेः स्थाने स्वरादौ वीप्सार्थे[3] पदे परे मो वा भवति ॥ एकैकम् । ऐक्कमेक्कं[4] । एक्कमेक्केण । अङ्गेअङ्गे । अङ्गमङ्गम्मि । पक्षे । एक्केक्कमित्यादि ॥

अतः सेर्डोः[5] ॥ २ ॥

अकारान्तान्नाम्नः परस्य स्यादेः सेः स्थाने डो भवति ॥ वच्छो ॥

वैतत्तदः ॥ ३ ॥

एतत्तदोकारात्परस्य स्यादेः सेर्डो वा भवति ॥ एसो एस । सो णरो । स णरो ॥

जस्-शसोर्लुक् ॥ ४ ॥

अकारान्तान्नाम्नः परयोः स्यादिसंबन्धिनोर्जस्-शसोर्लुग् भवति ॥ वच्छा एए । वच्छे पेच्छ ॥

अमोस्य ॥ ५ ॥

अतः परस्यामोकारस्य लुग् भवति ॥ वच्छं पेच्छ ॥

टा-आमोर्णः ॥ ६ ॥

अतः परस्य टा इत्येतस्य षष्ठीबहुवचनस्य च आमो णो भवति ॥ वच्छेण । वच्छाण ॥

भिसो हि हिँ हिं ॥ ७ ॥

अतः परस्य भिसः स्थाने केवलः सानुनासिकः सानुस्वारश्च हिर्भवति ॥ वच्छेहि । वच्छेहिँ । वच्छेहिं कया छाही ॥

---

१ B वीप्सात्स्या°. २ A वीप्स्यार्थां°. ३ A वीप्स्यार्थे°. ४ B एक्कमेक्कं. ५ A °र्डों.

ङसेस् त्तो-दो-दु-हि-हिन्तो-लुकः ॥ ८ ॥

अतः परस्य ङसेः त्तो दो दु हि हिन्तो लुक् इत्येते षडादेशा भवन्ति ॥ वच्छत्तो । वच्छाओ । वच्छाउ । वच्छाहि । वच्छाहिन्तो । वच्छा । दकारकरणं भाषान्तरार्थम् ॥

भ्यसस् त्तो-दो-दु-हि-हिन्तो-सुन्तो ॥ ९ ॥

अतः परस्य भ्यसः स्थाने त्तो दो दु हि हिन्तो सुन्तो इत्यादेशा भवन्ति ॥ वृक्षेभ्यः । वच्छत्तो । वच्छाओ । वच्छाउ । वच्छाहि । वच्छेहि । वच्छाहिन्तो । वच्छेहिन्तो । वच्छासुन्तो । वच्छेसुन्तो ॥

ङसः स्सः ॥ १० ॥

अतः परस्य ङसः संयुक्तः सो भवति ॥ पियस्स । पेम्मस्स । उपकुम्भं शैत्यम् । उवकुम्भस्स सीअलत्तणं ॥

डे म्मि ङेः ॥ ११ ॥

अतः परस्य ङेर्डित् एकारः संयुक्तो मिश्च भवति ॥ वच्छे । वच्छम्मि ॥ देवम् । देवम्मि । तम् । तम्मि । अत्र द्वितीयातृतीययोः सप्तमी [३.१३५] इत्यमो ङिः ॥

जस्-शस्-ङसि-त्तो-दो-द्वामि दीर्घः ॥ १२ ॥

एषु अतो दीर्घो भवति ॥ जसि शसि च । वच्छा ॥ ङसि । वच्छाओ । वच्छाउ । वच्छाहि । वच्छाहिन्तो । वच्छा ॥ त्तोदोदुषु । वृक्षेभ्यः । वच्छत्तो । ह्रस्वः संयोगे [१.४] इति ह्रस्वः ॥ वच्छाओ । वच्छाउ ॥ आमि । वच्छाण ॥ ङसिनैव सिद्धे त्तोदोदुग्रहणं भ्यसि एत्वबाधनार्थम् ॥

भ्यसि वा ॥ १३ ॥

भ्यसादेशे परे अतो दीर्घो वा भवति ॥ वच्छाहिन्तो वच्छेहिन्तो । वच्छासुन्तो वच्छेसुन्तो । वच्छाहि वच्छेहि ।

---

१ B लुक्. २ A °क् एते ते ष°. ३ A °हि । वच्छेहि । व°. ४ B स्सो. ५ B °कुम्भाओ°.

टाण-शस्येत् ॥ १४ ॥

टादेशे णे शसि च परे अस्य एकारो भवति ॥ टाण । वच्छेण ॥ णेति[1] किम् । अप्पणा । अप्पणिआ । अप्पणइआ ॥ शस् । वच्छे पेच्छ ॥

भिस्भ्यस्सुपि ॥ १५ ॥

एषु अत एर्भवति[2] ॥ भिस् । वच्छेहि । वच्छेहिँ । वच्छेहिं[3] ॥ भ्यस् । वच्छेहि । वच्छेहिन्तो । वच्छेसुन्तो ॥ सुप् । वच्छेसु ॥

इदुतो[4] दीर्घः ॥ १६ ॥

इकारस्य उकारस्य[5] च भिस्भ्यस्सुप्सु परेषु दीर्घो भवति ॥ भिस् । गिरीहिं । बुद्धीहिं । दहीहिं । तरूहिं । धेणूहिं । महूहिं कयं ॥ भ्यस् । गिरीओ । बुद्धीओ । दहीओ । तरूओ । धेणूओ । महूओ आगओ ॥ एवं गिरीहिन्तो । गिरीसुन्तो आगओ इत्याद्यपि ॥ सुप् । गिरीसु । बुद्धीसु । दहीसु । तरूसु । धेणूसु । महूसु ठिअं ॥ क्वचिन्न भवति । दिअ-भूमिसु दाण-जलोल्लिआइं[6] ॥ इदुत[7] इति किम् । वच्छेहिं । वच्छेसुन्तो । वच्छेसु ॥ भिस्भ्यस्सुपीत्येव । गिरिं तरुं पेच्छ ॥

चतुरो वा ॥ १७ ॥

चतुर[8] उदन्तस्य भिस्भ्यस्सुप्सु परेषु दीर्घो वा भवति ॥ चऊहिं[9] चउहिं । चऊओ चउओ । चऊसु चउसु ॥

लुप्ते शसि ॥ १८ ॥

इदुतोः शसि लुप्ते दीर्घो भवति ॥ गिरी । बुद्धी । तरू । धेणू पेच्छ ॥ लुप्त इति किम् । गिरिणो । तरुणो पेच्छ ॥ इदुत इत्येव । वच्छे पेच्छ ॥ जस्-शस्° [३.१२] इत्यादिना शसि दीर्घस्य लक्ष्यानुरोधार्थो[10] योगः । लुप्त इति तु णवि प्रतिप्रसवार्थशङ्कानिवृत्त्यर्थम् ॥

---

1 B णे इति. 2 B एद्भ°. 3 A °हि । वच्छेहि. 4 B °तोर्दी°. 5 A °स्य भि°. 6 B जलेल्लि°. 7 B इतूउल्कि. 8 B चतुरस्य उ°. 9 B °हि. 10 P B °र्थोऽयं यो°.

अक्लीबे सौ ॥ १९ ॥

इदुतोक्लीबे नपुंसकादन्यत्र सौ दीर्घो भवति ॥ गिरी । बुद्धी । तरू । धेणू ॥ अक्लीब इति किम् । दहिं । महुं ॥ साविति किम् । गिरिं । बुद्धिं । तरुं । धेणुं ॥ केचित्तु दीर्घत्वं विकल्प्य तदभावपक्षे सेर्मोदेशमपीच्छन्ति । अग्गि । निहिं । वाउं । विहुं ॥

पुंसि जसो डउ डओ वा ॥ २० ॥

इदुत इतीह पञ्चम्यन्तं संबध्यते । इदुतः परस्य जसः पुंसि अउ अओ इत्यादेशौ डितौ वा भवतः ॥ अग्गउ अग्गओ । वायउ वायओ चिट्ठन्ति । पक्षे । अग्गिणो । वाउणो ॥ शेषे अदन्तवद्भावाद् अग्गी । वाऊ ॥ पुंसीति किम् । बुद्धीओ[2] । धेणूओ[3] । दहीइं । महूइं ॥ जस इति किम् । अग्गी । अग्गिणो । वाऊ । वाउणो पेच्छइ ॥ इदुत इत्येव । वच्छा ॥

वोतो डवो ॥ २१ ॥

उदन्तात्परस्य जसः पुंसि डित् अवो इत्यादेशो वा भवति ॥ साहवो । पक्षे । साहओ । साहउ । साहू । साहुणो ॥ उत इति किम् । वच्छा ॥ पुंसीत्येव । धेणू । महूइं ॥ जस इत्येव । साहू । साहुणो पेच्छ ॥

जस्-शसोर्णो वा ॥ २२ ॥

इदुतः परयोर्जस्-शसोः पुंसि णो इत्यादेशो वा भवति ॥ गिरिणो । तरुणो रेहन्ति पेच्छ वा । पक्षे । गिरी । तरू ॥ पुंसीत्येव । दहीइं । महूइं ॥ जस्-शसोरिति किम् । गिरिं । तरुं ॥ इदुत इत्येव । वच्छा । वच्छे ॥ जस्-शसोरिति द्वित्वमिदुत इत्यनेन यथासंख्याभावार्थम् । एवमुत्तरसूत्रेपि ॥

---

१ A नहिं. २ P बुद्धीउ. ३ P धेणूउ

ङसि-ङसोः पुं-क्लीबे वा ॥ २३ ॥

पुंसि क्लीबे च वर्तमानादिदुतः परयोर्ङसिङसोर्णो वा भवति ॥ गिरिणो। तरुणो। दहिणो। महुणो आगओ विआरो वा। पक्षे। ङसेः। गिरीओ। गिरीउ। गिरीहिन्तो। तरूओ। तरूउ। तरूहिन्तो ॥ हिलुकौ निषेत्स्येते ॥ ङसः। गिरिस्स। तरुस्स ॥ ङसिङसोरिति किम्। गिरिणा। तरुणा कयं ॥ पुंक्लीब इति किम्। बुद्धीअ। धेणूअ लद्धं समिद्धी वा ॥ इदुत इत्येव। कमलाओ। कमलस्स ॥

टो णा ॥ २४ ॥

पुंक्लीबे वर्तमानादिदुतः परस्य टा इत्यस्य णा भवति ॥ गिरिणा। गामणिणा। खलपुणा। तरुणा। दहिणा। महुणा ॥ टै इति किम्। गिरी। तरू। दहिं। महुं ॥ पुंक्लीब इत्येव। बुद्धीअ। धेणूअ कयं ॥ इदुत इत्येव। कमलेण ॥

क्लीबे स्वरान्म् सेः ॥ २५ ॥

क्लीबे वर्तमानात्स्वरान्तान्नाम्नः सेः स्थाने म् भवति ॥ वणं। पेम्मं। दहिं। महुं ॥ दहि महु इति तु सिद्धापेक्षया ॥ केचिदनुनासिकमपीच्छन्ति। दहिँ। महुँ ॥ क्लीब इति किम्। बालो। बाला। स्वरादिति इदुतो निवृत्त्यर्थम् ॥

जस्-शसं इँ-इं-णयः सप्राग्दीर्घाः ॥ २६ ॥

क्लीबे वर्तमानान्नाम्नः परयोर्जस्-शसोः स्थाने सानुनासिकसानुस्वाराविकारौ णिश्चादेशा भवन्ति सप्राग्दीर्घाः। एषु सत्सु पूर्वस्वरस्य दीर्घत्वं विधीयते इत्यर्थः ॥ इँ। जाइँ वयणाइँ अम्हे ॥ इं। उम्मीलन्ति पङ्कयाइं पेच्छ वा चिट्ठन्ति दहीइं जेम वा हुन्ति महूइं मुञ्च

---

१ B °दिदुतो°. २ B गिरिहिन्तो ३ A B तरुहिन्तो. ४ B °वि ॥ गाम°. ५ B टा. ६ P तणं ७ B पिम्म ८ B °र्नोर्नि°. ९ A B °शस्.

वा ॥ णिं । फुल्लन्ति पङ्कयाणि गेण्ह वा । हुन्ति दहीणि जेम वा । एवं महूणि ॥ क्लीब इत्येव । वच्छा । वच्छे ॥ जस्-शस इति किम् । सुहं ॥

स्त्रियामुदोतौ वा ॥ २७ ॥

स्त्रियां वर्तमानान्नाम्नः परयोर्जस्-शसोः स्थाने प्रत्येकम् उत् ओत् इत्येतौ सप्राग्दीर्घौ वा भवतः ॥ वचनभेदो यथासंख्यनिवृत्त्यर्थः ॥ मालाउ मालाओ । बुद्धीउ बुद्धीओ । सहीउ सहीओ । धेणूउ धेणूओ । वहूउ वहूओ । पक्षे । माला । बुद्धी । सही । धेणू । वहू ॥ स्त्रियामिति किम् । वच्छा । जस्-शस इत्येव । मालाए कयं ॥

ईतः सेश्चा वा ॥ २८ ॥

स्त्रियां वर्तमानादीकारान्तात् सेर्जस्-शसोश्च स्थाने आकारो वा भवति ॥ एसा हसन्तीआ । गोरीआ चिट्ठन्ति पेच्छ वा । पक्षे । हसन्ती । गोरीओ ॥

टा-ङस्-ङेरदादिदेद्वा तु ङसेः ॥ २९ ॥

स्त्रियां वर्तमानान्नाम्नः परेषां टाङस्ङीनां स्थाने प्रत्येकम् अत् आत् इत् एत् इत्येते चत्वार आदेशाः सप्राग्दीर्घा भवन्ति । ङसेः पुनरेते सप्राग्दीर्घा वा भवन्ति ॥ मुद्धाअ । मुद्धाइ । मुद्धाए कयं मुहं ठिअं वा ॥ कप्रत्यये तु मुद्धिआअ । मुद्धिआइ । मुद्धिआए ॥ कमलिआअ । कमलिआइ । कमलिआए ॥ बुद्धीअ । बुद्धीआ । बुद्धीइ । बुद्धीए कयं विहओ ठिअं वा ॥ सहीअ । सहीआ । सहीइ । सहीए कयं वयणं ठिअं वा ॥ धेणूअ । धेणूआ । धेणूइ । धेणूए कयं दुद्धं ठिअं वा ॥ वहूअ । वहूआ । वहूइ । वहूए कयं भवणं ठिअं वा ॥ ङसेस्तु वा । मुद्धाअ । मुद्धाइ । मुद्धाए । बुद्धीअ । बुद्धीआ । बुद्धीइ । बुद्धीए ॥ सहीअ । सहीआ । सहीइ । सहीए ॥ धेणूअ । धेणूआ ।

---

१ A उत ओत इ°. २ B चिट्ठति. ३ B हसंतीओ. ४ B °र्घा भ° ५ P सुहं. ६ P B °ए । तु.°

धेणूइ । धेणूए ॥ वहूअ । वहूआ । वहूइ । वहूए आगओ । पक्षे । मुद्धाओ । मुद्धाउ । मुद्धाहिन्तो ॥ रईओ । रईउ । रईहिन्तो । धेणूओ । धेणूउ । धेणूहिन्तो । इत्यादि ॥ शेषेदन्तवत् [३.१२४] अतिदेशात् जस्-शस्-ङसि-त्तो-दो-द्वामि दीर्घः [३.१२] इति दीर्घत्वं पक्षेपि भवति ॥ स्त्रियामित्येव । वच्छेण । वच्छस्स । वच्छम्मि । वच्छाओ ॥ टादीनामिति किम् । मुद्धा । बुद्धी । सही । धेणू । वहू ॥

नात आत् ॥ ३० ॥

स्त्रियां वर्तमानादादन्तान्नाम्नः परेषां टाङस्ङिङसीनामादादेशो न भवति ॥ मालाअ । मालाइ । मालाए कयं सुहं ठिअं आगओ वा ॥

प्रत्यये ङीर्न वा ॥ ३१ ॥

अणादिसूत्रेण [हे० २.४.] प्रत्ययनिमित्तो यो ङीरुक्तः स स्त्रियां वर्तमानान्नाम्नो वा भवति ॥ साहणी । कुरुचरी । पक्षे । आत् [हे० २.४.] इत्याप् । साहणा । कुरुचरा ॥

अजातेः पुंसः ॥ ३२ ॥

अजातिवाचिनः पुल्लिङ्गात् स्त्रियां वर्तमानात् ङीर्वा भवति ॥ नीली नीला । काली काला । हसमाणी हसमाणा । सुप्पणही सुप्पणहा । इमीए इमाए । इमीणं इमाणं । एईए एआए । एईणं एआणं ॥ अजातेरिति किम् । करिणी । अया । एलया ॥ अप्राप्ते विभाषेयम् । तेन गोरी कुमारी इत्यादौ संस्कृतवन्नित्यमेव ङीः ॥

किं-यत्तदोस्यमामि ॥ ३३ ॥

सिअमूआमूवर्जिते स्यादौ परे एभ्यः स्त्रियां ङीर्वा भवति ॥ कीओ । काओ । कीए । काए । कीसु । कासु । एवं । जीओ । जाओ । तीओ । ताओ । इत्यादि ॥ अस्यमामीति किम् । का । जा । सा । कं । जं । तं । काण । जाण । ताण ॥

---

१ B °क्षे भ°. २ A इमाणं । अजा°. ३ B °प्राप्तवि°. ४ B ङी. ५ B ° मिसि ॥ ३३ ॥ अमू°. ६ P ° उ. ७ B ता.

छाया-हरिद्रयोः ॥ ३४ ॥

अनयोराप्प्रसङ्गे नाम्नः स्त्रियां ङीर्वा भवति ॥ छाही छाया[1]। हलद्दी हलद्दा ॥

स्वस्रादेर्डा ॥ ३५ ॥

स्वस्रादेः स्त्रियां वर्तमानात् डा[2] प्रत्ययो भवति ॥ ससा । नणन्दा[3] । दुहिआ । दुहिआहिं । दुहिआसु । दुहिआ-सुओ । गउआ ॥

ह्रस्वोऽमि ॥ ३६ ॥

स्त्रीलिङ्गस्य नाम्नोऽमि परे ह्रस्वो भवति ॥ मालं । नइं । वहुं । हस-माणिं । हसमाणं पेच्छ ॥ अमीति किम् । माला । सही । वहू ॥

नामन्त्र्यात्सौ मः ॥ ३७ ॥

आमन्त्र्यार्थात्परे सौ सति क्लीबे स्वरान्म् सेः [३.२५] इति यो म् उक्तः स न भवति ॥ हे तण । हे दहि । हे महु ॥

डो दीर्घो वा[4] ॥ ३८ ॥

आमन्त्र्यार्थात्परे[5] सौ सति अतः सेर्डोः [३.२] इति[6] यो नित्यं डोः[7] प्राप्तो यश्च अक्लीबे सौ [३.१९] इति इदुतोरकारान्तस्य[8] च प्राप्तो दीर्घः स वा भवति ॥ हे देव हे देवो ॥ हे खमा-समण हे खमा-समणो । हे अज्ज हे अज्जो ॥ दीर्घः । हे हरी हे हरि । हे गुरू हे गुरु । जाइ-विसुद्धेण पहू । हे प्रभो इत्यर्थः । एवं दोण्णि[9] पहू जिअ[10]-लोए । पक्षे । हे पहु । एषु प्राप्ते विकल्पः ॥ इह त्वप्राप्ते हे गोअमा हे गोअम । हे कासवा हे कासव । रेरे चप्फलया[11] । रेरे निग्घिणया ॥

ऋतोऽद्वा ॥ ३९ ॥

ऋकारान्तस्यामन्त्रणे सौ परे अकारोऽन्तादेशो[12] वा भवति ॥ हे पितः । हे पिअ ॥ हे दातः । हे दाय । पक्षे । हे पिअरं । हे दायार[13] ॥

---

१ B छाहा. २ A डाः. ३ B °दा । दुहिआहि. ४ A °दीर्घौ. ५ B आमंत्र्यात्परे. ६ B °ति निस. ७ B डो. ८ A चाप्ता°. ९ B दोणि. १० B जीअ°. ११ B चप्फला. १२ B अकारांता°. १३ B दाअर.

नाम्न्यरं वा ॥ ४० ॥

ऋदन्तस्यामन्त्रणे सौ परे नाम्नि संज्ञायां विषये अरं इति अन्तादेशो वा भवति[1] ॥ हे पितः । हे पिअरं । पक्षे । हे पिअ ॥ नाम्नीति किम् । हे कर्तः । हे कत्तार[2] ॥

वाप ए ॥ ४१ ॥

आमन्त्रणे सौ परे आप एत्वं वा भवति ॥ हे माले । हे महिले[3] । अज्जिए । पज्जिए । पक्षे । हे माला । इत्यादि ॥ आप इति किम् । हे पिउच्छा । हे माउच्छा ॥ बहुलाधिकारात् क्वचिदोत्वमपि[4] । अम्मो भणामि भणिए ॥

ईदूतोर्ह्रस्वः ॥ ४२ ॥

आमन्त्रणे सौ परे ईदूदन्तयोर्ह्रस्वो भवति ॥ हे नइ । हे गामणि[5] । हे समणि । हे वहु । हे खलपु ॥

क्विपः[6] ॥ ४३ ॥

क्विबन्तस्येदूदन्तस्य ह्रस्वो भवति ॥ गामणिणा । खलपुणा । गामणिणो । खलपुणो[7] ॥

ऋतामुदस्यमौसु वा ॥ ४४ ॥

सिअमौवर्जिते[8] अर्थात् स्यादौ परे ऋदन्तानामुदन्तादेशो वा भवति ॥ जस् । भत्तू । भत्तुणो । भत्तउ । भत्तओ । पक्षे । भत्तारा[9] ॥ शस् । भत्तू । भत्तुणो । पक्षे । भत्तारे ॥ टा । भत्तुणा । पक्षे । भत्तारेण ॥ भिस् । भत्तूहिं । पक्षे । भत्तारेहिं ॥ ङसि । भत्तुणो । भत्तूओ । भत्तूउ[10] । भत्तूहि । भत्तूहिन्तो । पक्षे । भत्ताराओ[11] । भत्ताराउ । भत्ता-

---

१ P °ति । हे पिअरं २ B हे तार. ३ B °ले । आर्यिका । अ°. ४ A °त्वमिति. ५ A °णि । हे वहु. ६ B क्विप्. ७ P °णो । गामणिसुओ । खलपुमुहं ॥ ऋ°. B °णो । गामणिसुओ खलपुसुओ ॥ ऋ°. ८ P °ते स्या°. ९ B भत्तारो. १० B °उ । भत्तूहिन्तो. ११ A °ओ । भत्ताराहि.

राहिं । भत्ताराहिन्तो । भत्तारा[1] । ङस् । भत्तुणो । भत्तुस्स । पक्षे । भत्तारस्सं[2] । सुप् । भत्तूसु । पक्षे । भत्तारेसु ॥ बहुवचनस्य व्याप्त्यर्थत्वात् यथादर्शनं नाम्न्यपि उद् वा भवति । जस्शस्ङसिङस्सु । पिउणो । जामाउणो । भाउणो ॥ टायाम् । पिउणा ॥ भिसि । पिऊहिं ॥ सुपि । पिऊसु[3] । पक्षे । पिअरा । इत्यादि ॥ अस्यमौस्विति किम्[4] । सि । पिआ ॥ अम् । पिअरं ॥ औ । पिअरा ॥

आरः स्यादौ ॥ ४५ ॥

स्यादौ परे ऋत आर इत्यादेशो भवति ॥ भत्तारो । भत्तारा । भत्तारं । भत्तारे । भत्तारेण । भत्तारेहिं[5] ॥ एवं ङस्यादिषूदाहार्यम् ॥ लुप्तस्याद्यपेक्षया । भत्तार-विहिअं ॥

आ अरा मातुः ॥ ४६ ॥

मातृसंबन्धिन ऋतः स्यादौ परे आ अरा इत्यादेशौ भवतः ॥ माआ । माअरा । माआउ । माआओ । माअराउ । माअराओ । माअं । माअरं । इत्यादि ॥ बाहुलकाज्जनन्यर्थस्य आ देवतार्थस्य तु अरा इत्यादेशः । माआए कुच्छीए । नमो माअराण ॥ मातुरिद् वा [१.१३५] इतीत्वे माईण इति भवति ॥ ऋतामुद° [३.४४] इत्यादिना उत्वे तु माऊए समन्निअं[6] वन्दे इति ॥ स्यादावित्येव । माइ-देवो । माइ-गणो[7] ॥

नाम्न्यरः ॥ ४७ ॥

ऋदन्तस्य नाम्नि संज्ञायां स्यादौ परे अर इत्यन्तादेशो भवति ॥ पिअरा । पिअरं । पिअरे । पिअरेण । पिअरेहिं[8] । जामायरा । जामायरं[9] । जामायरे । जामायरेण । जामायरेहिं । भायरा । भायरं । भायरे । भायरेण । भायरेहिं ॥

---

१ B °रा ॥ भ्यस् । भत्तू । भत्तूओ । भत्तूहिन्तो । भत्तूसुन्तो । पक्षे । भत्ताराओ । भत्ताराउ । भत्ताराहि । भत्तारेहि । भत्ताराहिन्तो । भत्तारेहिन्तो । भत्तारासुन्तो । भत्तारेसुन्तो ॥ २ B °स्स । आम् । भत्तूणं । भत्तूण । पक्षे । भत्ताराणं । भत्ताराण । ङि । भत्तुम्मि । पक्षे । भत्तारे । भत्तारम्मि ॥ ३ B पिउसु. ४ B कि । पिआ. ५ P भत्तारेहि. ६ A समुन्निअं. ७ A माइमणो. ८ P पिअरेहि. ९ B °रं । जामाअरेण.

आ सौ न वा ॥ ४८ ॥

ऋदन्तस्य सौ परे आकारो वा भवति ॥ पिआ । जामाया । भाया । कत्ता । पक्षे । पिअरो । जामायरो । भायरो । कत्तारो ॥

राज्ञः ॥ ४९ ॥

राज्ञो नलोपेन्त्यस्य आत्वं वा भवति सौ परे ॥ राया । हे राया । पक्षे । आणादेशे । रायाणो ॥ हे राया । हे रायमिति तु शौरसेन्याम् । एवं हे अप्पं । हे अप्प ॥

जस्-शस्-ङसि-ङसां णो ॥ ५० ॥

राजन्शब्दात्परेषामेषां णो इत्यादेशो वा भवति ॥ जस् । रायाणो चिट्ठन्ति । पक्षे । राया ॥ शस् । रायाणो पेच्छ । पक्षे । राया । राए ॥ ङसि । राइणो रण्णो आगओ । पक्षे । रायाओ । रायाउ । रायाहि । रायाहिन्तो । राया ॥ ङस् । राइणो रण्णो धणं । पक्षे । रायस्स ॥

टो णा ॥ ५१ ॥

राजन्शब्दात्परस्य टा इत्यस्य णा इत्यादेशो वा भवति ॥ राइणा । रण्णा । पक्षे । रायेण कयं ॥

इर्जस्य णो-णा-ङौ ॥ ५२ ॥

राजन्शब्दसंबन्धिनो जकारस्य स्थाने णोणाङिषु परेषु इकारो वा भवति ॥ राइणो चिट्ठन्ति पेच्छ आगओ धणं वा ॥ राइणा कयं । राइम्मि । पक्षे । रायाणो । रण्णो । रायणा । राएण । रायम्मि ॥

इणममामा ॥ ५३ ॥

राजन्शब्दसंबन्धिनो जकारस्य अमाम्भ्यां सहितस्य स्थाने इणम् इत्यादेशो वा भवति ॥ राइणं पेच्छ । राइणं धणं । पक्षे । रायं । राईणं ॥

---

१ A ॰पेऽतस्य. २ B हे राअ. ३ A हे अप्पं । जस्॰. ४ A चेट्ठंतु. ५ B ॰ओ गआउ. ६ B रण्णा । राए॰. ७ A ॰न्दस्यसं॰. ८ A चेट्टंति. ९ P रण्णो । रण्णा । राएण. १० A ॰णा । रायम्मि.

ईद्भिस्भ्यसाम्सुपि ॥ ५४ ॥

राजन्शब्दसंबन्धिनो जकारस्य भिसादिषु परतो वा ईकारो भवति ॥ भिस् । राईहि ॥ भ्यस् । राईहि । राईहिन्तो । राईसुन्तो ॥ आम् । राईणं ॥ सुप् । राईसु । पक्षे । रायाणेहि । इत्यादि ॥

आजस्य टा-ङसि-ङस्सु सणाणोष्वण् ॥ ५५ ॥

राजन्शब्दसंबन्धिन आज इत्यवयवस्य टाङसिङस्सु णा णो इत्यादेशापन्नेषु परेषु अण् वा भवति ॥ रण्णा राइणा कयं । रण्णो राईणो आगओ धणं वा ॥ टाङसिङस्स्विति किम् । रायाणो चिट्ठन्ति पेच्छ वा ॥ सणाणोष्विति किम् । राएण । रायाओ । रायस्स ॥

पुंस्यन आणो राजवच्च ॥ ५६ ॥

पुंलिङ्गे वर्तमानस्यान्नन्तस्य स्थाने आण इत्यादेशो वा भवति । पक्षे यथादर्शनं राजवत् कार्यं भवति ॥ आणादेशे च अतः सेर्डोः [३.२] इत्यादयः प्रवर्तन्ते । पक्षे तु राज्ञः जस्-शस्-ङसि-ङसां णो [३.५०] टो णा [३.२४] इणममामा [३.५३] इति प्रवर्तन्ते ॥ अप्पाणो । अप्पाणा । अप्पाणं । अप्पाणे । अप्पाणेण । अप्पाणेहि । अप्पाणाओ । अप्पाणासुन्तो । अप्पाणस्स । अप्पाणाण । अप्पाणम्मि । अप्पाणेसु । अप्पाण-कयं । पक्षे । राजवत् । अप्पा । अप्पो । हे अप्पा । हे अप्प । अप्पाणो चिट्ठन्ति । अप्पाणो पेच्छ ॥ अप्पणा । अप्पेहिं । अप्पाणो । अप्पाओ । अप्पाउं । अप्पाहि । अप्पाहिन्तो । अप्पा । अप्पासुन्तो ॥ अप्पणो धणं । अप्पाणं । अप्पे । अप्पेसु ॥ रायाणो । रायाणा । रायाणं । रायाणे । रायाणेण । रायाणेहिं । रायाणाहिन्तो । रायाणस्स । रायाणाणं । रायाणम्मि । रायाणेसु । पक्षे । राया । इत्यादि । एवं जुवाणो । जुवाण-जणो । जुआ ॥ बम्हा-

१ B राईहिं. २ B भ्यस् । राईहितो. ३ B °णाणेष्व°. ४ B राइणो. ५ B °णाणेष्वि.° ६ A °णं । अप्पाणो । अप्पणो । अप्पाणेण. ७ B अप्पाणेहि. ८ A °प्पा । अप्पाणो°. ९ A चेट्ठंति. १० A °उ । अप्पेहि । अप्पा. ११ A धणं । अप्पे । १२ A रायणो. १३ A रायाणाहि. १४ A रायाणासु.

णो । बम्हा ॥ अद्धाणो । अद्धा ॥ उक्षन् । उच्छाणो । उच्छा ॥ गावाणो । गावा ॥ पूसाणो । पूसा ॥ तक्खाणो । तक्खा ॥ मुद्धाणो । मुद्धा ॥ श्वन् । साणो । सा ॥ सुकर्मणः पश्य । सुकम्माणे पेच्छ । निएइ कह सो सुकम्माणे । पश्यति कथं स सुकर्मण इत्यर्थः ॥ पुंसीति किम् । शर्म । सम्मं ॥

आत्मनष्टो णिआ णइआ ॥ ५७ ॥

आत्मनः परस्याष्टायाः स्थाने णिआ णइआ इत्यादेशौ वा भवतः ॥ अप्पणिआ पाउसे उवगयम्मि । अप्पणिआ य विअड्डि खाणिआ । अप्पणइआ । पक्षे । अप्पाणेण ॥

अतः सर्वादेर्डेर्जसः ॥ ५८ ॥

सर्वादेरदन्तात्परस्य जसः डित् ए इत्यादेशो भवति ॥ सव्वे । अन्ने । जे । ते । के । एक्के । कयरे । इयरे । एए ॥ अत इति किम् । सव्वाओ रिद्धीओ ॥ जस इति किम् । सव्वस्स ॥

ङेः स्सिं-म्मि-त्थाः ॥ ५९ ॥

सर्वादेरकारात्परस्य ङेः स्थाने स्सिं म्मि त्थं एते आदेशा भवन्ति ॥ सव्वस्सिं । सव्वम्मि । सव्वत्थ ॥ अन्नस्सिं । अन्नम्मि । अन्नत्थ ॥ एवं सर्वत्र ॥ अत इत्येव । अमुम्मि ॥

न वानिदमेतदो हिं ॥ ६० ॥

इदम्एतद्वर्जितात्सर्वादेरदन्तात्परस्य ङेर्हिमादेशो वा भवति ॥ सव्वहिं । अन्नहिं । कहिं । जहिं । तहिं ॥ बहुलाधिकारात् किंयत्तद्भ्यः स्त्रियामपि । काहिं । जाहिं । ताहिं ॥ बाहुलकादेव किंयत्तदोस्यमामि [३.३३] इति ङीर्नास्ति ॥ पक्षे । सव्वस्सिं । स-

१ B °म्माणोपे°. २ B निएकह. ३ P B °म्माणो. ४ B °डेंज°. ५ A °दे-रतःप°. ६ B °त ए आदे°. ७ P वुद्धीओ. ८ B जसीति. ९ P °कारान्तात्प° १० B °त्था. ११ A °द्वर्जितस्य सर्वादेरतः प०.

ण्वम्मि । सव्वत्थ[1] । इत्यादि ॥ स्त्रियां तु पक्षे । काए । कीए । जाए । जीए । ताए । तीए ॥ इदमेतद्वर्जनं किम् । ईमस्सिं[2] । एअस्सिं ॥

आमो डेसिं[3] ॥ ६१ ॥

सर्वादेरकारान्तात्[4]परस्यामो डेसिमित्यादेशो[5] वा भवति ॥ सव्वेसिं । अन्नेसिं । अवरेसिं । इमेसिं । एएसिं । जेसिं । तेसिं । केसिं । पक्षे । सव्वाण । अन्नाण । अवराण । इमाण । एआण । जाण । ताण । काण ॥ बाहुलकात् स्त्रियामपि । सर्वासाम् । सव्वेसिं ॥ एवम् अन्नेसिं । तेसिं ॥

किंतद्भ्यां डासः ॥ ६२ ॥

किंतद्भ्यां परस्यामः[6] स्थाने डास इत्यादेशो वा भवति ॥ कास । तास । पक्षे । केसिं । तेसिं ॥

किंयत्तद्भ्यो ङसः ॥ ६३ ॥

एभ्यः परस्य ङसः[7] स्थाने डास इत्यादेशो वा भवति । ङसः स्सः [३.१०] इत्यस्यापवादः । पक्षे सोपि भवति ॥ कास । कस्स । जास । जस्स । तास । तस्स ॥ बहुलाधिकारात् किंतद्भ्यामाकारान्ताभ्यामपि डासादेशो वा । कस्या धनम् । कास धणं ॥ तस्या धनम् । तास धणं । पक्षे । काए । ताए ॥

ईद्भ्यः स्सा से ॥ ६४ ॥

किमादिभ्य ईदन्तेभ्यः परस्य ङसः स्थाने स्सा से इत्यादेशौ[8] वा भवतः । टा-ङस्-ङेरदादिदेद्वा तु ङसेः [३.२९] इत्यस्यापवादः । पक्षे अदादयोपि ॥ किस्सा । कीसे । कीअ । कीआ । कीइ । कीए ॥ जिस्सा । जीसे । जीअ । जीआ । जीइ । जीए ॥ तिस्सा । तीसे । तीअ । तीआ । तीइ । तीए ॥

---

१ B सव्वत्थ । अन्नस्सिं । अन्नम्मि । अन्नत्थ इत्यादि. २ B इदमस्सिं. ३ B ङेः सिम्. ४ A °रात्प°. ५ B ङेः सि°. ६ A °रस्य सर्वादेरामः. ७ A ङसेः. ८ P B इत्येतावादे°.

ङेर्डाहे डाला इआ काले ॥ ६५ ॥

किंयत्तद्भ्यः कालेभिधेये ङेः स्थाने आहे आला इति डितौ इआ इति च आदेशा वा भवन्ति । हिंस्सिम्मित्थानामपवादः । पक्षे तेपि भवन्ति ॥ काहे । काला । कइआ ॥ जाहे । जाला । जइआ ॥ ताहे । ताला । तइआ ॥

ताला जाअन्ति गुणा जाला ते सहिअएहिं घेप्पन्ति[1] ।

पक्षे । कहिं । कस्सिं । कम्मि । कत्थ ॥

ङसेर्म्हा ॥ ६६ ॥

किंयत्तद्भ्यः परस्य ङसेः स्थाने म्हा इत्यादेशो वा भवति ॥ कम्हा । जम्हा । तम्हा । पक्षे । काओ । जाओ । ताओ ॥

तदो डोः ॥ ६७ ॥

तदः परस्य ङसेर्डो इत्यादेशो वा भवति ॥ तो । तम्हा ॥

किमो डिणो-डीसौ ॥ ६८ ॥

किमः परस्य ङसेर्डिणो डीस इत्यादेशौ वा भवतः ॥ किणो । कीस[2] । कम्हा ॥

इदमेतत्किं-यत्तद्भ्यष्टो डिणा ॥ ६९ ॥

एभ्यः[3] सर्वादिभ्योकारान्तेभ्यः परस्याष्टायाः स्थाने डित् इणा इत्यादेशो वा भवति ॥ इमिणा । इमेण ॥ एदिणा । एदेण ॥ किणा । केण ॥ जिणा । जेण ॥ तिणा । तेण ॥

तदो णः स्यादौ क्वचित् ॥ ७० ॥

तदः स्थाने स्यादौ परे ण आदेशो भवति क्वचित् लक्ष्यानुसारेण ॥ णं पेच्छ । तं पश्येत्यर्थः[4] ॥ सोअइ अ णं रहुवई । तमित्यर्थः ॥ स्त्रियामपि । हत्थुन्नामिअ-मुही णं तिअडा । तां त्रिजटेत्यर्थः ॥

---

१ B °न्ति ॥ रवि-किरणाणुग्गहिआइं हुन्ति कमलाइं कमलाइं ॥ प°. २ A कीसा. ३ A एभ्योऽकारांतेभ्यः परस्या· सर्वादेष्टा°· ४ A °त्यर्थः । णेण°.

णेण भणिअं । तेन भणितमित्यर्थः ॥ तो णेण कर-यल-ट्ठिआ । तेनेत्यर्थः ॥ भणिअं च णाए । तयेत्यर्थः ॥ णेहि कयं । तैः कृतमित्यर्थः ॥ णाहिं कयं । ताभिः कृतमित्यर्थः ॥

किमः कस्त्र-तसोश्च ॥ ७१ ॥

किमः को भवति स्यादौ त्रतसोश्च परयोः ॥ को । के । कं । के । केण ॥ त्र । कत्थ ॥ तस् । कओ । कत्तो । कदो ॥

इदम इमः ॥ ७२ ॥

इदमः स्यादौ परे इम आदेशो भवति ॥ इमो । इमे । इमं । इमे । इमेण ॥ स्त्रियामपि । इमा ॥

पुं-स्त्रियोर्न वायमिमिआ सौ ॥ ७३ ॥

इदम्शब्दस्य सौ परे अयमिति पुलिङ्गे इमिआ इति स्त्रीलिङ्गे आदेशौ वा भवतः ॥ अहवायं कय-कज्जो । इमिआ वाणिअ-धूआ । पक्षे । इमो । इमा ॥

स्सि-स्सयोरत् ॥ ७४ ॥

इदमः स्सिं स्स इत्येतयोः परयोरद् भवति वा ॥ अस्सिं । अस्स । पक्षे । इमादेशोपि । इमस्सिं । इमस्स ॥ बहुलाधिकारादन्यत्रापि भवति । एहि । एसु । आहि । एभिः, एषु, आभिरित्यर्थः ॥

ङेर्मेन हः ॥ ७५ ॥

इदमः कृतेमादेशात् परस्य ङेः स्थाने मेन सह ह आदेशो वा भवति ॥ इह । पक्षे । इमस्सिं । इमम्मि ॥

न त्थः ॥ ७६ ॥

इदमः परस्य ङेः स्सिं-म्मिं-त्थाः [३.५९.] इति प्राप्तः त्थो न भवति ॥ इह । इमस्सिं । इमम्मि ॥

---

१ B कृतं ॥ णा॰ २ A ॰मितिआ॰. ३ A आभिः । डे॰. ४ A इमस्सि॰

णोम्-शस्टा-भिसि ॥ ७७ ॥

इदमः स्थाने अम्शस्टाभिस्सु परेषु ण आदेशो वा भवति ॥ णं पेच्छ । णे पेच्छ । णेण । णेहिं[1] कयं । पक्षे । इमं । इमे । इमेण । इमेहिं[2] ॥

अमेणम् ॥ ७८ ॥

इदमोमा सहितस्य स्थाने इणम् इत्यादेशो वा भवति ॥ इणं पेच्छ । पक्षे । इमं ॥

क्लीबे स्यमेदमिणमो च ॥ ७९ ॥

नपुंसकलिङ्गे वर्तमानस्येदमः स्यम्भ्यां सहितस्य इदम् इणमो इणम् च नित्यमादेशा भवन्ति ॥ इदं इणमो इणं धणं चिट्ठइ पेच्छ वा ॥

किमः किं ॥ ८० ॥

किमः क्लीबे वर्तमानस्य स्यम्भ्यां सह किं भवति ॥ किं कुलं तुह । किंकिं ते पडिहाइ[3] ॥

वेदं-तदेतदो ङसाम्भ्यां से-सिमौ ॥ ८१ ॥

इदम् तद् एतद् इत्येतेषां स्थाने ङस् आम् इत्येताभ्यां सह यथासंख्यं से सिम् इत्यादेशौ वा भवतः ॥ इदम् । से सीलम् । से गुणा । अस्य शीलं गुणा वेत्यर्थः ॥ सिं उच्छाहो । एषाम् उत्साह इत्यर्थः ॥ तद् । से सीलं । तस्य तस्या वेत्यर्थः ॥ सिं गुणा । तेषां तासां वेत्यर्थः ॥ एतद् । से अहिअं । एतस्याहितमित्यर्थः ॥ सिं गुणा । सिं सीलं[4] । एतेषां गुणाः शीलं वेत्यर्थः । पक्षे । इमस्स । इमेसिं । इमाण । तस्स । तेसिं । ताण । एअस्स । एएसिं । एआण । इदंतदोरामापि सेआदेशं कश्चिदिच्छति[5] ॥

---

१ P B णेहि. २ B इमेहि. ३ A °हाअइ. ४ B शील. ५ B केचिदिच्छंति.

वैतदो ङसेस्त्तो त्ताहे ॥ ८२ ॥

एतदः परस्य ङसेः स्थाने त्तो त्ताहे इत्येतावादेशौ वा भवतः ॥ एत्तो । एत्ताहे । पक्षे । एआओ । एआउ । एआहि । एआहिन्तो । एआ ॥

त्थे च तस्य लुक् ॥ ८३ ॥

एतदस्त्थे परे चकारात् त्तो त्ताहे इत्येतयोश्च परयोस्तस्य लुग् भवति ॥ एत्थ । एत्तो । एत्ताहे ॥

एरदीतौ म्मौ वा ॥ ८४ ॥

एतद एकारस्य ङ्यादेशे म्मौ परे अदीतौ वा भवतः ॥ अयम्मि । ईयम्मि । पक्षे । एअम्मि ॥

वैसेणमिणमो सिना ॥ ८५ ॥

एतदः सिना सह एस इणम् इणमो इत्यादेशा वा भवन्ति ॥ सव्वस्सवि एस गई ॥ सव्वाणवि पत्थिवाण एस मही ॥ एस सहाओच्चिअ ससहरस्स ॥ एस सिरं । इणं । इणमो । पक्षे । एअं । एसा । एसो ॥

तदश्च तः सोक्लीवे ॥ ८६ ॥

तद एतदश्च तकारस्य सौ परे अक्लीबे सो भवति ॥ सो पुरिसो । सा महिला । एसो पिओ । एसा मुद्धा ॥ सावित्येव । ते एए धन्ना । ताओ एआओ महिलाओ ॥ अक्लीब इति किम् । तं एअं वणं ॥

वादसो दस्य होनोदाम् ॥ ८७ ॥

अदसो दकारस्य सौ परे ह आदेशो वा भवति तस्मिंश्च कृते "अतः सेर्डोः" [३.३.] इत्योत्वं "शेषं संस्कृतवत्" [४.४४८.] इत्यतिदेशाद् "आत्" [हे० २.४.] इत्याप् "क्लीबे स्वरान्म् सेः" [३.२५.] इति मश्च

१ P त्तहे. २ A °ओ । एआहि ३ A °हिंतो । त्थे°. ४ P इअम्मि. ५ B मुद्दा. ६ B ता ए°. ७ B भण.

न भवति ॥ अह पुरिसो । अह महिला । अह वणं । अह मोहो पर-गुण-लहुँअयाइ । अह णे हिअएण हसइ मारुय-तणओ । असावस्मान् हसतीत्यर्थः ॥ अह कमल-मुही ॥ पक्षे । उत्तरेण मुरादेशः । अमू पुरिसो । अमू महिला । अमुं वणं ॥

मुः स्यादौ ॥ ८८ ॥

अदसो दस्य स्यादौ परे मुरादेशो भवति ॥ अमू पुरिसो । अमुणो पुरिसा । अमुं वणं । अमूइं वणाइं । अमूणि वणाणि । अमू माला । अमूउ अमूओ मालाओ । अमुणा । अमूहिं ॥ ङसि । अमूओ । अमूउ । अमूहिन्तो ॥ भ्यस् । अमूहिन्तो । अमूसुन्तो ॥ ङस् । अमुणो । अमुस्स ॥ आम् । अमूण ॥ ङि । अमुम्मि ॥ सुप् । अमूसु ॥

म्मावयेऔ वा ॥ ८९ ॥

अदसोन्त्यव्यञ्जनलुकि दकारान्तस्य स्थाने ङ्यादेशे म्मौ परतः अय इअ इत्यादेशौ वा भवतः ॥ अयम्मि । इअम्मि । पक्षे । अमुम्मि ॥

युष्मदस्तं तुं तुवं तुह तुमं सिना ॥ ९० ॥

युष्मदः सिना सह तं तुं तुवं तुह तुमं इत्येते पञ्चादेशा भवन्ति ॥ तं तुं तुवं तुह तुमं दिट्ठो ॥

भे तुब्भे तुज्झ तुम्ह तुय्हे उय्हे जसा ॥ ९१ ॥

युष्मदो जसा सह भे तुब्भे तुज्झ तुम्ह तुय्हे उय्हे इत्येते षडादेशा भवन्ति ॥ भे तुब्भे तुज्झ तुम्ह तुय्हे उय्हे चिट्ठह । ब्भो म्हज्झौ वा [३.१०४.] इति वचनात् तुम्हे । तुज्झे । एवं चाष्टरूप्यम् ॥

तं तुं तुमं तुवं तुह तुमे तुए अमा ॥ ९२ ॥

युष्मदोमा सह एते सप्तादेशा भवन्ति ॥ तं तुं तुमं तुवं तुह तुमे तुए वन्दामि ॥

---

१ P B °हुआई. २ B धणाइं. ३ P तुब्भ तु°. ४ B उज्झे°. ५ B उय्हे चिट्ठह. ६ A चेट्ठह. ७ B °ष्टरूपाणि.

वो तुज्झ[1] तुब्भे तुय्हे उय्हे भे शसा ॥ ९३ ॥

युष्मदः शसा सह एते पञ्चादेशा भवन्ति ॥ वो तुज्झ तुब्भे। "ब्भो म्हज्झौ वेति वचनात् तुम्हे तुज्झे तुय्हे उय्हे भे पेच्छामि ॥

भे दि दे ते तइ तए तुमं तुमइ तुमए तुमे तुमाइ टा ॥९४॥

युष्मदष्टा इत्यनेन सह एते एकादशादेशा भवन्ति ॥ भे दि दे ते तइ तए तुमं तुमइ तुमए तुमे तुमाइ जम्पिअं ॥

भे तुब्भेहिं उज्झेहिं उम्हेहिं तुय्हेहिं उय्हेहिं भिसा ॥ ९५ ॥

युष्मदो भिसा सह एते पञ्चादेशा भवन्ति ॥ भे। तुब्भेहिं। "ब्भो म्ह-ज्झौ वेति वचनात् तुम्हेहिं तुज्झेहिं उज्झेहिं उम्हेहिं तुय्हेहिं उय्हेहिं भुत्तं। एवं चाष्टरूप्यम् ॥

तइ-तुव-तुम-तुह-तुब्भा ङसौ ॥ ९६ ॥

युष्मदो ङसौ पञ्चम्येकवचने परत एते पञ्चादेशा भवन्ति। ङसेस्तु त्तोदोदुहिहिन्तोलुको यथाप्राप्तमेव ॥ तइत्तो। तुवत्तो। तुमत्तो। तुहत्तो। तुब्भत्तो। "ब्भोम्ह-ज्झौ वेति वचनात् तुम्हत्तो। तुज्झत्तो ॥ एवं दोदुहिहिन्तोलुक्ष्वप्युदाहार्यम् ॥ तत्तो इति तु त्वत्त इत्यस्य वलोपे सति ॥

तुय्ह तुब्भ तहिन्तो ङसिना ॥ ९७ ॥

युष्मदो ङसिना सहितस्य एते त्रय आदेशा भवन्ति ॥ तुय्ह तुब्भ तहिन्तो आगओ। "ब्भो म्ह-ज्झौ वेति वचनात् तुम्ह। तुज्झ। एवं च पञ्च रूपाणि ॥

तुब्भ-तुय्होय्होम्हा भ्यसि ॥ ९८ ॥

युष्मदो भ्यसि परत एते चत्वार आदेशा भवन्ति ॥ भ्यसस्तु यथाप्राप्तमेव ॥ तुब्भत्तो। तुय्हत्तो। उय्हत्तो। उम्हत्तो। "ब्भो म्ह-

---

१ B तुब्भे उज्झे तु°. २ B तुब्भे उज्झे तु°. ३ A °हिं. ४ P उब्भेहिं. ५ B तुम्हेहिं तुम्हेहिं. ६ B °तेषां°. ७ A लुक्सु°.

ज्झौ वेति वचनात् तुम्हत्तो । तुज्झत्तो ॥ एवं दोदुहिहिन्तोसुन्तो[1]-ष्वप्युदाहार्यम् ॥

तइं[2]-तुं[3]-ते-तुम्हं[4]-तुह-तुहं-तुव-तुम-तुमे-तुमो-तुमाइ-दि-दे-इ-ए-तुब्भोब्भोय्हा ङसा ॥ ९९ ॥

युष्मदो ङसा षष्ठ्येकवचनेन सहितस्य एते अष्टादशादेशा भवन्ति ॥ तइ । तुं । ते । तुम्हं । तुह । तुहं । तुव । तुम । तुमे । तुमो । तुमाइ । दि । दे । इ । ए । तुब्भ । उब्भ । उय्ह धणं ॥ ब्भो म्ह-ज्झौ वेति वचनात् तुम्ह । तुज्झ । उम्ह । उज्झ । एवं च द्वाविंशती[5] रूपाणि ॥

तु वो भे[6] तुब्भ तुब्भं तुब्भाण तुवाण तुमाण तुहाण उँम्हाण[7] आमा ॥ १०० ॥

युष्मद आमा सहितस्य एते[8] दशादेशा भवन्ति ॥ तु । वो । भे[9] । तुब्भ । तुब्भं । तुब्भाण । तुवाण । तुमाण । तुहाण । उँम्हाण । क्त्वा-स्यादेर्णस्वोर्वा [१.२७.] इत्यनुस्वारे तुब्भाणं । तुवाणं । तुमाणं । तुहाणं । उँम्हाणं[10] ॥ ब्भो म्ह-ज्झौ वेति वचनात् तुम्ह । तुज्झ । तुम्हं[11] । तुज्झं । तुम्हाण । तुम्हाणं । तुज्झाण । तुज्झाणं[12] धणं । एवं च त्रयोविंशती रूपाणि ॥

तुमे तुमए तुमाइ तइ तए ङिना ॥ १०१ ॥

युष्मदो ङिना सप्तम्येकवचनेन सहितस्य एते पञ्चादेशा भवन्ति ॥ तुमे तुमए तुमाइ तइ तए ठिअं ॥

तु-तुव-तुम-तुह-तुब्भा ङौ ॥ १०२ ॥

युष्मदो ङौ परत एते पञ्चादेशा भवन्ति । ङेस्तु यथाप्राप्तमेव ॥

---

१ B °सुन्तेष्व°. २ A तइतुमेतेतुम्हंतु°. ३ B तुं. ४ B तुम्ह. ५ B °शतिरू°. ६ B भेतुय्हतुब्भउब्भ. ७ P B तुम्हाण. ८ B °ते आदे°. ९ B भे । तुय्ह । तुब्भ । उब्भ. १० P B तुम्हाणं. ११ B उम्ह । उज्झ. १२ B तुज्झाणं । एवं.

तुम्मि। तुवम्मि। तुमम्मि। तुहम्मि। तुब्भम्मि। "ब्भो म्ह-ज्झौ वेति वचनात् तुम्हम्मि। तुज्झम्मि। इत्यादि॥

सुपि ॥ १०३ ॥

युष्मदः सुपि परतः तु-तुव-तुम-तुह-तुब्भा भवन्ति॥ तुसु। तुवेसु। तुमेसु। तुहेसु। तुब्भेसु॥ ब्भो म्ह-ज्झौ वेति वचनात् तुम्हेसु। तुज्झेसु॥ केचित्तु सुप्येत्वविकल्पमिच्छन्ति। तन्मते तुवसु। तुमसु। तुहसु। तुब्भसु। तुम्हसु। तुज्झसु॥ तुब्भस्यात्वमपीच्छत्यन्यः। तुब्भासु। तुम्हासु। तुज्झासु॥

ब्भो म्ह-ज्झौ वा ॥ १०४ ॥

युष्मदादेशेषु यो द्विरुक्तो भस्तस्य म्ह ज्झ इत्येतावादेशौ वा भवतः॥ पक्षे स एवास्ते। तथैव चोदाहृतम्॥

अस्मदो म्मि अम्मि अम्हि हं अहं अहयं सिना ॥ १०५ ॥

अस्मदः सिना सह एते षडादेशा भवन्ति॥ अज्ज म्मि हासिआ मामि तेण॥ उन्नम न अम्मि कुविआ। अम्हि करेमि। जेण हं विद्धा। किं पम्हुट्ठम्मि अहं। अहयं कय-प्पणामो॥

अम्ह अम्हे अम्हो मो वयं भे जसा ॥ १०६ ॥

अस्मदो जसा सह एते षडादेशा भवन्ति॥ अम्ह अम्हे अम्हो मो वयं भे भणामो॥

णे णं मि अम्मि अम्ह मम्ह मं ममं मिमं अहं अमा ॥१०७॥

अस्मदोमा सह एते दशादेशा भवन्ति॥ णे णं मि अम्मि अम्ह मम्ह मं ममं मिमं अहं पेच्छ॥

अम्हे अम्हो अम्ह णे शसा ॥ १०८ ॥

अस्मदः शसा सह एते चत्वार आदेशा भवन्ति॥ अम्हे अम्हो अम्ह णे पेच्छ॥

---

१ B °च्छंति इत्यन्ये. २ P °वास्ति। ३ B °म अ°. ४ P तेण हं दिट्ठा।. ५ P B °ट्ठम्हि अ°. ६ B मिममहं. ७ A अम्हा.

मि मे ममं ममए ममाइ मइ मए मयाइ णे टा ॥ १०९ ॥

अस्मदृष्टा सह एते नवादेशा भवन्ति ॥ मि मे ममं ममए ममाइ मइ मए मयाइ णे कयं ॥

अम्हेहि अम्हाहि अम्ह अम्हे णे भिसा ॥ ११० ॥

अस्मदो भिसा सह एते पञ्चादेशा भवन्ति ॥ अम्हेहि अम्हाहि अम्ह अम्हे णे कयं ॥

मइ-मम-मह-मज्झा ङसौ ॥ १११ ॥

अस्मदो ङसौ पञ्चम्येकवचने परत एते चत्वार आदेशा भवन्ति । ङसेस्तु यथाप्राप्तमेव ॥ मइत्तो ममत्तो महत्तो मज्झत्तो आगओ ॥ मत्तो इति तु मत्त इत्यस्य ॥ एवं दो-दुहि-हिन्तो-लुक्ष्वप्युदाहार्यम् ॥

ममाम्हौ भ्यसि ॥ ११२ ॥

अस्मदो भ्यसि परतो मम अम्ह इत्यादेशौ भवतः । भ्यसस्तु यथाप्राप्तम् ॥ ममत्तो । अम्हत्तो । ममाहिन्तो । अम्हाहिन्तो । ममासुन्तो । अम्हासुन्तो । ममेसुन्तो । अम्हेसुन्तो ॥

मे मइ मम मह महं मज्झ मज्झं अम्ह अम्हं ङसा ॥ ११३ ॥

अस्मदो ङसा षष्ठ्येकवचनेन सहितस्य एते नवादेशा भवन्ति ॥ मे मइ मम मह महं मज्झ मज्झं अम्ह अम्हं धणं ॥

णे णो मज्झ अम्ह अम्हं अम्हे अम्हो अम्हाण ममाण महाण मज्झाण आमा ॥ ११४ ॥

अस्मद आमा सहितस्य एते एकादशादेशा भवन्ति ॥ णे णो मज्झ अम्ह अम्हं अम्हे अम्हो अम्हाण ममाण महाण मज्झाण धणं ॥ क्त्वा-स्यादेर्ण-स्वोर्वा [१.२७.] इत्यनुस्वारे । अम्हाणं । ममाणं । महाणं । मज्झाणं । एवं च पञ्चदश रूपाणि ॥

मि मइ ममाइ मए मे ङिना ॥ ११५ ॥

अस्मदो ङिना सहितस्य एते पञ्चादेशा भवन्ति ॥ मि मइ ममाइ मए मे ठिअं ॥

अम्ह-मम-मह-मज्झा ङौ ॥ ११६ ॥

अस्मदो ङौ परत एते चत्वार आदेशा भवन्ति । ङेस्तु यथाप्राप्तम् ॥ अम्हम्मि ममम्मि महम्मि मज्झम्मि ठिअं ॥

सुपि ॥ ११७ ॥

अस्मदः सुपि परे अम्हादयश्चत्वार आदेशा भवन्ति ॥ अम्हेसु । ममेसु । महेसु । मज्झेसु । एत्वविकल्पमते तु । अम्हसु । ममसु । महसु । मज्झसु ॥ अम्हस्यात्वमपीच्छत्यन्यः । अम्हासु ॥

त्रेस्ती तृतीयादौ ॥ ११८ ॥

त्रेः स्थाने ती इत्यादेशो भवति तृतीयादौ ॥ तीहिं कयं । तीहिन्तो आगओ । तिण्हं धणं । तीसु ठिअं ॥

द्वेर्दो वे ॥ ११९ ॥

द्विशब्दस्य तृतीयादौ दो वे इत्यादेशौ भवतः ॥ दोहि वेहि कयं । दोहिन्तो वेहिन्तो आगओ । दोण्हं वेण्हं धणं । दोसु वेसु ठिअं ॥

दुवे दोण्णि वेण्णि च जस्-शसा ॥ १२० ॥

जस्-शस्भ्यां सहितस्य द्वेः स्थाने दुवे दोण्णि वेण्णि इत्येते दो वे इत्येतौ च आदेशा भवन्ति ॥ दुवे दोण्णि वेण्णि दो वे ठिआ पेच्छ वा । ह्रस्वः संयोगे [१.८४.] इति ह्रस्वत्वे दुण्णि विण्णि ॥

---

१ A °न्ति । अ°. २ B °च्छंसन्ये. ३ P त्रेस्तिस्तृ°. ४ A °दौ । तीहिंतो. ५ B °शौ वा भ°. ६ A वणं. ७ P °शसो. ८ B °ते आदेशा भवंति । चकाराद्दो वे इत्येतौ भवतः ॥.

त्रेस्तिण्णिः ॥ १२१ ॥

जस्-शस्भ्यां सहितस्य[1] त्रेः स्थाने तिण्णि इत्यादेशो भवति ॥ तिण्णि ठिआ पेच्छ वा ॥

चतुरश्चत्तारो चउरो चत्तारि ॥ १२२ ॥

चतुर्शब्दस्य जस्-शस्भ्यां सह चत्तारो चउरो चत्तारि इत्येते आदेशा भवन्ति ॥ चत्तारो । चउरो । चत्तारि चिट्ठन्ति पेच्छ वा ॥

संख्याया आमो ण्ह ण्हं ॥ १२३ ॥

संख्याशब्दात्परस्यामो ण्ह ण्हं इत्यादेशौ भवतः ॥ दोण्ह । तिण्ह । चउण्ह । पञ्चण्ह । छण्ह । सत्तण्ह । अट्ठण्ह ॥ एवं दोण्हं । तिण्हं[2] । चउण्हं । पंचण्हं । छण्हं । सत्तण्हं । अट्ठण्हं । नवण्हं । दसण्हं । पण्णरसण्हं[3] दिवसाणं । अट्ठारसण्हं समण-साहस्सीणं ॥ कतीनाम् । कइण्हं ॥ बहुलाधिकाराद् विंशत्यादेर्न भवति ॥

शेषेदन्तवत् ॥ १२४ ॥

उपयुक्तादन्यः शेषस्तत्र स्यादिविधिरदन्तवदतिदिश्यते । येष्वाकाराद्यन्तेषु पूर्वं कार्याणि नोक्तानि तेषु जस्-शसोर्लुक् [३.४.] इत्यादीनि अदन्ताधिकारविहितानि कार्याणि भवन्तीत्यर्थः ॥ तत्र जस्-शसोर्लुक् इत्येतत्कार्यातिदेशः । माला गिरी गुरू सही वहू रेहन्ति पेच्छ वा ॥ अमोस्य [३.५.] इत्येतत्कार्यातिदेशः । गिरिं गुरुं सहिं वहुं गामणिं खलपुं पेच्छ ॥ टा-आमोर्णः [३.६.] इत्येतत्कार्यातिदेशः[4] । हाहाण कयं । मालाण[5] गिरीण गुरूण सहीण वहूण धणं । टायास्तु । टो णा [३.२४.] । टा-ङस्-ङेरदादिदेद्वा तु ङसेः [३.२९.] इति विधिरुक्तः ॥ भिसो हि हिँ हिं [३.७.] इत्येतत्कार्यातिदेशः । मालाहि गिरीहि गुरूहि सहीहि वहूहि कयं । एवं सानुनासिकानु-

---

१ B सहितस्य च°. २ A तिण्हं। नवण्हं. ३ A पन्न°. ४ P °श.। मालाण ५ A मामाण.

स्वारयोरपि॥ ङसेस् त्तो-दो-दु-हि-हिन्तो-लुकः [३.८.] इत्येतत्कार्यातिदेशः। मालाओ। मालाउ। मालाहिन्तो ॥ बुद्धीओ। बुद्धीउ। बुद्धीहिन्तो ॥ धेणूओ। धेणूउ। धेणूहिन्तो आगओ। हिलुकौ तु प्रतिषेत्स्येते [३.१२७,१२६.]। भ्यसस् त्तो दो दु हि हिन्तो सुन्तो [३.९.] इत्येतत्कार्यातिदेशः। मालाहिन्तो। मालासुन्तो। हिस्तु निषेत्स्यते [३.१२७.]। एवं गिरीहिन्तो। इत्यादि॥ ङसः स्सः [३.१०.] इत्येतत्कार्यातिदेशः। गिरिस्स। गुरुस्स। दहिस्स। महुस्स॥ स्त्रियां तु टा-ङस्-ङेः° [३.२९.] इत्याद्युक्तम्॥ ङे म्मि ङेः [३.११.] इत्येतत्कार्यातिदेशः। गिरिम्मि। गुरुम्मि। दहिम्मि। महुम्मि। ङेस्तु निषेत्स्यते [३.१२८.]। स्त्रियां तु टा-ङस्-ङेः° [३.२९.] इत्याद्युक्तम्॥ जस्-शस्-ङसि-त्तो-दो-द्वामि दीर्घः [३.१२.] इत्येतत्कार्यातिदेशः। गिरी गुरू चिट्ठन्ति। गिरीओ गुरूओ आगओ। गिरीण गुरूण धणं॥ भ्यसि वा [३.१३.] इत्येतत्कार्यातिदेशो न प्रवर्तते। इदुतो दीर्घः [३.१६.] इति नित्यं विधानात्॥ टाण-शस्येत् [३.१४.] भिस्भ्यस्सुपि [३.१५.] इत्येतत्कार्यातिदेशस्तु निषेत्स्यते [३.१२९.]॥

न दीर्घो णो ॥ १२५ ॥

इदुदन्तयोरर्थाज्जस्-शस्ङस्यादेशे णो इत्यस्मिन् परतो दीर्घो न भवति॥ अग्गिणो। वाउणो॥ णो इति किम्। अग्गी। अग्गीओ॥

ङसेर्लुक् ॥ १२६ ॥

आकारान्तादिभ्योदन्तवत्प्राप्तो ङसेर्लुग् न भवति॥ मालत्तो। मालाओ। मालाउ। मालाहिन्तो आगओ॥ एवं अग्गीओ। वाऊओ। इत्यादि॥

भ्यसश्च हिः ॥ १२७ ॥

आकारान्तादिभ्योदन्तवत्प्राप्तो भ्यसो ङसेश्च हिर्न भवति॥ माला-

[1] A B लुक्. [2] A मुहस्स. [3] B ङेस्तु. [4] P °न्ति पेच्छवा। गि°. [5] B °देशो णो. [6] B °रादि°. [7] P °ति। मालाओ. [8] B °ओ। मालाहिन्तो।.

हिन्तो । मालासुन्तो । एवं अग्गीहिन्तो । इत्यादि ॥ मालाओ । मालाउ । मालाहिन्तो ॥ एवम् अग्गीओ । इत्यादि ॥

ङेर्ङे:[1] ॥ १२८ ॥

आकारान्तादिभ्योऽदन्तवत्प्राप्तो ङेर्ङे न[2] भवति ॥ अग्गिम्मि । वाउम्मि । दहिम्मि । महुम्मि[3] ॥

एत् ॥ १२९ ॥

आकारान्तादीनामर्थात् टाशस्भिस्भ्यस्सुप्सु[4] परतोऽदन्तवद् एत्वं न भवति ॥ हाहाण कयं ॥ मालाओ पेच्छ ॥ मालाहि कयं ॥ मालाहिन्तो । मालासुन्तो आगओ ॥ मालासु ठिअं ॥ एवं अग्गिणो । वाउणो । इत्यादि ॥

द्विवचनस्य बहुवचनम् ॥ १३० ॥

सर्वासां विभक्तीनां स्यादीनां त्यादीनां च द्विवचनस्य स्थाने बहुवचनं भवति ॥ दोण्णि कुणन्ति । दुवे कुणन्ति । दोहिं[5] । दोहिन्तो । दोसुन्तो । दोसु । हत्था । पाया[6] । थणया । नयणा ॥

चतुर्थ्याः षष्ठी ॥ १३१ ॥

चतुर्थ्याः स्थाने षष्ठी भवति ॥ मुणिस्स । मुणीण देइ ॥ नमो देवस्स । देवाण ॥

तादर्थ्यङेर्वा ॥ १३२ ॥

तादर्थ्यविहितस्य[7] ङेश्चतुर्थ्येकवचनस्य स्थाने षष्ठी वा भवति ॥ देवस्स देवाय । देवार्थमित्यर्थः ॥ ङेरिति किम् । देवाण ॥

वधाड्डाइश्च[8] वा ॥ १३३ ॥

वधशब्दात्परस्य तादर्थ्यङेर्डिद् आइः षष्ठी च वा भवति ॥ वहाइ वहस्स वहाय । वधार्थमित्यर्थः ॥

---

१ B ङेर्ङे. २ P °ङेर्न. ३ A मुहम्मि. ४ B °स्सु प°. ५ A दोहि. ६ B °या । न°. ७ B °दर्थ्ये वि°. ८ B °श्च ॥.

क्वचिद् द्वितीयादेः ॥ १३४ ॥

द्वितीयादीनां विभक्तीनां स्थाने षष्ठी भवति क्वचित् ॥ सीमाधरस्स वन्दे । तिस्सा मुहस्स भरिमो । अत्र द्वितीयायाः षष्ठी ॥ धणस्स लद्धो । धनेन लब्ध इत्यर्थः । चिरस्स मुक्का । चिरेण मुक्तेत्यर्थः । तेसिमेअमणाइण्णं । तैरेतदनाचरितम् । अत्र तृतीयायाः ॥ चोरस्स बीहइ । चोराद्बिभेतीत्यर्थः । इअराइं जाण लहुअक्खराइं पायन्तिमिल्ल-सहिआण । पादान्तेन सहितेभ्य इतराणीति । अत्र पञ्चम्याः ॥ पिट्ठीए केस-भारो । अत्र सप्तम्याः ॥

द्वितीया-तृतीययोः सप्तमी ॥ १३५ ॥

द्वितीयातृतीययोः स्थाने क्वचित् सप्तमी भवति ॥ गामे वसामि । नयरे न जामि । अत्र द्वितीयायाः ॥ मइ वेविरीए मलिआइं ॥ तिसु तेसु अलंकिआ पुहवी । अत्र तृतीयायाः ॥

पञ्चम्यास्तृतीया च ॥ १३६ ॥

पञ्चम्याः स्थाने क्वचित् तृतीयासप्तम्यौ भवतः ॥ चोरेण बीहइ । चोराद्बिभेतीत्यर्थः ॥ अन्तेउरे रमिउमागओ राया । अन्तःपुराद् रन्त्वागत इत्यर्थः ॥

सप्तम्या द्वितीया ॥ १३७ ॥

सप्तम्याः स्थाने क्वचिद् द्वितीया भवति ॥ विज्जुज्जोयं भरइ रत्तिं ॥ आर्षे तृतीयापि दृश्यते । तेणं कालेणं । तेणं समएणं । तस्मिन् काले तस्मिन् समये इत्यर्थः ॥ प्रथमाया अपि द्वितीया दृश्यते । चउवीसं पि जिणवरा । चतुर्विंशतिरपि जिनवरा इत्यर्थः ॥

---

१ P °यार्थे ष°. २ B लुद्धो. ३ B धणेण लुब्ध. ४ A °इन्नं. ५ B °दनाचीर्णमित्यर्थः. ६ P °यार्थे ॥. ७ P विहइ ८ P °म्यर्थे. ९ P °प्तम्यर्थे. १० B जानामि· ११ B वेव्वरिए. १२ B °मार्थेपि

क्यङोर्यलुक्[1] ॥ १३८ ॥

क्यङन्तस्य[2] क्यङ्षन्तस्य वा संबन्धिनो यस्य लुग् भवति ॥ गरुआइ[3] । गरुआअइ । अगुरुर्गुरुर्भवति गुरुरिवाचरति वेत्यर्थः ॥ क्यङ्ष्[4] । दमदमाइ । दमदमाअइ[5] ॥ लोहिआइ । लोहिआअइ ॥

त्यादीनामाद्यत्रयस्याद्यस्येचेचौ[6] ॥ १३९ ॥

त्यादीनां विभक्तीनां परस्मैपदानामात्मनेपदानां च संबन्धिनः प्रथमत्रयस्य यदाद्यं वचनं तस्य स्थाने इच् एच् इत्येतावादेशौ भवतः ॥ हसइ । हसए । वेवइ । वेवए । चकारौ इचेचः[7] [४.३१८] इत्यत्र विशेषणार्थौ ॥

द्वितीयस्य सि से ॥ १४० ॥

त्यादीनां परस्मैपदानामात्मनेपदानां च द्वितीयस्य त्रयस्य संबन्धिन आद्यवचनस्य स्थाने सि से इत्येतावादेशौ भवतः ॥ हससि । हससे । वेवसि । वेवसे ॥

तृतीयस्य मिः ॥ १४१ ॥

त्यादीनां परस्मैपदानामात्मनेपदानां च तृतीयस्य त्रयस्याद्यस्य वच[8]नस्य स्थाने मिरादेशो भवति ॥ हसामि । वेवामि ॥ बहुलाधिकाराद् मिवेः[9] स्थानीयस्य मेरिकारलोपश्च ॥ बहु-जाणय ऌसिउं[10] सक्कं । शक्नोमीत्यर्थः ॥ न मरं । न म्रिये इत्यर्थः ॥

बहुष्वाद्यस्य न्ति न्ते इरे ॥ १४२ ॥

त्यादीनां परस्मैपदात्मनेपदानामाद्यत्रयसंबन्धिनो[11] बहुषु वर्तमानस्य

---

१ B °ङो यलुक्. २ B °स्य क्यङंतस्य क्यषंत°. P °स्यक्यषन्तस्य. ३ A गुरु°. ४ P क्यष्. B क्यच्. ५ B °इ । क्यष् । लो°. ६ A °स्याद्य°. ७ B इचेच् इ°. ८ B द्यस्य व°. ९ P मिवेस्था°. B मिवस्था. १० A ऌसिअ. B ऌसिओ. ११ B °दानामात्मनेपदाना च आद्य.°

वचनस्य स्थाने न्ति न्ते इरे इत्यादेशा भवन्ति ॥ हसन्ति । वेवन्ति । हसिज्जन्ति । रमिज्जन्ति । गज्जन्ते खे मेहा ॥ बीहन्ते रक्खसाणं च ॥ उप्पज्जन्ते कइ[1]-हिअय-सायरे कव्व-रयणाइं ॥ दोण्णिवि न पहुप्पिरे बाहू । न प्रभवत इत्यर्थः ॥ विच्छुहिरे । विक्षुभ्यन्तीत्यर्थः॥ क्वचिदेकत्वेपि । सूसइरे गाम-चिक्खल्लो । शुष्यतीत्यर्थः ॥

मध्यमस्येत्था-हचौ ॥ १४३ ॥

त्यादीनां परस्मैपदात्मनेपदानां[2] मध्यमस्य त्रयस्य बहुषु वर्तमानस्य[3] स्थाने इत्था हच् इत्येतावादेशौ भवतः॥ हसित्था। हसह । वेवित्था। वेवह[4] ॥ बाहुलकादित्थान्यत्रापि[5] । यद्यत्ते रोचते । जं जं ते रोइत्था । हच् इति चकारः इह-हचोर्हस्य [४.२६८] इत्यत्र विशेषणार्थः ॥

तृतीयस्य मो-मु-माः ॥ १४४ ॥

त्यादीनां परस्मैपदात्मनेपदानां तृतीयस्य त्रयस्य संबन्धिनो बहुषु वर्तमानस्य[6] वचनस्य स्थाने मो मु म इत्येते आदेशा भवन्ति ॥ हसामो । हसामु । हसाम । तुवरामो । तुवरामु । तुवराम ॥

अत एवैच् से ॥ १४५ ॥

त्यादेः स्थाने यौ एच् से इत्येतावादेशावुक्तौ तावकारान्तादेव भवतो नान्यस्मात् ॥ हसए । हससे ॥ तुवरए । तुवरसे ॥ करए । करसे ॥ अत इति किम् । ठाइ । ठासि ॥ वसुआइ । वसुआसि ॥ होइ । होसि । एवकारोकारान्ताद् एच् से एव भवत इति विपरीतावधारणनिषेधार्थः । तेनाकारान्ताद् इच् सि इत्येतावपि सिद्धौ ॥ हसइ । हससि ॥ वेवइ । वेवसि ॥

सिनास्तेः सिः ॥ १४६ ॥

सिना द्वितीयत्रिकादेशेन सह अस्तेः सिरादेशो भवति ॥ निट्ठुरो जं सि ॥ सिनेति किम् । सेआदेशे सति अत्थि[8] तुमं ॥

---

१ B कविहियअसा°. २ A °दाआत्मने°. ३ B स्य वचनस्य स्था°. ४ B वेविह. ५ P बहुलाधिकारात्. ६ B °स्य स्था°. ७ B इत्यादे°. ८ A सि.

मि-मो-मैर्म्हि-म्हो-म्हा वा ॥ १४७ ॥

अस्तेर्धातोः स्थाने मि मो म इत्यादेशैः सह यथासंख्यं म्हि म्हो म्ह इत्यादेशा वा भवन्ति ॥ एस म्हि । एषोस्मीत्यर्थः ॥ गयम्हो । गयम्ह । मुकारस्याग्रहणादप्रयोग एव तस्येत्यवसीयते । पक्षे अत्थि अहं । अत्थि अम्हे । अत्थि अम्हो ॥ ननु च सिद्धावस्थायां पक्ष्म-श्म-ष्म-स्म-ह्मां म्हः [२.७४] इत्यनेन म्हादेशे म्हो इति सिध्यति । सत्यम् । किं तु विभक्तिविधौ प्रायः साध्यमानावस्थाङ्गीक्रियते । अन्यथा वच्छेण । वच्छेसु । सव्वे । जे । ते । के इत्याद्यर्थं सूत्राण्यनारम्भणीयानि स्युः ॥

अत्थिस्त्यादिना ॥ १४८ ॥

अस्तेः स्थाने त्यादिभिः सह अत्थि इत्यादेशो भवति ॥ अत्थि सो । अत्थि ते[1] । अत्थि तुमं । अत्थि तुम्हे । अत्थि अहं । अत्थि अम्हे ॥

णेरदेदावावे ॥ १४९ ॥

णेः स्थाने अत् एत् आव आवे एते चत्वार आदेशा भवन्ति ॥ दरिसइ[2] । कारेइ । करावइ । करावेइ ॥ हासेइ । हसावइ । हसावेइ[3] ॥ उवसामेइ । उवसमावइ । उवसमावेइ ॥ बहुलाधिकारात् क्वचिदेन्नास्ति । जाणावेइ ॥ क्वचिद् आवे नास्ति । पाएइ । भावेइ ॥

गुर्वादेरविर्वा ॥ १५० ॥

गुर्वादेर्णेः स्थाने अवि इत्यादेशो वा भवति ॥ शोषितम् । सोसविअं । सोसिअं ॥ तोषितम् । तोसविअं । तोसिअं ॥

भ्रमेराडो वा ॥ १५१ ॥

भ्रमेः परस्य णेराड[4] आदेशो वा भवति ॥ भमाडइ । भमाडेइ । पक्षे । भामेइ । भमावइ । भमावेइ ॥

---

१ B °ते । अत्थि अम्हे ॥. २ A दरसइ. ३ A °इ । हासेइ. ४ B °राड इ-त्यादे°.

52

लुगावी क्त-भाव-कर्मसु ॥ १५२ ॥

णेः स्थाने लुक् आवि इत्यादेशौ भवतः क्ते भावकर्मविहिते च प्रत्यये परतः ॥ कारिअं । कराविअं ॥ हासिअं । हसाविअं ॥ खामिअं । खमाविअं ॥ भावकर्मणोः । कारीअइ । करावीअइ । कारिज्जइ[1] । कराविज्जइ । हासीअइ । हसावीअइ । हासिज्जइ । हसाविज्जइ ॥

अदेल्लुक्यादेरत आः ॥ १५३ ॥

णेरदेल्लोपेषु कृतेषु आदेरकारस्य आ भवति[2] ॥ अति । पाडइ । मारइ ॥ एति । कारेइ । खामेइ ॥ लुकि । कारिअं । खामिअं । कारीअइ । खामीअइ । कारिज्जइ । खामिज्जइ ॥ अदेल्लुकीति किम् । कराविअं । करावीअइ । कराविज्जइ ॥ आदेरिति किम् । संगामेइ । इह व्यवहितस्य मा भूत् ॥ कारिअं । इहान्त्यस्य मा भूत् ॥ अत इति किम् । दूसेइ ॥ केचित्तु आवेआव्यादेशयोरप्यादेरत आत्वमिच्छन्ति । कारावेइ । हासाविओ जणो सामलीए ॥

मौ वा ॥ १५४ ॥

अत आ इति वर्तते । अदन्ताद्धातोर्मौ परे[4] अत आत्वं वा भवति ॥ हसामि हसमि । जाणामि जाणमि । लिहामि लिहमि ॥ अत इत्येव । होमि ॥

इच्च मो-मु-मे वा ॥ १५५ ॥

अकारान्ताद्धातोः परेषु मोमुमेषु अत इत्वं चकारादात्वं[5] च वा भवतः ॥ भणिमो भणामो । भणिमु भणामु । भणिम भणाम । पक्षे । भणमो । भणमु । भणम ॥ वर्तमाना-पञ्चमी-शतृषु वा [३.१५८] इत्येत्वे तु भणेमो । भणेमु । भणेम ॥ अत इत्येव । ठामो । होमो ॥

क्ते ॥ १५६ ॥

क्ते परतोत इत्वं भवति ॥ हसिअं । पढिअं । नविअं । हासिअं ।

---

१ A कारिज्ज । २ A °ति । पा°. ३ B °वी°. ४ A °रे आत्वं. ५ B आका°.
६ B त्वं वा भवति.

पाढिअं ॥ गयं नयमित्यादि तु सिद्धावस्थापेक्षणात् ॥ अत इत्येव । झायं । लुअं । हूअं ॥

एच्च क्त्वा-तुम्-तव्य-भविष्यत्सु ॥ १५७ ॥

क्त्वातुम्तव्येषु भविष्यत्कालविहिते च प्रत्यये परतोत एकारश्चकारादिकारश्च भवति ॥ क्त्वा । हसेऊण । हसिऊण ॥ तुम् । हसेउं । हसिउं ॥ तव्य । हसेअव्वं । हसिअव्वं ॥ भविष्यत् । हसेहिइ । हसिहिइ ॥ अत इत्येव । काऊण ॥

वर्तमाना-पञ्चमी-शतृषु वा ॥ १५८ ॥

वर्तमानापञ्चमीशतृषु परत अकारस्य स्थाने एकारो वा भवति ॥ वर्तमाना । हसेइ हसइ । हसेम हसिम । हसेमु हसिमु[2] ॥ पञ्चमी । हसेउ हसउ । सुणेउ सुणउ ॥ शतृ । हसेन्तो हसन्तो ॥ क्वचिन्न भवति । जयइ ॥ क्वचिदात्वमपि । सुणाउ[3] ॥

ज्जा-ज्जे ॥ १५९ ॥

ज्जा ज्ज इत्यादेशयोः परयोरकारस्य एकारो भवति ॥ हसेज्जा । हसेज्ज ॥ अत इत्येव । होज्जा । होज्ज ॥

ईअ-इज्जौ क्यस्य ॥ १६० ॥

चिजिप्रभृतीनां भावकर्मविधिं वक्ष्यामः । येषां तु न वक्ष्यते तेषां संस्कृतातिदेशात्प्राप्तस्य क्यस्य स्थाने[4] ईअ इज्ज इत्येतावादेशौ भवतः ॥ हसीअइ । हसिज्जइ । हसीअन्तो । हसिज्जन्तो । हसीअमाणो । हसिज्जमाणो । पढीअइ । पढिज्जइ । होईअइ । होइज्जइ ॥ बहुलाधिकारात् क्वचित् क्योपि विकल्पेन भवति । मए नवेज्ज[5] । मए नविज्जेज्ज[6] । तेण लहेज्ज । तेण लहिज्जेज्ज । तेण अच्छेज्ज । तेण अच्छिज्जेज्ज[7] । तेण अच्छीअइ ॥

---

१ B °दिषु तु. २ P °मु । हसेमो । हसिमो । प°. ३ B सुणाओ. ४ A °स्य स्थाने ईले°. ५ P मए न वेज्ज. ६ P मए न विज्जेज्ज. ७ B °ज्ज । तेण अच्छीअइ.

दृशि-वचेर्डीस-डुच्चं ॥ १६१ ॥

दृशेर्वचेश्च परस्य क्यस्य स्थाने यथासंख्यं डीस डुच्च इत्यादेशौ भवतः। ईअइज्जापवादः॥ दीसइ। वुच्चइ॥

सी ही हीअ भूतार्थस्य ॥ १६२ ॥

भूतेर्थे विहितोद्यतन्यादिः प्रत्ययो भूतार्थः तस्य स्थाने सी ही हीअ इत्यादेशा भवन्ति॥ उत्तरत्र व्यञ्जनादीअविधानात् स्वरान्तादेवायं विधिः॥ कासी। काही। काहीअ। अकार्षीत्। अकरोत्। चकार वेत्यर्थः। एवं ठासी। ठाही। ठाहीअ॥ आर्षे। देविन्दो इणमब्ववी इत्यादौ सिद्धावस्थाश्रयणात् ह्यस्तन्याः प्रयोगः॥

व्यञ्जनादीअः ॥ १६३ ॥

व्यञ्जनान्ताद्धातोः परस्य भूतार्थस्याद्यतन्यादिप्रत्ययस्य ईअ इत्यादेशो भवति॥ हुवीअ। अभूत्। अभवत्। बभूवेत्यर्थः॥ एवं अच्छीअ। आसिष्ट। आस्त। आसांचक्रे वा॥ गेण्हीअ। अग्रहीत्। अगृण्हात्। जग्राह वा॥

तेनास्तेरास्यहेसी ॥ १६४ ॥

अस्तेर्धातोस्तेन भूतार्थेन प्रत्ययेन सह आसि अहेसि इत्यादेशौ भवतः॥ आसि सो तुमं अहं वा। जे आसि। ये आसन्नित्यर्थः। एवं अहेसि॥

ज्जात्सप्तम्या इर्वा ॥ १६५ ॥

सप्तम्यादेशात् ज्जात्पर इर्वा प्रयोक्तव्यः॥ भवेत्। होज्जइ। होज्ज॥

भविष्यति हिरादिः ॥ १६६ ॥

भविष्यदर्थे विहिते प्रत्यये परे तस्यैवादिर्हिः प्रयोक्तव्यः॥ होहिइ। भविष्यति भविता वेत्यर्थः॥ एवं होहिन्ति। होहिसि। होहित्था। हसिहिइ। काहिइ॥

---

१ B °डुच्चा. २ A °न्यादि°. ३ A अगृहीत्. ४ A ये. ५ B °र्वाभवति॥. ६ P B °दर्थेवि°. ७ B °वादेर्हिः.

मि-मो-मु-मे स्सा हा न वा ॥ १६७ ॥

भविष्यत्यर्थे मिमोमुमेषु तृतीयत्रिकादेशेषु परेषु तेषामेवादी स्सा हा इत्येतौ वा प्रयोक्तव्यौ । हेरपवादौ ॥ पक्षे हिरपि ॥ होस्सामि होहामि । होस्सामो होहामो । होस्सामु होहामु । होस्साम होहाम ॥ पक्षे । होहिमि । होहिमो । होहिमु । होहिम ॥ कचित्तु हा न भवति । हसिस्सामो । हसिहिमो ॥

मो-मु-मानां हिस्सा हित्था ॥ १६८ ॥

धातोः परौ भविष्यति काले मोमुमानां स्थाने हिस्सा हित्था इत्येतौ वा प्रयोक्तव्यौ ॥ होहिस्सा । होहित्था । हसिहिस्सा । हसिहित्था । पक्षे । होहिमो । होस्सामो । होहामो । इत्यादि ॥

मेः स्सं ॥ १६९ ॥

धातोः परो भविष्यति काले म्यादेशस्य स्थाने स्सं वा प्रयोक्तव्यः ॥ होस्सं । हसिस्सं । कित्तइस्सं । पक्षे । होहिमि । होस्सामि । होहामि । कित्तइहिमि ॥

कृ-दो हं ॥ १७० ॥

करोतेर्ददातेश्च परो भविष्यति विहितस्य म्यादेशस्य स्थाने हं वा प्रयोक्तव्यः ॥ काहं । दाहं । करिष्यामि दास्यामीत्यर्थः ॥ पक्षे । काहिमि । दाहिमि । इत्यादि ॥

श्रु-गमि-रुदि-विदि-दृशि-मुचि-वचि-छिदि-भिदि-भुजां सोच्छं गच्छं रोच्छं वेच्छं दच्छं मोच्छं वोच्छं छेच्छं भेच्छं भोच्छं ॥१७१॥

श्र्वादीनां धातूनां भविष्यद्विहितम्यन्तानां स्थाने सोच्छमित्यादयो निपात्यन्ते ॥ सोच्छं । श्रोष्यामि ॥ गच्छं । गमिष्यामि ॥ सं-

१ P °वादः. २ A P °ति । हासिहिमो. ३ B परे. ४ A °ष्यत्काले. ५ B वच्छं. ६ P B °यो वा नि°.

गच्छं । संगंस्ये ॥ रोच्छं । रोदिष्यामि ॥ विद ज्ञाने । वेच्छं । वेदिष्यामि ॥ दच्छं । द्रक्ष्यामि ॥ मोच्छं । मोक्ष्यामि । वोच्छं । वक्ष्यामि ॥ छेच्छं । छेत्स्यामि ॥ भेच्छं । भेत्स्यामि ॥ भोच्छं । भोक्ष्ये ॥

सोच्छादय इजादिषु हिलुक् च वा ॥ १७२ ॥

श्वादीनां स्थाने इजादिषु भविष्यदादेशेषु यथासंख्यं सोच्छादयो भवन्ति । ते एवादेशा अन्त्यस्वराद्यवयववर्जा इत्यर्थः । हिलुक् च वा भवति ॥ सोच्छिइ । पक्षे । सोच्छिहिइ । एवं सोच्छिन्ति । सोच्छिहिन्ति । सोच्छिसि । सोच्छिहिसि । सोच्छित्था । सोच्छिहित्था । सोच्छिह । सोच्छिहिह । सोच्छिमि । सोच्छिहिमि । सोच्छिस्सामि । सोच्छिहामि । सोच्छिस्सं । सोच्छं । सोच्छिमो । सोच्छिहिमो । सोच्छिस्सामो । सोच्छिहामो । सोच्छिहिस्सा । सोच्छिहित्था । एवं मुमयोरपि ॥ गच्छिइ । गच्छिहिइ । गच्छिन्ति । गच्छिहिन्ति । गच्छिसि । गच्छिहिसि । गच्छित्था । गच्छिहित्था । गच्छिह । गच्छिहिह । गच्छिमि । गच्छिहिमि । गच्छिस्सामि । गच्छिहामि । गच्छिस्सं । गच्छं । गच्छिमो । गच्छिहिमो । गच्छिस्सामो । गच्छिहामो । गच्छिहिस्सा । गच्छिहित्था । एवं मुमयोरपि ॥ एवं रुदादीनामप्युदाहार्यम् ॥

दु सु मु विध्यादिष्वेकस्मिंस्त्रयाणाम् ॥ १७३ ॥

विध्यादिष्वर्थेषूत्पन्नानामेकत्वेर्थे वर्तमानानां त्रयाणामपि त्रिकाणां स्थाने यथासंख्यं दु सु मु इत्येते आदेशा भवन्ति ॥ हसउ सा । हससु तुमं । हसामु अहं ॥ पेच्छउ । पेच्छसु । पेच्छामु ॥ दकारोच्चारणं भाषान्तरार्थम् ॥

सोर्हिर्वा ॥ १७४ ॥

पूर्वसूत्रविहितस्य सोः स्थाने हिरादेशो वा भवति ॥ देहि देसु ॥

---

१ A विदकू. २ B °दादिपु. ३ B °वर्ज्या. ४ A गच्छित्थ. ५ B °नामनेकत्वे°.

अत इज्जस्विज्जहीज्जे-लुको वा ॥ १७५ ॥

अकारात्परस्य सोः इज्जसु इज्जहि इज्जे इत्येते लुक् च आदेशा वा भवन्ति ॥ हसेज्जसु । हसेज्जहि[1] । हसेज्जे । हस । पक्षे । हससु ॥ अत इति किम् । होसु । ठाहि ॥

बहुषु न्तु ह मो ॥ १७६ ॥

विध्यादिषूत्पन्नानां बहुष्वर्थेषु वर्तमानानां त्रयाणां त्रिकाणां स्थाने यथासंख्यं न्तु ह मो इत्येते आदेशा भवन्ति ॥ न्तु । हसन्तु । हसन्तु हसेयुर्वा ॥ ह । हसह । हसत । हसेत वा ॥ मो । हसामो । हसाम । हसेम वा ॥ एवं तुवरन्तु । तुवरह । तुवरामो ॥

वर्तमाना-भविष्यन्त्योश्च ज्ज ज्जा वा ॥ १७७ ॥

वर्तमानाया भविष्यन्त्याश्च विध्यादिषु च विहितस्य प्रत्ययस्य स्थाने ज्ज ज्जा इत्येतावादेशौ वा भवतः ॥ पक्षे यथाप्राप्तम् ॥ वर्तमाना । हसेज्ज । हसेज्जा । पढेज्ज । पढेज्जा । सुणेज्ज । सुणेज्जा ॥ पक्षे । हसइ[2] । पढइ । सुणइ ॥ भविष्यन्ती । पढेज्ज । पढेज्जा । पक्षे । पढिहिइ ॥ विध्यादिषु । हसेज्ज । हसिज्जा[3] । हसतु । हसेद्वा इत्यर्थः । पक्षे । हसउ ॥ एवं सर्वत्र । यथा तृतीयत्रये । अइवाएज्जा । अइवायावेज्जा[4] । न समणुजाणामि । न समणुजाणेज्जा वा ॥ अन्ये त्वन्यासामपीच्छन्ति । होज्ज[5] । भवति । भवेत् । भवतु । अभवत् । अभूत् । बभूव[6] । भूयात् । भविता । भविष्यति । अभविष्यद्वेत्यर्थः ॥

मध्ये च स्वरान्ताद्वा ॥ १७८ ॥

स्वरान्ताद्धातोः प्रकृतिप्रत्यययोर्मध्ये चकारात्प्रत्ययानां च स्थाने ज्ज ज्जा इत्येतौ वा भवतः वर्तमानाभविष्यन्त्योर्विध्यादिषु च ॥ वर्तमाना । होज्जइ । होज्जाइ । होज्ज । होज्जा । पक्षे । होइ ॥ एवं होज्जसि । होज्जासि । होज्ज । होज्जा । होसि । इत्यादि ॥ भविष्यन्ती । होज्जहिइ । होज्जाहिइ । होज्ज । होज्जा । पक्षे । होहिइ ॥ एवं होज्जहिसि । होज्जाहिसि । होज्ज । होज्जा । होहिसि । होज्जहिमि[7] । होज्जाहिमि । हो-

---

१ B हसिज्जहि. २ B सहइ. ३ P B हसेज्जा. ४ B °याविज्जा. ५ B होज्जा. ६ A अभूव. ७ B होज्जिहिमि.

जस्सामि। होजहामि। होजस्सं। होज्ज। होज्जा। इत्यादि॥ विध्यादिषु। होज्जउ। होज्जाउ। होज्ज। होज्जा। भवतु भवेद्वेत्यर्थः। पक्षे। होउ॥ स्वरान्तादिति किम्। हसेज्ज। हसेज्जा। तुवरेज्ज। तुवरेज्जा॥

क्रियातिपत्तेः॥ १७९॥

क्रियातिपत्तेः स्थाने ज्जज्जावादेशौ भवतः॥ होज्ज। होज्जा। अभविष्यदित्यर्थः। जइ होज्ज वण्णणिज्जो॥

न्त-माणौ॥ १८०॥

क्रियातिपत्तेः स्थाने न्तमाणौ आदेशौ भवतः॥ होन्तो। होमाणो। अभविष्यदित्यर्थः॥

हरिण-ट्ठाणे हरिणङ्क जइ सि हरिणाहिवं निवेसन्तो।
न सहन्तो च्चिअ तो राहुपरिहवं से जिअन्तस्स॥

शत्रानशः॥ १८१॥

शतृआनश् इत्येतयोः प्रत्येकं न्त माण इत्येतावादेशौ भवतः॥ शतृ। हसन्तो हसमाणो॥ आनश्। वेवन्तो वेवमाणो॥

ई च स्त्रियाम्॥ १८२॥

स्त्रियां वर्तमानयोः शत्रानशोः स्थाने ई चकारात् न्तमाणौ च भवन्ति॥ हसई। हसन्ती। हसमाणी। वेवई। वेवन्ती। वेवमाणी॥

इत्याचार्यश्रीहेमचन्द्रविरचितायां सिद्धहेमचन्द्राभिधानस्वोपज्ञशब्दानुशासनवृत्तौ अष्टमस्याध्यायस्य तृतीयः पादः॥ ३॥

ऊर्ध्वं स्वर्गनिकेतनादपि तले पातालमूलादपि
त्वत्कीर्तिर्भ्रमति क्षितीश्वरमणे पारे पयोधेरपि।
तेनास्याः प्रमदास्वभावसुलभैरुच्चावचैश्चापलै-
स्ते वाचंयमवृत्तयोपि मुनयो मौनव्रतं त्याजिताः॥ १॥

सर्वविदे नमः॥

---

१ B तुरवे°. २ P °र्थः॥ जइ. ३ B हसतो. ४ P °वं॥ श°. ५ B °नवा. ६ A आनशइ°. B आनइ°. ७ A आनश. B आनश्च. ८ B भवतः. ९ A हसमाणा. १० B अष्टमाध्या°. ११ P B °द. समाप्त. ॥.

अर्हं ॥ इदितो वा ॥ १ ॥

सूत्रे ये इदितो धातवो वक्ष्यन्ते तेषां ये आदेशास्ते विकल्पेन भवन्तीति वेदितव्यम्। तत्रैवं चोदाहरिष्यते[1] ॥

कथेर्वज्जर-पज्जरोप्पाल-पिसुण-सङ्घ-बोल्ल-चव-जम्प-सीस-साहाः ॥ २ ॥

कथेर्धातोर्वज्जरादयो दशादेशा[2] वा भवन्ति ॥ वज्जरइ। पज्जरइ। उप्पालइ। पिसुणइ। सङ्घइ। बोल्लइ। चवइ। जम्पइ। सीसइ। साहइ ॥ उव्बुक्कइ इति तूत्पूर्वस्य बुक्क भाषणे[3] इत्यस्य। प्रक्षे। कहइ ॥ एते चान्यैर्देशीषु पठिता अपि अस्माभिर्धात्वादेशीकृता विविधेषु प्रत्ययेषु प्रतिष्ठन्तामिति[4] ॥ तथा च। वज्जरिओ कथितः। वज्जरिऊण कथयित्वा। वज्जरणं कथनम्। वज्जरन्तो कथयन्। वज्जरिअव्वं कथयितव्यमिति रूपसहस्राणि सिध्यन्ति। संस्कृतधातुवच्च प्रत्ययलोपागमादिविधिः ॥

दुःखे णिव्वरः ॥ ३ ॥

दुःखविषयस्य कथेर्णिव्वर[5] इत्यादेशो वा भवति ॥ णिव्वरइ। दुःखं कथयतीत्यर्थः ॥

जुगुप्सेर्झुण-दुगुच्छ-दुगुञ्छाः ॥ ४ ॥

जुगुप्सेरेते त्रय आदेशा वा भवन्ति ॥ झुणइ। दुगुच्छइ। दुगुञ्छइ। पक्षे। जुगुच्छइ ॥ गलोपे। दुउच्छइ। दुउञ्छइ। जुउच्छइ[6] ॥

---

१ B तत्रैवोदाहियते. २ B °शा भ°. ३ B भषणे. ४ B °तिष्टिता इ°. ५ B णिव्वर°. ६ B °जुगुत्सइ°.

बुभुक्षि-वीज्योर्णीरव-वोज्जौ ॥ ५ ॥

बुभुक्षेराचारक्विवन्तस्य च वीजेर्यथासंख्यमेतावादेशौ वा भवतः ॥ णीरवइ । बुहुक्खइ । वोज्जइ । वीजइ ॥

ध्या-गोर्झा-गौ ॥ ६ ॥

अनयोर्यथासंख्यं झा गा इत्यादेशौ भवतः ॥ झाइ । झाअइ । णिज्झाइ । णिज्झाअइ । निपूर्वो दर्शनार्थः । गाइ । गायइ । झाणं । गाणं ॥

ज्ञो जाण-मुणौ ॥ ७ ॥

जानातेर्जाण मुण इत्यादेशौ भवतः ॥ जाणइ । मुणइ ॥ बहुलाधिकारात्कचिद्विकल्पः । जाणिअं । णायं । जाणिऊण । णाऊण । जाणणं । णाणं । मणइ इति तु मन्यतेः ॥

उदो ध्मो धुमा ॥ ८ ॥

उदः परस्य ध्मो धातोर्धुमा इत्यादेशो भवति ॥ उद्धुमाइ ॥

श्रदो धो दहः ॥ ९ ॥

श्रदः परस्य दधातेर्दह इत्यादेशो भवति ॥ सद्दहइ । सद्दहमाणो जीवो ॥

पिबेः पिज्ज-डल्ल-पट्ट-घोट्टाः ॥ १० ॥

पिबतेरेते चत्वार आदेशा वा भवन्ति ॥ पिज्जइ । डल्लइ । पट्टइ । घोट्टइ । पिअइ ॥

उद्वातेरोरुम्मा वसुआ ॥ ११ ॥

उत्पूर्वस्य वातेः ओरुम्मा वसुआ इत्येतावादेशौ वा भवतः ॥ ओरुम्माइ । वसुआइ । उव्वाइ ॥

१ B वुभुक्षुवीजोर्णी°. २ A वहु°. ३ A °इ । निपू°. ४ B णणइ इति तु मन्यते. ५ B ध्माधा°. ६ B °डुल्ल°. ७ B डुल्लइ. ८ Our Sutra and Kumârpalcharita Mss. read के instead of ते in Sutras 11, 12 & 14. ९ B इत्यादे°.

निद्रातेरोहीरोङ्घौ[1][2] ॥ १२ ॥

निपूर्वस्य द्रातेः ओहीर उङ्घ[3] इत्यादेशौ[4] वा भवतः ॥ ओहीरइ । उङ्घइ[5] । निद्दाइ ॥

आघ्रेराइग्घः[6] ॥ १३ ॥

आजिघ्रतेराइग्घ इत्यादेशो वा भवति ॥ आइग्घइ । अग्घाइ[7] ॥

स्नातेरब्भुत्तः[1] ॥ १४ ॥

स्नातेरब्भुत्त इत्यादेशो वा भवति ॥ अब्भुत्तइ । ण्हाइ ॥

समः स्त्यः खाः[8] ॥ १५ ॥

संपूर्वस्य स्त्यायतेः खा इत्यादेशो[9] भवति ॥ संखाइ । संखायं[10] ॥

स्थष्ठा-थक्क-चिट्ठ-निरप्पाः ॥ १६ ॥

तिष्ठतेरेते चत्वार आदेशा भवन्ति ॥ ठाइ । ठाअइ । ठाणं । पट्ठिओ । उट्ठिओ । पट्ठाविओ । उट्ठाविओ । थक्कइ । चिट्ठइ । चिट्ठिऊण । निरप्पइ ॥ बहुलाधिकारात्क्वचिन्न भवति । थिअं । थाणं । पत्थिओ[11] । उत्थिओ । थाऊण ॥

उदष्ठ-कुक्कुरौ ॥ १७ ॥

उदः परस्य तिष्ठतेः ठ कुक्कुर इत्यादेशौ भवतः ॥ उट्ठइ । उक्कुक्कुरइ[12] ॥

म्लेर्वा-पव्वायौ ॥ १८ ॥

म्लायतेर्वा पव्वाय इत्यादेशौ वा भवतः ॥ वाइ । पव्वायइ । मिलाइ ॥

निर्मो निम्माण-निम्मवौ ॥ १९ ॥

निर्पूर्वस्य मिमीतेरेतावादेशौ[13] भवतः ॥ निम्माणइ । निम्मवइ ॥

---

१ Our Sutra and Kumarapalacharita Mss. read के instead of ते in Sutras 11, 12 & 14 २ B °हीरौङ्घौ. ३ B ओङ्घ. ४ B इसेतावादे°. ५ B ओङ्घइ. ६ B आग्घा°. ७ P B °ग्घाअइ. ८ B खा ॥ ९ B °शो वा भ°. १० B संखाइय. ११ B °ओ । था°. १२ B उकुकुरइ. १३ A °शौ वा भ.

क्षेर्णिज्झरो वा ॥ २० ॥

क्षयतेर्णिज्झर इत्यादेशो वा भवति ॥ णिज्झरइ । पक्षे । झिज्जइ ॥

छदेर्णेर्णुम-नूम-सन्नुम-ढक्कौम्वाल-पव्वालाः ॥ २१ ॥

छदेर्ण्यन्तस्य एते षडादेशा वा भवन्ति ॥ णुमइ । नूमइ । णत्वे णूमइ । सन्नुमइ । ढक्कइ । ओम्वालइ । पव्वालइ । छायइ ॥

निवृपत्योर्णिहोडः[1] ॥ २२ ॥

निवृगः[2] पतेश्च ण्यन्तस्य णिहोड इत्यादेशो वा भवति ॥ णिहोडइ । पक्षे । निवारेइ । पाडेइ ॥

दूङो दूमः ॥ २३ ॥

दूङो ण्यन्तस्य दूम इत्यादेशो भवति ॥ दूमेइ मज्झ हिअयं ॥

धवलेर्दुमः ॥ २४ ॥

धवलयतेर्ण्यन्तस्य दुमादेशो वा भवति ॥ दुमइ । धवलइ ॥ स्वराणां स्वरा (बहुलम्)[४.२३८] इति दीर्घत्वमपि । दूमिअं । धवलितमित्यर्थः ॥

तुलेरोहामः ॥ २५ ॥

तुलेर्ण्यन्तस्य ओहाम इत्यादेशो वा भवति ॥ ओहामइ । तुलइ ॥

विरिचेरोलुण्डोल्लुण्ड-पल्हत्थाः[3] ॥ २६ ॥

विरेचयतेर्ण्यन्तस्य ओलुण्डादयस्त्रय[4] आदेशा[5] वा भवन्ति ॥ ओलुण्डइ । उल्लुण्डइ । पल्हत्थइ । विरेअइ ॥

तडेराहोड-विहोडौ ॥ २७ ॥

तडेर्ण्यन्तस्य एतावादेशौ वा भवतः ॥ आहोडइ । विहोडइ । पक्षे । ताडेइ ॥

---

१ P B निवृप° २ P निवृज. ३ B विरेचो. ४ B °य आ°. ५ A B °शा भ°.

मिश्रेर्वीसाल-मेलवौ ॥ २८ ॥

श्रयतेर्ण्यन्तस्य वीसाल मेलव इत्यादेशौ वा भवतः ॥ वीसालइ । ळवइ । मिस्सइ ॥

उद्धूलेर्गुण्ठः ॥ २९ ॥

द्धूलेर्ण्यन्तस्य गुण्ठ इत्यादेशो वा भवति ॥ गुण्ठइ । पक्षे । उद्धूलेइ ॥

भ्रमेस्तालिअण्ट-तमाडौ ॥ ३० ॥

मयतेर्ण्यन्तस्य तालिअण्ट तमाड इत्यादेशौ वा भवतः ॥ तालि-ण्टइ । तमाडइ । भामेइ । भमाडेइ । भमावेइ ॥

नशेर्विउड-नासव-हारव-विप्पगाल-पलावाः ॥ ३१ ॥

शेर्ण्यन्तस्य एते पञ्चादेशा वा भवन्ति ॥ विउडइ । नासवइ । हार-इ । विप्पगालइ[3] । पलावइ[4] । पक्षे । नासइ ॥

दृशेर्दाव-दंस-दक्खवाः ॥ ३२ ॥

शेर्ण्यन्तस्य एते त्रय आदेशा वा भवन्ति ॥ दावइ । दंसइ । दक्ख-इ । दरिसइ ॥

उद्घटेरुग्गः ॥ ३३ ॥

त्पूर्वस्य घटेर्ण्यन्तस्य उग्ग इत्यादेशो वा भवति ॥ उग्गइ । ग्घाडइ ॥

स्पृहः सिहः ॥ ३४ ॥

[5]पृहो ण्यन्तस्य सिह इत्या[6]देशो भवति ॥ सिहइ ॥

संभावेरासङ्घः ॥ ३५ ॥

संभावयतेरासङ्घ इत्यादेशो वा भवति ॥ आसङ्घइ । संभावइ ॥

---

१ B भ्रमते°. २ B °डइ. ३ B °प्पइ । गा°. ४ P B °इ । ना°. ५ B स्पृहे-र्यन्त°. ६ B °शो वा भ°.

उन्नमेरुत्थङ्घोल्लाल-गुलुगुञ्छोप्पेलाः ॥ ३६ ॥

उत्पूर्वस्य नमेर्ण्यन्तस्य एते चत्वार आदेशा वा भवन्ति ॥ उत्थङ्घइ । उल्लालइ । गुलुगुञ्छइ । उप्पेलइ । उन्नावइ ॥

प्रस्थापेः पट्ठव-पेण्डवौ ॥ ३७ ॥

प्रपूर्वस्य तिष्ठतेर्ण्यन्तस्य पट्ठव पेण्डव इत्यादेशौ वा भवतः ॥ पट्ठवइ । पेण्डवइ । पट्ठावइ ॥

विज्ञपेर्वोक्कावुक्कौ ॥ ३८ ॥

विपूर्वस्य जानातेर्ण्यन्तस्य वोक्क अवुक्क इत्यादेशौ वा भवतः ॥ वोक्कइ । अवुक्कइ । विण्णवइ ॥

अर्पेरल्लिव-चच्चुप्प-पणामाः ॥ ३९ ॥

अर्पेर्ण्यन्तस्य एते त्रय आदेशा वा भवन्ति ॥ अल्लिवइ । चच्चुप्पइ । पणामइ । पक्षे । अप्पेइ ॥

यापेर्जवः ॥ ४० ॥

यातेर्ण्यन्तस्य जव इत्यादेशो वा भवति ॥ जवइ जावेइ ॥

प्लावेरोम्वाल-पव्वालौ ॥ ४१ ॥

प्लवतेर्ण्यन्तस्य एतावादेशौ वा भवतः ॥ ओम्वालइ । पव्वालइ । पावेइ ॥

विकोशेः पक्खोडः ॥ ४२ ॥

विकोशयतेर्नामधातोर्ण्यन्तस्य पक्खोड इत्यादेशो वा भवति ॥ पक्खोडइ । विकोसइ ॥

रोमन्थे रोग्गाल-वग्गोलौ ॥ ४३ ॥

रोमन्थेर्नामधातोर्ण्यन्तस्य एतावादेशौ वा भवतः ॥ ओग्गालइ । वग्गोलइ । रोमन्थइ ॥

---

१ B °रुच्छघो°. २ P गुलगु°. ३ B उच्छघ°. ४ P उन्नामइ. ५ A B विज्ञापे. ६ P B इत्येतावादे°. ७ B आवुक्कइ. ८ A यातेर्जवः. ९ B °इ । पावेइ.

कमेर्णिहुवः ॥ ४४ ॥

ेः स्वार्थण्यन्तस्य णिहुव इत्यादेशो वा भवति ॥ णिहुवइ । मेइ ॥

प्रकाशेर्णुव्वः ॥ ४५ ॥

ाशेर्ण्यन्तस्य णुव्व इत्यादेशो वा भवति ॥ णुव्वइ । पयासेइ ॥

कम्पेर्विच्छोलः ॥ ४६ ॥

म्पेर्ण्यन्तस्य विच्छोल इत्यादेशो वा भवति ॥ विच्छोलइ । म्पेइ ॥

आरोपेर्वलः ॥ ४७ ॥

ारुहेर्ण्यन्तस्य वल इत्यादेशो वा भवति ॥ वलइ । आरोवेइ ॥

दोले रङ्खोलः ॥ ४८ ॥

लेः स्वार्थे ण्यन्तस्य रङ्खोल इत्यादेशो वा भवति ॥ रङ्खोलइ । दोलइ ॥

रञ्जेरावः ॥ ४९ ॥

ञ्जेर्ण्यन्तस्य राव इत्यादेशो वा भवति ॥ रावेइ । रञ्जेइ ॥

घटेः परिवाडः ॥ ५० ॥

ाटेर्ण्यन्तस्य परिवाड इत्यादेशो वा भवति ॥ परिवाडेइ । घडेइ ॥

वेष्टेः परिआलः ॥ ५१ ॥

ेष्टेर्ण्यन्तस्य परिआल इत्यादेशो वा भवति ॥ परिआलेइ । वेढेइ ॥

क्रियः किणो वेस्तु क्के च ॥ ५२ ॥

गेरिति निवृत्तम् । क्रीणातेः किण इत्यादेशो भवति । वेः परस्य तु द्विरुक्तः क्केश्चकारात्किणश्च भवति ॥ किणइ । विक्केइ । विक्किणइ ॥

१ P B स्वार्थे ण्य°. २ B रोहेर्वे°. ३ P दोले. ४ P दोलेइ. ५ A °शो वा भ°. ६ P केश्चका°. B क्केचका°.

भियो भा-वीहौ ॥ ५३ ॥

बिभेतेरेतावादेशौ भवतः ॥ भाइ । भाइअं । वीहइ । वीहिअं ॥ बहुलाधिकाराद् भीओ ॥

आलीङोल्ली ॥ ५४ ॥

आलीयतेः अल्ली इत्यादेशो भवति ॥ अल्लियइ । अल्लीणो ॥

निलीङेर्णिलीअ-णिलुक्क-णिरिग्घ-लुक्क-लिक्क-ल्हिक्काः ॥५५॥

निलीङ एते षडादेशा वा भवन्ति ॥ णिलीअइ । णिलुक्कइ । णिरिग्घइ । लुक्कइ । लिक्कइ । ल्हिक्कइ । निलिज्जइ ॥

विलीङेर्विरा ॥ ५६ ॥

विलीङेर्विरा इत्यादेशो वा भवति ॥ विराइ । विलिज्जइ ॥

रुते रुञ्ज-रुण्टौ ॥ ५७ ॥

रौतेरेतावादेशौ वा भवतः ॥ रुञ्जइ । रुण्टइ । रुवइ ॥

श्रुटेर्हणः ॥ ५८ ॥

शृणोतेर्हण इत्यादेशो वा भवति ॥ हणइ । सुणइ ॥

धूगेर्धुवः ॥ ५९ ॥

धुनातेर्धुव इत्यादेशो वा भवति ॥ धुवइ । धुणइ ॥

भुवेर्हो-हुव-हवाः ॥ ६० ॥

भुवो धातोर्हो हुव हव इत्येते आदेशा वा भवन्ति ॥ होइ । होन्ति । हुवइ । हुवन्ति । हवइ । हवन्ति ॥ पक्षे । भवइ । परिहीण-वि-

१ A °इ । भाअइ । वीह°. २ B अल्लीअइ. ३ B °लीङो णि°. ४ P णिलिज्जइ. B निलिज्जइ ५ B विलीङो विरा ६ P B विलीङो विरा. ७ P रुके रु°. ८ P रुवइ. ९ P धूञेर्धु°. १० B धुनोते°. ११ A °ञा भ°.

हुवो । भविउं । पभवइ । परिभवइ । संभवइ ॥ क्वचिदन्यदपि । उब्भुअइ । भत्तं[1] ॥

अविति[2] हुः ॥ ६१ ॥

विद्वर्जे[3] प्रत्यये भुवो हु इत्यादेशो[4] वा भवति ॥ हुन्ति । भवन्[5] । हुन्तो । अवितीति[6] किम् । होइ ॥

पृथक्-स्पष्टे णिव्वडः ॥ ६२ ॥

पृथग्भूते स्पष्टे च कर्तरि भुवो णिव्वड इत्यादेशो भवति ॥ णिव्वडइ । पृथक् स्पष्टो वा भवतीत्यर्थः ॥

प्रभौ हुप्पो वा ॥ ६३ ॥

प्रभुकर्तृकस्य भुवो हुप्प इत्यादेशो वा भवति ॥ प्रभुत्वं च प्रपूर्वस्यैवार्थः । अङ्गेच्चिअ[7] न पहुप्पइ । पक्षे । पभवेइ ॥

क्ते हूः ॥ ६४ ॥

भुवः क्तप्रत्यये[8] हूरादेशो भवति ॥ हूअं । अणुहूअं । पहूअं ॥

कृगः[9] कुणः ॥ ६५ ॥

कृगः[10] कुण इत्यादेशो वा भवति ॥ कुणइ । करइ ॥

काणेक्षिते णिआरः ॥ ६६ ॥

काणेक्षितविषयस्य कृगो[11] णिआर इत्यादेशो वा भवति ॥ णिआरइ । काणेक्षितं करोति ॥

निष्टम्भावष्टम्भे णिट्ठुह-संदाणं ॥ ६७ ॥

निष्टम्भविषयस्यावष्टम्भविषयस्य च कृगो[12] यथासंख्यं णिट्ठुह संदाण

---

१ B भुत्त. २ P अचिति B अविति. ३ P चिद्व°. ४ B °शो भ.° ५ P भुवन्. ६ P अचिती°. B अविती°. ७ A चिअ. ८ B क्ते प्र°. ९ P कृञे. १० P कृञ. B कृगो.. ११ P कृञो णि°. B कृगोणिं°. १२ P कृञो.

इत्यादेशौ वा भवतः ॥ णिट्ठुहइ । निष्टम्भं करोति । संदाणइ । अवष्टम्भं करोति ॥

श्रमे वावम्फः ॥ ६८ ॥

श्रमविषयस्य कृगो वावम्फ इत्यादेशो वा भवति ॥ वावम्फइ । श्रमं करोति ॥

मन्युनौष्ठमालिन्ये णिव्वोलः ॥ ६९ ॥

मन्युना करणेन यदोष्ठमालिन्यं तद्विषयस्य कृगो णिव्वोल इत्यादेशो वा भवति ॥ णिव्वोलइ । मन्युना ओष्ठं मलिनं करोति ॥

शैथिल्य-लम्बने पयल्लः ॥ ७० ॥

शैथिल्यविषयस्य लम्बनविषयस्य च कृगः पयल्ल इत्यादेशो वा भवति ॥ पयल्लइ । शिथिलीभवति लम्बते वा ॥

निष्पाताच्छोटे णीलुञ्छः ॥ ७१ ॥

निष्पतनाविषयस्य आच्छोटनविषयस्य च कृगो णीलुञ्छ इत्यादेशो भवति वा ॥ णीलुञ्छइ । निष्पतति । आच्छोटयति वा ॥

क्षुरे कम्मः ॥ ७२ ॥

क्षुरविषयस्य कृगः कम्म इत्यादेशो वा भवति ॥ कम्मइ । क्षुरं करोतीत्यर्थः ॥

चाटौ गुललः ॥ ७३ ॥

चाटुविषयस्य कृगो गुलल इत्यादेशो वा भवति ॥ गुललइ । चाटु करोतीत्यर्थः ॥

---

१ A °शौ भ°. २ B °रोतीसर्थः ३ P कृञो. ४ A °शो भ°. ५ P कृञः. ६ B निष्पता°. ७ A टणवि°. ८ A °ति । णी°. ९ A °शो भ°.

स्मरेर्झर-झूर-भर-भल-लढ-विम्हर-सुमर-पयर-पम्हुहाः ॥ ७४ ॥

स्मरेरेते नवादेशा वा भवन्ति ॥ झरइ । झूरइ । भरइ । भलइ । लढइ । विम्हरइ । सुमरइ । पयरइ । पम्हुहइ । सरइ ॥

विस्मुः पम्हुस-विम्हर-वीसराः ॥ ७५ ॥

विस्मरतेरेते आदेशा भवन्ति ॥ पम्हुसइ । विम्हरइ । वीसरइ ॥

व्याहृगेः कोक्क-पोक्कौ ॥ ७६ ॥

व्याहरतेरेतावादेशौ वा भवतः ॥ कोक्कइ । ह्रस्वत्वे तु कुक्कइ । पोक्कइ । पक्षे । वाहरइ ॥

प्रसरेः पयल्लोवेल्लौ ॥ ७७ ॥

प्रसरतेः पयल्ल उवेल्ल इत्येतावादेशौ वा भवतः ॥ पयल्लइ । उवेल्लइ । पसरइ ॥

महमहो गन्धे ॥ ७८ ॥

प्रसरतेर्गन्धविषये महमह इत्यादेशो वा भवति ॥ महमहइ मालई । मालई-गन्धो पसरइ ॥ गन्ध इति किम् । पसरइ ॥

निस्सरेर्णीहर-नील-धाड-वरहाडाः ॥ ७९ ॥

निस्सरतेरेते चत्वार आदेशा वा भवन्ति ॥ णीहरइ । नीलइ । धाडइ । वरहाडइ । नीसरइ ॥

जाग्रेर्जग्गः ॥ ८० ॥

जागर्तेर्जग्ग इत्यादेशो वा भवति ॥ जग्गइ । पक्षे । जागरइ ॥

व्याप्रेराअड्डः ॥ ८१ ॥

व्याप्रियतेराअड्ड इत्यादेशो वा भवति ॥ आअड्डइ । वावरेइ ॥

---

१ A °पम्हुह.. २ P °हृगेः. ३ A उव्वे°. ४ B मालइ°. ५ B नीह°. ६ B वावारइ.

संवृगेः[1] साहर-साहट्टौ ॥ ८२ ॥

संवृणोतेः साहर साहट्ट इत्यादेशौ वा भवतः ॥ साहरइ । साहट्टइ । संवरइ ॥

आदृङः[2] सन्नामः ॥ ८३ ॥

आद्रियतेः सन्नाम इत्यादेशो वा भवति ॥ सन्नामइ[3] । आदरइ[4] ॥

प्रहृगेः[5] सारः ॥ ८४ ॥

प्रहरतेः सार इत्यादेशो वा भवति ॥ सारइ । पहरइ ॥

अवतरेरोह-ओरसौ ॥ ८५ ॥

अवतरतेः ओह ओरस[6] इत्यादेशौ वा भवतः ॥ ओहइ[7] । ओरसइ । ओअरइ ॥

शकेश्चय-तर-तीर-पाराः ॥ ८६ ॥

शक्नोतेरेते चत्वार आदेशा वा भवन्ति ॥ चयइ । तरइ । तीरइ । पारइ । सक्कइ ॥ त्यजतेरपि[8] चयइ । हानिं करोति ॥ तरतेरपि तरइ[9] ॥ तीरयतेरपि तीरइ ॥ पारयतेरपि पारेइ । कर्म समाप्नोति ॥

फक्कस्थक्कः ॥ ८७ ॥

फक्कतेस्थक्क इत्यादेशो भवति ॥ थक्कइ ॥

श्लाघः सलहः ॥ ८८ ॥

श्लाघतेः सलह इत्यादेशो भवति ॥ सलहइ ॥

खचेर्वेअडः ॥ ८९ ॥

खचतेर्वेअड इत्यादेशो वा भवति ॥ वेअडइ । खचइ ॥

पचेः सोल्ल-पउल्लौ[10] ॥ ९० ॥

पचतेः सोल्ल पउल्ल[11] इत्यादेशौ वा भवतः ॥ सोल्लइ । पउल्लइ[12] । पयइ ॥

---

१ P वृजे. २ B आदृड. ३ P B सन्नामेइ. ४ B आदरेइ. ५ P °हृजे. ६ A ओसर. ७ B °हरइ. ८ A त्यजेर°. ९ A तरइ । पार°. १० B °उल्लौ. ११ B पउल्ल. १२ B पउल्लइ.

मुचेश्छड्डावहेड-मेल्लोस्सिक्क-रेअव-णिल्लुञ्छ-धंसाडाः ॥ ९१ ॥

मुञ्चतेरेते सप्तादेशा वा भवन्ति ॥ छड्डइ । अवहेडइ । मेल्लइ । उस्सिक्कइ । रेअवइ । णिल्लुञ्छइ । धंसाडइ । पक्षे । मुअइ ॥

दुःखे णिव्वलः ॥ ९२ ॥

दुःखविषयस्य मुचेः णिव्वल इत्यादेशो वा भवति ॥ णिव्वलेइ । दुःखं मुञ्चतीत्यर्थः ॥

वञ्चेर्वेहव-वेलव-जूरवोमच्छाः ॥ ९३ ॥

वञ्चतेरेते चत्वार आदेशा वा भवन्ति ॥ वेहवइ । वेलवइ । जूरवइ । उमच्छइ । वञ्चइ ॥

रचेरुग्गहावह-विडविड्डाः ॥ ९४ ॥

रचेर्धातोरेते त्रय आदेशा वा भवन्ति ॥ उग्गहइ । अवहइ । विडविड्डइ । रयइ ॥

समारचेरुवहत्थ-सारव-समार-केलायाः ॥ ९५ ॥

समारचेरेते चत्वार आदेशा वा भवन्ति ॥ उवहत्थइ । सारवइ । समारइ । केलायइ । समारयइ ॥

सिचेः सिञ्च-सिम्पौ ॥ ९६ ॥

सिञ्चतेरेतावादेशौ वा भवतः ॥ सिञ्चइ । सिम्पइ । सेअइ ॥

प्रच्छः पुच्छः ॥ ९७ ॥

पृच्छेः पुच्छादेशो भवति ॥ पुच्छइ ॥

गर्जेर्बुक्कः ॥ ९८ ॥

गर्जतेर्बुक्क इत्यादेशो वा भवति ॥ बुक्कइ । गज्जइ ॥

---

१ A B ॰ल्लोसिक्क॰. २ B णिलुञ्छ॰. ३ A मुंचते. स॰. ४ B उसिक्कइ. ५ B णिव्व॰. ६ B मुचो ७ B णिव्वलेइ. ८ B ॰शा भ॰. ९ P ॰विडाः. १० P ॰विडइ. ११ A सिचेः. १२ B प्रच्छेः.

वृषे ढिक्कः ॥ ९९ ॥

वृषकर्तृकस्य गर्जेर्ढिक्क इत्यादेशो वा भवति ॥ ढिक्कइ । वृषभो गर्जति ॥

राजेरग्घ-छज्ज-सह-रीर-रेहाः ॥ १०० ॥

राजेरेते पञ्चादेशा वा भवन्ति ॥ अग्घइ । छज्जइ । सहइ । रीरइ । रेहइ । रायइ ॥

मस्जेराउड्ड-णिउड्ड-बुड्ड-खुप्पाः ॥ १०१ ॥

मज्जतेरेते चत्वार आदेशा वा भवन्ति ॥ आउड्डइ । णिउड्डइ । बुड्डइ । खुप्पइ । मज्जइ ॥

पुञ्जेरारोल-वमालौ ॥ १०२ ॥

पुञ्जेरेतावादेशौ वा भवतः ॥ आरोलइ । वमालइ । पुञ्जइ ॥

लस्जेर्जीहः ॥ १०३ ॥

लज्जतेर्जीह इत्यादेशो वा भवति ॥ जीहइ । लज्जइ ॥

तिजेरोसुक्कः ॥ १०४ ॥

तिजेरोसुक्क इत्यादेशो वा भवति ॥ ओसुक्कइ । तेअणं ॥

मृजेरुग्घुस-लुञ्छ-पुञ्छ-पुंस-फुस-पुस-लुह-हुल-रोसाणाः १०५

मृजेरेते नवादेशा वा भवन्ति ॥ उग्घुसइ । लुञ्छइ । पुञ्छइ । पुंसइ । फुसइ । पुसइ । लुहइ । हुलइ । रोसाणइ । पक्षे । मज्जइ ॥

भञ्जेर्वेमय-मुसुमूर-मूर-सूर-सूड-विर-पविरञ्ज-करञ्ज-नीरञ्जाः ॥ १०६ ॥

भञ्जेरेते नवादेशा वा भवन्ति ॥ वेमयइ । मुसुमूरइ । मूरइ । सूरइ । सूडइ । विरइ । पविरञ्जइ । करञ्जइ । नीरञ्जइ । भञ्जइ ॥

१ P B वृषेर्ढि°. २ B °शो भ° ३ B गर्जतीत्यर्थे ४ B °शा भ°. ५ P मज्जे°. ६ B °डुचुडुथुडुखु°. ७ B °ते पच. ८ B °इ । चुडुइ । थुडुइ । खु°. ९ B °फुंस°. १० B मृजते°. ११ A उग्घसइ. १२ B फुसइ. १३ A °विरंजनीरं°.

अनुव्रजेः पडिअग्गः ॥ १०७ ॥

अनुव्रजेः पडिअग्ग इत्यादेशो वा भवति॥ पडिअग्गइ। अणुवच्चइ॥

अर्जेर्विढवः ॥ १०८ ॥

अर्जेर्विढव इत्यादेशो वा भवति॥ विढवइ। अज्जइ॥

युजो जुञ्ज-जुज्ज-जुप्पाः ॥ १०९ ॥

युजो जुञ्ज जुज्ज जुप्प इत्यादेशा भवन्ति॥ जुञ्जइ। जुज्जइ। जुप्पइ॥

भुजो भुञ्ज-जिम-जेम-कम्माण्ह-समाण-चमढ-चड्डाः ॥ ११० ॥

भुज एतेष्टादेशा भवन्ति॥ भुञ्जइ। जिमइ। जेमइ। कम्मेइ। अण्हइ। समाणइ। चमढइ। चड्डइ॥

वोपेन कम्मवः ॥ १११ ॥

उपेन युक्तस्य भुजेः कम्मव इत्यादेशो वा भवति॥ कम्मवइ। उवहुञ्जइ॥

घटेर्गढः ॥ ११२ ॥

घटतेर्गढ इत्यादेशो वा भवति॥ गढइ। घडइ॥

समो गलः ॥ ११३ ॥

सम्पूर्वस्य घटतेर्गल इत्यादेशो वा भवति॥ संगलइ। संघडइ॥

हासेन स्फुटेर्मुरः ॥ ११४ ॥

हासेन करणेन यः स्फुटिस्तस्य मुरादेशो वा भवति॥ मुरइ। हासेन स्फुटति॥

मण्डेश्चिञ्च-चिञ्चअ-चिञ्चिल्ल-रीड-टिविडिक्काः ॥ ११५ ॥

मण्डेरेते पञ्चादेशा वा भवन्ति॥ चिञ्चइ। चिञ्चअइ। चिञ्चिल्लइ। रीडइ। टिविडिक्कइ। मण्डइ॥

---

१ B युजेरेते त्रय आदे॰. २ B कम्मइ ३ P भुज. ४ B घटइ. ५ B ॰गो भ॰. ६ P मुण्डे॰. ७ P मुण्डइ.

तुडेस्तोड-तुट्ट-खुट्ट-खुडोक्खुडोल्लुक्क-णिल्लुक्क[1]-लुक्कोल्लूराः[2]॥ ११६॥

तुडेरेते नवादेशा वा भवन्ति ॥ तोडइ । तुट्टइ । खुट्टइ । खुडइ । उक्खुडइ । उल्लुक्कइ । णिलुक्कइ[3] । लुक्कइ । उल्लूरइ[4] । तुडइ ॥

घूर्णो[5] घुल-घोल-घुम्म-पहल्लाः ॥ ११७ ॥

घूर्णेरेते चत्वार आदेशा भवन्ति ॥ घुलइ । घोलइ । घुम्मइ । पहल्लइ ॥

विवृतेर्ढंसः ॥ ११८ ॥

विवृतेर्ढंस इत्यादेशो वा भवति ॥ ढंसइ । विवट्टइ ॥

क्वथेरट्टः ॥ ११९ ॥

क्वथेरट्ट इत्यादेशो वा भवति ॥ अट्टइ । कढइ ॥

ग्रन्थो गण्ठः ॥ १२० ॥

ग्रन्थे[6]र्गण्ठ इत्यादेशो भवति ॥ गण्ठइ । गण्ठी ॥

मन्थेर्घुसल-विरोलौ ॥ १२१ ॥

मन्थेर्घुसल विरोल इत्यादेशौ[7] वा भवतः ॥ घुसलइ । विरोलई । मन्थइ ॥

ह्लादेरवअच्छः[8] ॥ १२२ ॥

ह्लादतेर्ण्यन्तस्याण्यन्तस्य च अवअच्छ इत्यादेशो भवति ॥ अवअच्छइ । ह्लादते[9] । ह्लादयति वा ॥ इकारो ण्यन्तस्यापि परिग्रहार्थः ॥

नेः सदो मज्जः ॥ १२३ ॥

निपूर्वस्य सदो[11] मज्ज इत्यादेशो भवति ॥ अत्ता[10] एत्थ णुमज्जइ ॥

छिदेर्दुहाव-णिच्छल्ल-णिज्झोड-णिव्वर-णिल्लूर-लूराः ॥१२४॥

छिदेरेते षडादेशा वा भवन्ति ॥ दुहावइ । णिच्छल्लइ । णिज्झोडइ । णिव्वरइ । णिल्लूरइ । लूरइ । पक्षे । छिन्दइ ॥

---

१ B °णिल्लुक्क°. २ B °क्कोन्छूरा.. ३ B णिल्लुक्कइ. ४ B उच्छूरइ. ५ B घूर्णेर्घु°. ६ B ग्रंथो गं°. ७ B °शौ भ. ८ B °इ ॥ ल्हा°. ९ B ल्हा°. १० B °अत्थ°. ११ B सदेर्म°.

आङा ओअन्दोद्दालौ ॥ १२५ ॥

आङा युक्तस्य छिदेरोअन्द उद्दाल इत्यादेशौ वा भवतः ॥ ओअन्दइ । उद्दालइ । अच्छिन्दइ ॥

मृदो मल-मढ-परिहट्ट-खड्ड-चड्ड-मड्ड-पन्नाडाः ॥ १२६ ॥

मृद्नातेरेते सप्तादेशा भवन्ति ॥ मलइ । मढइ । परिहट्टइ । खड्डइ । चड्डइ । मड्डइ । पन्नाडइ ॥

स्पन्देश्चुलुचुलः ॥ १२७ ॥

स्पन्देश्चुलुचुल इत्यादेशो वा भवति ॥ चुलुचुलइ । फन्दइ ॥

निरः पदेर्वलः ॥ १२८ ॥

निर्पूर्वस्य पदेर्वल इत्यादेशो वा भवति ॥ निव्वलइ । निप्पज्जइ ॥

विसंवदेर्विअट्ट-विलोट्ट-फंसाः ॥ १२९ ॥

विसंपूर्वस्य वदेरेते त्रय आदेशा वा भवन्ति ॥ विअट्टइ । विलोट्टइ । फंसइ । विसंवयइ ॥

शदो झड-पक्खोडौ ॥ १३० ॥

शीयतेरेतावादेशौ भवतः ॥ झडइ । पक्खोडइ ॥

आक्रन्देर्णीहरः ॥ १३१ ॥

आक्रन्देर्णीहर इत्यादेशो वा भवति ॥ णीहरइ । अक्कन्दइ ॥

खिदेर्जूर-विसूरौ ॥ १३२ ॥

खिदेरेतावादेशौ वा भवतः ॥ जूरइ । विसूरइ । खिज्जइ ॥

रुधेरुत्थङ्घः ॥ १३३ ॥

रुधेरुत्थङ्घ इत्यादेशो वा भवति ॥ उत्थङ्घइ । रुन्धइ ॥

---

१ B आच्छिदइ. २ A °शा वा भ° ३ A निप्फ°. ४ B ज्झड°. ५ B °इ ॥ खिदे° ६ P °रुत्त°. ७ P उत्त°.

निषेधेर्हक्कः ॥ १३४ ॥

निषेधतेर्हक्क इत्यादेशो वा भवति ॥ हक्कइ । निसेहइ ॥

क्रुधेर्जूरः ॥ १३५ ॥

क्रुधेर्जूर इत्यादेशो वा भवति ॥ जूरइ । कुज्झइ ॥

जनो जा-जम्मौ ॥ १३६ ॥

जायतेर्जा जम्म इत्यादेशौ[1] भवतः ॥ जाअइ । जम्मइ ॥

तनेस्तड-तड्ड-तड्डव-विरल्लाः ॥ १३७ ॥

तनेरेते चत्वार आदेशा वा भवन्ति ॥ तडइ । तड्डइ । तड्डवइ । विरल्लइ । तणइ ॥

तृपस्थिप्पः ॥ १३८ ॥

तृप्यते[2]स्थिप्प इत्यादेशो भवति ॥ थिप्पइ ॥

उपसर्पेरल्लिअः ॥ १३९ ॥

उपपूर्वस्य सृपेः कृतगुणस्य अल्लिअ इत्यादेशो वा भवति ॥ अल्लिअइ । उवसप्पइ ॥

संतपेर्झङ्खः[3] ॥ १४० ॥

संतपे[4]र्झङ्ख[5] इत्यादेशो वा भवति ॥ झङ्खइ[6] । पक्षे । संतप्पइ ॥

व्यापेरोअग्गः ॥ १४१ ॥

व्याप्नोतेरोअग्ग इत्यादेशो वा भवति ॥ ओअग्गइ । वावेइ ॥

समापेः समाणः ॥ १४२ ॥

समाप्नोतेः समाण इत्यादेशो वा भवति ॥ समाणइ । समावेइ ॥

---

१ B °शौ वा भ°. २ A तेः स्थि°. ३ B °पेर्डंखः. ४ P B °तप्यतेर्झं°. ५ B °पेर्डंख°. ६ B डंखइ.

क्षिपेर्गलत्थाड्डुक्ख-सोल्ल-पेल्ल-णोल्ल-छुह-हुल-परी-घत्ताः ॥ १४३ ॥

क्षिपेरेते नवादेशा वा भवन्ति ॥ गलत्थइ । अड्डुक्खइ । सोल्लइ । पेल्लइ । णोल्लइ । ह्रस्वत्वे तु णुल्लइ । छुहइ । हुलइ । परीइ । घत्तइ । खिवइ ॥

उत्क्षिपेर्गुलगुञ्छोत्थङ्घाल्लत्थोब्भुत्तोस्सिक्क-हक्खुवाः ॥ १४४ ॥

उत्पूर्वस्य क्षिपेरेते षडादेशा वा भवन्ति ॥ गुलगुञ्छइ । उत्थङ्घइ । अल्लत्थइ । उब्भुत्तइ । उस्सिक्कइ । हक्खुवइ । उक्खिवइ ॥

आक्षिपेर्णीरवः ॥ १४५ ॥

आङ्पूर्वस्य क्षिपेर्णीरव इत्यादेशो वा भवति ॥ णीरवइ । अक्खिवइ ॥

स्वपेः कमवस-लिस-लोट्टाः ॥ १४६ ॥

स्वपेरेते त्रय आदेशा वा भवन्ति ॥ कमवसइ । लिसइ । लोट्टइ । सुअइ ॥

वेपेरायम्बायज्झौ ॥ १४७ ॥

वेपेरायम्ब आयज्झ इत्यादेशौ वा भवतः ॥ आयम्बइ । आयज्झइ । वेवइ ॥

विलपेर्झङ्ख-वडवडौ ॥ १४८ ॥

विलपेर्झङ्ख वडवड इत्यादेशौ वा भवतः ॥ झङ्खइ । वडवडइ । विलवइ ॥

लिपो लिम्पः ॥ १४९ ॥

लिम्पतेर्लिम्प इत्यादेशो भवति ॥ लिम्पइ ॥

गुप्येर्विर-णडौ ॥ १५० ॥

गुप्यतेरेतावादेशौ वा भवतः ॥ विरइ । णडइ । पक्षे । गुप्पइ ॥

---

१ P B °खे णु°. २ A गुलुगुं°. ३ P °ड्डाल्लत्थो°. ४ A °त्तोसिक्कहक्खुवः. ५ B °हक्खुप्पाः. ६ A B गुलुगुं°. ७ B हक्खुप्पइ ८ B कमठस°. ९ B लिप°. १० P गुपेर्वि°.

क्रपेरवहो णिः ॥ १५१ ॥

क्रपेः अवह इत्यादेशो ण्यन्तो भवति ॥ अवहावेइ । कृपां करोतीत्यर्थः ॥

प्रदीपेस्तेअव-सन्दुम-सन्धुक्काब्भुत्ताः ॥ १५२ ॥

प्रदीप्यतेरेते चत्वार आदेशा वा भवन्ति ॥ तेअवइ । सन्दुमइ । सन्धुक्कइ । अब्भुत्तइ । पलीवइ ॥

लुभेः संभावः ॥ १५३ ॥

लुभ्यतेः संभाव इत्यादेशो वा भवति ॥ संभावइ । लुब्भइ ॥

क्षुभेः खउर-पड्डुहौ ॥ १५४ ॥

क्षुभेः खउर पड्डुह इत्यादेशौ वा भवतः ॥ खउरइ । पड्डुहइ । खुब्भइ ॥

आङो रभे रम्भ-ढवौ ॥ १५५ ॥

आङः परस्य रभे रम्भ ढव इत्यादेशौ वा भवतः ॥ आरम्भइ । आढवइ । आरभइ ॥

उपालम्भेर्झङ्ख-पच्चार-वेलवाः ॥ १५६ ॥

उपालम्भेरेते त्रय आदेशा वा भवन्ति ॥ झङ्खइ । पच्चारइ । वेलवइ । उवालम्भइ ॥

अवेर्जृम्भो जम्भा ॥ १५७ ॥

जृम्भेर्जम्भा इत्यादेशो भवति वेस्तु न भवति ॥ जम्भाइ । जम्भाअइ ॥ अवेरिति किम् । केलि-पसरो विअम्भइ ॥

१ B कृपोऽव°. २ B कृपे·. ३ A °संदम°. ४ B °पड्डहौ. ५ B पड्डह. ६ पड्डहइ. ७ A उपाल°. ८ B जृंभेर्जं°.

भाराक्रान्ते नमेर्णिसुढः ॥ १५८ ॥

भाराक्रान्ते कर्तरि नमेर्णिसुढ इत्यादेशो भवति ॥ णिसुढइ[1]। पक्षे। णवइ। भाराक्रान्तो नमतीत्यर्थः ॥

विश्रमेर्णिव्वा ॥ १५९ ॥

विश्राम्यतेर्णिव्वा इत्यादेशो वा भवति ॥ णिव्वाइ। वीसमइ ॥

आ[2]क्रमेरोहावो[3]त्थारच्छुन्दाः ॥ १६० ॥

आक्रम[4]तेरेते त्रय आदेशा वा भवन्ति ॥ ओहावइ। उत्था[5]रइ। छुन्दइ। अक्कमइ ॥

भ्रमेष्टिरिटिल्ल-ढुण्ढुल्ल-ढण्ढल्ल-चक्कम्म[6]-भम्मड-भमड-भमाड-तल-अण्ट-झं[7]ण्ट-झम्प-भुम-गुम-फुम-फुस-ढुम-ढुस-परी-पराः ॥ १६१ ॥

भ्रमेरेतेष्टादशादेशा वा भवन्ति ॥ टिरिटिल्लइ। ढुण्ढुल्लइ। ढण्ढल्लइ। चक्कम्मइ। [8]भम्मडइ। भमडइ। भमाडइ। तलअण्टइ। झं[9]ण्टइ। झम्पइ। भुमइ। गुमइ। फुमइ। फुसइ। ढुमइ। ढुसइ। परीइ। परइ। भमइ ॥

गमेरई-अइच्छाणुवज्जाव[10]ज्जसोक्कुसाक्कुस-पच्चड्ड-पच्छन्द-णिम्मह-णी-णीण-णीलुक्क-पदअ-रम्भ-परिअल्ल-वोल-परिअल-णिरिणास-णिवहावसेहावहराः ॥ १६२ ॥

गमेरेते एकविंशतिरादेशा वा भवन्ति ॥ अईइ। अइच्छइ। अणुवज्जइ। अव[11]ज्जसइ। उक्कुसइ। अक्कुसइ। पच्चड्डइ। पच्छन्दइ। णिम्महइ। णीइ। णीणइ। णीलुक्कइ। पदअइ। रम्भइ। परिअल्लइ। वोलइ। परिअलइ। णिरिणासइ। णिवहइ। अवसेहइ। अवहरइ।

---

१ A B इ। भा°. २ B आक्रामे°. ३ B °वोच्छार°. ४ B आक्रमेरे°. ५ B उच्छार°. ६ B °म्मभमडभम्माडभमाडत°. ७ A °रुंट°. ८ B भमडइ। भम्माडइ. ९ A रुंटइ. १० B °वसज्जोक्कुसा°. ११ B अवसज्जइ.

पक्षे । गच्छइ ॥ हम्मइ । णिहम्मइ । णीहम्मइ । आहम्मइ । पहम्मइ इत्येते तु हम्म गताविल्यस्यैव भविष्यन्ति ॥

आङा अहिपच्चुअः ॥ १६३ ॥

आङा सहितस्य गमेः अहिपच्चुअ इत्यादेशो वा भवति ॥ अहिपच्चुअइ । पक्षे । आगच्छइ ॥

समा अब्भिडः[1] ॥ १६४ ॥

समा युक्तस्य गमेः अब्भिड इत्यादेशो वा भवति ॥ अब्भिडइ । संगच्छइ ॥

अभ्याङोम्मत्थः ॥ १६५ ॥

अभ्याङ्भ्यां युक्तस्य गमेः उम्मत्थ इत्यादेशो वा भवति ॥ उम्मत्थइ । अब्भागच्छइ । अभिमुखमागच्छतीत्यर्थः ॥

प्रत्याङा पलोट्टः ॥ १६६ ॥

प्रत्याङ्भ्यां युक्तस्य गमेः पलोट्ट इत्यादेशो वा भवति ॥ पलोट्टइ । पच्चागच्छइ ॥

शमेः पडिसा-परिसामौ ॥ १६७ ॥

शमेरेतावादेशौ वा भवतः ॥ पडिसाइ । परिसामइ । समइ ॥

रमेः संखुड्ड-खेड्डोब्भाव-किलिकिञ्च-कोट्टुम-मोट्टाय-णीसर-वेल्लाः ॥ १६८ ॥

रमतेरेतेष्टादेशा वा भवन्ति ॥ संखुड्डइ । खेड्डइ । उब्भावइ । किलिकिञ्चइ । कोट्टुमइ । मोट्टायइ । णीसरइ । वेल्लइ । रमइ ॥

---

1 A °माऽब्भिडः.

पूरेरग्घाडा[1]ग्घवोद्धुमाङ्गुमाहिरेमाः ॥ १६९ ॥

पूरेरेते पञ्चादेशा वा भवन्ति ॥ अग्घाडइ । [2]अग्घवइ । [3]उद्धुमाइ । अङ्गुमइ । अहिरेमइ । पूरइ ॥

त्वरस्तुवर-जअडौ ॥ १७० ॥

त्वरतेरेतावादेशौ भवतः ॥ तुवरइ । जअडइ । तुवरन्तो । जअडन्तो ।

त्यादिशत्रोस्तूरः ॥ १७१ ॥

त्वरतेस्त्यादौ शतरि च तूर इत्यादेशो भवति ॥ तूरइ । तूरन्तो ॥

तुरोत्यादौ ॥ १७२ ॥

त्वरोत्यादौ तुर आदेशो भवति ॥ तुरिओ । तुरन्तो ॥

क्षरः खिर-झर-पज्झर-पच्चड-णिच्चल-णिट्टुआः ॥ १७३ ॥

क्षरेरेते षड् आदेशा भवन्ति ॥ खिरइ । [4]झरइ । पज्झरइ । पच्चडइ । [5]णिच्चलइ । [6]णिट्टुअइ ॥

उच्छल उत्थल्लः ॥ १७४ ॥

उच्छलतेरुत्थल्ल इत्यादेशो भवति ॥ [7]उत्थल्लइ ॥

विगलेस्थिप्प-णिट्टुहौ ॥ १७५ ॥

विगलतेरेतावादेशौ वा भवतः ॥ थिप्पइ । [8]णिट्टुहइ । विगलइ ॥

दलि-वल्योर्विसट्ट-वम्फौ ॥ १७६ ॥

दलेर्वलेश्च यथासंख्यं विसट्ट वम्फ इत्यादेशौ वा भवतः ॥ विसट्टइ । वम्फइ । पक्षे । दलइ । वलइ ॥

---

१ B °डोग्घ°. २ B उग्घव°. ३ B उद्धूमइ. ४ B °ज्झर°. ५ B °च्चल°. ६ B °ट्टु°. ७ B °च्छल्ल°. ८ B °ट्टु°.

भ्रंशेः फिड-फिट्ट-फुड-फुट्ट-चुक्क-भुल्लाः ॥ १७७ ॥

भ्रंशेरेते षडादेशा वा भवन्ति ॥ फिडइ । फिट्टइ । फुडइ । फुट्टइ । चुक्कइ । भुल्लइ । पक्षे । भंसइ ॥

नशेर्णिरणास-णिवहावसेह-पडिसा-सेहावहराः ॥ १७८ ॥

नशेरेते षडादेशा वा भवन्ति ॥ णिरणासइ । णिवहइ । अवसेहइ । पडिसाइ । सेहइ । अवहरइ । पक्षे । नस्सइ ॥

अवात्काशो वासः ॥ १७९ ॥

अवात्परस्य काशो वास इत्यादेशो भवति ॥ ओवासइ ॥

संदिशेरप्पाहः ॥ १८० ॥

संदिशतेरप्पाह इत्यादेशो वा भवति ॥ अप्पाहइ । संदिसइ ॥

दृशो निअच्छ-पेच्छावयच्छावयज्झ-वज्ज-सव्वव-देक्खौअक्खावक्खावअक्ख-पुलोअ-पुलअ-निआवआस-पासाः ॥ १८१ ॥

दृशेरेते पञ्चदशादेशा भवन्ति ॥ निअच्छइ । पेच्छइ । अवयच्छइ । अवयज्झइ । वज्जइ । सव्ववइ । देक्खइ । ओअक्खइ । अवक्खइ । अवअक्खइ । पुलोएइ । पुलएइ । निअइ । अवआसइ । पासइ ॥ निज्झाअइ इति तु निध्यायतेः स्वरादत्यन्ते भविष्यति ॥

स्पृशः फास-फंस-फरिस-छिव-छिहालुङ्खालिहाः ॥ १८२ ॥

स्पृशतेरेते सप्त आदेशा भवन्ति ॥ फासइ । फंसइ । फरिसइ । छिवइ । छिहइ । आलुङ्खइ । आलिहइ ॥

---

१ B णिरिणा°. २ A B णिरिणा°. ३ B °चज्जसच्चवदे°. ४ B °चक्खा°. ५ B °पुलोए°. ६ B °न्ति वा. ७ B चज्ज°. ८ B सच्च°. ९ B अच°. १० B °अइ. ११ B निपूर्वस्य ध्यायतेः स्वरादन्त्यतेर्भ°.

प्रविशे रिअः ॥ १८३ ॥

प्रविशेः रिअ इत्यादेशो वा भवति ॥ रिअइ । पविसइ ॥

प्रान्मृश-मुषोर्म्हुसः ॥ १८४ ॥

प्रात्परयोर्मृशतिमुष्णात्योर्म्हुस इत्यादेशो भवति ॥ पम्हुसइ । प्रमृशति । प्रमुष्णाति[1] वा ॥

पिषेर्णिवह[2]-णिरिणास-णिरिणज्ज[3]-रोञ्च-चड्डाः ॥ १८५ ॥

पिषेरेते पञ्चादेशा भवन्ति वा ॥ णिवहइ[2] । णिरिणासइ । णिरिणज्जइ[3] । रोञ्चइ । चड्डइ । पक्षे । पीसइ ॥

भषेर्भुक्कः ॥ १८६ ॥

भषेर्भुक्क इत्यादेशो वा भवति ॥ भुक्कइ । भसइ ॥

कृषेः कड्ढ[4]-साअड्ढा[5]ञ्चाणच्छायञ्छाइञ्छाः ॥ १८७ ॥

कृषेरेते षडादेशा वा भवन्ति ॥ कड्ढइ । साअड्ढइ[6] । अञ्चइ । अणच्छइ । अयञ्छइ । आइञ्छइ । पक्षे । करिसइ ॥

असावक्खोडः ॥ १८८ ॥

असिविषयस्य कृषेरक्खोड इत्यादेशो भवति ॥ अक्खोडेइ[7] । असिं कोशात्कर्षतीत्यर्थः ॥

गवेषेर्ढुण्ढुल्ल-ढण्ढोल-गमेस-घत्ताः ॥ १८९ ॥

गवेषेरेते चत्वार आदेशा वा भवन्ति ॥ ढुण्ढुल्लइ । ढण्ढोलइ । गमेसइ । घत्तइ । गवेसइ ॥

---

१ B °मुष्णाति ॥. २ B °णिव्वह°. ३ B °रिणिज°. ४ B कड्ढ°. ५ B °साअड्ढा°. ६ B साअड्ढइ. ७ B °क्खोडइ.

श्लिषेः सामग्गावयास-परिअन्ताः ॥ १९० ॥

श्लिष्यतेरेते त्रय आदेशा वा भवन्ति ॥ सामग्गइ । अवयासइ । परिअन्तइ । सिलेसइ ॥

म्रक्षेश्चोप्पडः ॥ १९१ ॥

म्रक्षेश्चोप्पड इत्यादेशो वा भवति ॥ चोप्पडइ । मक्खइ ॥

काङ्क्षेराहाहिलङ्घाहिलङ्ख-वच्च-वम्फ-मह-सिह-विलुम्पाः॥१९२॥

काङ्क्षतेरेतेष्टादेशा वा भवन्ति ॥ आहइ । अहिलङ्घइ । अहिलङ्खइ । वच्चइ । वम्फइ । महइ । सिहइ । विलुम्पइ । कङ्खइ ॥

प्रतीक्षेः सामय-विहीर-विरमालाः ॥ १९३ ॥

प्रतीक्षेरेते त्रय आदेशा वा भवन्ति ॥ सामयइ । विहीरइ । विरमालइ । पडिक्खइ ॥

तक्षेस्तच्छ-चच्छ-रम्प-रम्फाः ॥ १९४ ॥

तक्षेरेते चत्वार आदेशा वा भवन्ति ॥ तच्छइ । चच्छइ । रम्पइ । रम्फइ । तक्खइ ॥

विकसेः कोआस-वोसट्टौ ॥ १९५ ॥

विकसेरेतावादेशौ वा भवतः ॥ कोआसइ । वोसट्टइ । विअसइ ॥

हसेर्गुञ्जः ॥ १९६ ॥

हसेर्गुञ्ज इत्यादेशो वा भवति ॥ गुञ्जइ । हसइ ॥

स्रंसेर्ल्हस-डिम्भौ ॥ १९७ ॥

स्रंसेरेतावादेशौ वा भवतः ॥ ल्हसइ । परिल्हसइ सलिल-वसणं । डिम्भइ । संसइ ॥

---

१ B °अन्ता. २ A श्लिपेरे°. ३ B °अन्तइ. ४ A मृक्षेश्चो°. ५ A °लुम्फा. ६ A आहिइ. B आहाइ. ७ A °लुफइ. ८ A °रंफा ॥ ९ B °इ । सलिलवसण डिम्भइ.

त्रसेर्डर-बोज्ज-वज्जाः ॥ १९८ ॥

त्रसेरेते त्रय आदेशा वा भवन्ति ॥ डरइ । बोज्जइ । वज्जइ । तसइ ॥

न्यसो णिम-णुमौ ॥ १९९ ॥

न्यस्यतेरेतावादेशौ भवतः ॥ णिमइ । णुमइ ॥

पर्यसः पलोट्ट-पल्लट्ट-पल्हत्थाः ॥ २०० ॥

पर्यस्यतेरेते त्रय आदेशा भवन्ति ॥ पलोट्टइ । पल्लट्टइ । पल्हत्थइ ॥

निःश्वसेर्झङ्खः ॥ २०१ ॥

निःश्वसेर्झङ्ख इत्यादेशो वा भवति ॥ झङ्खइ । नीससइ ॥

उल्लसेरूसलोसुम्भ-णिल्लस-पुलआअ-गुञ्जोल्लारोआः ॥२०२॥

उल्लसेरेते षडादेशा वा भवन्ति ॥ ऊसलइ । ऊसुम्भइ । णिल्लसइ । पुलआअइ । गुञ्जोल्लइ । ह्रस्वत्वे तु । गुञ्जुल्लइ । आरोअइ । उल्लसइ ॥

भासेर्भिसः ॥ २०३ ॥

भासेर्भिस इत्यादेशो वा भवति ॥ भिसइ । भासइ ॥

ग्रसेर्घिसः ॥ २०४ ॥

ग्रसेर्घिस इत्यादेशो वा भवति ॥ घिसइ । गसइ ॥

अवाद्गाहेर्वाहः ॥ २०५ ॥

अवात्परस्य गाहेर्वाह इत्यादेशो वा भवति ॥ ओवाहइ । ओगाहइ ॥

आरुहेश्चड-वलग्गौ ॥ २०६ ॥

आरुहेरेतावादेशौ वा भवतः ॥ चडइ । वलग्गइ । आरुहइ ॥

मुहेर्गुम्म-गुम्मडौ ॥ २०७ ॥

मुहेरेतावादेशौ वा भवतः ॥ गुम्मइ । गुम्मडइ । मुज्झइ ॥

---

१ B व्वा°. २ B उगा°.

दहेरहिऊलालुङ्खौ ॥ २०८ ॥

दहेरेतावादेशौ वा भवतः ॥ अहिऊलइ । आलुङ्खइ । डहइ ॥

ग्रहो वल-गेण्ह-हर-पङ्ग-निरुवाराहिपच्चुआः ॥ २०९ ॥

ग्रहेरेते षडादेशा भवन्ति ॥ वलइ । गेण्हइ । हरइ । पङ्गइ । निरुवारइ । अहिपच्चुअइ ॥

क्त्वा-तुम्-तव्येषु घेत् ॥ २१० ॥

ग्रहः क्त्वातुम्तव्येषु घेत् इत्यादेशो भवति ॥ क्त्वा । घेत्तूण । घेत्तुआण ॥ क्वचिन्न भवति । गेण्हिअ ॥ तुम् । घेत्तुं ॥ तव्य । घेत्तव्वं ॥

वचो वोत् ॥ २११ ॥

वक्तेर्वोत् इत्यादेशो भवति क्त्वातुम्तव्येषु ॥ वोत्तूण । वोत्तुं । वोत्तव्वं ॥

रुद-भुज-मुचां तोन्त्यस्य ॥ २१२ ॥

एषामन्त्यस्य क्त्वातुम्तव्येषु तो भवति ॥ रोत्तूण । रोत्तुं । रोत्तव्वं ॥ भोत्तूण । भोत्तुं । भोत्तव्वं ॥ मोत्तूण । मोत्तुं । मोत्तव्वं ॥

दृशस्तेन ट्ठः ॥ २१३ ॥

दृशोन्त्यस्य तकारेण सह द्विरुक्तष्ठकारो भवति ॥ दट्ठूण । दट्ठुं । दट्ठव्वं ॥

आः कृगो भूत-भविष्यतोश्च ॥ २१४ ॥

कृगोन्त्यस्य आ इत्यादेशो भवति भूतभविष्यत्कालयोश्चकारात् क्त्वातुम्तव्येषु च ॥ काहीअ । अकार्षीत् । अकरोत् । चकार वा ॥ काहिइ । करिष्यति । कर्ता वा ॥ क्त्वा । काऊण ॥ तुम् । काउं ॥ तव्य । कायव्वं ॥

---

१ B °च्चुइ. २ B ग्रहेः. ३ A B घेत्तूआण. ४ A °र्वोदादे°. ५ P क्षुद°. ६ B न्तो°. ७ B °षु परत. न्तो. ८ A ठ.. ९ P आ कृ°. १० A °ष्यतेश्च.

गमिष्यमासां छः ॥ २१५ ॥

एषामन्त्यस्य[1] छो भवति ॥ गच्छइ । इच्छइ । जच्छइ । अच्छइ ॥

छिदि-भिदो न्दः ॥ २१६ ॥

अनयोरन्त्यस्य नकाराक्रान्तो दकारो भवति ॥ छिन्दइ । भिन्दइ ॥

युध-बुध-गृध-क्रुध-सिध-मुहां ज्झः ॥ २१७ ॥

एषामन्त्यस्य द्विरुक्तो झो भवति ॥ जुज्झइ । बुज्झइ । गिज्झइ । कुज्झइ । सिज्झइ । मुज्झइ ॥

रुधो न्ध-म्भौ च ॥ २१८ ॥

रुधोन्त्यस्य न्ध म्भ इत्येतौ चकारात् ज्झश्च[2] भवति ॥ रुन्धइ । रुम्भइ । रुज्झइ ॥

सद-पतोर्डः ॥ २१९ ॥

अनयोरन्त्यस्य[3] डो भवति ॥ सडइ । पडइ ॥

क्कथ-वर्धां ढः ॥ २२० ॥

अनयोरन्त्यस्य[3] ढो भवति ॥ कढइ । वड्ढइ पवय-कलयलो ॥ परिअड्ढइ लायण्णं ॥ बहुवचनाद् वृधेः कृतगुणस्य वर्धेश्चाविशेषेण ग्रहणम् ॥

वेष्टः[4] ॥ २२१ ॥

वेष्ट वेष्टने इत्यस्य धातोः कगटड° इत्यादिना [२.७७.] षलोपेन्त्यस्य ढो भवति ॥ वेढइ । वेढिज्जइ ॥

समो ल्लः ॥ २२२ ॥

संपूर्वस्य वेष्टतेरन्त्यस्य[3] द्विरुक्तो लो भवति ॥ संवेल्लइ ॥

वोदः[5] ॥ २२३ ॥

उदः परस्य वेष्टतेरन्त्यस्य[6] ल्लो वा भवति ॥ उव्वेल्लइ उव्वेढइ ॥

---

१ A °मंतस्य. २ P भवन्ति. ३ A °रंतस्य. ४ A वेष्ठ., B वेष्टेः. ५ A विष्टि. ६ B वेष्टेर°.

स्विदां ज्जः ॥ २२४ ॥

स्विदिप्रकाराणामन्त्यस्य द्विरुक्तो जो भवति ॥ सव्वङ्ग-सिज्जिरीए । संपज्जइ । खिज्जइ ॥ बहुवचनं प्रयोगानुसरणार्थम् ॥

व्रज-नृत-मदां च्चः ॥ २२५ ॥

एषामन्त्यस्य द्विरुक्तश्चो भवति ॥ वच्चइ । नच्चइ । मच्चइ ॥

रुद्-नमोर्वः ॥ २२६ ॥

अनयोरन्त्यस्य वो भवति ॥ रुवइ । रोवइ । नवइ ॥

उद्विजः ॥ २२७ ॥

उद्विजतेरन्त्यस्य वो भवति ॥ उव्विवइ । उव्वेवो ॥

खाद-धावोर्लुक् ॥ २२८ ॥

अनयोरन्त्यस्य लुग् भवति ॥ खाइ । खाअइ । खाहिइ । खाउ । धाइ । धाहिइ । धाउ ॥ बहुलाधिकाराद्वर्तमाना,भविष्यद्विध्याद्येकवचन एव भवति। तेनेह न भवति । खादन्ति । धावन्ति ॥ क्वचिन्न भवति । धावइ पुरओ ॥

सृजो रः ॥ २२९ ॥

सृजो धातोरन्त्यस्य रो भवति ॥ निसिरइ । वोसिरइ । वोसिरामि ॥

शकादीनां द्वित्वम् ॥ २३० ॥

शकादीनामन्त्यस्य द्वित्वं भवति॥ शक् । सक्कइ ॥ जिम् । जिम्मइ ॥ लग् । लग्गइ ॥ मग् । मग्गइ ॥ कुप् । कुप्पइ ॥ नश् । नस्सइ ॥ अट् । परिअट्टइ ॥ लुट् । पलोट्टइ ॥ तुट् । तुट्टइ ॥ नट् । नट्टइ ॥ सिव् । सिव्वइ । इत्यादि ॥

---

१ A °मंतस्य. २ A °रंतस्य. ३ P णवइ. ४ B खाओ. ५ B °इ । धाअइ । धाहि°. ६ B धाओ. ७ A B सिव्व् । सिव्वइ.

स्फुटि-चलेः ॥ २३१ ॥

अनयोरन्त्यस्य द्वित्वं वा भवति ॥ फुट्टइ फुडइ । चल्लइ चलइ ॥

प्रादेर्मीलेः[1] ॥ २३२ ॥

प्रादेः परस्य मीलेरन्त्यस्य द्वित्वं वा भवति ॥ पमिल्लइ पमीलइ । निमिल्लइ निमीलइ । संमिल्लइ संमीलइ । उम्मिल्लइ उम्मीलइ[2] ॥ प्रादेरिति किम् । मीलइ ॥

उवर्णस्यावः ॥ २३३ ॥

धातोरन्त्यस्योवर्णस्य अवादेशो[3] भवति ॥ न्हुङ् । निण्हवइ[4] ॥ हु । निहवइ ॥ च्युङ् । चवइ ॥ रु । रवइ ॥ कु । कवइ ॥ सू । सवइ । पसवइ ॥

ऋवर्णस्यारः ॥ २३४ ॥

धातोरन्त्यस्य[5] ऋवर्णस्य अरादेशो भवति ॥ करइ । धरइ । मरइ । वरइ[6] । सरइ । हरइ । तरइ । जरइ ॥

वृषादीनामरिः ॥ २३५ ॥

वृष इत्येवंप्रकाराणां धातूनाम् ऋवर्णस्य अरिः इत्यादेशो भवति ॥ वृष् । वरिसइ ॥ कृष् । करिसइ[7] ॥ मृष् । मरिसइ ॥ हृष् । हरिसइ ॥ येषामरिरादेशो दृश्यते ते वृषादयः ॥

रुषादीनां दीर्घः ॥ २३६ ॥

रुष इत्येवंप्रकाराणां धातूनां स्वरस्य दीर्घो भवति ॥ रूसइ । तूसइ । सूसइ । दूसइ । पूसइ । सीसइ । इत्यादि ॥

युवर्णस्य गुणः ॥ २३७ ॥

धातोरिवर्णस्योवर्णस्य च क्वित्यपि गुणो भवति ॥ जेऊण । नेऊण ।

---

१ A °मील. २ A उमीलइ. ३ B °शो वा भ°. ४ P B °इ । नि°. ५ A °रतस्य. ६ A °इ । स°. ७ B °इ । दृष् । दरिसइ । मृ°.

नेइ। नेन्ति। उड्डेइ। उड्डेन्ति। मोत्तूण। सोऊण॥ क्वचिन्न भवति। नीओ। उड्डीणो॥

स्वराणां स्वराः॥ २३८॥

धातुषु स्वराणां स्थाने स्वरा बहुलं भवन्ति॥ हवइ। हिवइ॥ चिणइ। चुणइ॥ सद्दहणं। सद्दहाणं॥ धावइ। धुवइ॥ रुवइ। रोवइ॥ क्वचिन्नित्यम्। देइ। लेइ। विहेइ। नासइ॥ आर्षे। बेमि॥

व्यञ्जनाददन्ते॥ २३९॥

व्यञ्जनान्ताद्धातोरन्ते अकारो भवति॥ भमइ। हसइ। कुणइ[1]। चुम्बइ। भणइ। उवसमइ। पावइ। सिञ्चइ। रुन्धइ। मुसइ। हरइ। करइ॥ शवादीनां[2] च प्रायः प्रयोगो नास्ति॥

स्वरादनतो वा॥ २४०॥

अकारान्तवर्जितात्स्वरान्ताद्धातोरन्ते अकारागमो वा भवति॥ पाइ पाअइ। धाइ धाअइ। जाइ जाअइ। झाइ झाअइ। जम्भाइ जम्भाअइ। उव्वाइ उव्वाअइ। मिलाइ मिलाअइ। विक्केइ विक्केअइ। होऊण होइऊण[3]॥ अनत इति किम्। चिइच्छइ। दुगुच्छइ॥

चि-जि-श्रु-हु-ष्टु[4]-लू-पू-धूगां णो ह्रस्वश्च॥ २४१॥

च्यादीनां धातूनामन्ते णकारागमो भवति एषां स्वरस्य च[5] ह्रस्वो भवति॥ चि। चिणइ॥ जि। जिणइ॥ श्रु। सुणइ॥ हु। हुणइ॥ ष्टु[6]। थुणइ॥ लू। लुणइ॥ पू। पुणइ॥ धूग्। धुणइ॥ बहुलाधिकारात्क्वचिद्विकल्पः। उच्चिणइ। उच्चेइ॥ जेऊण। जिणिऊण॥ जयइ। जिणइ॥ सोऊण। सुणिऊण॥

न वा कर्म-भावे व्वः क्यस्य च लुक्॥ २४२॥

च्यादीनां कर्मणि भावे[7] च वर्तमानानामन्ते द्विरुक्तो वकारागमो

---

1 A °इ। कणइ। चुं°. 2 B ञवा°. 3 A P होअऊण. 4 B °ष्टु°. 5 P B च दीर्घस्य ह्र°. 6 B ष्टु. 7 B °वे वर्ते°.

वा भवति तत्सन्नियोगे च क्यस्य लुक् ॥ चिव्वइ चिणिज्जइ । जिव्वइ जिणिज्जइ । सुव्वइ सुणिज्जइ । हुव्वइ हुणिज्जइ । थुव्वइ थुणिज्जइ । लुव्वइ लुणिज्जइ । पुव्वइ पुणिज्जइ । धुव्वइ धुणिज्जइ ॥ एवं भविष्यति । चिव्विहिइ । इत्यादि ॥

म्मश्चेः ॥ २४३ ॥

चिगः कर्मणि भावे च अन्ते संयुक्तो मो वा भवति तत्सन्नियोगे क्यस्य च लुक् ॥ चिम्मइ । चिव्वइ । चिणिज्जइ ॥ भविष्यति । चिम्मिहिइ । चिव्विहिइ । चिणिहिइ ॥

हन्खनोन्त्यस्य ॥ २४४ ॥

अनयोः कर्मभावेन्त्यस्य द्विरुक्तो मो वा भवति तत्सन्नियोगे क्यस्य च लुक् ॥ हम्मइ हणिज्जइ । खम्मइ खणिज्जइ ॥ भविष्यति । हम्मिहिइ हणिहिइ । खम्मिहिइ खणिहिइ ॥ बहुलाधिकाराद्धन्तेः कर्तर्यपि ॥ हम्मइ । हन्तीत्यर्थः ॥ क्वचिन्न भवति ॥ हन्तव्वं । हन्तूणं । हओ ॥

ब्भो दुह-लिह-वह-रुधामुच्चातः ॥ २४५ ॥

दुहादीनामन्त्यस्य कर्मभावे द्विरुक्तो भो वा भवति तत्सन्नियोगे क्यस्य च लुक् वहेरकारस्य च उकारः ॥ दुब्भइ दुहिज्जइ । लिब्भइ । लिहिज्जइ । वुब्भइ वहिज्जइ । रुंब्भइ रुन्धिज्जइ । भविष्यति । दुब्भिहिइ दुहिहिइ । इत्यादि ॥

दहो ज्झः ॥ २४६ ॥

दहोन्त्यस्य कर्मभावे द्विरुक्तो झो वा भवति तत्सन्नियोगे क्यस्य च लुक् ॥ डज्झइ । डहिज्जइ । भविष्यति । डज्झिहिइ । डहिहिइ ॥

---

१ B °गे च क्यस्य लुक्. २ A °नोंतस्य. ३ A हंतेः खनूग. कर्मणि भावे चाते संयुक्तो मो वा भ°. ४ B हतुणं. ५ A °मंतस्य. ६ B व्भो. ७ B रुंव्भइ. ८ A °न्तस्य. ९ B ज्झो. १० B °तित्स°. ११ PB दहि°. १२ A डज्झहिइ.

वन्धो न्धः ॥ २४७ ॥

बन्धेर्धातोरन्त्यस्य न्ध इत्यवयवस्य कर्मभावे ज्झो वा भवति तत्सन्नियोगे क्यस्य च लुक् ॥ बज्झइ । बन्धिज्जइ ॥ भविष्यति । बज्झिहिइ । बन्धिहिइ ॥

समनूपाद्रुधेः ॥ २४८ ॥

समनूपेभ्यः परस्य रुधेरन्त्यस्य कर्मभावे ज्झो वा भवति तत्सन्नियोगे क्यस्य च लुक् ॥ संरुज्झइ । अणुरुज्झइ । उवरुज्झइ । पक्षे । संरुन्धिज्जइ । अणुरुन्धिज्जइ । उवरुन्धिज्जइ ॥ भविष्यति । संरुज्झिहिइ । संरुन्धिहिइ । इत्यादि ॥

गमादीनां द्वित्वम् ॥ २४९ ॥

गमादीनामन्त्यस्य कर्मभावे द्वित्वं वा भवति तत्सन्नियोगे क्यस्य च लुक् ॥ गम् । गम्मइ । गमिज्जइ ॥ हस् । हस्सइ । हसिज्जइ ॥ भण् । भण्णइ । भणिज्जइ । छुप् । छुप्पइ । छुविज्जइ ॥ रुद-नमोर्वः [४.२२६] इति कृतवकारादेशो रुदिरत्र पठ्यते । रुव् । रुव्वइ । रुविज्जइ ॥ लभ् । लब्भइ । लहिज्जइ ॥ कथ् । कत्थइ । कहिज्जइ ॥ भुज् । भुज्जइ ॥ भुञ्जिज्जइ ॥ भविष्यति । गम्मिहिइ । गमिहिइ । इत्यादि ॥

हृ-कृ-तॄ-ज्रामीरः ॥ २५० ॥

एषामन्त्यस्य ईर इत्यादेशो वा भवति तत्सन्नियोगे च क्यलुक् ॥ हीरइ हरिज्जइ । कीरइ करिज्जइ । तीरइ तरिज्जइ । जीरइ जरिज्जइ ॥

अर्जेर्विढप्पः ॥ २५१ ॥

अन्त्यस्येति निवृत्तम् । अर्जेर्विढप्प इत्यादेशो वा भवति तत्सन्नियोगे क्यस्य च लुक् ॥ विढप्पइ । पक्षे । विढविज्जइ । अज्जिज्जइ ॥

---

१ A °रंतस्य. २ B °त्तस्याव°. ३ B वज्झेहिइ. ४ B रुधे. क°. ५ A °मंतस्य. ६ P भण्णए । भणिज्जए. ७ A °दित्यत्र प°. B °दिरत्रोच्यते. ८ B रुव्विज्जइ. ९ B °कृ°. १० P °गे क्यलुक् च. B °गे क्यस्य च लुक्.

ज्ञो णव्व-णज्जौ ॥ २५२ ॥

जानातेः कर्मभावे णव्व णज्ज इत्यादेशौ वा भवतः तत्सन्नियोगे क्यस्य च लुक् ॥ णव्वइ णज्जइ । पक्षे । जाणिज्जइ । मुणिज्जइ ॥ म्न-ज्ञोर्णः [२.४२] इति णादेशे तु । णाइज्जइ ॥ नञ्पूर्वकस्य । अणाइज्जइ ॥

व्याहृगेर्वाहिप्पः ॥ २५३ ॥

व्याहरतेः कर्मभावे वाहिप्प इत्यादेशो वा भवति तत्सन्नियोगे क्यस्य च लुक् ॥ वाहिप्पइ । वाहरिज्जइ ॥ व्याह्रियते-

आरभेराढप्पः ॥ २५४ ॥

आङ्पूर्वस्य रभेः कर्मभावे आढप्प इत्यादेशो वा भवति क्यस्य च लुक् ॥ आढप्पइ । पक्षे । आढवीअइ ॥

स्निह-सिचोः सिप्पः ॥ २५५ ॥

अनयोः कर्मभावे सिप्प इत्यादेशो भवति क्यस्य च लुक् ॥ सिप्पइ । स्निह्यते । सिच्यते वा ॥

ग्रहेर्घेप्पः ॥ २५६ ॥

ग्रहेः कर्मभावे घेप्प इत्यादेशो वा भवति क्यस्य च लुक् ॥ घेप्पइ । गिण्हिज्जइ ॥ गृह्यते

स्पृशेश्छिप्पः ॥ २५७ ॥

स्पृशतेः कर्मभावे छिप्पादेशो वा भवति क्यलुक् च ॥ छिप्पइ । छिविज्जइ ॥ स्पृश्यते-

---

१ A °पूर्वस. २ P B क्यलुक् च ।. ३ B स्नेह°. ४ A °शो वा भ°. ५ B गेण्हि°.

क्तेनाप्फुण्णादयः ॥ २५८ ॥

अप्फुण्णादयः शब्दा आक्रमिप्रभृतीनां धातूनां स्थाने क्तेन सह वा निपात्यन्ते ॥ अप्फुण्णो । आक्रान्तः ॥ उक्कोसं । उत्कृष्टम् ॥ फुडं । स्पष्टम् ॥ वोलीणो । अतिक्रान्तः ॥ वोसट्टो । विकसितः ॥ निसुट्टो । निपातितः ॥ लुग्गो । रुग्णः ॥ ल्हिक्को । नष्टः ॥ पम्हुट्ठो । प्रमृष्टः प्रमुषितो वा ॥ विढत्तं । अर्जितम् ॥ छित्तं । स्पृष्टम् ॥ निमिअं । स्थापितम् ॥ चक्खिअं । आस्वादितम् ॥ लुअं । लूनम् ॥ जढं । त्यक्तम् ॥ झोसिअं । क्षिप्तम् ॥ निच्छूढं । उद्वृत्तम् ॥ पल्हत्थं पलोट्टं च । पर्यस्तम् ॥ हीसमणं । हेषितम् । इत्यादि ॥

धातवोर्थान्तरेपि ॥ २५९ ॥

उक्तादर्थादर्थान्तरेपि धातवो वर्तन्ते ॥ बलिः प्राणने पठितः खादनेपि वर्तते । बलइ । खादति प्राणनं करोति वा ॥ एवं कलिः संख्याने संज्ञानेपि । कलइ । जानाति संख्यानं करोति वा ॥ रिगिर्गतौ प्रवेशेपि ॥ रिगइ । प्रविशति गच्छति वा ॥ कांक्षतेर्वम्फ आदेशः प्राकृते । वम्फइ । अस्यार्थः । इच्छति खादति वा ॥ फक्कतेस्थक्क आदेशः । थक्कइ । नीचां गतिं करोति विलम्बयति वा ॥ विलप्युपालम्भ्योर्झङ्ख आदेशः । झङ्खइ । विलपति उपालभते भाषते वा ॥ एवं पडिवालेइ । प्रतीक्षते रक्षति वा ॥ केचित् कैश्चिदुपसर्गैर्नित्यम् । पहरइ । युध्यते ॥ संहरइ । संवृणोति ॥ अणुहरइ । सदृशीभवति ॥ नीहरइ । पुरीषोत्सर्गं करोति ॥ विहरइ । क्रीडति ॥ आहरइ । खादति ॥ पडिहरइ । पुनः पूरयति ॥ परिहरइ । त्यजति ॥ उवहरइ । पूजयति ॥ वाहरइ । आह्वयति ॥ पवसइ । देशान्तरं गच्छति ॥ उच्चुपइ । चटति ॥ उल्लुहइ । निःसरति ॥

१ A °नाऽफुण्णा°. २ B सह नि°. ३ A अफुण्णो. ४ B °सट्टो. ५ B °सुट्टो. ६ A वेढत्त. ७ A लूअं. ८ A ज्झासिअं. ९ P उद्धृतं. १० B पल्लोट्ट. ११ P रिग्गइ. B रिंगइ. १२ B पृच्छति. १३ B विडंब°. १४ A °पालंभे झंख°. P °पालम्भ्यो°. १५ A °पइ. १६ P B °वालइ. १७ A क्रीणाति. १८ P उच्चुप्पइ. १९ B °ति ॥

-- अथ शौरसेनी ॥ तो°.

तो दोनादौ शौरसेन्यामयुक्तस्य ॥ २६० ॥

शौरसेन्यां भाषायामनादावपदादौ वर्तमानस्य तकारस्य दकारो भवति न चेदसौ वर्णान्तरेण संयुक्तो भवति ॥ तदो पूरिद-पदिञ्ञेन मारुदिना मन्तिदो ॥ एतस्मात् । एदाहि । एदाओ ॥ अनादाविति किम् । तधा करेध जधा तस्स राइणो अणुकम्पणीआ भोमि ॥ अयुक्तस्येति किम् । मत्तो । अय्यउत्तो । असंभाविद-सक्कारं । हला सउन्तले ॥

अधः क्वचित् ॥ २६१ ॥

वर्णान्तरस्याधोवर्तमानस्य तस्य शौरसेन्यां दो भवति । क्वचिल्लक्ष्यानुसारेण ॥ महन्दो । निच्चिन्दो । अन्देउरं ॥

वादेस्तावति ॥ २६२ ॥

शौरसेन्यां तावच्छब्दे आदेस्तकारस्य दो वा भवति ॥ दाव । ताव ॥

आ आमन्त्र्ये सौ वेनो नः ॥ २६३ ॥

शौरसेन्यामिनो नकारस्य आमन्त्र्ये सौ परे आकारो वा भवति ॥ भो कञ्चुइआ । सुहिआ । पक्षे । भो तवस्सि । भो मणस्सि ॥

मो वा ॥ २६४ ॥

शौरसेन्यामामन्त्र्ये सौ परे नकारस्य मो वा भवति ॥ भो रायं । भो विअयवम्मं । सुकम्मं । भयवं कुसुमाउह । भयवं तित्थं पवत्तेह । पक्षे । सयल-लोअ-अन्तेआरि भयव हुदवह ॥

भवद्भगवतोः ॥ २६५ ॥

आमन्त्र्य इति निवृत्तम् । शौरसेन्यामनयोः सौ परे नस्य मो भवति ॥ किं एत्थभवं हिदएण चिन्तेदि । एदु भवं समणे भगवं महावीरे ॥

---

१ P °ञ्ञेण मारुदिणा म°. २ A अज्जउ°. ३ B °ति शौरसेन्यां ॥ ६२ ॥ ताव°. ४ A आमन्त्र्ये. ५ P भो सुहिआ. ६ A भयवं. ७ B भवम्. ८ P भयवं.

पज्जलिदो भयवं हुदासणो ॥ क्वचिदन्यत्रापि । मघवं पागसासणे । संपाइअवं सीसो । कयवं । करेमि काहं च ॥

न वा र्यो य्यः ॥ २६६ ॥

शौरसेन्यां र्यस्य स्थाने य्यो वा भवति ॥ अय्यउत्त पय्याकुलीकदम्हि । सुय्यो । पक्षे । अज्जो । पज्जाउलो । कज्ज-परवसो ॥

थो धः ॥ २६७ ॥

शौरसेन्यां थस्य धो वा भवति ॥ कधेदि कहेदि । णाधो णाहो । कधं कहं । राज-पधो राज-पहो ॥ अपदादावित्येव । थामं । थेओ ॥

इह-हचोर्हस्य ॥ २६८ ॥

इहशब्दसंबन्धिनो मध्यमस्येत्था-हचौ [३.१४३] इति विहितस्य हचश्च हकारस्य शौरसेन्यां धो वा भवति ॥ इध । होध । परित्तायध ॥ पक्षे । इह । होह । परित्तायह ॥

भुवो भः ॥ २६९ ॥

भवतेर्हकारस्य शौरसेन्यां भो वा भवति ॥ भोदि होदि । भुवदि हुवदि । भवदि हवदि ॥

पूर्वस्य पुरवः ॥ २७० ॥

शौरसेन्यां पूर्वशब्दस्य पुरव इत्यादेशो वा भवति ॥ अपुरवं नाडयं । अपुरवागदं । पक्षे । अपुव्वं पदं । अपुव्वागदं ॥

क्त्व इय-दूणौ ॥ २७१ ॥

शौरसेन्यां क्त्वाप्रत्ययस्य इय दूण इत्यादेशौ वा भवतः ॥ भविय भोदूण । हविय होदूण । पढिय पढिदूण । रमिय रन्दूण । पक्षे भोत्ता । होत्ता । पढित्ता । रन्ता ॥

---

१ A °सो । संपादितवान् शिष्य. । क°. २ A अय्या°. ३ B थोव: शौरसेन्यां ॥ ६७ ॥ ध°. ४ A °ति ॥ इह । इव. ५ A °रवयं ना° ६ B °वादग°. ७ A °दं । अपुव्वागदं. ८ P B °अ. ९ A °ण । मरिय । मरिदूण । र°. १० P रन्तूता.

कृ-गमो डडुअः ॥ २७२ ॥

आभ्यां परस्य क्त्वाप्रत्ययस्य डित् अडुअ[1] इत्यादेशो[2] वा भवति ॥ कडुअ[3]। गडुअ। पक्षे। करिय। करिदूण। गच्छिय। गच्छिदूण ॥

दिरिचेचोः ॥ २७३ ॥

त्यादीनामाद्यत्रयस्याद्यस्येचेचौ [३.१३९] इति विहितयोरिचेचोः स्थाने दिर्भवति ॥ वेति निवृत्तम्। नेदि। देदि। भोदि। होदि ॥

अतो देश्च ॥ २७४ ॥

अकारात्[7]परयोरिचेचोः स्थाने देश्[4]चकाराद् दिश्च भवति ॥ अच्छदे। अच्छदि[5] ॥ गच्छदे। गच्छदि ॥ रमदे। रमदि ॥ किज्जदे। किज्जदि ॥ अत इति किम्। वसुआदि। नेदि[6]। भोदि ॥

भविष्यति स्सिः ॥ २७५ ॥

शौरसेन्यां भविष्यदर्थे विहिते प्रत्यये परे स्सिर्भवति ॥ हिस्साहामपवादः ॥ भविस्सिदि। करिस्सिदि। गच्छिस्सिदि ॥

अतो ङसेर्डादो-डादू ॥ २७६ ॥

अतः परस्य ङसेः शौरसेन्यां आदो आदु[8] इत्यादेशौ डितौ भवतः ॥ दूरादो य्येव। दूरादु ॥

इदानीमो दाणिं ॥ २७७ ॥

शौरसेन्यामिदानीमः स्थाने दाणिमित्यादेशो भवति ॥ अनन्तरकरणीयं दाणिं आणवेदु अय्यो ॥ व्यत्ययात्प्राकृतेपि। अन्नं दाणि बोहिं ॥

तस्मात्ताः ॥ २७८ ॥

शौरसेन्यां तस्माच्छब्दस्य ता इत्यादेशो भवति ॥ ता जाव पविसामि। ता अलं एदिणा माणेण[9] ॥

---

१ P °दुअ°. २ P °शो भ°. ३ P कदुअ। गदुअ. ४ A दे च°. ५ A °दि। रम°. ६ B नोदि. ७ B अकारात्प°. ८ A B आदू. ९ B माणेन.

मोन्त्याण्णो वेदेतोः ॥ २७९ ॥

शौरसेन्यामन्त्यान्मकारात्परं इदेतोः परयोर्णकारागमो वा भवति ॥ इकारे । जुत्तं णिमं जुत्तमिणं । सरिसं णिमं सरिसमिणं । एकारे । किं णेदं किमेदं । एवं णेदं एवमेदं ॥

एवार्थे य्येव ॥ २८० ॥

एवार्थे य्येव इति निपातः शौरसेन्यां प्रयोक्तव्यः ॥ मम य्येव बम्भणस्स । सो य्येव एसो ॥

हञ्जे चेट्याह्वाने ॥ २८१ ॥

शौरसेन्यां चेट्याह्वाने हञ्जे इति निपातः प्रयोक्तव्यः ॥ हञ्जे चदुरिके ॥

हीमाणहे विस्मय-निर्वेदे ॥ २८२ ॥

शौरसेन्यां हीमाणहे इत्ययं निपातो विस्मये निर्वेदे च प्रयोक्तव्यः ॥ विस्मये ॥ हीमाणहे जीवन्त-वश्चा मे जणणी ॥ निर्वेदे । हीमाणहे पलिस्सन्ता हगे एदेण निय-विधिणो दुव्ववसिदेण ॥

णं नन्वर्थे ॥ २८३ ॥

शौरसेन्यां नन्वर्थे णमिति निपातः प्रयोक्तव्यः ॥ णं अफलोदया । णं अय्यमिस्सेहिं पुढमं य्येव आणत्तं । णं भवं मे अग्गदो चलदि । आर्षे वाक्यालंकारेपि दृश्यते । नमोत्थु णं । जया णं । तया णं ॥

अम्महे हर्षे ॥ २८४ ॥

शौरसेन्याम् अम्महे इति निपातो हर्षे प्रयोक्तव्यः ॥ अम्महे एआए सुम्मिलाए सुपलिगढिदो भवं ॥

---

१ A °ति । जु°. २ B ज्जु°. ३ A °मं । सरिसमिण. ४ B °त. प्र°. ५ B चतु°. ६ A °स्मयनि°. ७ P B दुव्वसि°. ८ B आणंत.

हीही विदूषकस्य ॥ २८५ ॥

शौरसेन्यां हीही इति निपातो विदूषकाणां हर्षे द्योत्ये प्रयोक्तव्यः ॥ हीही भो संपन्ना मणोरधा पिय-वयस्सस्स ॥

शेषं प्राकृतवत् ॥ २८६ ॥

शौरसेन्यामिह प्रकरणे यत्कार्यमुक्तं ततोन्यच्छौरसेन्यां प्राकृतवदेव भवति ॥ दीर्घ-ह्रस्वौ मिथो वृत्तौ [१.४] इत्यारभ्य तो दोनादौ शौरसेन्यामयुक्तस्य [४.२६०] एतस्मात्सूत्रात्प्राग् यानि सूत्राणि एषु यान्युदाहरणानि तेषु मध्ये अमूनि तदवस्थान्येव शौरसेन्यां भवन्ति अमूनि पुनरेवंविधानि भवन्तीति विभागः प्रतिसूत्रं स्वयमभ्यूह्य दर्शनीयः ॥ यथा । अन्दावेदी । जुवदि-जणो । मणसिला । इत्यादि[1] ॥

अत एत्सौ पुंसि मागध्याम् ॥ २८७ ॥

मागध्यां भाषायां सौ परे अकारस्य एकारो भवति पुंसि पुल्लिङ्गे ॥ एष मेषः । एशे मेशे ॥ एशे पुलिशे[2] ॥ करोमि भदन्त । करेमि[3] भन्ते[4] ॥ अत इति किम् । णिही । कली । गिली ॥ पुंसीति किम् । जलं ॥ यदपि "पोराणमद्ध-मागह-भासा-निययं हवइ सुत्तम्" इत्यादिनार्षस्य अर्द्धमागधभाषानियतत्वमाम्नायि वृद्धैस्तदपि प्रायोस्यैव विधानान्न वक्ष्यमाणलक्षणस्य ॥ कयरे आगच्छइ ॥ से तारिसे दुक्खसहे जिइन्दिए[5] । इत्यादि ॥

र-सोर्ल-शौ ॥ २८८ ॥

मागध्यां रेफस्य दन्त्यसकारस्य च स्थाने यथासंख्यं लकारस्तालव्यशकारश्च भवति ॥ र । नले । कले ॥ स । हंशे । शुदं । शोभणं ॥ उभयोः । शालशे । पुलिशे[6] ॥

लहश-वश-नमिल-शुल-शिल-विअलिदं-मन्दाल-लायिदंहि-युगे[7] ।
वील-यिणे[8] पक्खालदु मम शयलमवय्य-यम्बालं[9] ॥

---

१ B °दि ॥ अथ मागधी ॥ २ A एतत्पु°. ३ B आका°. ४ B करेमि. ५ P भदन्ते. ६ P जिएन्दि°. ७ B °लिअ°. ८ B °यिय°. ९ A जंबालं.

स-षोः संयोगे सोग्रीष्मे ॥ २८९

मागध्यां सकारषकारयोः संयोगे वर्तमा
तु न भवति । ऊर्ध्वलोपाद्यपवादः ॥ स-।
मस्कली । विस्मये ॥ ष-। शुस्क-दालुं । व
उस्मा । निस्फलं । धनुस्खण्डं ॥ अग्रीष्म

ट्ट-ष्ठयोस्टः ॥ २९० ॥

द्विरुक्तस्य टस्य षकाराक्रान्तस्य च ठक
न्तः टकारो भवति ॥ ट्ट-। पस्टे । भ
शुस्टु कदं । कोस्टागालं ॥

स्थ-र्थयोस्तः ॥ २९१ ॥

स्थ र्थ इत्येतयोः स्थाने मागध्यां सकार
उवस्तिदे । शुस्तिदे ॥ र्थ-। अस्त-वदी ।

ज-द्य-यां यः ॥ २९२ ॥

मागध्यां जद्ययां स्थाने यो भवति ॥
य्युणे । दुय्यणे । गय्यदि । गुण-वय्यिदे
विय्याहले आगदे ॥ य-। यादि । यधाशल
यत्वविधानम् आदेर्यो जः [१.२४५] इ

न्य-ण्य-ज्ञ-ञ्जां ञ्ञः ॥ २९३ ॥

मागध्यां न्य ण्य ज्ञ ञ्ज इत्येतेषां द्विरुक्तो
मञ्ञु-कुमाले । अञ्ञ-दिशं । शामञ्ञ
ण्य । पुञ्ञवन्ते । अबम्हञ्ञं । पुञ्ञ
विशाले । शव्वञ्ञे । अवञ्ञा ॥ ञ

व्रजो ञ्जः ॥ २९४ ॥

मागध्यां व्रजेर्जकारस्य ञ्जो भवति । यापवादः ॥ वञ्जदि ॥

छस्य श्चोनादौ ॥ २९५ ॥

मागध्यामनादौ वर्तमानस्य छस्य तालव्यशकाराक्रान्तश्चो भवति ॥ गश्च गश्च । उश्चलदि । पिश्चिले । पुश्चदि ॥ लाक्षणिकस्यापि । आपन्नवत्सलः । आवन्न-वश्चले ॥ तिर्यक् प्रेक्षते । तिरिच्छि पेच्छइ । तिरिश्चि पेश्कदि ॥ अनादाविति किम् । छाले ॥

क्षस्य ᳵकः ॥ २९६ ॥

मागध्यामनादौ वर्तमानस्य क्षस्य ᳵको जिह्वामूलीयो भवति ॥ यᳵके । लᳵकशे ॥ अनादावित्येव । खय-यलहला । क्षयजलधरा इत्यर्थः ॥

स्कः प्रेक्षाचक्षोः ॥ २९७ ॥

मागध्यां प्रेक्षेराचक्षेश्च क्षस्य सकाराक्रान्तः को भवति ॥ जिह्वामूलीयापवादः ॥ पेस्कदि । आचस्कदि ॥

तिष्ठश्चिष्ठः ॥ २९८ ॥

मागध्यां स्थाधातोर्यस्तिष्ठ इत्यादेशस्तस्य चिष्ठ इत्यादेशो भवति ॥ चिष्ठदि ॥

अवर्णाद्वा ङसो डाहः ॥ २९९ ॥

मागध्यामवर्णात्परस्य ङसो डित् आह इत्यादेशो वा भवति ॥ हगे न एलिशाह कम्माह काली । भगदत्त-शोणिदाह कुम्भे । पक्षे । भीमशेणस्स पश्चादो हिण्डीअदि । हिडिम्बाए घडुक्कय-शोके ण उवशमदि ॥

---

१ B व्रजेर्जः. २ B ज्जो. ३ B वजदि. ४ B २९५ ॥ अनादौ. ५ B °श्च । उ°. ६ B °ल. । आवन्नवच्छले । आ.° ७ A तिरश्चि. ८ B पेश्चदि. ९ A °स्यᳵकजि°. १० A यᳵक. ११ B °कसे. १२ B °चक्ष्यो.. १३ A °श्चिठ्ठ. १४ चिठ्ठ°. १५ P ईदिशा°. १६ B भदन्त. १७ P °णश्श. १८ P घुड्ड°.

आमो डाहँ वा ॥ ३०० ॥

मागध्यामवर्णात्परस्य आमोनुनासिकान्तो डित् आहादेशो वा भवति ॥ शा-यणाहँ सुहं[1] । पक्षे । नलिन्दाणं ॥ व्यत्ययात्प्राकृतेपि । ताहँ । तुम्हाहँ । अम्हाहँ । सरिआहँ । कम्माहँ ॥

अहं-वयमोर्हगे ॥ ३०१ ॥

मागध्यामहंवयमोः स्थाने हगे इत्यादेशो भवति ॥ हगे शकावदालतिस्त[2]-णिवाशी[3] धीवले । हगे शंपत्ता ॥

शेषं शौरसेनीवत् ॥ ३०२ ॥

मागध्यां यदुक्तं ततोन्यच्छौरसेनीवद् द्रष्टव्यम् ॥ तत्र तो दोनादौ शौरसेन्यामयुक्तस्य [४.२६०] ॥ पविशदु[4] आयुत्ते[5] शामि-पशादाय ॥ अधः क्वचित् [४.२६१] ॥ अले किं एशे[6] महन्दे[7] कलयले ॥ वादेस्तावति [४.२६२] ॥ मालेध वा धलेध वा । अयं दाव शे[8] आगमे ॥ आ आमन्त्र्ये सौ वेनो नः [४.२६३] ॥ भो कञ्चुइआ[9] ॥ मो वा [४.२६४] ॥ भो रायं[10] ॥ भवद्भगवतोः [४.२६५] ॥ एदु भवं शमणे भयवं महावीले । भयवं[11] कदन्ते[12] ये अप्पणो पᳵकं[13] उज्झिय पलस्स पᳵकं पमाणीकलेशि ॥ न वा र्यो य्यः [४.२६६] ॥ अय्य[14] एशे खु[15] कुमाले मलयकेदू ॥ थो धः [४.२६७] ॥ अले कुम्भिला कधेहि ॥ इह-हचोर्हस्य [४.२६८] ॥ ओशलध अय्या ओशलध[16] ॥ भुवो भः [४.२६९] ॥ भोदि ॥ पूर्वस्य पुरवः [४.२७०] ॥ अपुरवे[17] ॥ क्त्व इय-दूणौ [४.२७१] ॥ किं खु शोभणे बम्हणे शित्ति कलिय[18] लञ्ञा पलिग्गहे दिण्णे ॥ कृ-गमो डडुअः [४.२७२] ॥ कडुअ । गडुअ[19] ॥ दिरिचेचोः [४.२७३] ॥ अमच्च-लᳵकशं पिक्खिदुं[20] इदो य्येव आग-

१ P B मुहं. २ A °तित्थ° ३ B °वासी. ४ A °विसदु. ५ P आउत्ते. ६ A एसे. ७ B महेदे. ८ B °वाय । यदा.° ९ A °मे ॥ आम.° १० P लायं. ११ B भगवं १२ B कयंते. १३ A पक्खं. १४ A अय्ये एसे खु. १५ B क्खु. १६ B ऊशलधअय्य । ऊश°. १७ P अपुलवे. १८ P B इअ° १९ P °दु°. २० P B पेक्खिदुं.

श्चदि ॥ अतोदेश्च [४.२७४] ॥ अले किं एशे महन्दे[1] कलयले शु-णीअदे ॥ भविष्यति स्सिः [४.२७५] ॥ ता कहिं नु गदे[2] लुहिलप्पिए भविस्सिदि ॥ अतो ङसेर्डादोडादू [४.२७६] ॥ अहंपि भागुलाय-णादो मुद्दं पावेमि[3] ॥ इदानीमो दाणिं [४.२७७] ॥ शुणध दाणिं हगे शक्कावयाल[4]-तित्त[5]-णिवाशी धीवले ॥ तस्मात्ताः [४.२७८] ॥ ता याव पविशामि ॥ मोन्त्याण्णो वेदेतोः [४.२७९] ॥ युत्तं णिमं । शलिशं णिमं ॥ एवार्थे य्येव [४.२८०] ॥ मम य्येव ॥ हञ्जे चेट्याह्वाने [४.२८१] ॥ हञ्जे चदुलिके[6] ॥ हीमाणहे विस्मय-निर्वेदे [४.२८२] ॥ विस्मये । यथा उदात्तराघवे । राक्षसः । हीमाणहे जीवन्त-वश्चा मे जणणी ॥ निर्वेदे ॥ यथा विक्रान्तभीमे । राक्षसः । हीमाणहे पलिस्सन्ता हगे एदेण नियविधिणो दुव्ववशिदेण[7] ॥ णं नन्वर्थे [४.२८३] ॥ णं अवशलोपशप्प[8]णीया[9] लायाणो ॥ अम्महे हर्षे [४.२८४] ॥ अम्महे एआए शुम्मिलाए शुपलिगढिदे भवं ॥ हीही विदूषकस्य [४.२८५] ॥ हीही संपन्ना मे[10] मणोलधा पियवयस्सस्स ॥ शेषं प्राकृतवत् [४.२८६] ॥ मागध्यामपि दीर्घ-ह्रस्वौ मिथो वृत्तौ [१.४] इत्यारभ्य तो दोनादौ शौरसेन्यामयुक्तस्य [४.२६०] इत्यस्मात्प्राग् यानि सूत्राणि तेषु यान्युदाहरणानि सन्ति तेषु मध्ये अमूनि तदवस्थान्येव मागध्याममूनि पुनरेवंविधानि भवन्तीति विभागः स्वयमभ्यूह्य दर्शनीयः[11] ॥

ज्ञो ञ्ञः पैशाच्याम् ॥ ३०३ ॥

पैशाच्यां भाषायां ज्ञस्य स्थाने ञ्ञो भवति[12] ॥ पञ्ञा । सञ्ञा । सव्वञ्ञो । ञ्ञानं[13] । विञ्ञानं[14] ॥

---

१ B महेंदे २ P यदे. ३ B °वेम्मि. ४ P °वदाल°. ५ A °तित्थ°. ६ P चड्डुलिके. ७ A °व्वविशेदे°. ८ P °लोवशप्प°. ९ A °सप्पिणी°. १० A °न्ना म°. ११ B °यः ॥ अथ पैशाची ॥ ज्ञो° १२ B °ति । स°. १३ P ञान. १४ A °न ॥ रा°.

राज्ञो वा चिञ् ॥ ३०४ ॥

पैशाच्यां राज्ञ इति शब्दे यो ज्ञकारस्तस्य चिञ् आदेशो वा भवति ॥ राचिञा लपितं । रञ्ञा लपितं । राचिञो धनं । रञ्ञो धनं । ज्ञ इत्येव । राजा ॥

न्य-ण्योर्ञ्ञः ॥ ३०५ ॥

पैशाच्यां न्यण्योः स्थाने ञ्ञो भवति ॥ कञ्ञका । अभिमञ्ञू । पुञ्ञ-कम्मो । पुञ्ञाहं ॥

णो नः ॥ ३०६ ॥

पैशाच्यां णकारस्य नो भवति ॥ गुन-गन-युत्तो । गुनेन ॥

तदोस्तः ॥ ३०७ ॥

पैशाच्यां तकारदकारयोस्तो भवति ॥ तस्य । भगवती । पव्वती[8] । सतं ॥ दस्य । मतन-परवसो । सतनं । तामोतरो । पतेसो । वतनकं । होतु । रमतु ॥ तकारस्यापि तकारविधानमादेशान्तरबाधनार्थम् । तेन पताका वेतिसो इत्याद्यपि सिद्धं भवति ॥

लो ळः ॥ ३०८ ॥

पैशाच्यां लकारस्य ळकारो[12] भवति ॥ सीळं[13] । कुळं[13] । जळं[13] । सळिळं[14] । कमळं[13] ॥

श-षोः सः ॥ ३०९ ॥

पैशाच्यां शषोः सो भवति ॥ श । सोभति । सोभनं । ससी । सक्को । सङ्खो ॥ ष । विसमो । किसानो[15] ॥ न कगचजादिषट्शम्यन्तसूत्रोक्तम् [४.३२४] इत्यस्य बाधकस्य बाधनार्थोयं योगः ॥

---

१ B चिञः. २ B चिञ. ३ B राया. ४ A °ण्योर्ञ्ञ. ५ A पुन्नाहं. ६ P जुत्तो. B युक्तो. ७ B °स्तः पैशाच्यां ॥ ६ ॥ त.° ८ A पव्वत्ती ९ P °तु । तुमातो । तुमातु । ममातो । ममातु । त°. १० P B वेतसो. ११ B °ल. पैशाच्यां ॥ ७ ॥ ल°. १२ A ळो. B ळकारो. १३ °लं. १४ सलिलं. १५ P विसानो.

हृदये यस्य पः ॥ ३१० ॥

पैशाच्यां हृदयशब्दे यस्य पो भवति ॥ हितपकं । किंपि किंपि हितपके अत्थं चिन्तयमानी ॥

टोस्तुर्वा ॥ ३११ ॥

पैशाच्यां टोः स्थाने तुर्वा भवति ॥ कुतुम्बकं । कुटुम्बकं ॥

क्त्वस्तूनः ॥ ३१२ ॥

पैशाच्यां क्त्वाप्रत्ययस्य स्थाने तून इत्यादेशो भवति ॥ गन्तून । रन्तून । हसितून । पठितून । कधितून ॥

द्धून-त्थूनौ ष्ट्वः ॥ ३१३ ॥

पैशाच्यां ष्ट्वा इत्यस्य स्थाने द्धून त्थून इत्यादेशौ भवतः । पूर्वस्यापवादः ॥ नद्धून । नत्थून । तद्धून । तत्थून ॥

र्य-स्न-ष्टां रिय-सिन-सटाः क्वचित् ॥ ३१४ ॥

पैशाच्यां र्यस्नष्टां स्थाने यथासंख्यं रिय सिन सट इत्यादेशाः क्वचिद् भवन्ति ॥ भार्या । भारिया ॥ स्नातम् । सिनातं ॥ कष्टम् । कसटं ॥ क्वचिदिति किम् । सुज्जो । सुनुसा । तिट्ठो ॥

क्यस्येय्यः ॥ ३१५ ॥

पैशाच्यां क्यप्रत्ययस्य इय्य इत्यादेशो भवति ॥ गिय्यते । दिय्यते । रमिय्यते । पठिय्यते ॥

कृगो डीरः ॥ ३१६ ॥

पैशाच्यां कृगः परस्य क्यस्य स्थाने डीर इत्यादेशो भवति ॥ पुधुमतंसने सव्वस्स य्येव सम्मानं कीरते ॥

---

१ P पढितून. २ P ढून. ३ B ष्ट्व ॥ १२ ॥ ष्ट्वा. ४ P °सता.. ५ A B किम् । सुनु°. ६ P B पढिय्यते. ७ A °स्य स्था°.

यादृशादेर्दुस्तिः ॥ ३१७ ॥

पैशाच्यां यादृश इत्येवमादीनां दृ इत्यस्य स्थाने तिः इत्यादेशो भवति॥ यातिसो। तातिसो। केतिसो। एतिसो। भवातिसो। अञ्चातिसो। युम्हातिसो। अम्हातिसो॥

इचेचः ॥ ३१८ ॥

पैशाच्यामिचेचोः स्थाने तिरादेशो भवति॥ वसुआति। भोति। नेति। तेति॥

आत्तेश्च ॥ ३१९ ॥

पैशाच्यामकारात्परयोः इचेचोः स्थाने तेश्चकारात् तिश्चादेशो भवति॥ लपते। लपति। अच्छते। अच्छति। गच्छते। गच्छति। रमते। रमति॥ आदिति किम्। होति। नेति॥

भविष्यत्येय्य एव ॥ ३२० ॥

पैशाच्यामिचेचोः स्थाने भविष्यति एय्य एव भवति न तु स्सिः॥ तं तद्धून चिंतितं रञ्ञा का एसा हुवेय्य॥

अतो ङसेर्डातो-डातू ॥ ३२१ ॥

पैशाच्यामकारात्परस्य ङसेर्डितौ आतो आतु इत्यादेशौ भवतः॥ ताव चँ तीए दूरातो य्येव तिट्ठो। तूरातु। तुमातो। तुमातु। ममातो। ममातु॥

तदिदमोष्टा नेन स्त्रियां तु नाए ॥ ३२२ ॥

पैशाच्यां तदिदमोः स्थाने टाप्रत्ययेन सह नेन इत्यादेशो भवति। स्त्रीलिङ्गे तु नाए इत्यादेशो भवति॥ तत्थ चँ नेनं कत-सिनानेन॥ स्त्रियाम्। पूजितो चँ नाए पातग्ग-कुसुम-प्पतानेन॥ टेति किम्। एवं चिन्तयन्तो गतो सो ताए समीपं॥

---

१ P B तिरादे°. २ P °सो। ए°. ३ P °सो। अ°. ४ B उम्हा°. Dhundhikâ here reads तुह्मा°. in accordance with I. 246. ५ A B ते चका°. ६ P तद्धून. ७ B व. ८ P तूरातो. ९ B दूरातु. १० P नेन। कतसिन। नेन. ११ A चिचय°. १२ A तीए. १३ B समीवे.

शेषं शौरसेनीवत् ॥ ३२३ ॥

पैशाच्यां यदुक्तं ततोन्यच्छेषं पैशाच्यां शौरसेनीवद् भवति ॥ अध ससरीरो भगव मकर-धजो[1] । एत्थ परिब्भमन्तो हुवेय्य । एवंविधाए भगवतीए कधं तापस-वेस-गहनं कतं ॥ एतिसं अतिट्ठ-पुरवं महा-धनं तद्धून[2] । भगवं यदि[3] मं वरं पयच्छसि[4] राजं[5] च दाव लोकं[6] । तावं[7] च तीए दूरातो[8]य्येव तिट्ठो सो आगच्छमानो[9] राजा[10] ॥

न क-ग-च-जादि-षट्-शम्यन्त-सूत्रोक्तम् ॥ ३२४ ॥

पैशाच्यां क-ग-च-ज-त-द-प-य-वां प्रायो लुक् [१.१७७] इत्यारभ्य षट्-शमी-शाव-सुधा-सप्तपर्णेष्वादेश्छः[11] [१.२६५] इति यावद्यानि सूत्राणि तैर्यदुक्तं कार्यं तन्न भवति ॥ मकरकेतू । सगर-पुत्त-वचनं । विजयसेनेन लपितं । मतनं[12] । पापं । आयुधं । तेवरो ॥ एवमन्यसूत्राणामप्युदाहरणानि द्रष्टव्यानि ॥

चूलिका-पैशाचिके[13] तृतीय-तुर्ययोराद्य-द्वितीयौ ॥ ३२५ ॥

चूलिकापैशाचिके वर्गाणां तृतीयतुर्ययोः स्थाने यथासंख्यमाद्यद्वितीयौ भवतः ॥ नगरम् । नकरं ॥ मार्गणः[14] । मक्कनो ॥ गिरि-तटम् । किरि-तटं ॥ मेघः । मेखो ॥ व्याघ्रः । वक्खो ॥ घर्मः । खम्मो ॥ राजा । राचा[15] ॥ जर्जरम् । चच्चरं ॥ जीमूतः । चीमूतो ॥ निर्झरः । निच्छरो ॥ झर्झरः । छच्छरो[16] ॥ तडागम् । तटाकं[17] ॥ मण्डलम् । मण्टलं ॥ डमरुकः । टमरुको ॥ गाढम् । काठं ॥ षण्ढः । सण्ठो ॥ ढक्का । ठक्का ॥ मदनः । मतनो ॥ कन्दर्पः । कन्तप्पो ॥ दामोदरः । तामोतरो ॥ मधुरम् । मथुरं ॥ बान्धवः । पन्थवो[18] ॥ धूली । थूली ॥ बालकः । पालको ॥ रभसः । रफसो[19] ॥ रम्भा । रम्फा ॥ भगवती । फकवती ॥ नियोजितम् । नियोचितं ॥ क्वचिल्लाक्षणिकस्यापि । पडिमा इत्यस्य स्थाने पटिमा[20] । दाढा इत्यस्य स्थाने ताठा ॥

---

१ P °रद्धजो B °रध्वजो. २ P तत्थून. ३ P यति ४ P °यच्छसे. B °यत्थसे. ५ B राय. ६ P लोके. ७ B °व ती°. ८ P तूरा°. ९ B अग° १० B राआ ॥ अथ चूलिका-पैशाची ॥ न°. ११ B °श्च. १२ A पतनं १३ A चौलिका°. १४ A मार्गनग . १५ B रावा. १६ A छर्छरो. १७ B तटागं. १८ B पन्धवो. १९ A °सो । भग°. २० B पढिमा.

रस्य लो वा ॥ ३२६ ॥

चूलिकापैशाचिके रस्य स्थाने लो वा भवति ॥

पनमथ पनय-पकुप्पित-गोली-चलनग्ग-लग्ग-पति-बिम्बं ।
तससु नख-तप्पनेसु एकातस-तनु-थलं लुद्दं ॥
नच्चन्तस्स य लीला-पातुक्खेवेन कम्पिता वसुथा ।
उच्छल्लन्ति समुद्दा सइला निपतन्ति तं हलं नमथ ॥

नादि-युज्योरन्येषाम् ॥ ३२७ ॥

चूलिकापैशाचिकेपि अन्येषामाचार्याणां मतेन तृतीयतुर्ययोरादौ वर्तमानयोर्युजिधातौ च आद्यद्वितीयौ न भवतः ॥ गतिः । गती ॥ घर्मः । घम्मो ॥ जीमूतः । जीमूतो ॥ झर्झरः । झच्छरो ॥ डमरुकः । डमरुको ॥ ढक्का । ढक्का ॥ दामोदरः । दामोतरो ॥ बालकः । बालको ॥ भगवती । भंकवती ॥ नियोजितम् । नियोजितं ॥

शेषं प्राग्वत् ॥ ३२८ ॥

चूलिकापैशाचिके तृतीयतुर्ययोरित्यादि यदुक्तं ततोन्यच्छेषं प्राक्तनपैशाचिकवद् भवति ॥ नकरं । मक्कनो । अनयोर्नो णत्वं न भवति ॥ णस्य च नत्वं स्यात् । एवमन्यदपि ॥

स्वराणां स्वराः प्रायोपभ्रंशे ॥ ३२९ ॥

अपभ्रंशे स्वराणां स्थाने प्रायः स्वरा भवन्ति ॥ कच्चु । काच्च ॥ वेण । वीणे ॥ बाह । बाहा । बाहु ॥ पट्ठि । पिट्ठि । पुट्ठि ॥ तणु । तिणु । तृणु ॥ सुकिदु । सुकिओ । सुकृदु ॥ किन्नओ । किलिन्नओ ॥ लिह । लीह । लेह ॥ गउरि । गोरि ॥ प्रायोग्रहणाद्यस्यापभ्रंशे विशेषो वक्ष्यते तस्यापि क्वचित्प्राकृतवत् शौरसेनीवच्च कार्यं भवति ॥

---

१ B °यप्पकु°. २ B °नग्गपइवि°. ३ P थळं. ४ B लुद्धं. ५ B °तस्य ६ B वसुधा. ७ B उच्छलंति. ८ A °क्का । दामोतरो. ९ B दामोदरो. १० B भगवती. ११ A नियोचितं. १२ A °क्तनं पै°. १३ B मक्करो. १४ B °त्वं च न १५ B तु. १६ B °पि ॥ अथ अपभ्रंशभाषा ॥ स्वरा°. १७ A वीणा. १८ A सुकिउ. १९ B वक्ष्यति.

स्यादौ दीर्घ-ह्रस्वौ ॥ ३३० ॥

अपभ्रंशे नाम्नोन्त्यस्वरस्य दीर्घह्रस्वौ स्यादौ प्रायो भवतः ॥ सौ ॥

ढोल्ला सामला धण चम्पा-वण्णी ।
णाइ सुवण्ण-रेह कस-वट्टइ दिण्णी ॥

आमन्त्र्ये ।

ढोल्ला मइं तुहुं वारिया मा कुरु दीहा माणु ।
निद्दए गमिही रत्तडी दडवड होइ विहाणु ॥

स्त्रियाम् ॥

बिट्टीए मइ भणिय तुहुं मा करु वङ्की दिट्ठि ।
पुत्ति सकण्णी भल्लि जिवं मारइ हिअइ पइट्ठि ॥

जसि ॥

एइ ति घोडा एह थलि एइ ति निसिआ खग्ग ।
एत्थु मुणीसिम जाणीअइ जो नवि वालइ वग्ग ॥

एवं विभक्त्यन्तरेष्वप्युदाहार्यम् ॥

स्यमोरस्योत् ॥ ३३१ ॥

अपभ्रंशे अकारस्य स्यमोः परयोः उकारो भवति ॥

दहमुहु भुवण-भयंकरु तोसिअ-संकरु णिग्गउ रह-वरि चडिअउ
चउमुहु छंमुहु झाइवि एक्कहिं लाइवि णावइ दइवें घडिअउ ॥

सौ पुंस्योद्वा ॥ ३३२ ॥

अपभ्रंशे पुल्लिङ्गे वर्तमानस्य नाम्नोकारस्य सौ परे ओकारो वा भवति ।

अगलिअ-नेह-निवट्टाहं जोअण-लक्खुवि जाउ ।
वरिस-सएणवि जो मिलइ सहि सोक्खहं सो ठाउ ॥

पुंसीति किम् ।

---

१ P नाइ. २ P मइँ. B मइ. ३ P B वारिओ. ४ B करु. ५ P तुहु. B तुहं
६ B वंकिदिट्टी. ७ B °कण्णिभ°. ८ A जिम्व. B जिम. ९ A हिअय. B हीअइ
१० B एत्थ. ११ P जाणिअइ. १२ B °ह. १३ B रहेवडि च°. १४ A B °रो भ°
१५ A जाओ. १६ B ट्ठाउ. A ठाओ.

अङ्गहिं अङ्गु न मिलिउ[1] हलि[2] अहरें[3] अहरु न पत्तु ।
पिअ जोअन्तिहे मुह-कमलु एम्वइ सुरउ समत्तु ॥

एट्टि ॥ ३३३ ॥

अपभ्रंशे अकारस्य टायामेकारो भवति ॥

जें महु दिण्णा[4] दिअहडा दइएं[5] पवसन्तेण ।
ताणं[6] गणन्तिए[7] अङ्गुलिउ जज्जरिआउ नहेण ॥

ङिनेच्च ॥ ३३४ ॥

अपभ्रंशे अकारस्य ङिना सह इकार एकारश्च भवतः[8] ॥

सायरु[9] उप्परि[10] तणु धरइ तलि घल्लइ रयणाइं ।
सामि सुभिच्चुवि परिहरइ सम्माणेइ खलाइं ॥

तले घल्लइ ॥

भिस्येद्वा ॥ ३३५ ॥

अपभ्रंशे अकारस्य भिसि परे एकारो[11] वा भवति ॥

गुणहिं[12] न संपई[13] कित्ति परं[14] फल लिहिआ भुञ्जन्ति ।
केसरि न लहइ बोड्डिअवि गय लक्खेहि घेप्पन्ति ॥

ङसेर्हे-हू[15] ॥ ३३६ ॥

अस्येति पञ्चम्यन्तं विपरिणम्यते । अपभ्रंशे अकारात्परस्य ङसेर्हे हु[16] इत्यादेशौ[17] भवतः ॥

वच्छहे गृण्हइ[18] फलइं जणु कडु-पल्लव वज्जेइ ॥
तोवि महद्दुमु सुअणु जिवँ[19] ते उच्छंङ्गि[20] धरेइं ॥

वच्छहु[21] गृण्हइ ॥

---

१ P मिलिअउ. २ A हले. ३ B अहरे. ४ A दिन्ना. ५ A B दइए ६ B ताण. ७ A गणंतिअ. ८ A भवति. ९ B सायर. १० B उपरि. ११ B °रो भ°. १२ B गुणेहिं. १३ P संपय. १४ B परं. १५ A °हेंहू १६ A °हेंहू. १७ B °शौ वा भ°. १८ A गृन्हइ. १९ A B जिम्व. २० P उच्छङ्गे. २१ B वच्छहू.

भ्यसो हुं ॥ ३३७ ॥

अपभ्रंशे अकारात्परस्य भ्यसः पञ्चमीबहुवचनस्य हुं इत्यादेशो भवति ॥

दूरुड्डाणें पडिउ खलु अप्पणु जणु मारेइ[1]।
जिहं[2] गिरि-सिङ्गहुं पडिअ सिल अन्नुवि[3] चूरु करेइ ॥

ङसः सु-हो-स्सवः ॥ ३३८ ॥

अपभ्रंशे अकारात्परस्य ङसः स्थाने सु हो स्सु इति त्रय आदेशा भवन्ति ॥

जो गुण गोवइ अप्पणा पयँडा[4] करइ परस्सु ।
तसु हउं कलि-जुगि[5] दुल्लहहो बलि किज्जउं सुअणस्सु ॥

आमो हं ॥ ३३९ ॥

अपभ्रंशे अकारात्परस्यामो हमित्यादेशो भवति ॥

तणहं तइज्जी भङ्गि नवि तें[6] अवड-यडि वसन्ति ।
अह जणु लैंग्गिवि[7] उत्तरइ अह सह[8] सइं मज्जन्ति ॥

हुं चेदुद्भ्याम् ॥ ३४० ॥

अपभ्रंशे इकारोकाराभ्यां परस्यामो हुं हं चादेशौ[9] भवतः ॥

दइवु घडावइ वणि तरुहुं सउणिहं[11] पक्क फलाइं ।
सो वरि सुक्खु पइट्ठ णवि कण्णहिं खल-वयणाइं ॥

प्रायोधिकारात् क्वचित्सुपोपि हुं ।

धवलु विसूरइ सामिअहो[12] गरुआ भरु[13] पिक्खेवि ।
हउं[14] कि न जुत्तउ दुहुं दिसिहिं खण्डइं दोण्णि करेवि ॥

---

१ B मारइ. २ P जिहं. B जिहि. ३ B अन्नवि. ४ A पइडा. ५ B °लियुगि ६ B ते. ७ B भग्गिावि. ८ B सहि. ९ B वेदु°. १० B वादे°. ११ B सणिहं. १२ B °होमिअहोग°. १३ B भरपेक्खे°. १४ B हुं कि.

ङसि-भ्यस्-ङीनां हे-हुं-हयः ॥ ३४१ ॥

अपभ्रंशे इदुद्भ्यां परेषां ङसि भ्यस् ङि इत्येतेषां यथासंख्यं हे हुं हि इत्येते त्रय आदेशा भवन्ति ॥ ङसेर्हे ।

गिरिहे सिलायलु तरुहे फलु घेप्पइ नीसावॅन्नु[1] ।
घरु मेल्लेप्पिणु[2] माणुसहं तोवि न रुच्चइ रॅन्नु[3] ॥

भ्यसो हुं ।

तरुहुंवि वक्कलु फलु मुणिवि परिहणु असणु लहन्ति ।
सामिहुं एत्तिउ अग्गलॅउं[4] आयरु भिच्चु गृहन्ति ॥

ङेर्हि । अह विरल-पहाउ जि कलिहि धम्मु ॥

आट्टो णानुस्वारौ ॥ ३४२ ॥

अपभ्रंशे अकारात्परस्य टावचनस्य णानुस्वारावादेशौ[5] भवतः ॥ दइएं पवसन्तेण ॥

एं[6] चेदुतः ॥ ३४३ ॥

अपभ्रंशे इकारोकाराभ्यां परस्य टावचनस्य एं चकारात् णानुस्वारौ च भवन्ति ॥ एं ।

अग्गिएं उण्हउ होइ जगु वाएं[7] सीअलु तेवँ[8] ।
जो पुणु[9] अग्गिं सीअला तसु उण्हत्तणु केवँ[10] ॥

णानुस्वारौ ।

विप्पिअ-आरउ जइवि पिउ तोवि तं आणहि[11] अज्जु[12] ।
अग्गिण दड्ढा जइवि घरु तो तें अग्गिं कज्जु ॥

एवमुकारादप्युदाहार्याः ॥

---

१ A B °साम्वन्नु. २ B मेलप्पिणु. ३ B रण्णु. ४ P B °लउ. ५ B °शौ वा भ°. ६ B एँ. ७ A वाउए. ८ A B तेम्व. ९ B पुण. १० A B केम्व. ११ A आणहिं. १२ B अज्झु.

स्यम्-जस्-शसां लुक् ॥ ३४४ ॥

अपभ्रंशे सि अम् जस् शस् इत्येतेषां लोपो भवति ॥ एइ ति घोडा एह थलि । इत्यादि । अत्र स्यमूजसां लोपः ॥

जिवँ जिवँ वंकिम लोअणहं णिरु सामलि सिक्खेइ ।
तिवँ तिवँ वम्महु निअय-सरु खर-पत्थरि तिक्खेइ ॥

अत्र स्यमूशसां लोपः ॥

षष्ठ्याः ॥ ३४५ ॥

अपभ्रंशे षष्ठ्या विभक्त्याः प्रायो लुग् भवति ॥

संगर-सएहिं जु वण्णिअइ देक्खु अम्हारा कन्तु ।
अइमत्तहं चत्तङ्कुसहं गय कुम्भइं दारन्तु ॥

पृथग्योगो लक्ष्यानुसारार्थः ॥

आमन्त्र्ये जसो होः ॥ ३४६ ॥

अपभ्रंशे आमन्त्र्येर्थे वर्तमानान्नाम्नः परस्य जसो हो इत्यादेशो भवति । लोपापवादः ॥

तरुणहो तरुणिहो मुणिउ मइं करहु म अप्पहो घाउ ॥

भिस्सुपोर्हिं ॥ ३४७ ॥

अपभ्रंशे भिस्सुपोः स्थाने हिं इत्यादेशो भवति ॥ गुणहिं न संपइ कित्ति पर ॥ सुप् । भाईरहि जिवँ भारइ मग्गेहिं तिहिंवि पयट्टइ ॥

स्त्रियां जस्-शसोरुदोत् ॥ ३४८ ॥

अपभ्रंशे स्त्रियां वर्तमानान्नाम्नः परस्य जसः शसश्च प्रत्येकमुदोतावादेशौ भवतः । लोपापवादौ ॥ जसः । अंगुलिउ जज्जरियाओ नहेण ॥ शसः । सुन्दर-सव्वङ्गाउ विलासिणीओ पेच्छन्ताण ॥ वचनभेदान्न यथासंख्यम् ॥

---

१ B ते. २ A B जिम्वजिम्व. ३ A निरु. ४ B साम्वलि. ५ A B तिम्वतिम्व. ६ B सर. ७ P °भक्ते.. ८ P सआहि. ९ A वन्नि°. १० A कुंभइ. B कुंभय. ११ P B मइँ. १२ B मप्पहो. १३ A °पोहि. १४ B गुणेहिं. १५ A B जिम्व. १६ P °वाद.. १७ B °लीउ. १८ P B °रिआउ. १९ P B °गाओ. २० P °णीउ.

टए ॥ ३४९ ॥

अपभ्रंशे स्त्रियां वर्तमानान्नाम्नः परस्याष्टायाः स्थाने ए इत्यादेशो भवति ॥

निअ-मुह-करहिंवि मुद्ध कर अन्धारइ पडिपेक्खइ।
ससि-मण्डल-चन्दिमए पुणु काइं न दूरे देक्खइ॥

जहिं मरगय-कन्तिए संवलिअं ॥

ङस्-ङस्योर्हे ॥ ३५० ॥

अपभ्रंशे स्त्रियां वर्तमानान्नाम्नः परयोर्ङस् ङसि इत्येतयोर्हे इत्यादेशो भवति ॥ ङसः ।

तुच्छ-मज्झहे तुच्छ-जम्पिरहे ।
तुच्छच्छ-रोमावलिहे तुच्छ-राय तुच्छयर-हासहे ।
पिय-वयणु अलहन्तिअहे तुच्छकाय-वम्महनिवासहे ॥
अन्नु जु तुच्छउं तहे धणहे तं अक्खणह न जाइ ।
कटरि थणंतरु मुद्धडहे जें मणु विच्चि ण माइ ॥

ङसेः ।

फोडेन्ति जे हियडउं अप्पणउं ताहं पराई कवण घॅण ।
रक्खेज्जहु लोअहो अप्पणा बालहे जाया विसम थॅण ॥

भ्यसामोर्हुः ॥ ३५१ ॥

अपभ्रंशे स्त्रियां वर्तमानान्नाम्नः परस्य भ्यस आमश्च हु इत्यादेशो भवति ॥

भल्ला हुआ जु मारिआ बहिणि महारा कन्तु ।
लज्जेज्जं तु वयंसिअहु जइ भग्गा घरु एन्तु ॥

वयस्याभ्यो वयास्यानां वेत्यर्थः ॥

---

१ A °रस्यटाया. २ B मुकरहि. ३ B मुद्ध. A मुद्द. ४ P किर. ५ A दूरें. B द्दूरे. ६ B °गयं कंति°. ७ B °हंहिअ°. ८ B थणहे. ९ P णडं. १० A B घण°. ११ B मुद्दुडहे. १२ A जे. B जं. १३ P B न माइ. १४ B फोडति. १५ A जि. १६ B हिंअ°. १७ A वृण. B धण. P घण ॥ भ्यसा°. १८ P तरुणहो. १९ B स्थण. २० A चेस°.

ङेर्हिं[1] ॥ ३५२ ॥

अपभ्रंशे स्त्रियां वर्तमानान्नाम्नः परस्य ङेः सप्तम्येकवचनस्य हिं[2] इत्यादेशो भवति ॥

वायसु उड्डावन्तिअए पिउ दिट्ठउ सहसत्ति[3] ।
अद्धा वलया महिहिं[4] गय अद्धा फुट्ट तडत्ति[5] ॥

क्लीबे जस्-शसोरिं[6] ॥ ३५३ ॥

अपभ्रंशे क्लीबे वर्तमानान्नाम्नः परयोर्जस्-शसोः इं इत्यादेशो भवति ॥

कमलइं मेल्लवि अलि-उलइं करि-गण्डाइं महन्ति ।
असुलहमेच्छण[7] जाहं भलि ते णवि दूर[8] गणन्ति ॥

कान्तस्यात उं स्यमोः ॥ ३५४ ॥

अपभ्रंशे क्लीबे वर्तमानस्य ककारान्तस्य नाम्नो योकारस्तस्य स्यमोः परयोः उं इत्यादेशो भवति ॥ अन्नु जु तुच्छउं तहे धणहे ॥

भग्गउं देक्खिवि[9] निअय बलु[10] बलु पसरिअउं[11] परस्सु ।
उम्मिल्लइ ससि-रेहं[12] जिवँ[13] करि करवालु[14] पियस्सु[15] ॥

सर्वादेर्ङसेर्हां ॥ ३५५ ॥

अपभ्रंशे सर्वादेरकारान्तात्परस्य ङसेर्हां इत्यादेशो भवति ॥ जहां होन्तउ[16] आगदो । तहां होन्तउ[16] आगदो । कहां होन्तउ[16] आगदो ॥

किमो डिहे[17] वा ॥ ३५६ ॥

अपभ्रंशे किमोकारान्तात्परस्य[18] ङसेर्डिहे इत्यादेशो[19] वा भवति ॥

जइ तहो तुट्टउ नेहडा मइं सहुं[20] नवि तिल-तारे[21] ।
तं किहे[22] वङ्केहिं[23] लोअणेहिं[24] जोइज्जउं सय-वारे[25] ॥

---

१ A ङेर्हिं. २ A हिं. ३ B °सन्ति. ४ A महिहिं. ५ B तडुन्ति. ६ B °रिं ॥५३॥ क्ली°. ७ B °मेत्थण. ८ B दूरे ९ B देक्खवि १० B वलुप°. ११ B पस्सारिउ परस्स । १२ A °हासिजि° १३ A B जिम्व. १४ B °वाल. १५ B °यस्स. १६ B होतउ. १७ B हिहे. १८ B °कारात्प°. १९ B °देशा वा भवन्ति. २० A सहु. B सह. २१ P तारु. २२ B किहि. २३ P वङ्कहि. २४ B °अणिहि २५ P वारु.

ङेर्हिं ॥ ३५७ ॥

अपभ्रंशे सर्वादेरकारान्तात्[1]परस्य ङेः सप्तम्येकवचनस्य हिं इत्यादेशो भवति ॥

जहिं कप्पिज्जइ सरिण[2] सरु छिज्जइ खग्गिण[3] खग्गु ।
तहिं तेहइ भड-घड-निवहि[4] कन्तु पयासइ मग्गु ॥
एक्कहिं अक्खिहिं[5] सावणु अन्नहिं भद्दवउ[6] ।
माहउ महिअल-सत्थरि गण्ड-त्थले सरउ ॥
अङ्गिहिं[7] गिम्ह सुहच्छी-[8]तिल-वणि[9] मग्गसिरु ।
तहे[10] मुद्धहे[11] मुह-पङ्कइ आवासिउ सिसिरु ॥
हिअडा फुट्टि तडत्ति[12] करि कालक्खेवें[13] काइं ।
देक्खउं[14] हय-विहि कहिं ठवइ पइं विणु[15] दुक्ख-सयाइं ॥

यत्तत्किंभ्यो ङसो डासुर्न वा ॥ ३५८ ॥

अपभ्रंशे यत्तत्किम् इत्येतेभ्योकारान्तेभ्यः परस्य ङसो डासु इत्यादेशो वा भवति ॥

कन्तु महारउ हलि सहिए निच्छइं[16] रूसइ जासु ।
अत्थिहिं[17] सत्थिहिं[18] हत्थिहिंवि[19] ठाउवि फेडइ[20] तासु ॥
जीविउ कासु न वल्लहउं धणु पुणु[21] कासु न इट्ठु ।
दोण्णिवि[22] अवसर[23]-निवडि[24]आइं[25] तिण-सम[26] गणइ[27] विसिट्ठु ॥

स्त्रियां डहे ॥ ३५९ ॥

अपभ्रंशे[28] स्त्रीलिङ्गे वर्तमानेभ्यो यत्तत्किंभ्यः परस्य ङसो डहे इत्यादेशो वा भवति ॥ जहे केरउ । तहे केरउं[29] । कहे केरउ ॥

---

१ B °कारात्प°. २ P सरें. B सरेण. ३ P खग्गें. B खग्गेण. ४ P णिवहि. ५ A अंखिहिं. ६ B °ओ. ७ P अङ्गहि गिम्हु. ८ B सुहत्थीति°. ९ B वहिणि. १० P तहि. ११ B मुद्धमु°. १२ A तडित्ति. १३ B °क्खेवं. १४ B देक्खं ह. १५ B विदुणुक्ख. १६ B तिच्छएँ. १७ P अत्थ°. B अत्थे°. १८ P सत्थ°. B सत्थे°. १९ P हत्थ°. B हत्थे°. २० B °डइइ २१ B पुण. २२ B दोन्निवि. २३ B °सरि. २४ A °रवडिआइ. २५ P °डिअइं. २६ P सवॅ. २७ B गणइं. २८ A स्त्रियां व°. २९ B °उ ॥ य°.

यत्तदः स्यमोर्ध्रुं त्रं ॥ ३६० ॥

अपभ्रंशे यत्तदोः स्थाने स्यमोः परयोर्यथासंख्यं ध्रुं त्रं इत्यादेशौ वा भवतः ॥

प्रङ्गणि चिट्ठदि नाहु ध्रुं त्रं रणि करदि न भ्रन्त्रि ॥

प्रश्ने। तं बोल्लिअइ जु निव्वहइ ॥

इदम इमुः क्लीबे ॥ ३६१ ॥

अपभ्रंशे नपुंसकलिङ्गे वर्तमानस्येदमः स्यमोः परयोः इमु इत्यादेशो भवति ॥ इमु कुलु तुह तणउं । इमु कुलु देक्खु ॥

एतदः स्त्री-पुं-क्लीबे एह एहो एहु ॥ ३६२ ॥

अपभ्रंशे स्त्रियां पुंसि नपुंसके वर्तमानस्यैतदः स्थाने स्यमोः परयोर्यथासंख्यम् एह एहो एहु इत्यादेशा भवन्ति ॥

एह कुमारी एहो नरु एहु मणोरह-ठाणु ।
एहउं वढ चिन्तन्ताहं पच्छइ होइ विहाणुं ॥

एइर्जस्-शसोः ॥ ३६३ ॥

अपभ्रंशे एतदो जस्-शसोः परयोः एइ इत्यादेशो भवति ॥ एइ ति घोडा एह थलि ॥ एइ पेच्छ ॥

अदस ओइ ॥ ३६४ ॥

अपभ्रंशे अदसः स्थाने जस्-शसोः परयोः ओइ इत्यादेशो भवति ॥

जइ पुच्छह घर वड्डाइं तो वड्डा घर ओइ ।
विहलिअ-जण-अब्भुद्धरणु कन्तु कुडीरइ जोइ ॥

अमूनि वर्तन्ते पृच्छ वा ॥

---

१ B नाहुं. २ B भ्रशि. ३ B वोलिज्जइ. ४ P के च व°. ५ B इति त्रय आदे°. ६ B ठाड. ७ B विहाण. ८ B ते. ९ B ओइसा°. १० B वड्डाइ. ११ B घरं.

इदम आयः ॥ ३६५ ॥

अपभ्रंशे इदम्शब्दस्य[1] स्यादौ आय इत्यादेशो भवति ॥

आयइं लोअहो लोअणइं जाईं सरइं न भन्ति ।
अप्पिए दिट्ठइं[2] मउलिअहिं पिएँ[3] दिट्ठइं[2] विहसन्ति ॥
सोसउ म सोसउ च्चिअ उअही वडवानलस्स किं तेण ।
जं जलइ जले जलणो आएणवि किं न पज्जत्तं ॥
आयहो दड्ढ[4]-कलेवरहो[5] जं वाहिउं[6] तं सारु ।
जइ उँट्ठब्भइ[7] तो कुहइ अह डज्झइ तो छारु[8] ॥

सर्वस्य साहो वा ॥ ३६६ ॥

अपभ्रंशे सर्वशब्दस्य साह इत्यादेशो वा भवति ॥

साहुवि लोउ[9] तडप्फडइ वड्डत्तणहो तणेण[10] ।
वड्डप्पणु[11] परिपाविअइ[12] हत्थिं[13] मोक्कलडेण ॥

पक्षे । सव्वुवि ॥

किमः काइं[14]-कवणौ वा ॥ ३६७ ॥

अपभ्रंशे किमः स्थाने काइं[14] कवण इत्यादेशौ वा भवतः ॥

जइ न सु आवइ दूइ घरु[15] काइं[14] अहो-मुहु[16] तुज्झु ।
वयणु[17] जु खण्डइ तउ सहि एसो पिउ होइ न मज्झु ॥

काइं[14] न दूरे देक्खइ[18] ॥

फोडन्ति[19] जे[20] हिअडउं[21] अप्पणउं ताहं पराइं[22] कवण घृण[23] ।
रक्खेज्जहु लोअहो[24] अप्पणा बालहे जाया विसम थण ॥

---

१ B °ब्दस्यादौ. २ B दिट्टइ. ३ B पिअ. ४ B दट्ट. ५ P कडेव°. ६ B °हिउं. ७ B ओटब्भ°. ८ B च्छारु. ९ B लोओ. १० B °होत्तणेण. ११ A वड्डुत्तणु. B वड्डुप्पण. १२ B °पावीअ°. १३ P हत्थे. B हत्थे. १४ P काइँ. १५ A घर १६ B मुह तुज्झ. १७ B वयणज्जुखं°. १८ B देक्खुइ. १९ P फोडेन्ति. B फोडंति. P and B write रक्खेज्जहु° as the first and फोडेन्ति° as the second half. २० A जि. २१ B हीअ°. २२ B पराइ २३ A घृण. B घिण. २४ P B तरुणहो.

सुपुरिस कङ्गुहे अणुहरहिं भण कज्जें कवणेण।
जिवँ जिवँ वड्डत्तणु लहहिं तिवँ तिवँ नवहिं सिरेण॥

पक्षे।

जइ ससणेही तो मुइअ अह जीवइ निन्नेह।
बिहिंवि पयारेहिं गइअ धण किं गज्जहि खल मेह॥

युष्मदः सौ तुहुं ॥ ३६८ ॥

अपभ्रंशे युष्मदः सौ परे तुहुं इत्यादेशो भवति॥

भमरु म रुणझुणि रण्णडइ सा दिसि जोइ म रोइ।
सा मालइ देसन्तरिअ जसु तुहुं मरहि विओइ॥

जस्-शसोस्तुम्हे तुम्हइं ॥ ३६९ ॥

अपभ्रंशे युष्मदो जसि शसि च प्रत्येकं तुम्हे तुम्हइं इत्यादेशौ भवतः॥ तुम्हे तुम्हइं जाणह। तुम्हे तुम्हइं पेच्छइ॥ वचनभेदो यथासंख्यनिवृत्त्यर्थः॥

टा-ङ्यमा पइं तइं ॥ ३७० ॥

अपभ्रंशे युष्मदः टा ङि अम् इत्येतैः सह पइं तइं इत्यादेशौ भवतः॥

पइं मुक्काहंवि वर-तरु फिट्टइ पत्तत्तणं न पत्ताणं।
तुह पुणु छाया जइ होज्ज कहवि ता तेहिं पत्तेहिं॥
महु हिअउं तइं ताए तुहुं सवि अन्नें विनडिज्जइ।
पिअ काइं करउं हउं काइं तुहुं मच्छें मच्छु गिलिज्जइ॥

ङिना।

---

१ A सपुरिस कंगुहि. २ B °हरीहिं. ३ B कज्जे. ४ A B जिम्वजिम्व. ५ B °त्तण. ६ B लहइ. ७ A B तिम्वतिम्व. ८ B नवहि ९ A ससिणे°. १० A मुईअअह. B मुईअह. ११ B वेहिवि १२ P °यारहि. १३ B गज्जहि. १४ P तुहुं. B तुहं. १५ P रुणु°. १६ A °स्तुम्हतुम्हेइ. १७ P पइँ. १८ P तइँ. १९ A वरु. २० B पुण. २१ B होइज्ज. २२ P तइँ. २३ P तुहुँ. B तुहं. २४ B अन्ने. २५ P प्रिअ. B प्रिय. २६ P काइँ. २७ B मच्छे.

पइं[1] मइं[2] बेहिंवि[3] रण-गयहिं को जयसिरि तक्केइ[4] ।
केसहिं लेप्पिणु[5] जम-घरिणि[6] भण सुहु को थक्केइ ॥

एवं तइं[7] ॥ अमा ।

पइं[8] मेल्लन्तिहे[9] महु मरणु[10] मइं[11] मेल्लन्तहो तुज्झु[12] ।
सारस जसु[13] जो वेग्गला सोवि कृदन्तहो सज्झु[14] ॥

एवं तइं ॥

भिसा तुम्हेहिं ॥ ३७१ ॥

अपभ्रंशे युष्मदो भिसा सह तुम्हेहिं इत्यादेशो भवति ॥

तुम्हेहिं अम्हेहिं जं किअउं दिट्ठउं[15] बहुअ-जणेण ।
तं तेवड्डउं समर[16]-भरु निज्जिउ एक्क-खणेण ॥

ङसि-ङस्भ्यां तउ तुज्झ तुध्र[17] ॥ ३७२ ॥

अपभ्रंशे युष्मदो ङसिङस्भ्यां सह तउ तुज्झ तुध्र इत्येते त्रय आदेशा भवन्ति ॥ तउ होन्तउ[18] आगदो । तुज्झ[19] होन्तउ[20] आगदो । तुध्र होन्तउ आगदो ॥ ङसा ।

तउ गुण-संपइ तुज्झ[21] मदि तुध्र अणुत्तर खन्ति ।
जइ उप्पत्ति अन्न जेण[22] महि-मंडलि सिक्खन्ति ॥

भ्यसाम्भ्यां तुम्हहं ॥ ३७३ ॥

अपभ्रंशे युष्मदो भ्यस् आम् इत्येताभ्यां सह तुम्हहं इत्यादेशो भवति ॥ तुम्हहं होन्तउ आगदो । तुम्हहं केरउं धणु ॥

तुम्हासु सुपा ॥ ३७४ ॥

अपभ्रंशे युष्मदः सुपा सह तुम्हासु इत्यादेशो भवति ॥ तुम्हासु ठिअं ॥

---

१ P पइँ. २ P मइँ. ३ A बेहिवि. ४ B थकेइ. ५ A लिप्पिणु. ६ A घरणि. ७ P तइँ. ८ P पइँ. ९ A मेल्लतिहि. १० B मरण. ११ P मइँ. B मई. १२ A तुज्झ. १३ B जस. १४ B °ज्झु ॥ भि°. १५ B दिट्ठउ. १६ B समरु. १७ P तुध्रा:. १८ B होतउ. १९ A तुज्झु. २० A हुंतउ. B होतउ. २१ B तुज्झु. २२ P जणा.

सावस्मदो हउं ॥ ३७५ ॥

अपभ्रंशे अस्मदः सौ परे हउं इत्यादेशो भवति ॥ तसु हउं कलि-जुगि दुल्लहहो ॥

जस्-शसोरम्हे अम्हइं ॥ ३७६ ॥

अपभ्रंशे अस्मदो जसि शसि च परे प्रत्येकम् अम्हे अम्हइं इत्यादेशौ भवतः ॥

अम्हे थोवा रिउ बहुअ कायर एम्व[1] भणन्ति ।
मुद्धि निहालहि गयणयलु[2] कइ जण जोण्ह करन्ति[3] ॥
अम्बणु लाइवि जे गया पहिअ[4] पराया केवि ।
अवस न सुअहिं सुहच्छिअहिं[5] जिवँ[6] अम्हइं तिवँ[7] तेवि ॥

अम्हे देक्खइ । अम्हइं देक्खइ । वचनभेदो यथासंख्यनिवृत्त्यर्थः ॥

टा-ङ्यमा मइं ॥ ३७७ ॥

अपभ्रंशे अस्मदः टा ङि अम् इत्येतैः सह मइं इत्यादेशो भवति ॥ टा ।

मइं[8] जाणिउं[9] पिअ विरहिअहं कवि धर होइ विआलि ।
णवर[10] मिअङ्कुवि तिह तवइ जिह[11] दिणयरु खय-गालि ॥

ङिना । पइं[12] मइं बेहिंवि[13] रण-गयहिं ॥ अमा । मइं मेल्लन्तहो तुज्झु ॥

अम्हेहिं भिसा ॥ ३७८ ॥

अपभ्रंशे अस्मदो भिसा सह अम्हेहिं इत्यादेशो भवति ॥ तुम्हेहिं अम्हेहिं जं किअउं[14] ॥

---

१ B एम्व. २ B गयणुय॰. ३ A करेंति. ४ P पहिआ. ५ B सुअच्छि॰. ६ A B जिम्व. ७ A B तिम्व. ८ P मई. ९ A जाणिउ. १० B नवर. ११ A जिहि. B जिण. १२ P पइँ. १३ A वेहिवि. १४ B कीअं.

महु मज्झु ङसि-ङस्भ्याम् ॥ ३७९ ॥

अपभ्रंशे अस्मदो ङसिना ङसा च सह प्रत्येकं महु मज्झु इत्यादेशौ भवतः ॥ महु होन्तउ[1] गदो । मज्झु होन्तउ गदो ॥ ङसा ।

महु कन्तहो[2] बे दोसडा हेल्लि[3] म झङ्खहि[4] आलु ।
देन्तहो[5] हउं पर[6] उव्वरिअ जुज्झन्तहो[7] करवालु ॥
जइ भग्गा पारक्कडा तो सहि मज्झु प्रिएण[8] ।
अह भग्गा अम्हहं तणा तो तें[9] मारिअडेण ॥

अम्हहं भ्यसाम्भ्याम् ॥ ३८० ॥

अपभ्रंशे अस्मदो भ्यसा आमा[10] च[11] सह अम्हहं इत्यादेशो भवति ॥ अम्हहं होन्तउ[12] आगदो ॥ आमा ॥ अह भग्गा अम्हहं तणा ॥

सुपा अम्हासु ॥ ३८१ ॥

अपभ्रंशे अस्मदः सुपा सह अम्हासु इत्यादेशो भवति ॥ अम्हासु ठिअं ॥

त्यादेराद्य-त्रयस्य बहुत्वे हिं न वा ॥ ३८२ ॥

त्यादीनामाद्यत्रयस्य संबन्धिनो बहुष्वर्थेषु[13] वर्तमानस्य वचनस्यापभ्रंशे हिं इत्यादेशो[14] वा भवति ॥

मुह-कवरि-बन्ध तहे सोह धरहिं नं[15] मल्ल-जुज्झु[16] ससि-राहु करहिं[17] ।
तहे सहहिं कुरल भमर-उल-तुलिअ नं तिमिर-डिम्भ खेल्लन्ति मिलिअ ॥

मध्य-त्रयस्याद्यस्य हिः ॥ ३८३ ॥

त्यादीनां मध्यमत्रयस्य[18] यदाद्यं वचनं तस्यापभ्रंशे हि इत्यादेशो वा भवति ॥

---

१ B होतउ. २ B कंतह. ३ A हिल्लि ४ B झंखलिहि ५ B दित°. ६ B पार ७ A जुझतहो. P झुज्झन्तहो. ८ P प्रिएण. ९ A ते १० P अमा ११ B च अम्ह° १२ P °उ गदो. १३ A °र्थे व°. १४ A B °शो भ° १५ B न. १६ B जुज्झ. १७ B करेहिं. १८ B °ध्यमत्र°.

बप्पीहा पिउ पिउ भणवि कित्तिउ[1] रुअहि हयास[2]।
तुह जलि महु[3] पुणुं[4] वल्लहइ बिहुंवि न पूरिअ आस॥

त्मनेपदे—

बप्पीहा कइं[5] बोल्लिएण[6] निग्घिण वार इ वार।
सायरि भरिअइ विमल-जलि लहहि न एक्कइ धार॥

म्याम्।

आयहिं जम्महिं[7] अन्नहिंवि[8] गोरि सु[9] दिज्जहि[10] कन्तु।
गय मत्तहं[11] चत्तङ्कुसहं जो अब्भिडइ हसन्तु॥

ते। रुअसि। इत्यादि॥

बहुत्वे हुः॥ ३८४॥

ादीनां मध्यम[12]त्रयस्य संबन्धि बहुष्वर्थेषु[13] वर्तमानं यद्वचनं
स्यापभ्रंशे हु इत्यादेशो[15] वा भवति॥

बलि अब्भत्थणि[16] महु-महणु लहुईहूआ[17] सोइ।
जइ इच्छहु[18] वड्डत्तणउं देहु म मग्गहु[19] कोइ॥

क्षे। इच्छह। इत्यादि॥

अन्त्य-त्रयस्याद्यस्य उं॥ ३८५॥

ादीनामन्त्यत्रयस्य यदाद्यं वचनं तस्यापभ्रंशे उं इत्यादेशो वा
वति॥

विहि विनडउ पीडन्तु गह मं धणि करहि[20] विसाउ।
संपइ कड्ढउं[21] वेस जिवँ[22] छुडु अग्घइ ववसाउं[23]॥

लि किज्जउं सुअणस्सु[24]॥ पक्षे। कड्ढामि[25]। इत्यादि॥

१ P B केत्तिउ. २ B अयास ३ A मुह. ४ A B पुण ५ P काइँ ६ P वोल्लिए
P जहि महु अ°. B जमि महु अ° ८ A अन्नहि. ९ A स. १० P देज्जहि. B देज्जाहिं.
१ B मत्तह. १२ P मध्यत्र°. १३ A °र्थे व°. १४ A तस्य हु. १५ B °शो भ°.
६ B अच्छणि. १७ B °ईहुआ. १८ B इच्छह. १९ B गाह. २० B °राहिं.
१ P B कहउ २२ A B जिम्व. २३ A °ओ. २४ B °स्स. २५ P B कट्टामी°.

बहुत्वे हुं ॥ ३८६ ॥

त्यादीनामन्त्यत्रयस्य संबन्धि बहुष्वर्थेषु वर्तमानं यद्वचनं तस्य हुं इत्यादेशो वा भवति ॥

खग्ग-विसाहिउ जहिं लहहुं पिय तहिं देसहिं जाहुं ।
रण-दुब्भिक्खें भग्गाइं विणु जुज्झें न वलाहुं ॥

पक्षे । लहिमु । इत्यादि ॥

हि-स्वयोरिदुदेत् ॥ ३८७ ॥

पञ्चम्यां हिस्वयोरपभ्रंशे इ उ ए इत्येते त्रय आदेशा वा भवन्ति ॥

कुञ्जर सुमरि म सल्लइउ सरला सास म मेल्लि ।
कवल जि पाविय विहि-वसिण ते चरि माणु म मेल्लि ॥

भमरा एत्थु वि लिम्बडइ के वि दियहडा विलम्बु ।
घण-पत्तलु छाया-बहुलु फुल्लइ जाम कयम्बु ॥

प्रिय एम्वहिं करे सेल्लु करि छड्डहि तुहुं करवालु ।
जं कावालिय बप्पुडा लेहिं अभग्गु कवालु ॥

पक्षे । सुमरहि । इत्यादि ॥

वर्त्स्यति-स्यस्य सः ॥ ३८८ ॥

अपभ्रंशे भविष्यदर्थविषयस्य त्यादेः स्यस्य सो वा भवति ॥

---

१ B °त्यसंबन्धिषु व° २ A खग्गिवि° ३ P °साहिउं. ४ A लहुहुं ५ B °सहि. ६ A दुब्भिक्खिं. B दुब्भिक्खे ७ B विण जुज्झे ८ P चलाहुं B विलाहुं. ९ B पञ्चम्यां. १० B ज. ११ A वसिणि B वसेण १२ B चर १३ A किविं १४ B °पत्तल. १५ B बहुल १६ A B जाम्व. १७ P पिअ १८ A एमहिं. १९ B करि. २० A छड्डहिं B छड्डहि. २१ P जे. २२ B बप्फडा. २३ B अभग्ग २४ A सुस्समर°. B सुमुर°. २५ A °दर्थे वि°.

दिअहा जन्ति झडप्पडहिं पडहिं मणोरह पच्छि।
जं अच्छइ तं माणिअइ होसइ करतु म अच्छि॥

क्षे। होहिइ॥

क्रियेः कीसु॥ ३८९॥

क्रिये इत्येतस्य क्रियापदस्यापभ्रंशे कीसु इत्यादेशो वा भवति॥

सन्ता भोग[1] जु परिहरइ तसु कन्तहो बलि कीसु।
तसु[2] दइवेणवि[3] मुण्डियउं जसु खल्लिहडउं सीसु॥

पक्षे। साध्यमानावस्थात्[4] क्रिये इति संस्कृतशब्दादेष प्रयोगः। बलि किज्जउं[5] सुअर्णस्सु[6]॥

भुवः पर्याप्तौ हुच्चः॥ ३९०॥

अपभ्रंशे भुवो धातोः पर्याप्तावर्थे वर्तमानस्य हुच्च इत्यादेशो[7] भवति॥

अइतुंगत्तणु[8] जं थणहं सो च्छेयउ न हु[9] लाहु।
सहि जइ केवँइ[10] तुडि-वसेण[11] अहरि पहुच्चइ नाहु॥

ब्रूगो[12] ब्रुवो वा॥ ३९१॥

अपभ्रंशे ब्रूगो धातोर्ब्रुव इत्यादेशो वा भवति॥ ब्रुवह[13] सुहासिउ किंपि॥ पक्षे।

इत्तउं ब्रोप्पिणु सउणि ट्ठिउं[14] पुणु[15] दूसासणु ब्रोप्पि।
तो हउं जाणउं एहो हरि जइ महु अग्गइ ब्रोप्पि॥

व्रजेर्वुञः॥ ३९२॥

अपभ्रंशे व्रजतेर्धातोर्वुञ इत्यादेशो भवति॥ वुञइ। वुञेप्पि। वुञेप्पिणु॥

---

१ A भोगु २ B तसुं. ३ A °इविणवि. ४ A °स्थात क्रियेत इ° B °स्थानात् क्रिये इ° ५ B किज्जउ ६ B सुअण्णस्सु ७ B °शो वा भ°. ८ B °त्तण. ९ A नउ ल°. १० A केम्वइ. B किम्वइ. ११ P वसिण. १२ B ब्रुगो. १३ B ब्रुवह. १४ P ठिउ. १५ A पणु.

दृशेः प्रस्सः ॥ ३९३ ॥

अपभ्रंशे दृशेर्धातोः प्रस्स इत्यादेशो भवति ॥ प्रस्सदि ॥

ग्रहे[1]र्गृण्हः[2] ॥ ३९४ ॥

अपभ्रंशे ग्रहेर्धातोर्गृण्ह इत्यादेशो भवति ॥ पढ गृण्हे[3]प्पिणु व्रतु[4] ॥

तक्ष्यादीनां छोल्लादयः ॥ ३९५ ॥

अपभ्रंशे तक्षि[5]प्रभृतीनां धातूनां छोल्ल इत्यादय आदेशा भवन्ति ॥

जिवँ[6] तिवँ[7] तिक्खा लेवि कर जइ ससि छोल्लिज्जन्तु[8] ।
तो[9] जइ गोरिहे मुह-कमलि[10] सरिसिम[11] कावि लहन्तु ॥

आदिग्रहणाद् देशीषु[12] ये क्रियावचना उपलभ्यन्ते ते उदाहार्याः ॥

चूडुल्लउ चुण्णीहोइसइ मुद्धि कवोलि निहित्तउ ।
सासानल[13]-जाल-झलक्किअउ[14] वाह-सलिल-संसित्तउ ॥
अब्भडवंचिउ बे पयइं पेम्मु निअत्तइ जाँव[15] ।
सव्वासण-रिउ-संभवहो कर[16] परिअत्ता ताँव[17] ॥
हिअइ खुडुक्कइ गोरडी[18] गयणि घुडुक्कइ[19] मेहु[20] ।
वासा-रत्ति-पवासुअहं विसमा संकडु एहु[21] ॥
अम्मि पओहर वज्जमा[22] निच्चु[23] जे[24] संमुह थन्ति ।
महु[25] कन्तहो समरङ्गणइ गय-घड भज्जिउ जन्ति ॥
पुत्तें[26] जाएं[27] कवणु गुणु अवगुणु कवणु[28] मुएण ।
जा बप्पीकी भुंहडी[29] चम्पिज्जइ[30] अवरेण ॥
तं तेत्तिउं[31] जलु[32] सायरहो सो तेवडु वित्थारु ।
तिसहे निवारणु पलुवि नवि परं[33] धुट्ठुअइ असारु ॥

---

१ A गृहेर्गृन्ह । गृहे°. २ A °गृन्ह. ३ A गृन्हे°. ४ P व्रत्तु. ५ B तक्षप्र°. ६ A B जिम्व. ७ A तिम्व. B जिम्व. ८ A छोल्लेज्जं°. ९ B नो. १० P कवेलि. B कमले. ११ A सरसि°. १२ B °शीयेपु. १३ P °साणल° १४ A °लज्झल°. १५ A B जाम्व. १६ B करि. १७ A B ताम्व. १८ B गोरडि १९ A घुडु°. २० B मेह. २१ B एह २२ P वज्जवां. २३ P निच्च. B निव्वु. २४ B जि. २५ B महकंतइहोइस°. २६ A पुत्ति. २७ B जाए. २८ B °ण. २९ B भूंह°. ३० B चंपीज्जइ. ३१ P तोत्तिओ. B तित्तिउ. ३२ B उजल. ३३ P पर धुट्ठुअइ. B परु धुट्ठुइ.

अनादौ स्वरादसंयुक्तानां क-ख-त-थ-प-फां ग-घ-द-ध-ब-भाः ॥ ३९६ ॥

अपभ्रंशेपदादौ वर्तमानानां स्वरात्परेषामसंयुक्तानां कखतथपफां स्थाने यथासंख्यं गघदधबभाः प्रायो भवन्ति ॥ कस्य गः ।

जं दिट्ठउं[1] सोम-ग्गहणु असइहिं[2] हसिउ निसङ्कु ।
पिअ-माणुस-विच्छोह-गरु[3] गिलिगिलि राहु मयङ्कु ॥

खस्य घः ।

अम्मीए सत्थावत्थेहिं[4] सुधिं[5] चिन्तिज्जइ माणु ।
पिए दिट्ठे[6] हल्लोहलेण को चेअइ अप्पाणु ॥

तथपफानां दधबभाः ।

सबधु करेप्पिणु कधिदु मइं[7] तसु पर[8] सभलउं[9] जम्मु[10] ।
जासु न चाउ न चारहडि[11] न य पम्हट्ठउ[12] धम्मु ॥

अनादाविति किम् । सबधु करेप्पिणु । अत्र कस्य गत्वं न भवति ॥ स्वरादिति[13] किम् । गिलिगिलि राहु मयङ्कु ॥ असंयुक्तानामिति किम् । एक्कहिं अक्खिहिं[14] सावणु[15] ॥ प्रायोधिकारात्क्वचिन्न भवति ।

जइ केवँइ[16] पावीसु[17] पिउ अकिआ कुड्डु[18] करीसु ।
पाणीउ नवइ सरावि जिवँ[19] सव्वंगें[20] पइसीसु ॥
उअ कणिआरु पफुल्लिअउ[21] कञ्चण-कन्ति-पयासु ।
गोरी-वयण-विणिज्जिअउ नं सेवइ वण-वासु ॥

---

१ P दिट्ठउ. २ A असइहि. B असईहि. ३ A गुरु. ४ P °वत्थे सु°. ५ P सुधे B सुग्घे. ६ A दिट्ठइ. ७ P मइँ. ८ B पुर. ९ B °भलुज°. १० A जम्म. ११ B वार°. १२ B पम्हुट्ठ°. १३ A स्वरादाविति. १४ A अखिहिं. १५ A सावणुं B सावण. १६ A B केम्वइ. १७ B पावेसु. १८ B कड्डु. १९ A B जिम्व. २० A सव्वंगि. B सव्वगिइं. २१ B पफुल्लिउ.

मोऽनुनासिको वो वा ॥ ३९७ ॥

अपभ्रंशेऽनादौ वर्तमानस्यासंयुक्तस्य मकारस्य अनुनासिको वकारो वा भवति ॥ कँवँलु कमलु । भँवँरु भमरु ॥ लाक्षणिकस्यापि[3] । जिवँ । तिवँ । जेवँ । तेवँ[4] ॥ अनादावित्येव । मयणु ॥ असंयुक्तस्येत्येव ॥ तसु पर सभलँउ जम्मु ॥

वाधो रो लुक् ॥ ३९८ ॥

अपभ्रंशे संयोगादधो वर्तमानो रेफो लुग् वा भवति ॥ जइ केँवँइ पावीसु पिउँ ॥ प्रक्षे ।

जइ भग्गा पारक्कडा तो सहि मज्झु प्रियेण[8] ॥

अभूतोऽपि क्वचित् ॥ ३९९ ॥

अपभ्रंशे क्वचिदविद्यमानोऽपि रेफो भवति ॥

व्रासु महारिसि एउ भणइ जइ सुइ-सत्थु पमाणु ।
मायहँ[9] चलण नवँन्ताहं[10] दिविदिवि[11] गङ्गा-ण्हाणु ॥

क्वचिदिति किम् । वासेणवि भारह-खम्भि बद्ध ॥

आपद्विपत्संपदां द इः ॥ ४०० ॥

अपभ्रंशे आपद् विपद् संपद् इत्येतेषां दकारस्य[12] इँकारो[13] भवति ॥

अनउ करन्तहो पुरिसहो आवइ आवइ ।

विवइ । संपइ ॥ प्रायोऽधिकारात् । गुणहि न संपय कित्ति पर[14] ॥

कथं-यथा-तथां[15] थादेरेमेमेहेधा डितः ॥ ४०१ ॥

अपभ्रंशे कथं यथा तथा इत्येतेषां थादेरवयवस्य प्रत्येकम् एम इम इह इध इत्येते डितश्चत्वार आदेशा भवन्ति ॥

---

१ A कम्वलु. २ A भम्वरु. ३ A °पि । जेम्व । तेम्व । अना°. ४ B तेवं । जाव । नाव । अना°. ५ B °भलज°. ६ A B केम्वइ. ७ A पिउ । लइ ८ P प्रिएण. ९ P मायहे. १० A नमंताहं. ११ P B दिवेदिवे. १२ P °र इकारो म°. १३ B इर्भ°. १४ B परा. १५ A °था था°.

केम समप्पउ दुट्ठु दिणु किध रयणी छुडु होइ ।
नव-वहु-दंसण-लालसउँ वहइ मणोरह सोइ ॥

ओ गोरी-मुह-निज्जिअउ वद्दलि लुक्कु मियङ्कु ।
अन्नुवि जो परिहविय-तणु सो किवँ भवँइ निसङ्कु ॥

बिम्बाहरि तणु रयण-वणु किह ठिउ सिरिआणन्द ।
निरुवम-रसु पिएं पिअवि जणु सेसहो दिण्णी मुद्द ॥

भण सहि निहुअउं तेवँ मइं जइ पिउ दिट्ठु सदोसु ।
जेवँ न जाणइ मज्झु मणु पक्खावडिअं तासु ॥

जिवँ जिवँ वङ्किम लोअणहं ॥ तिवँ तिवँ वम्महु निअय-सर ॥

मइं जाणिउ प्रिय विरहिअहं कवि धर होइ विआलि ।
नवरं मिअङ्कुवि तिह तवइ जिह दिणयरु खय-गालि ॥

एवं तिध-ज्जिधावुदाहार्यौ ॥

याद्दक्ताद्दक्कीदृगीदृशां दादेर्डेहः ॥ ४०२ ॥

अपभ्रंशे याद्दगादीनां दादेरवयवस्य डित् एह इत्यादेशो भवति ॥

मइं भणिअउ बलिराय तुहुं केहउ मग्गण एहु ।
जेहु तेहु नवि होइ वढ सइं नारायणु एहु ॥

अतां डइसः ॥ ४०३ ॥

अपभ्रंशे याद्दगादीनामदन्तानां याद्दशताद्दशकीदृशेदृशानां दादेरवयवस्य डित् अइस इत्यादेशो भवति ॥ जइसो । तइसो । कइसो । अइसो ॥

---

१ P केवँ. २ B दुट्ठ. ३ A किम्व. ४ B °सहु. ५ A सुहिनि°. ६ B लुक्क. ७ B अन्नवि. ८ A किम्व. B किम. ९ A भम्मइ. B भमइ. १० P आणन्दु ११ A °वम्व. १२ B पिएंवि पि°. १३ P भणु. १४ A B तेम्व. १५ A मइ. P मईं. १६ B दिट्ठ १७ A B जेम्व. १८ P °वडिउं. १९ A B जिम्वजिम्व. २० A B तिम्वतिम्व. २१ P जाणिउं. २२ A पिअ. २३ P नवरि. २४ A °दृशादी°. २५ A भणिअउ. २६ P तुहुँ. B तुह. २७ P मग्गणु. २८ A एहो. २९ A याद्दशकी°.

यत्र-तत्रयोस्त्रस्य डिदेत्थ्वत्तु ॥ ४०४ ॥

अपभ्रंशे यत्रतत्रशब्दयोस्त्रस्य एत्थु अत्तु इत्येतौ ङितौ भवतः ॥

जइ सो घडदि प्रयावदी केत्थुवि लेप्पिणु सिक्खु ।
जेत्थुवि तेत्थुवि एत्थु जगि भण तो तहि सारिक्खु ॥

जत्तु ठिदो । तत्तु ठिदो ॥

एत्थु कुत्रात्रे ॥ ४०५ ॥

अपभ्रंशे कुत्र अत्र इत्येतयोस्त्रशब्दस्य ङित् एत्थु इत्यादेशो भवति ॥

केत्थुवि लेप्पिणु सिक्खु ॥ जेत्थुवि तेत्थुवि एत्थु जगि ॥

यावत्तावतोर्वादेर्म उं महिं ॥ ४०६ ॥

अपभ्रंशे यावत्तावदित्यव्यययोर्वकारादेरवयवस्य म उं महिं इत्येते त्रय आदेशा भवन्ति ॥

जाम न निवडइ कुम्भ-यडि सीह-चवेड-चडक्क ।
ताम समत्तहं मयगलहं पइ-पइ वज्जइ ढक्क ॥
तिलहं तिलत्तणुं ताउं पर जाउं न नेह गलन्ति ।
नेहिं पणट्ठइ तेज्जि तिल तिल फिट्टवि खल होन्ति ॥
जामहि विसमी कज्ज-गइ जीवहं मज्झे एइ ।
तामहि अच्छउ इयरु जणु सु-अणुवि अन्तरु देइ ॥

वा यत्तदोतोर्डेवडः ॥ ४०७ ॥

अपभ्रंशे यद् तद् इत्येतयोरत्वन्तयोर्यावत्तावतोर्वकारादेरवयवस्य ङित् एवड इत्यादेशो वा भवति ॥

ज़ेवडु अन्तरु रावण-रामहं तेवडु अन्तरु पट्टण-गामहं ॥

पक्षे । जेत्तुलो । तेत्तुलो ॥

---

१ B °त्र. २ A पयावदी ३ P B तहे. ४ B चपेड. ५ B वज्जइं. ६ A तिलह. ७ B °त्तण. ८ P तेजि. ९ B खलु. १० P हन्ति. ११ A जाम्वहिं. १२ A जीवह. १३ A तामवहि. १४ A रामहु. B रामह. १५ A अंतर. १६ B जेत्तुल्लो । तेत्तुल्लो.

वेदं-किमोर्यादेः ॥ ४०८ ॥

अपभ्रंशे इदम् किम् इत्येतयोरत्वन्तयोरियत्कियतोर्यकारादेरत्वयत्रस्य डित् एवड इत्यादेशो वा भवति ॥ एवडु अन्तरु । केवडु अन्तरु ॥ पक्षे । एत्तुलो । केत्तुलो ॥

परस्परस्यादिरः ॥ ४०९ ॥

अपभ्रंशे परस्परस्यादिरकारो भवति ॥

ते मुग्गडा हराविआ जे परिविट्ठा ताहं ।
अवरोप्परु जोअन्ताहं सामिउ गञ्जिउ जाहं ॥

कादि-स्थैदोतोरुच्चार-लाघवम् ॥ ४१० ॥

अपभ्रंशे कादिषु व्यञ्जनेषु स्थितयोरे ओ इत्येतयोरुच्चारणस्य लाघवं प्रायो भवति ॥

सुधें चिन्तिज्जइ माणु ॥ तसु हउं कलि-जुगि दुल्लहहो ॥

पदान्ते उं-हुं-हिं-हंकाराणाम् ॥ ४११ ॥

अपभ्रंशे पदान्ते वर्तमानानां उं हुं हिं हं इत्येतेषां उच्चारणस्य लाघवं प्रायो भवति ॥

अन्नु जु तुच्छउं तहे धणहे ॥ बलि किज्जउं सुअणस्सु ॥
दइउ घडावइ वणि तरुहुं ॥
तरुहुंवि वक्कलुं ॥ खग्ग-विसाहिउं जहि लहहुं ॥
तणहं तइज्जी भङ्गि नवि ॥

म्हो म्भो वा ॥ ४१२ ॥

अपभ्रंशे म्ह इत्यस्य स्थाने म्भ इति मकाराक्रान्तो भकारो वा

---

१ A एवड्ड. २ B एत्रुल्लो। केत्रुल्लो. ३ B °रशब्दस्या°. ४ P मुग्घडा. B मुग्गुडा. ५ B °प्पर. ६ A जोअताहं. B जोहंताहं. ७ A °रस्य. ८ B कलिज्जुगि. ९ A दइवु. १० A वक्कल. ११ A °हिओ. P °हिउं. १२ A °हहु. १३ A तिणहं. B तेणहंतइज्जी. १४ B नविहुं ॥

भवति ॥ म्ह इति पक्ष्म-श्म-ष्म-स्म-ह्मां म्हः [२.७४] इति प्राकृतलक्षणविहितोत्र गृह्यते। संस्कृते तदसंभवात्। गिम्भो। सिम्भो ॥

वम्भ ते विरला केवि नर जे सव्वङ्ग-छइल्ल।
जे वङ्का ते वञ्चयर जे उज्जुअ ते बइल्ल ॥

अन्यादृशोन्नाइसावराइसौ ॥ ४१३ ॥

अपभ्रंशे अन्यादृशशब्दस्य अन्नाइस अवराइस इत्यादेशौ भवतः ॥ अन्नाइसो। अवराइसो ॥

प्रायसः प्राउ-प्राइव-प्राइम्वँ-पग्गिम्वाः ॥ ४१४ ॥

अपभ्रंशे प्रायस् इत्येतस्य प्राउ प्राइव प्राइम्व पग्गिम्व इत्येते चत्वार आदेशा भवन्ति ॥

अन्ने ते दीहर लोअण अन्नु तं भुअ-जुअलु।
अन्नु सु घण थण-हारु तं अन्नु जि मुह-कमलु ॥
अन्नु जि केस-कलावु सु अन्नु जि प्राउ विहि।
जेण णिअम्बिणि घडिअ स गुण-लायण्ण-णिहि ॥
प्राइव मुणिहंवि भन्तडी तें मणिअडा गणन्ति।
अखइ निरामइ परम-पइ अज्जवि लउ न लहन्ति ॥
अंसुं-जलें प्राइम्व गोरिअहे सहि उव्वत्ता नयण-सँर।
ते सम्मुह संपेसिआ देन्ति तिरिच्छी घत्त परँ ॥
एसी पिउ रूसेसुं हउं रुट्ठी मइं अणुणेइ।
पग्गिम्व एइ मणोरहइं दुक्करु दइउ करेइ ॥

---

१ B वंकातेवंच°. २ A उज्जु. ३ P प्राइवंपग्गिवा°. ४ P प्राइवं पग्गिवं. ५ B ते. ६ B घणहार. ७ B °लाउ. ८ P निअम्विणि B णिअम्वणि. ९ A लायन्न. १० P मुणिविविभं°. ११ B ते. १२ B नहंति. १३ B अंसुज्जलें. P अंसुजलि. १४ P प्राइवं. १५ P गोरिअहि. १६ P उवन्ता. B उच्चत्ता. १७ A सरा. १८ B तं. १९ B दिंति. २० A तिरच्छी. २१ A परा. २२ B रूसेस हुउ. २३ P मई. २४ P पग्गिवं.

वान्यथोनुः ॥ ४१५ ॥

अपभ्रंशे अन्यथाशब्दस्य अनु इत्यादेशो वा भवति ॥

विरहानल-जाल-करालिअउ पहिउ कोवि[1] बुड्डिवि[2] ठिअओ ।
अनु[3] सिसिर-कालि सीअल-जलहु[4] धूमु कहन्तिहु उट्ठिअओ[5] ॥

पक्षे । अन्नह ॥

कुतसः कउ कहन्तिहु[6] ॥ ४१६ ॥

अपभ्रंशे कुतस्शब्दस्य कउ कहन्तिहु इत्यादेशौ भवतः ॥

महु कन्तहो गुट्ठ-ट्ठिअहो कउ झुम्पडा[7] बलन्ति ।
अह[8] रिउ-रुहिरें उल्हवइ अह अप्पणें न भन्ति ॥

धूमु कहन्तिहु उट्ठिअओ[9] ॥

ततस्तदोस्तोः ॥ ४१७ ॥

अपभ्रंशे ततस् तदां[10] इत्येतयोस्तो इत्यादेशो भवति ॥

जइ भग्गा पारक्कडा तो सहि मज्झु पिएण ।
अह भग्गा अम्हहं[11] तणा तो तें मारिअडेण ॥

एवं-परं-समं-ध्रुवं-मा-मनाक[12] एम्व पर समाणु ध्रुवु मं मणाउं[13] ॥ ४१८ ॥

अपभ्रंशे एवमादीनां एम्वादय आदेशा भवन्ति ॥ एवम एम्व ।

पिय-संगमि कउ निद्दडी पिअहो परोक्खहो केम्व[14] ।
मइं[15] बिन्निवि[16] विन्नासिआ[17] निद्द न एम्व न तेम्व ॥

परमः परः । गुणहिं[18] न संपय[19] कित्ति परं[20] ॥ समम: समाणुः[21] ।

---

१ A °हिओ कोद. २ B चुड्डुवि. ३ B अन्नु. ४ B जलल्लहुधूम. ५ A °अउ. ६ A °तिहु. ७ B झुंपडा. ८ B अम्ह. ९ P °अउ. १० B त तढो. ११ B अम्हतणा. १२ A मनाक्. १३ B मणाउ. १४ B किम्व. १५ A मइ. P मइँ १६ B विण्णिवि. १७ A °सिआं. १८ B गुणही. १९ A संपद. २० B परा. २१ A ममाणु.

कन्तु जु सीहहो उवमिअइ तं महु खण्डिउ माणु ।
सीहु निरक्खय गय हणइ पिउ पय-रक्ख-समाणु ॥

ध्रुवमो ध्रुवुः ।

चञ्चलु जीविउ ध्रुवु मरणु पिअ रूसिज्जइ काइं ।
होसइं दिअहा रूसणा दिव्वइं वरिस-सयाइं ॥

मो मं । मं धणि करहि विसाउ ॥ प्रायोग्रहणात् ।

माणि पणट्ठइ जइ न तणु तो देसडा चइज्ज ।
मा दुज्जण-कर-पल्लवेहिं दंसिज्जन्तु भमिज्ज ॥
लोणु विलिज्जइ पाणिएण अरि खल मेह म गज्जु ॥
बालिउ गलइ सुझुम्पडा गोरी तिम्मइ अज्जु ॥

मनाको मणाउं ॥

विहवि पणट्ठइ वङ्कुडउ रिद्धिहिं जण-सामन्नु ।
किंपि मणाउं महु पिअहो ससि अणुहरइ न अन्नु ॥

किलाथवा-दिवा-सह-नहेः किराहवइ दिवे सहुं नाहिं ॥४१९॥

अपभ्रंशे किलादीनां किरादय आदेशा भवन्ति ॥ किलस्य किरः ।

किर खाइ न पिअइ न विद्दवइ धम्मि न वेच्चइ रूअडउ ।
इह किवणु न जाणइ जह जमहो खणेण पहुच्चइ दूअडउ ॥

अथवोहवइ । अहवइ न सुवंसहं एह खोडि ॥ प्रायोधिकारात् ।

जाइज्जइ तहिं देसडइ लब्भइ पियहो पमाणु ।
जइ आवइ तो आणिअइ अहवा तं जि निवाणु ॥

दिवो दिवे । दिविदिवि गङ्गा-ण्हाणु ॥ सहस्य सहुं ।

१ B ज्जु. २ B °अइं. ३ P °नखइ ४ B हणइ. ५ B चंचल. ६ B पिइ. ७ A रूसीजिइ. ८ B कांइ ९ P होमइ. १० B मामं. ११ B करहिं विसाउं. १२ B पइट्ठइ. १३ B त्तणु. १४ P चएज्ज. १५ P °विहि. १६ PB भमेज्ज. १७ B लोण. १८ P पाणिए. १९ P अरे. २० A गज्जे. २१ A °इ झुंपडइ गो°. २२ B मणाउ. २३ P जणु. २४ P साहु. २५ B पीअइ. २६ B वेचरू°. २७ B किविणु. २८ B °होथख°. २९ P खणें प°. ३० B मह. ३१ B आणीइ. ३२ P B दिवेदिवे.

जउ पवसन्तें सहुं न गयअ न मुअ विओएं तस्सु ।
लज्जिज्जइ संदेसडा दिन्तेहिं सुहय-जणस्सु ॥

नहेर्नोहिं ।

एत्तहे मेह पिअन्ति जलु एत्तहे वडवानल आवट्टइ ।
पेक्खु गहीरिम सायरहो एक्कवि कणिअ नाहि ओहट्टइ ॥

पश्चादेवमेवैवेदानीं-प्रत्युतेतसः पच्छइ एम्वइ जि एम्वहिं पच्चलिउ एत्तहे ॥ ४२० ॥

अपभ्रंशे पश्चादादीनां पच्छइ इत्यादय आदेशा भवन्ति ॥ पश्चातः पच्छइ । पच्छइ होइ विहाणु ॥ एवमेवस्य एम्वइ । एम्वइ सुरउ समत्तु ॥ एवस्य जिः ।

जाउ म जन्तउ पल्लवह देक्खउं कइ पय देइ ।
हिअइ तिरिच्छी हउं जि पर पिउ डम्बरइं करेइ ॥

इदानीम एम्वहि ।

हरि नच्चाविउ पङ्गणइ विम्हइ पाडिउ लोउ ।
एम्वहिं राह-पओहरहं जं भावइ तं होउ ॥

प्रत्युतस्य पच्चलिउ ।

साव-सलोणी गोरडी नवखी कवि विस-गण्ठि ।
भडु पच्चलिउ सो मरइ जासु न लग्गइ कण्ठि ॥

इतस एत्तहे । एत्तहे मेह पिअन्ति जलु ॥

विषण्णोक्त-वर्त्मनो वुन्न-वुत्त-विच्चं ॥ ४२१ ॥

अपभ्रंशे विषण्णादीनां वुन्नादय आदेशा भवन्ति ॥ विषण्णस्य वुन्नः ।

---

१ P जओ पवसन्तेण सहु न मुइअ विउए तस्सु । B जउ पविसते न सहु मुइअ त्तसु अ विउएं तस्सु । २ P देन्तिहिं. B देतेहिं. ३ A एत्तहि. ४ A °नले. P °णल. ५ B उहट्टइ. ६ A °म्वहि. ७ P पच्चछिउ. B पच्चुलिउ. ८ B °शा वा भ°. ९ B समत्रु. १० P B दिक्खउ. ११ B °पइ. १२ B हीइ. १३ A तिरच्छी. १४ B हुजि. १५ P °विउं. १६ P प्रङ्ग°. १७ B राअ°. १८ B पच्चुलिउ. १९ A °लिओ. २० B °षण्णदी°.

मइं[1] वुत्तउं[2] तुहुं[3] धुरु[4] धरहि कसरेहिं विगुत्ताइं।
पइं[5] विणु धवल न चडइ भरु एम्वइ[6] वुन्नउ काइं[7]॥

उक्तस्य वुत्तः। मइं वुत्तउं॥ वर्त्मनो विच्चः। जं[8] मणु विच्चि न माइ[9]॥

शीघ्रादीनां वहिल्लादयः॥ ४२२॥

अपभ्रंशे शीघ्रादीनां वहिल्लादय आदेशा भवन्ति॥

एकु[10] कइअ ह वि[11] न आवही[12] अन्नु वहिल्लउ जाहिं।
मइं मित्तडा[13] प्रमाणिअउ[14][15] पइं जेहउ[16] खलु नाहिं[17]॥

झकटस्य[18] घङ्घलः।

जिवँ[19] सुपुरिस तिवँ[20] घङ्घलइं[21] जिवँ[19] नइ तिवँ[20] वलणाइं।
जिवँ[22] डोङ्गर तिवँ कोट्टरइं हिआ विसूरहि काइं॥

अस्पृश्यसंसर्गस्य विट्टालः।

जे छड्डेविणु रयणनिहि[23] अप्पउं[24] तडि घल्लन्ति।
तहं[25] सङ्खहं विट्टालु परु[26] फुक्किज्जन्त भमन्ति॥

भयस्य द्रवक्कः।

दिवेहिं[27] विढत्तउं खाहि वढ संचि म एक्कुवि[28] द्रम्मु।
कोवि द्रवक्कउ सो पडइ जेण समप्पइ जम्मु॥

आत्मीयस्य अप्पणः। फोडेन्ति जे हिअडउं अप्पणउं॥ दृष्टेर्द्रेहिः। एकमेक्कउं जइवि जोएदि हरि सुट्ठु[29] सव्वायरेण। तो वि द्रेहि[30] जहिं[31] कहिंवि राही। को सक्कइ[32] संवरेवि[33] दड्ढ[34]-नयणा[35] नेहिं[36] पलुट्टा[37]॥

गाढस्य निव्वट्टः[38]।

---

१ P मइ. २ B वुन्नडं. ३ P तुहुं. ४ B धुरधरदि क°. ५ P पइँ. ६ P B एम्वइं वुन्नउं. ७ P काई. ८ P जँ. B जे. ९ B माइं. १० B एकु. ११ B वि आ°. १२ P °वहि. १३ B मितडा. १४ A प्रम्त्रा°. १५ B °णियउं. १६ B जेहउं. १७ B नाहि. १८ A झगडकस्य. १९ A B जिम्व. २० A B तिम्व. २१ B°लइ. २२ A जिम्वडोगरतिम्वकोट°. B जिमडुंगरतिमकुट्ट°. २३ A निधि. B निहि. २४ P अप्पइ. २५ A तेहं. B तहुं. २६ B पर. २७ A दिविहि. २८ A एकुविद्रम्म. २९ B सुट्ठ. ३० B द्रेहि ३१ B जहि. ३२ A सक्कइं. ३३ B संचरेवि. ३४ A दट्ट°. P दट्ट°. ३५ A नयण. ३६ P नेहें. ३७ A पलोट्टा. ३८ B निव्वट्ट..

विहवे कस्सु[१] थिरत्तणउं जोव्वणि कस्सु मरट्टु[२]।
सो लेखडउ[३] पठाविअइ जो लग्गइ निच्चट्टु[४]॥

असाधारणस्य सड्ढलः[५]।

कहिं ससहरु[६] कहिं मयरहरु कहिं बरिहिणु कहिं मेहु।
दूरँ-ठिआहं[७]वि[८] सज्जणहं होइं[९] असड्ढलु नेहु॥

कौतुकस्य कोड्डः।

कुअँरु[१०] अन्नहं[११] तरु-अरहं[१२] कुड्डेण[१३] घल्लइ हत्थु।
मणु पुणु एक्कहिं सल्लइहिं जइ[१४] पुच्छह परमत्थु॥

क्रीडायाः[१५] खेड्डः।

खेड्डयं कयमम्हेहिं निच्छयं किं पयम्पह।
अणुरत्ताउ[१६] भत्ताउ[१६] अम्हे मा चय सामिअ॥

रम्यस्य रवण्णः।

सरिहिं[१७] न सरेहिं न सरवरेहिं नवि उज्जाण-वणेहिं।
देस रवण्णा[१८] होन्ति वढ निवसन्तेहिं सु-अणेहिं॥

अद्भुतस्य ढक्करिः।

हिअडा पइं एहु बोल्लिअ[१९]ओ[२०] महु[२१] अग्गइ[२२] सय-वार।
फुट्टिसु[२३] पिएँ[२४] पवसन्ति[२५] हउं[२६] भण्डय ढक्करि-सारँ[२७]॥

हेसखीत्यस्य हेल्लिः। हेल्लि म झङ्खहि[२८] आलु॥ पृथक्पृथगि[२९]त्यस्य[३०] जुअंजुअः।

---

१ B कस्स. २ B °रट्ट. ३ A लेहडप° ४ B निव्वट्ट. ५ B सड्डलः. ६ B ससिहर. ७ A °रट्ठिआ. ८ B °आणवि. ९ B होइं १० B कुंजर. ११ P अन्नहि. १२ P °रहि. B °रह. १३ P कोड्डिण. B कोड्डेण. १४ B जह १५ B °याखे°. १६ B °त्ताओ. १७ B सरिहिं न सरवरेहिं. १८ A °वन्ना. १९ P वोल्लि°. २० B बोल्लिउ. २१ A महुं. २२ A °ग्गय. २३ B फुट्टिसु. २४ A पिअ. २५ P °सन्ते. २६ B सहुं. २७ A सारु. २८ A ज्झख°. २९ A पृथगित्यस्य. ३० P °गित्येतस्य.

एक्कं[1] कुडुल्ली पञ्चहिं रुद्धी तहं पञ्चहंवि जुअंजुअ बुद्धी ।
बहिणुए[2] तं घरु[3] कहि किँव[4] नन्दउ[5] जेत्थु[6] कुडुम्बउं अप्पणं[7]-छन्दउं ॥

मूढस्य नालिअ[8]-वढौ ।

जो पुणु[9] मणि जि खसफसिहूअउ[10] चिन्तइ देइ न दम्मु[11] न रूअउ[12] ।
रइ-वसु[13]-भमिरु करग्गुल्लालिउ[14] घरहिं जि कोन्तु[15] गुणइ सो नालिउ[16] ॥

दिवेहिं विढत्तउं खाहि[17] वढ ॥ नवस्य नवखः[18] । नवखी[19] कवि विसगण्ठि ॥ अवस्कन्दस्य दडवडः ।

चलेहिं[20] चलन्तेहि[21] लोअणेहिं जे तइं[22] दिट्ठा बालि ।
तहिं मयरद्धय[23]-दडवडउ पडइ अपूरइ कालि ॥

यदेश्छुड्डुः[24] । छुडु[25] अग्घइ ववसाउ[26] ॥ संबन्धिनः केर-तणौ ।

गयउ सु केसरि पिअहु जलु निच्चिन्तइं[27] हरिणाइं ।
जसु केरएं[28] हुंकारडएं[29] मुहहु[30] पडन्ति[31] तृणाइं[32] ॥

अह[33] भग्गा अम्हहं[34] तणा ॥ माभैषीरित्यस्य मब्भीसेति स्त्रीलिङ्गम् ।

सत्थावत्थहं[35] आलवणु साहुवि लोउ करेइ ।
आदन्नहं मब्भीसडी जो सज्जणु[36] सो देइ ॥

यद्यद्दृष्टं तत्तदित्यस्य जाइट्ठिआ[37] ।

जइ रचसि जाइट्ठिअए[37] हिअडा मुद्ध[38]-सहाव ।
लोहें फुट्टणएण जिवँ[39] घणा सहेसइ ताव ॥

---

१ A एकु. २ A वहिणए. ३ B घर. ४ A किम्व. B किम. ५ B नढउ. ६ A जत्थु. ७ A अप्पणु. ८ A नालिय. ९ A पुण. १० B °सिअ°. ११ B दम्म. १२ A रूउ. १३ A वसु. १४ A °ग्गुलालि°. १५ B कोतु. १६ B °लिअउ १७ A खाइ. १८ B °क्ख. १९ B नवक्खीवक°. २० A चलहिं २१ B °लचिन्तेहिं° २२ P तई. B तलइं. २३ A मयरद्धहद°. B मरयद्धयद°. २४ B °डु. २५ B °डु. २६ B वचसा°. २७ P °तई. २८ B °रए. २९ A °रडइं. B °रडए. ३० A मुहहु. ३१ A पडेति. ३२ B तणाइं. ३३ B जह. ३४ A °म्हंत°. B °म्हहत°. ३५ A °वत्थह. ३६ B सजण. ३७ A °ट्ठिया. B ट्ठिअ. ३८ A B मुद्ध°. ३९ A B जिम्व.

हुहुरु-घुग्घादयः शब्द-चेष्टानुकरणयोः ॥ ४२३ ॥

अपभ्रंशे हुहुर्वादयः शब्दानुकरणे घुग्घादयश्चेष्टानुकरणे यथासंख्यं प्रयोक्तव्याः ॥

मइं[1] जाणिउं[2] बुड्डीसु हउं पेम्म-द्रहि[3] हुहुरुत्ति[4]।
नवरि अचिन्तिय संपडिय विप्पिय नाव झडत्ति[5]॥

आदिग्रहणात्।

खज्जइ नउ[6] कसरक्केहिं पिज्जइ नउ घुण्टेहिं[7]।
एम्वइ[8] होइ सुहच्छडी पिएं दिट्ठें[9] नयणेहिं॥

इत्यादि॥

अज्जवि नाहु महुंज्जि[10] घरि सिद्धत्था वन्देइ।
ताउंजि विरहु[11] गवक्खेहिं मक्कडु[12]-घुग्घिउ देइ[13]॥

आदिग्रहणात्।

सिरि जर-खण्डी लोअडी गलि मणियडा न वीस।
तोवि गोट्ठडा[14] कराविआ मुद्धए उट्ठ-बईस॥

इत्यादि॥

घइमादयोनर्थकाः ॥ ४२४ ॥

अपभ्रंशे घइमित्यादयो निपाता अनर्थकाः प्रयुज्यन्ते॥

अम्मडि पच्छायावडा पिउ कलहिअउ विआलि।
घइं विवरीरी[15] बुद्धडी होइ विणासहो कालि॥

आदिग्रहणात् खाइं इत्यादयः॥

तादर्थ्ये केहिं-तेहिं-रेसि-रेसिं-तणेणाः ॥ ४२५ ॥

अपभ्रंशे तादर्थ्ये द्योत्ये केहिं तेहिं रेसि रेसिं तणेण इत्येते पञ्च निपाताः प्रयोक्तव्याः॥

---

१ P मइँ. २ A जाणीउं. ३ B पेमद्रहे. ४ B °हुरत्ति. ५ B °त्ति। खज्जइ. ६ A नहु. ७ A घुंट्टेहि. ८ P एम्वइं. ९ B दिट्ठे. १० A महज्जि. ११ B विरह. १२ A P मक्कडु. १३ A देउ. १४ B गोठडा. १५ B विविरी°.

ढोल्ला एह परिहासडी अइभ न कवणहिं देसि ।
हउं झिज्जउं तउ केहिं पिअ तुहुं पुणु अन्नहिं रेसि ॥

एवं तेहिंरेसिमावुदाहार्यौ ॥ वड्डुत्तणहो तणेण ॥

पुनर्विनः स्वार्थे डुः ॥ ४२६ ॥

अपभ्रंशे पुनर्विना इत्येताभ्यां परः स्वार्थे डुः प्रत्ययो भवति ॥

सुमरिज्जइ तं वल्लहउं जं वीसरइ मणाउं ॥
जहिं पुणु सुमरणु जाउं गउ तहो नेहहो कइं नाउं ॥

विणु जुंज्झें न वलाहुं ॥

अवश्यमो डें-डौ ॥ ४२७ ॥

अपभ्रंशेवश्यमः स्वार्थे डें ड इत्येतौ प्रत्ययौ भवतः ॥

जिब्भिन्दिउ नायगु वसि करहु जसु अधिन्नइं अन्नइं ।
मूलि विणट्ठइ तुंबिणिहे अवसें सुक्कइं पण्णइं ॥

अवस न सुअहिं सुहच्छिअहिं ॥

एकशसो डिः ॥ ४२८ ॥

अपभ्रंशे एकशश्शब्दात्स्वार्थे डिर्भवति ॥

एक्कसि सील-कलंकिअहं देज्जहिं पच्छित्ताइं ।
जो पुणु खण्डइ अणुदिअहु तसु पच्छित्तें काइं ॥

अ-डड-डुल्लाः स्वार्थिक-क-लुक् च ॥ ४२९ ॥

अपभ्रंशे नाम्नः परतः स्वार्थे अ डड डुल्ल इत्येते त्रयः प्रत्यया भवन्ति तत्संनियोगे स्वार्थे कप्रत्ययस्य लोपश्च ॥

---

१ P अइ भण. B अहिइ°. २ P कवणहिॅं. ३ A तुहं. P तुहुॅं. ४ P अन्नहे. B अन्नह. ५ B वड्डुत्त°. ६ B °भ्यां स्वा°. ७ B °ल्लहजं. ८ B समरण. ९ A तहु. B ताहो. १० P कइँ. B कइ. ११ P जुज्झेॅं. B जुज्झे. १२ P न च ला°. १३ P नायगउँ. १४ B °हु सु. १५ B अद्दिन्न°. १६ B विणिट्ठ°. १७ A °णिहि. १८ A अवसइं. १९ P सुक्कहिॅं. B सुक्केहिं. २० B पणइं. २१ A अवसु. २२ A °अहि. २३ B सुअच्छि°. २४ B °च्छिताइं. २५ A खुन्डइ. २६ A पछितें. २७ A °थिकलु°. २८ P स्वार्थे प्र°. B स्वार्थिकस्य कप्र°.

विरहानल-जाल-करालिअउ[1] पहिउ पन्थि जं दिट्ठउ[2]।
तं मेलवि सव्वहिं[3] पन्थिअहिं सोजि किअउ[4] अग्गिट्ठउ[2]॥

डड[5]। महु कन्तहो[6] बे दोसडा॥ डुल्ल[7]। एक्क[8] कुडुल्ली पञ्चहिं[9] रुद्धी॥

योगजाश्चैषाम् ॥ ४३० ॥

अपभ्रंशे अ,डड,डुल्लानां योगभेदेभ्यो ये जायन्ते[10] डडअ इत्यादयः प्रत्ययास्तेपि स्वार्थे प्रायो भवन्ति॥ डडअ। [11]फोडेन्ति जे हिअडउं अप्पणउं॥ अत्र किसलय° [१.२६९] इत्यादिना यलुक्॥ डुल्लअ। [12]चूडुल्लउ [13]चुन्नीहोइसइ॥ डुल्लडड।

सामि-पसाएं[14] सलज्जु[15] पिउ सीमा-संधिहिं वासु।
पेक्खिवि[16] बाहुं[17]-बलुल्लडा धण मेल्लइ नीसासु[18]॥

अत्रामि[19] स्यादौ दीर्घ-ह्रस्वौ [४.३३०] इति दीर्घः॥ एवं बाहु-बलुल्लडउ। अत्र त्रयाणां[20] योगः॥

स्त्रियां तदन्ताड्डीः ॥ ४३१ ॥

अपभ्रंशे स्त्रियां वर्तमानेभ्यः प्राक्तनसूत्रद्वयोक्तप्रत्ययान्तेभ्यो डीः[21] प्रत्ययो भवति॥

पहिआ दिट्ठी[22] गोरडी दिट्ठी मग्गु[23] निअन्त।
अंसू[24]सासेहिं कञ्चुआ तिंतुव्वाणं[25] करन्त॥

एक्क कुडुल्ली पञ्चहि रुद्धी॥

---

1 B °लिउ. 2 A °ओ. 3 B सव्वेहि. 4 P कयउ. 5 P डडः. 6 A कांतहो. B कंतहु. 7 P डुल्लः. 8 A एक्कु. 9 A °चहि. 10 A °ते ते ड°. 11 B फोडति. 12 B चुड्ड°. 13 P चुण्णीहो. B चुन्नीहो°. 14 A पसाओ. 15 P सलज्ज. 16 A पक्खिवि. P पेक्खवि. 17 P वाहव°. 18 B नीसास. 19 B °मिस्यस्या°. 20 A ° णां प्रयो°. 21 B डीप्र°. 22 B दिट्ठि. 23 B मग्ग. 24 B सासहि. 25 P °व्वाणु.

आन्तान्ताड्डाः[1] [2] ॥ ४३२ ॥

अपभ्रंशे स्त्रियां वर्तमानादप्रत्ययान्तप्रत्ययान्तात् डाप्रत्ययो[3] भवति। ङ्यपवादः ॥

पिउ आइउ[4] सुअ वत्तडी[5] झुणि कन्नडइ[6] पइट्ठु।
तहो विरहहो नासन्तअहो धूलडिआवि न दिट्ठु ॥

अस्येदे ॥ ४३३ ॥

अपभ्रंशे स्त्रियां वर्तमानस्य नाम्नो योकारस्तस्य आकारे प्रत्यये परे इकारो भवति ॥ धूलडिआवि न दिट्ठु ॥ स्त्रियामित्येव। झुणि कन्नडइ[7] पइट्ठु ॥

युष्मदादेरीयस्य डारः ॥ ४३४ ॥

अपभ्रंशे युष्मदादिभ्यः परस्य ईयप्रत्ययस्य[8] डार इत्यादेशो भवति ॥

संदेसें[9] कांइं[10] तुहारेण जं सङ्गहो न मिलिज्जइ।
सुइणन्तरि पिएं[11] पाणिएण पिअ पिआस किं छिज्जइ ॥

दिक्खि[12] अम्हारा कन्तु। वहिणि महारा[13] कन्तु ॥

अतोर्डेत्तुलः[14] ॥ ४३५ ॥

अपभ्रंशे इदंकियत्तदेतद्भ्यः परस्य अतोः प्रत्ययस्य डेत्तुल[15] इत्यादेशो भवति ॥ एत्तुलो। केत्तुलो[16]। जेत्तुलो। तेत्तुलो[17]। एत्तुलो ॥

त्रस्य डेत्तहे ॥ ४३६ ॥

अपभ्रंशे सर्वादेः सप्तम्यन्तात्परस्य त्रप्रत्ययस्य डेत्तहे इत्यादेशो भवति ॥

---

१ P आता°. २ B °ताड्डा ॥ ३ P डाः प्र°. ४ B आउइओसु°. ५ B वत्तडि. ६ P कण्णड°. ७ P कण्णड°. ८ A इय°. ९ A सदेसएं. १० A कइं. B कांडं. ११ B पिए पाणिपिएणापिआ°. १२ P देक्खि. १३ B माहारा. १४ B अतोडेत्तुल्लः. A °ल्लः. १५ B डेत्तुल्ल. १६ B °त्तुल्लो. १७ P लो ॥ त्र°.; B ल्लो ॥ त्र°.

एत्तहे तेत्तहे वारि घरि लच्छि विसण्ठुल धाइ ।
पिअ-पब्भट्ठव गोरडी निच्चल काहिंवि[1] न ठाइ ॥

त्व-तलोः प्पणः ॥ ४३७ ॥

अपभ्रंशे त्वतलोः प्रत्यययोः[2] प्पण इत्यादेशो भवति ॥ वड्डप्पणु परि-पाँविअइ[3] ॥ प्रायोधिकारात् । वड्डत्तणहो तणेण[4] ॥

तव्यस्य इएव्वउं[5] एव्वउं[6] एवा[7] ॥ ४३८ ॥

अपभ्रंशे तव्यप्रत्ययस्य इएव्वउं[8] एव्वउं एवा इत्येते त्रय आदेशा भवन्ति ॥

एउ गृण्हेप्पिणु ध्रुं[9] मइं जइ प्रिउ उव्वारिज्जइ ।
महु करिएव्वउं किंपि णवि मरिएव्वउं पर देज्जइ[10] ॥
देसुच्चाडणु[11] सिहि-कढणु घण-कुट्टणु[12] जं लोइ ।
मंजिट्ठए अइरत्तिए सव्वु सहेव्वउं[13] होइ ॥
सोएवा पर वारिआ पुप्फवईहिं[14] समाणु ।
जग्गेवा पुंणु[15] को धरइ जइ सो वेउ पमाणु ॥

क्त्व इ-इउ-इवि-अवयः ॥ ४३९ ॥

अपभ्रंशे क्त्वाप्रत्ययस्य इ इउ इवि अवि इत्येते चत्वार आदेशा भवन्ति ॥ इ ।

हिअडा जइ वेरिअ घणा तो किं अब्भि चडाहुं ।
अम्हाहिं[16] बे हत्थडा जइ पुंणु[15] मारि मराहुं ॥

इउ । गय-घड भज्जिउ जन्ति ॥ इवि ।

---

१ P कह. B काहि नविठा°. २ A प्रत्ययस्य. B प्रत्ययो . ३ A °रिमावि°. ४ B त्तणेण. ५ A °एव्वओ एव्वओ. ६ B एव्वडं. ७ P B एवा.. ८ A °ओ. ९ B ध्रु. १० P B दिज्जइ. ११ A °च्चाडणु. १२ B कुट्टण. १३ B °हेवडं. १४ A °वइहि. १५ B पुण. १६ P अम्हहं.

रक्खइ सा विस-हारिणी वे कर चुम्बिवि जीउ ।
पडिबिम्बिअ-मुंजालु जलु जेहिं अडोहिउ पीउं ॥

अवि ।

बाह विछोडवि जाहि तुहुं हउं तेवँइ को दोसु ।
हिअय-ट्ठिउ जइ नीसरहि जाणउं मुञ्ज स रोसु ॥

[11]एप्प्येप्पिण्वेव्येविणवः ॥ ४४० ॥

अपभ्रंशे क्त्वाप्रत्ययस्य एप्पि एप्पिणु एवि एविणु इत्येते चत्वार आदेशा भवन्ति ॥

जेप्पि असेसु[12] कसाय-बलु देप्पिणु अभउ[13] जयस्सु ।
लेवि महव्वय सिवु लहहिं[14] झाएविणु तत्तस्सु ॥

पृथग्योग उत्तरार्थः ॥

तुम[15] एवमणाणहमणहिं च ॥ ४४१ ॥

अपभ्रंशे तुमः प्रत्ययस्य एवम् अण अणहम् अणहिं इत्येते चत्वारः[16]। चकारात् एप्पि एप्पिणु एवि एविणु इत्येते । एवं चौष्टावादेशा[17] भवन्ति ॥

देवं[18] दुक्करु निअय-धणु करण न तउ पडिहाइ ।
एम्वइ सुहु भुंजणहं[19] मणु पर भुञ्जणहिं न जाइ ॥
जेप्पि चएप्पिणु सयल धर लेविणु तवुं[20] पालेवि ।
विणु सन्तें[21] तित्थेसरेण को सक्कइ भुवणेवि ॥

---

१ P B ते. २ B °असुंजालज°. ३ P अजोहिउ. ४ A पिउ. ५ P तुहुँ. ६ A B तेम्वइ. ७ B दोस. ८ A °यठिओ. ९ B नीहरइ. १० A B रोस. ११ A अप्पेएप्पि°. १२ A असेस. १३ A °भयउ. B °भय. १४ A लहहि. १५ B तुमम°. १६ B °र आदेशा भवन्ति ॥ चका°. १७ B एवं चाष्टौ ॥. १८ A देवे. १९ B सुह भंजण°. २० B तव. २१ P सान्ति ति°. B संति~°.

गमेरेप्पिण्वेप्प्योरेर्लुग् वा ॥ ४४२ ॥

अपभ्रंशे गमेर्धातोः परयोरेप्पिणु एप्पि इत्यादेशयोरेकारस्य लुग्[1] भवति वा ॥

गम्प्पिणु वाणारसिहिं नर अह उज्जेणिहिं[2] गम्प्पि ।
मुआ परावहिं परमँ-पउ[3] दिव्वन्तरइँ[4] म जम्पि ॥

पक्षे ।

गङ्ग गमेप्पिणु[5] जो मुअइ[6] जो सिव-तित्थ गमेप्पि ।
कीलदि तिदसावास-गउ सो जम-लोउ जिणेप्पि ॥

तृनोणअः[7] ॥ ४४३ ॥

अपभ्रंशे तृनः[8] प्रत्ययस्य अणअ इत्यादेशो भवति ॥ हत्थि मारणउँ[9] लोउ बोल्लणउ पडहु[10] वज्जणउ सुणउँ भसणउ ॥

इवार्थे नं-नउ-नाइ-नावइ-जणि-जणवः ॥ ४४४ ॥

अपभ्रंशे इवशब्दस्यार्थे नं नउ नाइ नावइ जणि जणु इत्येते षट्[11] भवन्ति ॥ नं । नं मल्ल[12]-जुज्झु[13] ससि-राहु करहिं[14] ॥ नउ ।

रवि-अत्थमणि[15] समाउलेण कण्ठि विइण्णु[16] न छिण्णु[17] ।
चक्कें[18] खण्डु मुणालिअहे नउ जीवग्गलु दिण्णु[19] ॥

नाइ ।

वलयावलि-निवडण-भएण धण उद्धब्भुअ[20] जाइ ।
वल्लह-विरह-महादहहो थाह[21] गवेसइ नाइ ॥

नावइ ।

---

१ B स्य लोपो वा भवति ॥. २ A उज्जेणिहि. ३ A °मप्पउ. ४ B °तरिइं. ५ A गमिप्पि°. ६ P मुअउ. B मुअओ. ७ B °नो अण°. ८ B तृन्प्र°. ९ B °णओ. १० B °णहु. ११ P षट् आदेशा भ°. १२ B मल्लु. १३ A जुज्झ. १४ B करंहि. १५ A अत्थंविणि. १६ A विअन्नु. B विण्णु. १७ A छिन्नु. १८ B चक्के. १९ A B दिन्नु. २० B उद्दब्भु. २१ B थाहं गविस°.

पेक्खेविणु मुहु जिण-वरहो दीहर-नयण सलोणु[3]।
नावइ गुरु-मच्छरें-भरिउ जलणि पवीसइ लोणु॥

जणि।

चम्पय-कुसुमहो मज्झि सहि भसलु पइट्ठउ।
सोहइ इन्दनीलु जणि कणइ वइट्ठउ॥

जणु। निरुवम-रसु पिएं पिएवि जणु॥

लिङ्गमतन्त्रम् ॥ ४४५ ॥

अपभ्रंशे लिङ्गमतन्त्रं व्यभिचारि प्रायो भवति। गय-कुम्भइं दारन्तु। अत्र पुल्लिङ्गस्य नपुंसकत्वम्।

अब्भा लग्गा डुङ्गरिहिं पहिउ रडन्तउ जाइ।
जो एहा गिरि-गिलण-मणु सो किं धणहे धणाइ॥

अत्र अब्भा इति नपुंसकस्य पुंस्त्वम्॥

पाइ विलग्गी अन्त्रडी[11] सिरु ल्हसिउं[12] खन्धस्सु[13]।
तोवि कटारइ हत्थडउ बलि किज्जउं कन्तस्सु[14]॥

अत्र अन्त्रडी[15] इति नपुंसकस्य स्त्रीत्वम्॥

सिरि चडिआ खन्ति फलइं[16] पुणु डालइं मोडन्ति।
तोवि महद्दुम[17] सउणाहं अवराहिउ न करन्ति[18]॥

अत्र डालइं इत्यत्र स्त्रीलिङ्गस्य नपुंसकत्वम्॥

शौरसेनीवत्[19] ॥ ४४६ ॥

अपभ्रंशे प्रायः शौरसेनीवत् कार्यं भवति॥ सीसि[20] सेहरु खणु वि

---

१ A महु. २ A वरह. ३ A सलोण. ४ B मच्छरि. ५ A °रिओ. ६ P °नील B °नीलुमणिज°. ७ A °वमु. ८ P पिअवि. ९ A डोंगरिहिं. B डुंगरेहिं. १० A अब्भा ११ A अंतडी. १२ A ल्हसिअउं. १३ B खंधस्स. १४ B °तस्स. १५ A अंतडी १६ B फल°. १७ A °हदुम. १८ A करेंति. १९ A शेप शौ°. २० B सासिसेहर.

णिम्मविदु खणु कण्ठि पालंबु किदु रदिए विहिदु खणु मुण्डमालिए जं पणएण तं नमहु कुसुम-दाम-कोदण्डु कामहो ॥

व्यत्ययश्च ॥ ४४७ ॥

प्राकृतादिभाषालक्षणानां व्यत्ययश्च भवति ॥ यथा मागध्यां तिष्ठश्चिष्ठः [४.२९८] इत्युक्तं तथा प्राकृतपैशाचीशौरसेनीष्वपि भवति । चिष्ठदि ॥ अपभ्रंशे रेफस्याधो वा लुगुक्तो मागध्यामपि भवति । शद-माणुश-मंश-भालके कुम्भँ-शहश्र-वशाहे शंचिदे इत्याद्यन्यदपि द्रष्टव्यम् ॥ न केवलं भाषालक्षणानां त्याद्यादेशानामपि व्यत्ययो भवति । ये वर्तमाने काले प्रसिद्धास्ते भूतेपि भवन्ति । अह पेच्छइ रहु-तणओ ॥ अथ प्रेक्षांचक्रे इत्यर्थः ॥ आभासइ रयणीअरे । आबभाषे रजनीचरानित्यर्थः ॥ भूते प्रसिद्धा वर्तमानेपि । सोहीअ एस वण्ठो । शृणोत्येष वण्ठ इत्यर्थः ॥

शेषं संस्कृतवत्सिद्धम् ॥ ४४८ ॥

शेषं यदत्र प्राकृतादिभाषासु अष्टमे नोक्तं तत्सप्ताध्यायीनिबद्धसंस्कृतवदेव सिद्धम् ॥

हेट्ठ-ट्ठिय-सूर-निवारणाय छत्तं अहो इव वहन्ती ।
जयइ ससेसा वराह-सास-दूरुक्खुया पुहवी ॥

अत्र चतुर्थ्या आदेशो नोक्तः स च संस्कृतवदेव सिद्धः । उक्तमपि क्वचित्संस्कृतवदेव भवति । यथा प्राकृते उरस्‌शब्दस्य सप्तम्येकवचनान्तस्य उरे उरम्मि इति प्रयोगौ भवतस्तथा क्वचिदुरसीत्यपि भवति ॥ एवं सिरे । सिरम्मि । सिरसि । सरे । सरम्मि । सरसि ॥ सिद्धग्रहणं मङ्गलार्थम् । ततो ह्यायुष्मच्छ्रोतृकताभ्युदयश्चेति ॥

---

१ A ॰णिम्मिवि॰. २ B क्किदु. ३ B ॰महुं. ४ B ॰दंड. ५ P ॰नां प्रायो व्य॰. ६ A ॰क्तं । प्रा॰. ७ A ॰भशहस्र॰. B ॰भसहस्रा॰. ८ A B ॰वसा॰. ९ B शं वंदे. १० B ॰न्यपि. ११ B त्तणउ. P तणउ. १२ B रयणिअ॰. १३ A ॰पि भवति. १४ B ॰कृतभा॰. १५ B ॰प्तमाध्या॰. १६ A हिट्ठ. १७ P B ॰य । अत्र. १८ P ॰देव भवति यथा प्रा॰. १९ A ॰चनस्य. २० B ॰म्मि ॥.

इत्याचार्यश्रीहेमचन्द्रविरचितायां सिद्धहेमचन्द्राभिधान-
स्वोपज्ञशब्दानुशासनवृत्तावष्टमस्याध्यायस्य
चतुर्थः पादः समाप्तः ॥

अष्टमोध्यायः ॥

समाप्ता चेयं सिद्धहेमचन्द्रशब्दानुशासनवृत्तिः प्रकाशिकानामेति ॥

आसीद्विशां पतिरमुद्रचतुःसमुद्र-
मुद्राङ्कितक्षितिभरक्षमबाहुदण्डः ।
श्रीमूलराज इति दुर्धरवैरिकुम्भि-
कण्ठीरवः शुचिचुलुक्यकुलावतंसः ॥ १ ॥

तस्यान्वये समजनि प्रबलप्रताप-
तिग्मद्युतिः क्षितिपतिर्जयसिंहदेवः ।
येन स्ववंशसवितर्यपरं सुधांशौ
श्रीसिद्धराज इति नाम निजं व्यलेखि ॥ २ ॥

सम्यग् निषेव्य चतुरश्चतुरोप्युपायान्
जित्वोपभुज्य च भुवं चतुरब्धिकाञ्चीम् ।
विद्याचतुष्टयविनीतमतिर्जितात्मा
काष्ठामवाप पुरुषार्थचतुष्टये यः ॥ ३ ॥

तेनातिविस्तृतदुरागमविप्रकीर्ण-
शब्दानुशासनसमूहकदर्थितेन ।
अभ्यर्थितो निरवमं विधिवद्व्यधत्त
शब्दानुशासनमिदं मुनिहेमचन्द्रः ॥ ४ ॥

---

१ B °नलचुरू°. २ B °द्युमाच्या°. ३ B पाद ॥ ४ ॥ ४ B °श्च समाप्त ॥. ५ P does not contain any of the following verses ६ B °ब्धिमात्रां. ७ B °निर्वेना°. ८ B ॥ राजहंसी नभोगाङ्गे क्रीडतां यावदम्बरम् । वाच्यमानं बुधैस्तावत्पुस्तकं शब्दादिदम् ॥ ५ ॥

ग्रंथाग्रं २१८५ श्लोकाः ॥ छ ॥

श्रीः ॥ शुभं भवतु ॥

लेखकवाचकयोः शुभं कल्याणं भूयात् भवतु ॥ छ ॥

अवन्तीनगरे

संवत् १६१२ वर्षे ॥ ॥ श्री ॥—॥

आशो(सो?) शु(सु?)दि विजया ॥

BOMBAY SANSKRIT SERIES.

Edited under the superintendence of Prof A. V Kâthavate and Prof. S. R Bhândârkar.

	Rs	a	p.
No. I.—Pañchatantra, Books IV. and V. Edited, with Notes, by Dr. G. Buhler	0	4	0
No. II.—Nâgojibhaṭṭa's Paribhâshendus'ekhara. Edited and explained by Dr. F. Kielhorn. The Sanskrit Text and various Readings, Part I....	0	8	0
No. III —Pañchatantra, Books II. and III. Edited, with Notes, by Dr. G. Buhler...	0	4	0
No. IV.—Pañchatantra, Book I. Edited, with Notes, by Dr. F. Kielhorn	0	6	0
No. V.—The Raghuvams'a of Kâlidâsa, with the Commentary of Mallinâtha. Edited, with Notes, by S. P. Pandit, M. A. Part I., Cantos I.—VI.	1	8	0
No. VI.—Mâlavikâgnimitra. Sanskrit Play by Kâlidâsa. Edited, with Notes by Shankar P. Pandit, M A.	2	2	0
No. VII.—Nâgojibhatta's Paribhâshendus'ekhara Edited and explained by Dr. F. Kielhorn. Part II. (Translation and Notes), Paribhâshâs I.—XXXVII.	0	8	0
No. VIII.—The Raghuvams'a of Kâlidâsa, with the Commentary of Mallinâtha. Edited, with Notes, by S. P. Pandit, M. A. Part II., Cantos VII.—XIII.	0	12	0
No IX.—Nâgojibhatta's Paribhâshendus'ekhara. Edited and explained by Dr F. Kielhorn. Part II. (Translation and Notes), Paribhâshâs XXXVIII.—LXIX.	0	8	0
No. X.—The Das'akumâracharita of Dandin. Part I. Edited, with Critical and Explanatory Notes, by Dr. G. Buhler...	0	8	0
No. XI.—The Nîtis'ataka and Vairâgyas'ataka of Bhartrihari, with extracts from two Sanskrit Commentaries Edited, with Notes, by Kâshinâth Trimbak Telang, M. A. (copies not available.) ...			

	Rs.	a.	p.
No. XII.—Nâgojibhatta's Paribhâshendus'ekhara. Edited and explained by Dr F. Kielhorn. Part II. (Translation and Notes), Paribhâshâs LXX—CXXII. ...	0	8	0
No XIII.—The Raghuvaṁs'a of Kâlidâsa, with the Commentary of Mallinâtha. Edited, with Notes, by S P. Pandit, M. A. Part III., Cantos XIV.—XIX	0	8	0
No. XIV.—Vikramâṅkadeva-Charita. Life of king Vikramâditya Tribhuvanamalla of Kalyâna, composed by his Vidyâpati Bilhana. Edited, with an Introduction, by Dr. G. Buhler (copies not available.)			
No. XV—Mâlatî-Mâdhava a Drama by Bhavabhûti. Edited, with Critical and Explanatory Notes, by Dr R G. Bhândârkar, M. A. (Second Ed. in the Press.)...			
No. XVI.—Vikramorvas'î: a Drama by Kâlidâsa. Edited with Notes, by Shankar P. Pandit, M. A. (New Edition in the Press)...			
No. XVII.—Hemachandra's Des'înâmamâlâ. Edited, with Critical Notes, a Glossary and a Historical Introduction, by Professor R. Pischel and Dr. G. Buhler, Part I. Text and Critical Notes, by Professor Pischel.	1	0	0
No XVIII.—Vyâkarana-Mahâbhâshya of Patañjali. Edited by Dr. F. Kielhorn. Vol. I. complete. Parts I, II & III.	9	0	0
No. XIX. Ditto ditto by ditto. Vol. I. Part II.	1	0	0
No. XX. Ditto ditto by ditto. Vol. I Part III.	1	0	0
No. XXI. Ditto ditto by ditto. Vol. II. Part I.	1	0	0
No. XXII. Ditto ditto by ditto. Vol. II. Part II.	1	0	0
No. XXIII. Vâsishthadharmas'âstram. Edited, with Notes, by Dr. A A. Fuhrer	0	8	0
No. XXIV.—Kâdambarî by Bâna and his son. Vol. I. Sanskrit Text, complete. Edited by Dr. P. Peterson (New edition in the Press)			
Do. Vol II. Introduction and Notes, by do. ...	4	8	0
No. XXV.—Kîrti-Kaumudî. Edited, with Notes, by Prof. A. V. Kâthavaté. (copies not available.) ...			

CORRECTIONS.

ष्ठे.	पङ्क्तौ.	अशुद्धम्.	शुद्धम्.
	४	जॅउण-यडम् । जॅउणा°	जउँण-यडम् । जउँणा°
३	८	°दाइ वा ।	°दाई वा ।
१	१३	नूउँर[३] ।	नूउँरं[२] ।
६	८	वैशिक	वैशिक ।
१	३	जॅउणा । चॉउण्डा । कॅाउओ ।	जउँण । चाउँण्डा । काउँओ
,,	४	अइमुन्तयं ।	अइमुंतयं ।
५	२०	भवीत ।	भवति ।
८	१०	ओसह ।	ओसहं ।
१	१२	वच्छस्स छाही	वच्छस्स च्छाही
,,	१३	वच्छस्स छाया ।	वच्छस्स च्छाया ।
४	११	पा-वीढं ॥ पाय°	पा-वीढं पाय°
४	१७	वाप्पे	बाष्पे
५	१५	°ह्न ह्ण°	°ह्न-ह्ण°
०	२	वहुत्तं ।	बहुत्तं ।
,,	२५	Add	१ AB बहुत्तं ।
२	१४	कट्ट ।	कुट्ट ।
३	१९	पुणरुत्त कृत°	पुणरुत्त कृत°
३	१४	दाण जलो°	दाण-जलो°
३	१४	स्सि-म्मि°	स्सिं-म्मि°
११०	५	क्वचिद् रे	क्वचिद् इरे
११८	२०	ऊर्ध्वं	ऊर्ध्वं[१२]
,,	२७	Add १२ P omits this verse.	
१२४	२१	रोमन्थे रो°	रोमन्थेरो°
१४१	११	षड	षड्
१५१	७	चिण्णिज्जइ ।	चिणिज्जइ ।
१६७	३	भगव म°	भगवं म°
१८७	११	सवधु	सबधु
,,	१३	,,	,,
१९९	११	मक्कड-घु°	मक्कड-घु°
,,	१३	वसि ।	वीस ।
२०५	२	लुग	लुग्

	Rs.	a.	p.
No. XXVI.—Vyâkarana-Mahâbhâshya of Patañjali. Edited by Dr. F. Kielhorn. Vol II. Part III. ...	1	0	0
No XXVII.—Mudrârâkshasa, by Vis'âkhadatta, with the Commentary of Dhundirâja. Edited, with Notes, by K T. Telang (Copies not available.)			
No. XXVIII.—Vyâkarana-Mahâbhâshya of Patañjali. Edited by Dr. F. Kielhorn Vol. III. Part I ...	1	0	0
No. XXIX.—Do. do of do. by do. Vol. III. Part II.	1	0	0
No XXX.—Ditto do. of do. by do Vol. III Part III.	1	0	0
No. XXXI.—Subhâshitâvalî of Vallabhadeva Edited by Dr. P. Peterson and Pandit Durgâprasâd ...	2	8	0
No. XXXII.—Tarka-Kaumudî of Laugakshi Bhâskara. Edited by Professor M N. Dvivedi (Copies not available.)			
No. XXXIII.—Hitopades'a of Nârâyana Edited by Dr. P Peterson.	0	14	0
No XXXIV.—The Gaudavaho, by Vâkpati Edited by Shankar P. Pandit	3	0	0
No XXXV.—Mahânârâyana Upanishad. Edited by Colonel G A Jacob	0	7	0
No. XXXVI.—University Selections of Hymns from the Rigveda. Edited by Dr. P. Peterson (2nd Edition)	4	0	0
No. XXXVII.—S'ârngadharapaddhati. Edited by Dr. P. Peterson. Vol. I.	3	0	0
No. XXXVIII.—Naishakarmyasiddhi. Edited by Col. G. A. Jacob	2	0	0
No XXXIX.—A Concordance to the principal Upanishads and Bhagavadgîtâ, by the same author.	8	0	0
No. XL.—Eleven Atharvana Upanishads, with Dîpikâs, by the same author	2	8	0
No XLI.—Handbook to the study of the Rigveda, by Dr. P. Peterson. Part I.	3	0	0
No XLII.—The Das'akumâracharita of Dandin, Part II. (completing Dr G. Buhler's Edition) Edited with Critical and Explanatory Notes by Dr. P. Peterson.	0	8	0
No. XLIII.—Handbook to the study of the Rigveda, by Dr P. Peterson, Part II., comprising the Seventh Mandala, with the commentary of Sâyana.	5	0	0

	Rs.	a.	p.
No. XLIV.—Aphorisms of the Sacred Law of the Hindus, an Index of the Sûtras and the various Readings of the Hiranyakeshî-Dharmasûtra, by Dr. G. Buhler, Part I.	2	12	0
No. XLV.—Râjataranginî. Edited by Pandit Durgâprasâd, Part I., containing the first 7 (seven) Tarangas	3	0	0
No. XLVI.—Patañjali's Yogasûtras. Edited with the Scholium of Vyâsa and the Commentary of Vâchaspati, by Mahâmahopâdhyâya Râjârâm Shâstrî Bodas.	3	4	0
No. XLVII.—Parâs'ara Dharma Samhitâ with the Commentary of Sâyana Mâdhavâchârya, Vol. I. Part I. Edited by Pandit Vâman Shâstrî Islâmpurkar ...	4	4	0
No. XLVIII.—Ditto do. of do. by do. Vol. I Part II.	4	0	0
No. XLIX.—Nyâyakos'a. 2nd Edition Edited by Mahâmahopâdhyâya Bhîmâchârya Zalkîkar	12	0	0
No L.—Âpastamba Dharmasûtra, Part II. Edited by Dr. G. Buhler	2	4	0
No. LI.—Rajataranginî Edited by Pandit Durgâprasâd, Vol II. Taranga VIII.	2	8	0
No. LII.—Mrichchhakatika, Vol. I. with two Commentaries and various readings, by Mr. N. B. Godbole	3	8	0
No. LIII.—Navasâhasânkacharita, Part I. Edited by Pandit Vâman Shâstrì Islâmpurkar	3	4	0
No. LIV.—Rajatarangiṇi of Kalhana, Vol. III. Edited by Dr. P. Peterson	2	4	0
No. LV.—Tarkasangraha of Annambhaṭṭa. Edited with the author's Dîpikâ and Govardhana's Nyayabodhinî and Critical and Explanatory Notes, by the late Rao Bahadur Y. V. Athalye.	3	4	0
No. LVI.—Bhatti Kâvya, Vol I. Edited by Mr Kamalâshankar P. Trivedi	9	0	0
No. LVII.—Do. Vol. II. Edited by do.	6	0	0
No. LVIII.—A second selection of Hymns from the Rigveda Edited by Dr. P. Peterson	4	0	0
No. LIX.—Parâs'ara Dharma Samhitâ with the commentary of Sâyana Mâdhavâchârya, Vol. II. Part I. Edited by Pandit Vâman Shâstri Islâmpurkar ...	4	0	0